

SADIK IDRIZI ALJABAK

JEZIK I STIL NARODNE POEZIJE GORE

Recenzenti

Dr. Ahmet KASUMOVIĆ
Dr. Mirsad KUNIĆ

Tehnički urednik

Amir JAKUPI

Izdavanje i štampanje knjige je podržalo

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
Vlade Republike Kosovo

SADIK IDRIZI ALJABAK

JEZIK I STIL
NARODNE POEZIJE GORE

Prizren, 2012.

Ova knjiga predstavlja djelimično izmijenjen tekst doktorske disertacije *Lingvostilističke osobnosti narodne poezije Gore*, odbranjene na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru 9. marta 2012. godine, pred komisijom koju su sačinjavali profesori: dr. Hasnija Muratagić-Tuna, dr. Ahmet Kasumović i dr. Refik Sadiković.

U prikupljanju građe za ovaj rad imao sam pomoć mnogih informatora i sagovornika u svim dijelovima Gore – na Kosovu, u Albaniji i Makedoniji. Svima se njima iskreno i od srca zahvaljujem, jer bez njihove pomoći ovaj rad ne bi imao ovaj oblik. Posebno se zahvaljujem Mehmedu Hamzi i Uzairu Hamzi koji su me u više navrata pratili na terenskim istraživanjima u albanskom i makedonskom dijelu Gore. Uz njihovu pomoć snimljen je značajan audio-vizuelni materijal koji je korišten prilikom izrade disertacije.

Posebnu zahvalnost dugujem mentoru prof. dr. Ahmetu Kasumoviću, koji je u svim fazama izrade doktorske disertacije pažljivo pratio moje zalaganje i svojim uputstvima i savjetima pomogao u izradi ove doktorske disertacije. Njegova mentorska stručnost i profesionalnost bili su mi sigurna vodilja u toku pisanja ovoga rada.

Zahvalnost dugujem i članovima Komisije – prof. dr. Hasniji Muratagić-Tuna i doc. dr. Refiku Sadikoviću, čiji su savjeti pomogli u oblikovanju ovoga rada.

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	9
UVOD	11
ETNOLOŠKO-GEOGRAFSKE ODLIKE GORE	15
PRIRODNO-GEOGRAFSKE ODLIKE	17
GORA U HISTORIJSKIM DOKUMENTIMA	20
STANOVNIŠTVO GORE.....	25
O PORijekLU I ETNIČKOM BIĆU STANOVNIKA GORE	49
DIJALEKTOLOŠKI AREAL GORE KAO GOVORNOG PODRUČJA ..	85
NARODNO (USMENO) STVARALAŠTVO GORE	94
FONOSTILISTIKA	106
VOKALIZAM.....	109
KONSONANTIZAM	141
PROZODIJA	180
PRIRODA AKCENTA.....	182
MJESTO AKCENTA	183
RITAM.....	187
MORFOSTILISTIKA	194
PROMJENLJIVE RIJEČI	197
IMENICE	197
ZAMJENICE.....	208
PRIDJEVI.....	221
BROJEVI.....	225
ČLAN	228
GLAGOLI	233
NEPROMJENLJIVE RIJEČI	246
PRILOZI.....	246
RIJEČCE – PARTIKULE	248
PRIJEDLOZI	250
VEZNICI.....	251
UZVICI.....	252

TVORBA RIJEČI U GORANSKOM GOVORU	253
SINTAKSOSTILISTIKA	258
RED RIJEČI U GOVORU I NARODNOJ POEZIJI GORE.....	260
REČENIČNI ČLANOVI.....	263
UPITNE REČENICE	267
BEZLIČNE REČNICE.....	270
POREDBENE KONSTRUKCIJE	272
UPOTREBA SLOBODNIH PADEŽA	272
UPOTREBA GLAGOLSKIH OBLIKA	275
LEKSIKOSTILISTIKA	284
PORIJEKLO LEKSIKE	287
BILINGVIZAM I DIGLOSIJA	288
KONTAKTI SA NESLAVENSKIM BALKANSKIM JEZICIMA	291
EMOCIONALNO-EKSPRESIVNA LEKSIKA	308
RJEČNIK MANJE POZNATIH RIJEČI I IZRAZA U NARODNOJ POEZIJI GORE I GOVORU GORE.....	318
ZAKLJUČAK	339
TEKSTOVI	353
IZVORI I LITERATURA	361
IZVORI	362
LITERATURA.....	363
PRILOZI	373

SKRAĆENICE

a) Z a v r s t e r i j e č i:

im. ... *imenice*, prij. ... *prijedlozi*, prid. ... *pridjevi*, vezn. ... *veznici*, gl. ... *glagoli*, zam. ... *zamjenice*, pril. ... *prilozi*, br. ... *brojevi*, uzv. ... *uzvici*.

b) Z a g l a g o l s k e o b l i k e:

prez. ... *prezent*, fut. ... *futur*, aor. ... *aorist*, impf. ... *imperfekta*, perf. ... *perfekta*, pluskv. ... *pluskvamperfekta*, pot. ... *potencijal*, impr. ... *imperativ*, r. prid. ... *radni glagolski pridjev*, t. prid. ... *trpni glagolski pridjev*, g. pril. ... *glagolski prilog sadašnji*.

c) Z a p a d e ž e:

N ... *nominativ*, G ... *genitiv*, ... D ... *dativ*, A ... *akuzativ*, OP ... *opšti padež*, V ... *vokativ*, I ... *instrumental*, L ... *lokativ*.

d) O s t a l o:

jd. ... *jednina*, mn. ... *množina*, m.r. ... *muški rod*, ž.r. ... *ženski rod*, s.r. ... *srednji rod*, l. ... *lice*, pad. ... *padež*, V. ... *vokal* (u formulama), C. ... *konsonant* (u formulama), m. ... *(u)mjesto*, v.t. ... *vidi tabelu*, top. ... *toponim*, ZPM ... *zapadno-makedonski govori*, P-T ... *prizrensko-timočki govori*, GG... *goranski govor*.

e) S k r a ć e n i c e n a s e l j a:

na Kosovu:

Ba ... *Bačka*, Br ... *Brod*, Vr ... *Vraništa*, Gl ... *Globočica*, Di ... *Dikance*, Dr ... *Dragaš*, Zl ... *Zlipotok*, Krs ... *Krstec*, Kru ... *Kruševo*, Ku ... *Kukaljane*, Le ... *Leštane*, Lju ... *Ljubošta*, Ml ... *Mlike*, Or ... *Orčuša*, Rad ... *Radeša*, Rap ... *Rapča*, Re ... *Restelica*.

u Albaniji i Makedoniji:

Bo ... *Borje*, Za ... *Zapod*, Je ... *Jelovjane*, Ko ... *Košarište*, Org ...
Orgosta, Ore ... *Orešek*, Pa ... *Pakiša*, Oč ... *Orčikle*, Cr ... *Crnjeljevo*,
Ur ... *Urvič*, Ši ... *Šišteec*.

UVOD

U ovoj doktorskoj disertaciji istražene su ukupne lingvističke i stilističke osobnosti narodne poezije Gore. Prezentirane su vrijednosti ove poezije u kontekstu proučavanja goranskoga govora. Polazišta su jezička interferencija slavenskoga i neslavenskog jezičkoga korpusa; slavenske osnovice goranskoga govora i aromunskog, turskog, grčkog i albanskog uticaja.

Predmet ovoga lingvostilističkog istraživanja je narodna poezija Gore, koja se nalazi na Kosovu i u Albaniji. Goranska subgrupa u Makedoniji je kontrastivno razmatrana, jer su stanovnici ovih sela doseljenici iz više goranskih enklava u nekoliko posljednjih vijekova. Istraženi materijal se na konkretnom tekstu upoređuje sa jezičkim stanjem u današnjem govoru Gore, za šta je urađen poseban dijalekatski kvestionar, te na osnovu dobijenih rezultata rezimirani evidentni lingvostilemi i forme njihova funkcioniranja. Uz to, kontrastivno su interpretirane istražene vrijednosti lingvostilema u odnosu na njihov značaj za lingvistiku, poetiku, estetiku, te druge discipline za koje je utvrđen korelacioni odnos.

Gora posjeduje ogromno duhovno blago koje je dosad djelimično zabilježeno i istraženo. U posljednjih dvadesetak godina pojačano je interesiranje za prikupljanjem i bilježenjem narodnih umotvorina sa ovog područja, tako da su one, u najvećem broju, sačuvane od nestajanja u vremenu disolucije, globalizacije, migracije i urbanizacije. Najprije su zabilježene pjesme, a onda pripovijetke i ostale kratke forme. U veoma kratkom periodu objavljeno je više knjiga pjesama i pripovjedaka iz kosovskog, ali i iz albanskog dijela Gore.

O Gori su pisali mnogi autori iz gotovo svih balkanskih zemalja, pa i šire. Interesiranje o Gori ne prestaje ni danas.

Od srpskih autora o Gori su pisali: Petar Kostić, Jovan Cvijić, Jovan Hadži Vasiljević, Jovan Trifunovski, Vladimir Bovan, Jefto Dedijer, Mitar Pešikan, Pavle Ivić, Slobodan Remetić, Milovan Radovanović, Milan Ivanović, Radivoje Mladenović i drugi. U pojedine projekte su bile uključene i nacionalne institucije, kao što je Srpske akademije nauka i umetnosti. Rezultat tih istraživanja je i veliki projekat *Šarplaninske župe Gora, Opolje i Sredska*, poznatiji po skraćenici GOS.

Od bugarskih autora pisali su: Vasil K'ničov, Jordan Ivanov, Stefan Mladenov, Afanasij Matveevič Seliščev (Rus), Emil Milanov i dr.

Od makedonskih autora o Gori su pisali: Blaže Ristovski, Galaba Pakruševa, Aleksandar Stojanovski, Božidar Vidoeski, Nijazi Limanoski, Filip Kavajev, Fanija Popova i dr.

Od albanskih autora o Gori su pisali: Selami Pulaha, Skender Rizaj, Skender Gashi, Shefqet Hoxha, Jusuf Osmani, Hajriz Meleqi i dr.

Ivan Stepanović Jastrebov, ruski konzul u Prizrenu, u drugoj polovini XIX vijeka obišao je Goru i u dva svoja rada ostavio obilje etnografskih, historijskih i geografskih podataka. Tekstovi u kojima je Jastrebov pisao o Gori su *Stara Srbija i Albanija* i *Podatci za istoriju srpske crkve*. Jastrebov je začetnik teze o srpskom porijeklu stanovnika Gore, koju će kasnije, gotovo bez izuzetka, prihvatiti većina srpskih istraživača Gore.

Prvi naučnik koji se ozbiljnije bavio narodnim stvaralaštvom Gore bio je Miodrag Vasiljević. On je u knjizi *Jugoslovenski muzički folklor I* objavio 400 narodnih melodija koje se pjevaju na Kosovu. Među njima je i 47 narodnih melodija iz Gore sa tekstovima pjesama i označenom akcentuacijom.

Milisav Lutovac je 1955. godine objavio knjigu *Gora i Opolje*. Istraživanja je započeo još prije Drugog svjetskog rata (1936-37) a nastavio poslije rata. Na osnovu historijskih izvora i rezultata detaljnih terenskih istraživanja, Lutovac zaključuje da su Gorani „srpskog porekla“. Pored geografskih, studija pruža i obilje etnografskih podataka.

Značajan prilog proučavanju običajne i muzičke tradicije Gore dala je i Dankinja Birte Trerup (Birthe Trearup) koja je prikazala goransku svadbu, s posebnim osvrtom na muzičku tradiciju i običaje.

U periodu od 1967. do kraja 1970. godine Goru su istraživali i na terenu sakupljali narodno stvaralaštvo saradnici Instituta za folklor iz Skoplja. Na čelu istraživačkog tima bio je Blaže Ristovski. Zabilježili su građu od preko hiljadu narodnih pjesama (većinu pjesama su zabilježili na traci), ali su u časopisu *Makedonski folklor* br. 3-4 za 1969. godinu publikovali samo 133 goranske narodne pjesme.

Prvu samostalnu knjigu narodnih pjesama iz Gore (*Goranske narodne pesme*) objavio je Harun Hasani 1987. godine. Knjiga sadrži 421 pjesmu, uključujući i varijante, i predstavlja dobru osnovu za proučavanje i istraživanje narodne poezije Gore, posebno dijela Gore na Kosovu. Ova knjiga bila je značajan izvor prilikom izrade ove disertacije.

Alija Džogović je u više svojih radova pisao o Gori. Najobimniji rad *Onomasika Gore* objavio je 1996. godine. U toku višegodišnjih istraživanja sakupio je ogromnu onomastičku građu koja pruža pouzdanu sliku iz ovog segmenta goranskog govora.

Nazif Dokle je 2000. godine u Skoplju objavio knjigu *Goranski narodni pesni* (Goranske narodne pjesme) u kojoj je objavio pjesme koje je u periodu od 70-tih do 90-tih godina XX vijeka sakupljao u devet sela albanskog dijela Gore. Pored neznatnih manjkavosti u transkripciji, ovo je izuzetno značajno djelo iz oblasti narodne književnosti i folklora Gore. Ukupan broj pjesama, uključujući i varijante, iznosi 558 i to je dosad najobimnija knjiga narodnih pjesama s područja Gore.

Nazif Dokle je 2004. godine objavio još jednu knjigu narodnih pjesama iz Gore i Golog Brda u kojoj se nalazi još 66 novih pjesama iz Gore različite sadržine (*Sevni bre ašik, sevni bre dušo*). U njoj su pjesme koje je autor sakupljao poslije 1992. godine, nakon što je za štampu pripremio prvu knjigu.

Nazif Dokle je 2007. godine u Sofiji štampao i *Goransko-albanski rječnik* (Fjalor Gorançe (nashke) – shqip) sa oko 43 hiljade jedinica.

Ramadan Redžeplari je objavio tri knjige narodnih pripovijedaka iz Gore (*Čekmedže I-III*) kao i jednu knjigu narodnih pjesama (*Sedefna tambura*). Radio je i na sakupljanju folklorne, leksičke i druge građe.

Goranski govor je dosad istraživao i proučavao veliki broj srpskih, makedonskih, bugarskih i albanskih dijalektologa i drugih istraživača.

Božidar Vidoeski je objavio više radova o jeziku stanovnika Gore. U prvom radu – *Govor na pološkite sela Urvič i Jelovjane* – opisan je goranski govor u iseljeničkim goranskim selima Urvič i Jelovjane, ali se rad odnosi i na ostali dio goranskog govora. Osim toga, objavio je još nekoliko radova, među kojima su najznačajniji *Fonološkiot sistem na seloto Mlike*, kao i najpotpuniji rad ovog autora, *Goranskiot govor*.

Radivoje Mladenović je 1997. godine odbranio doktorsku disertaciju na temu goranskog govora. Disertacija je poslužila autoru da objavi knjigu *Govor šarplaninske župe Gora* (2001). Mladenović goranski određuje „kao prelazni, mešovinski makedonsko-srpski govor“. U svojim istraživanjima došao je do zaključka da se o goranskom govoru „na osnovu aktuelnog jezičkog stanja ne može govoriti kao makedonskom ili srpskom govoru, već se on može definisati kao tip prelaznog govora, mešovitog govora, koji je, verovatno, nastao u bilingvnoj sredini, na graničnom području dvaju jezika – srpskog i makedonskog.“

Bogatstvo i raznovrsnost narodne poezije Gore su i dosad privlačili pažnju brojnih lingvista, folklorista, etnologa i drugih istraživača. Skoro svi dosadašnji pristupi ovoj materiji bili su parcijalni i većeg naučno-istraživačkog projekta u oblasti lingviostilističke analize narodne poezije Gore nije bilo. Ovom disertacijom bit će popunjena očigledna praznina u

proučavanju narodne poezije Gore i poslužiti kao poticaj za dalja istraživanja ovog veoma zanimljivog areala.

Ovim istraživanjem su obuhvaćene ukupne vrijednosti jezičkih i stilističkih karakteristika narodne poezije Gore u kontekstu dijalekatskog portretiranja tih vrijednosti nekada i danas, te njihovo dovođenje u vezu sa današnjim kolokvijalnim govorom Gore. Istraženi su fonostilemi, morfostilemi, leksikostilemi, sintaksostilemi.

*
* *

Istraživanje je rađeno komparativno i kontrastivno. Savremeni bosanski, srpski, hrvatski, crnogorski jezik predstavljaju kontrolnu grupu, a govori Gore i primjeri iz usmenog narodnog stvaralaštva Gore su istražena grupa. S obzirom da su svi primjeri evidentirani u usmenom narodnom stvaralaštvu u cijelosti ekvivalentni sa primjerima u govorima Gore, svi navedeni primjeri i osobenosti su lingvostilemi. Zaključni stavovi u vezi s tim navode se na kraju svakoga poglavlja o fonostilemima, morfostilemima, sintaksostilemima i leksikostilemima. Parametri da li je nešto lingvostilem uspostavljaju se na osnovu istraženoga materijala kontrolne i istražene grupe, zastupljenošću u usmenom narodnom stvaralaštvu Gore i govorima Gore, te na osnovu funkcioniranja u kontekstu.

Činjenica da je značajan broj jezičkih vrijednosti u usmenom narodnom stvaralaštvu Gore potpuno nepoznat savremenom bosanskom, srpskom, hrvatskom i crnogorskom jeziku, ili su njihova vrlo daleka jezička prošlost, neposredan su razlog funkcioniranja i profiliranja novih lingvostilema.

Na vrlo bogato i izražajno egzistiranje i stvaranje lingvostilema u usmenom narodnom stvaralaštvu Gore direktan uticaj ima interlingvalni položaj Gore, ali i polilingvalna naobrazba apsolutne većine stanovnika Gore, te lociranje govora Gore na tri lingvistički različita lokaliteta: na Kosovu, u Albaniji i u Makedoniji. Tome u prilog ide i činjenica da većina stanovnika Gore pripada ekonomskoj migraciji, koja radi u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Makedoniji, ali i mnogim državama Evrope i uredno se vraćaju svojim porodicama u Goru.

ETNOLOŠKO-GEOGRAFSKE ODLIKE GORE

PRIRODNO-GEOGRAFSKE ODLIKE

Gora se nalazi na krajnjem jugu Kosova, na padinama Šar-planine, na tromeđi Kosova, Makedonije (Polog) i Albanije (Ljuma). Reljef Gore je izrazito brdsko-planinski. Gora se prostire u pravcu jug – sjever sa usječenim riječnim dolinama, prije svega dolinom Brodske i Resteličke rijeke koje, ulivajući se u Plavsku rijeku, predstavljaju prirodnu vezu sa donjim tokom Bijelog Drima.

Sa jugoistočne strane Gora je ograničena najvišim šarskim vrhovima, s visinom između 2.322 i 2.623 metra; sa sjeverozapada Koritnikom (2.394); a od Prizrena je odvojena niskim pobrđem Cvilena.¹

Kosovski dio Gore obuhvata površinu od 385, 6 km².

Karta br. 1: *Gora i susjedne oblasti*

¹ Milisav Lutovac, *Gora i Opolje - Antropogeografska proučavanja*, Srpski etnografski zbornik, knj. LXIX 35, Beograd, 1955. str. 233.

I pored znatnih visina, velikog prostranstva i razuđenosti, Šar-planina je prohodna u gotovo svim pravcima. Preko brojnih planinskih prijevoja vodili su karavanski putevi između Pologa i Gore prema Opolju, Prizrenu i Kuksu. Ovi prijevoji su u prošlosti bili jedina komunikacija prema Makedoniji. Iako je Gora, prema pravcu Bijelog Drima, upućena na Albaniju, ovaj pravac je bio bez značaja za Goru, pošto je od Albanije odvajaju visoke i gotovo neprohodne planine i klisure koje su bile i nebezbedne zbog pljačkaških napada.

Zbog geografskih a i drugih okolnosti, Gora je u prošlosti mnogo više bila upućena na komunikaciju sa zapadnomakedonskim zaleđem (Tetovo, Gostivar, Debar). Do kasno, čak i nakon propasti Otomanske imperije, mnogi stočari iz Gore su tokom zimskih mjeseci svoja stada tjeroali na ispašu u Ovče polje, Solun, Janjinu i druga mjesta u Makedoniji i Grčkoj. Također, mnogi su Gorani držali svoje zanatske radnje (dućane) po gradovima u Makedonij, Grčkoj, Bugarskoj, Albaniji i Turskoj: Istanbulu, Sofiji, Skoplju, Solunu, Kavali, Skadru, Draču, Elbasanu i dr. Na ovaj način stvarani su uslovi za jezičke kontakte i interferencije. Sve je to ostavilo velike tragove na cjelokupnu kulturu, a naročito je uticalo na govor i narodno (usmeno) stvaralaštvo Gore.

Do propasti Otomanske imperije 1912. godine Gora je bila duhovna i geografska cjelina, a nakon toga našla se na mjestu gdje se uspostavljala granica između Albanije i Srbije. Londonskim mirom kojim je izvršena podjela teritorija, potvrđena Bukureštanskim dogovorom 1913. godine, devet goranskih sela pripalo je Albaniji. Konačna podjela uslijedila je marta 1923. Godine, kada je definitivno uspostavljena granica između Albanije i Kraljevine SHS. Ovom podjelom najveći dio Gore pripao je Kraljevini Jugoslaviji (21 selo), a manji dio Albaniji (9 sela). Kasnije su, poslije Drugog svjetskog rata, dva sela (Urvič i Jelovjane) pripala Makedoniji, kojoj i geografski pripadaju.

Danas 19 sela Gore pripada Kosovu: Restelica, Brod, Kruševo, Globočica, Zlipotok, Vraništa, Mlike, Bačka, Dikance, Kukaljane, Ljubošta, Leštane, Dragaš (Krakošta), Radeša, Orčuša, Doverni Krstec, Gornji Krstec, Dovernja Rapča i Gornja Rapča.²

Albaniji su pripala goranska naselja: Šišteec, Borje, Zapod, Pakiša, Orgosta, Crnjeljevo, Košarišta, Orešek i Očikle.

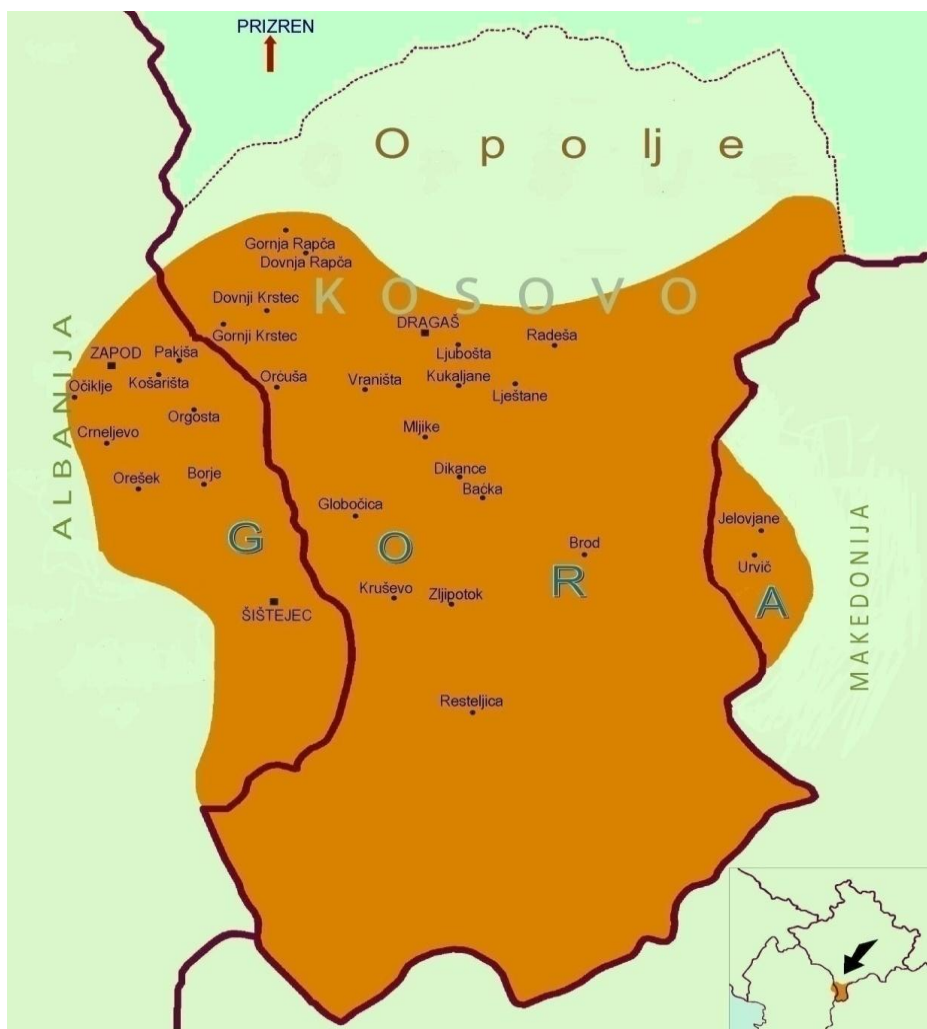
U Makedoniji, sa južne strane Šar-planine, na obodu Pologa, nalaze se Urvič i Jelovjane, dva goranska („torbeška“) sela, čiji su stanovnici ug-

---

² Imena sela Restelica, Mlike, Zlipotok i Leštane narod izgovara fonemom koja je bliža glasu *lj* nego *l* (Resteljica, Mljike, Zljipotok, Lještane). Međutim, u knjizi smo koristili *l*, jer ovaj glas nema istu vrijednost u svim naseljima Gore.

lavnom Gorani (doseljeni ovdje krajem XVIII vijeka) ili potpuno goranizirani doseljenici iz drugih krajeva.³

Nazif Dokle smatra da još neka sela u Albaniji, danas isključivo naseljena Albancima, geografski pripadaju Gori. To su sela: Topoljane (Topoljan), Brekinje (Brekija), Kolovoz (Kollovozi), Lomna (Lojme), Ture (Turja), Novo Selo (Novosejë), Streževo (Shtrezë), Nifča (Nimçë), Belja (Bela) i Džafere (Xhaferrja).

Karta br. 2: *Naselja Gore*

³ Блаже Ристовски, *Кон проучавањето на народната поезија на Гораните*, Македонски фолклор 3-4, Скопје, 1969.

Tipična kuća u Gori se mijenjala kroz historiju. Najstariji tip je bila prizemna kuća od kamenih zidova ili „pljita“ (čerpića) pokrivena razanom slamom. Na sredini kuće je bilo ognjište („ugnjište/ugnišće“), a po krajevima raspoređeno posuđe. Ovo je bila tipično stočarska kuća. Kasnije, postepenim prelaskom sa stočarstva na pečalbu, nastaju promjene i u pogledu tipa kuće. Tada se grade kuće na dva sprata sa unutrašnjim stepenicama. Donji kat, „klječ“, je služio za čuvanje namirnica i držanje stoke, dok se gornji koristio za stanovanje⁴. Kuće su građene od kamena a kao vezivni materijal korišteno je blato. Kuće su bile pokrivena kamenim pločama ili, veoma rijetko, slamom, dok se drvo kao pokrov („pošiv“) nije koristilo. Zadnjih decenija prošloga vijeka ovaj tip kuće je u kosovskom i makedonskom dijelu Gore gotovo u potpunosti promijenjen i modernizovan, dok se u albanskom dijelu održao do danas.

Naselja u kosovskom dijelu Gore, kao i u goranskoj subgroupi u Makedoniji (Urvič i Jelovjane), danas imaju modernu infrastrukturu i po izgledu se ne razlikuju od većine uređenih naselja u okruženju.

GORA U HISTORIJSKIM DOKUMENTIMA

Imena mnogih naselja Gore pominju se u srednjovjekovnim dokumentima. Neka imena su podudarna sa današnjim, dok se druga razlikuju zbog jezičkih promjena koje su se dogodile kroz historiju. U turskim dokumentima su moguća i pisarska prilagođavanja. Pojedina naselja koja se pominju u dokumentima srednjeg vijeka danas ne postoje. Nekima je, vjerovatno, vremenom promijenjeno ime, dok su druga nestala. Neka su zapaljena u vrijeme velikih bolesti i epidemija, dok su druga napuštena iz drugih razloga (erozije, poplave, nesigurnost). Imena mnogih sela se danas mogu sresti kao toponimi, u legendama, ili u kolektivnom pamćenju mještana susjednih naselja.

Najstariji poznati dokument iz srednjeg vijeka u kojem se pominje ime nekog naselja Gore je Dečanska hrisovulja iz 1327. godine. U njoj se javlja selo sa imenom *Vrabča*, što je, svakako, ime današnjeg sela Rapča.

Nešto kasnije, u Hrisovulji manastira Svetih Arhangela kod Prizrena iz 1348. godine pominju se imena većine današnjih naselja Gore: *Orčuša* (оръ опкиноуъ Ѣрчуша), *Radeša sa zaseokom Radešicom* (Радеша и съ zaseokomъ Радешицомъ), *Leštane* (Лѣштани), *Zapod* (Заподгани), *Rapča* (Врѣвча), *Gornji i Dornji Krstec* (Оба Врѣтъца), *Zlipotok* (Зли Потокъ),

---

⁴ Milisav Lutovac, *Gora i Opolje - Antropogeografska proučavanja*, Srpski etnografski zbornik, knj. LXIX 35, Beograd, 1955. str. 266-67.

Brod (Брод), *Dikance* (Дроуги Бродъ с попови Дикановики и съ за-селкомъ Грьмгани), *Globočica* (Гльбочица), *Kruševo* (низ рекоу Кроушевскоу), *Vraništa* (Враникю), *Pakiša* (Пакиша), *Košarišta* (Кошарици), *Borje* (Ѡ Борьскога Поля), *Jelence* (селомъ Јеленцемъ).⁵ Selo sa imenom *Jelence* danas ne postoji na području Gore, ali se, prema međa-ма koje su mu određene u Hrisovulji, vjerovatno nalazilo u blizini današnjeg sela *Baćka*, ili je čak bilo ime današnjeg sela Baćka, pošto se selo sa ovim imenom ne javlja u dokumentima srednjeg vijeka. Zaselak *Grmljani* se vjerovatno nalazio na prostoru iznad današnjeg sela *Dikance*, što potvrđuju ostaci naselja i toponim *Grmjane* koji se nalazi na tom lokalitetu. I selo *Mlike* se ne javlja pod ovim imenom, ali se možda krije u ime-nu *Милчева кошарица* (Milčeva košarišta) ili u toponimu *Млаке*.

Ime sela *Šišteec* se pominje u povelji cara Dušana pod imenom *Гиш-тевецъ*. S. Mišić navodi da je car Dušan „manastiru dao polovinu sela Sištevca i zaselak Orašak kod Crnoljeva“.⁶ Mišić, također, navodi da je „Sištevca selo u Gori koje danas ne postoji, a Orašak je zaseok Crnaljeve severoistočno od Prizrena“.⁷ Međutim, selo *Šišteec* (*Šištejec*) danas po-stoji, opštinski je centar i najveće je naselje u albanskom dijelu Gore. Ta-kođer, u albanskom dijelu Gore postoje i sela *Orešek* i *Crnjeljevo*⁸.

U Turskom poreskom popisu iz 1452/55. godine pominje se Nahija Gora. Prema Pešikanu⁹ pominju se sela *Orčušta*, *Šištevica*, *Leštan*, *Cr-naljev*, *Košarišt*, *Pakiš*, *Zapot* ili *Zapod*, *Krstas*, *Rabča*, *Zlopotok*, *Lju-bović* (sadašnje *Ljubošta*, *Ljuboišta*), *Dikanica*. Pešikan imena goran-skih sela u Albaniji navodi prema albanskom izgovoru što upućuje na iz-vor iz kojega bi mogao preuzeti materijal.

I u kasnijim osmanskim defterima pominje se većina goranskih nase-lja. Neka naselja koja se pominju u ovim dokumentima danas ne postoje, ali se lokacija većine njih može približno odrediti prema toponimima koji su sačuvani u tom ili sličnom obliku.

U nastavku donosimo pregled naselja Gore koja se pominju u doku-mentima od XIV do XVI vijeka:

---

⁵ Siniša Mišić, Tatjana Subotin-Golubović, *Svetoarhandelovska hrisovulja*, Istorijski Institut, knj. 3, Beograd, 2003. str. 85-114.

⁶ Isto, str. 12.

⁷ Isto, str. 12 (u fusnoti)

⁸ Naziv sela *Crnjeljevo* se javlja u nekoliko varijanti. Sami seljani ga zovu *Crnjeljevo*. Dokle ga bilježi kao *Crneljevo*. U Ši i Br ga nazivaju *Crnoljevo*, dok u albanskim selima *Cërnalevë*.

⁹ Mitar Pešikan, *Stara imena iz Donjeg Podrimlja*, Onomatološki prilozi, Beograd, 1986.

Brod. U pisanim dokumentima prvi put se pominje 1348. godine u Hrisovulji manastira Sv. Arhangela kod Prizrena.

U Rumelijskom Defteru iz 1452-1453. godine pominje se kao naselje *Brod* sa 50 kuća. Dok se u popisu iz 1455. godine pominje sa istim imenom sa 50 kuća.

Kao naselje *Prud-Brod* pominje se u Muhasebe-i Vilahet-i Rum-ili Defteri, Prizrenski Sandžak 1530. godine. U opširnom popisu br. 368. Prizrenskog Sandžaka ovo naselje je bilo veoma veliko i sastojalo se od ovih mahala: *Radosav* sa 8 kuća i 1 bećarom, *Bojovik* sa 5 kuća i jednim bećarom, *Gurašev* sa 8 kuća i 1 bećarom, *Bileč Bogdan* bez kuća, *Drajča* sa 12 kuća i 2 bećara, *Ratko Dobromira* sa 8 kuća i 7 bećara, *Radonik* sa 4 kuća i 4 bećara, *Rajkovik* sa 10 kuća i 5 bećara, *Bardonik* sa 6 kuća i 5 bećara, *Donović* sa 9 kuća i 4 bećara, *Ćerovik* sa 7 kuća i 5 bećara, *Uri-lovik* sa 10 kuća i 4 bećara, *Alagan* 4 kuće i 3 bećara i *Rubanovik* sa 6 kuća i 1 udovicom.¹⁰

Dikance. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji kao *Drugi Brod*, sa mahalom *Grmljani*.

U Rumelijskom osmanskome Defteru iz 1452-53. godine registrovano je pod imenom *Dikanica* i imalo je 15 kuća. Kao naselje registrovano je i u Defteru iz 1530. godine kao *Dikanča* i imalo je 44 kuće.

Globočica. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine (Гльвочица). U Osmanskom Defteru iz 1452-53. pominje kao *Lbočic*, dok se u Defteru iz 1455. godine pominje kao *Globočica* i imala je samo jednu kuću. U Rumelijskom osmanskome Defteru iz 1530. godine pominje se pod imenom *Globočica* i imala je 29 kuća i 13 bećara.

Krstec. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine pod imenom *Oba Krstca*. U osmanskome Rumelijskom Defteru iz 1452-53. godine pominje se pod imenom *Krstas* sa 7 kuća.

U Rumelijskom osmanskome Defteru iz 1530. godine pominje se pod imenom *Krstič*, dok se u detaljnom popisu iz iste godine pominje pod imenom *Kristinc* i imao je 36 kuća i 3 bećara.

Kruševo. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji prilikom određivanja granica sela Brod (низ рекоу Кроушевскоу).

U Rumelijskom Defteru iz 1452-53. godine pominje se kao *Kruševo* gdje se pominje i nosilac familije, izvjesni *Spanko*. U osmanskome Defteru iz 1455. godine pominje se ovo naselje kao vlasništvo (timar) *Mileša*. U Defteru iz 1530. godine pominje se kao *Krušova* i imalo je 40 kuća.

---

¹⁰ Kopija deftera se nalazi u Arhivu Kosova. Defter je dešifrovao prof. dr. Ilijaz Rexha. (Preuzeto iz knjige *Vendbanimet e Kosovës – Dragash*, Jusuf Osmani, Prishina, 2006.).

ća i 9 bećara. U Defteru iz 1579. godine javlja se kao *Krušova* sa 68 kuća, 7 muslimana i 3 bećara.

Kukaljane. U osmanskome Defteru iz 1530. godine pominje se kao *Kukoljan* i imalo je 34 kuće.

Leštane. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine kao međa selu Radeša.

U osmanskome Rumelijskom Defteru iz 1451-52 pominje se kao naselje *Leštane* sa 5 kuća. U osmanskome Defteru iz 1530. godine pominje se kao *Leštan* sa 24 kuće, 1 musliman i 1 udovica.

Ljubošta. Pominje se u osmanskome Defteru iz 1452-53. godine pod imenom *Ljubović* sa 11 kuća, dok u Defteru iz 1455. godine ima 13 kuća.

U Defteru iz 1530. godine javlja se kao naselje *Li(e)povic* sa 28 kuća, 1 musliman.

Mlike. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine kao *Milčeva košarišta*. U Defteru iz 1530. godine pominje se pod imenom *Mlika* sa 9 kuća i 4 muslimana.

Orčuša. Pominje se kao *općina Orčušta* u Svetoarhangelskoj hrisovulji. U Defteru iz 1452-53. godine pominje se pod imenom *Arđosta* sa 3 kuće, dok se u Defteru iz 1455. godine pominje sa 6 kuća. U Defteru iz 1530. godine pominje se kao selo *Orčuša*.

Radeša. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine sa zaseokom *Radešnicom*.

U Defteru iz 1452-53. pominje se kao naselje sa 13 kuća. U Defteru iz 1530. godine pominje se kao *Gornja i Dolna Radeša*. *Gornja Radeša* sa 37 kuća i *Dolna Radeša* sa 16 kuća, 3 bećara, 1 musliman.

Rapča. Pominje se u Dečanskoj hrisovulji iz 1327. godine pod imenom *Vrabča* kao poklon manastiru Hilendar. Pominje se i u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine. U Defteru iz 1452-53. godine javlja se sa imenom *Rapč* sa 9 kuća. U Defteru iz 1530. godine pominje se pod imenom *Rapča*. U vakufnami Kukli-bega iz 1537. godine stoji da je on, između ostalog, „uvakufio i zaveštao četiri vodenice u dvema zgradama koje se nalaze u selu *Rapči* u kadiluku Haslar.”¹¹

Restelica. Prvi put se pominje u Defteru iz 1530. godine pod imenom *Hresteliče*.

Dragaš (Krakošta). U Defteru iz 1530. godine pominje se kao *Drago(i)ština*. (Jastrebov oko 1870. godine pominje *Krakoštu* sa 20 kuća i *Dragaš* sa 30 kuća.)

Vraništa. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine.

---

¹¹ Hasan Kaleši i Ismail Redžep, *Prizrenac Kukli-beg i njegove zadužbine*, Prilozi za orijentalnu filologiju VIII-IX, Sarajevo 1958-59, str. 161.

U Defteru iz 1530. godine pominje se pod imenom *Ivrani*.

(U Salnamama iz 1893. godine javlja se pod imenom *Ivraništa*.)

Zlipotok. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine kao granično mjesto sela Brod (Зли Потокъ).

U Defteru iz 1452-53. godine pominje se kao *Zlopotok* sa 11 kuća, dok se u Defteru iz 1455. godine pominje pod istim imenom sa 10 kuća. U Defteru iz 1530. godine pominje se pod imenom *Izli-Potok* i imao je 45 kuća i 1 baštinu.

Šišteec. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine kao *Šištevc*. U Defteru iz 1452-53. godine pominje se kao *Šištovica* sa 12 kuća. Pominje se u Defteru iz 1530. godine pod imenom *Šištofc* sa 70 kuća.

Borje. Pominje se u hrisovulji Sv. Arhangela kao toponim *Borsko polje* (Ѡ Борьскога Поля). Pominje se u Defteru iz 1451-52. godine kao selo *Borja* (*Burja*) sa 10 kuća.

Crnjeljevo. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine. U Defteru iz 1452-53. godine pominje se kao *Crnaljev* sa 6 kuća. U Defteru iz 1530. godine pominje se kao *Črnaljeva* sa 12 kuća i 2 bečara.

Zapod. U Svetoarhangelskoj hrisovulji se pominje kao selo *Zapodani*. U Defteru iz 1452-53. godine pominje se kao selo *Zabut* sa 7 kuća. U Defteru iz 1530. godine pominje se pod imenom *Zabut* sa 22 kuće, 2 muslimana.

Košarišta. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine pod imenom *Košarišti*. U osmanskome Defteru iz 1452-53. godine pominje se kao *Košarišt* sa 5 kuća. U Defteru iz 1530. godine pominje se kao *Košarišta* sa 13 kuća i 3 bečara.

Orgosta. U Defteru iz 1452-53. pominje se pod imenom Arkosta sa 14 kuća. U Defteru iz 1530. godine javlja se pod imenom *Urgošta* (*Orgošta*) sa 23 kuće i 3 bečara.

Pakiša. Pominje se u Svetoarhangelskoj hrisovulji iz 1348. godine sa imenom *Pakiša*. Sa imenom *Pakiš* pominje se i u Defteru iz 1451-52. godine sa 4 kuće.

Orešek. Pominje se u Defteru iz 1452-53. godine kao naselje pod imenom *Areša* sa 7 kuća.

Orčikle. U Defteru iz 1452-53. godine pominje se pod imenom *Určikla* sa 3 kuće. U Defteru iz 1530. godine pominje se kao *Určikli* sa 21 kućom, 6 muslimana, 2 bečara i 1 udovicom.

Ostala naselja Gore koja se pominju u Defterima iz 1452-53. i 1530. godine:

Gradište. Pominje se u Defteru iz 1452-53. godine kao *Gradišt* sa 4 kuće. Pod istim imenom se pominje i u Defteru iz 1530. godine sa 40 kuća. (Nepoznato, vjerovatno u Albaniji. To potvrđuje toponim *Gradište* koji se nalazi u blizini današnjih naselja Topoljane i Novo Selo.)

Malin (Maletin) Lug. Pominje se u Defteru iz 1530. godine sa 2 kuće, 2 muslimana i 1 bećar. (Nepoznato, možda se krije u toponimima *Maletin krs* i *L'ke* kod Orgoste).

Dobrušta. 19 kuća, 3 muslimana, 4 bećara. (Nepoznato)

Gurja. Pominje se u Defteru iz 1530. godine sa 33 kuće i 6 bećara. (Nepoznato. Možda je ime današnjeg sela Borje, kojeg nema na ovom popisu.)

Preminja. Pominje se u Defteru iz 1452-53. godine pod imenom *Premta* sa 24 kuće. U Defteru iz 1530. godine pominje se pod istim imenom sa 26 kuća i 3 bećara. (Nepoznato. Vjerovatno se naselje nalazilo na potezu između Vranište i Kukuljana. To potvrđuju toponimi *Prémen'e* kod Vranište i *Prémisko* kod Kukuljana.)

Gušafce. Pominje se u Defteru iz 1452-53. godine pod imenom *Kušavica* sa 5 kuća. U Defteru iz 1530. godine pominje se pod istim imenom sa 16 kuća. (Postoji usmena predaja prema kojoj se naselje sa ovim imenom nalazilo između Borja i Globočice i da je zapaljeno zbog kuge. Potvrda ima u toponimima *Gúšavce* Bo i *Guševá voda* Gl.).

Gljivnik (Gljivnike). Pominje se u Defteru iz 1530. godine sa 7 kuća i 1 bećarom. (Naselje se, vjerovatno, nalazilo negdje na potezu oko Vrljana. Potvrda ima u toponimima *Gljivnike* Ku Dr Vr, *Gljivničica* Krs.).

Siračevo. Pominje se pod ovim imenom u Defteru iz 1452-53. godine sa 3 kuće. (Nepoznato. Možda se krije u toponimu *Srđovce* iznad Ljubošte.).

STANOVNIŠTVO GORE

Struktura stanovništva

Prve podatke o stanovništvu Gore u novije vrijeme dao je Ivan Stepanović Jastrebov. On se u dva svoja rada bavi sastavom goranskih naselja. To su radovi *Stara Srbija i Albanija* i *Podatci za istoriju srpske crkve*.¹² Prema njegovim podacima goranska sela u tom periodu (oko 1870. godine) imaju sljedeći broj kuća:

---

¹² Ivan Stepanović Jastrebov, *Podatci za istoriju srpske crkve*, Državna štamparija, Beograd, 1879.

Tabela br. 1: *Broj domova po naseljima Gore 70-tih godina XIX vijeka prema I. S. Jastrebovu*

Redni broj	Naselje	Broj kuća	Red. broj	Naselje	Broj kuća
1.	Rapča (Vrapča)	170	10.	Restelica (Ristelica)	350
2.	Krstac gornji	38	11.	Brod	500
3.	Krstac doljnji	35	12.	Baćka	56
4.	Orčuša (Orđuša)	45	13.	Dikance	10
5.	Kukaljane (Kokaljane)	40	14.	Mlike (Mlake)	48
6.	Kruševo	118	15.	Vraništa (Vranić)	60
7.	Globočica (Glubočica)	83	16.	Ljubošta (Ljubovište)	44
8.	Dragaš (Krakovišta)	30	17.	Radeša (Radeš)	50
9.	Zlipotok (Zli Potok)	110	18.	Leštane	55

Na osnovu ovih podataka dobija se da je ukupan broj kuća na teritoriji Gore (u sadašnjem sastavu Kosova) 1842. Ako prosječnu veličinu domaćinstva procijenimo na 7 ukućana (Jastrebov procjenjuje veličinu domaćinstva na 8 članova) zaključujemo da je u Gori živjelo 12.894 stanovnika.

Jastrebov je pomenuo i ostala naselja Gore (danas u Albaniji): Pakiša 32 kuće, Košarište 24 kuće, Orčikle 31 kuća, Borje 152 kuće, Orgosta 42 kuće, Šišteec (Šištevac), 210 kuća, Zapod 30 kuća, Crnjeljevo 38 kuća, Orešek (Orišek) 24 kuće, ukupno 583 kuće. Ako i za ova naselja računamo 7 članova po domaćinstvu, dobijamo da je u tom dijelu Gore živjelo 4.080 stanovnika.

Inače, Jastrebov iznosi podatak da „u selima gorske župe ima 2.617 kuća sa 11.404 stanovnika muških glava“.¹³ (U ovaj broj je Jastrebov uračunao sva sela Gore, uključujući i ona koja se nalaze u Albaniji.)

Jastrebov navodi i lokalitet Stratos (Stratorija) gdje je „po kazivanju Gorana (...) u leto bio logor carske konjice“ u blizini sela Zlipotok.

Prema podacima Milisava Lutovca u Gori žive „Srbi islamske vere koji su u ogromnoj većini starosedeooci“. Navodi da od 208 rodova i 2200 domova, koliko ih ima u Gori, na starosjedioce dolazi 184 roda i 1855 domova, a na doseljenike 22 roda i 375 domova. U starosjedioce se računaju oni kojima se nikako nije moglo utvrditi drugo porijeklo, a u doseljenike oni rodovi za koje se sigurno zna da su doseljeni.¹⁴ To ne znači da

¹³ Isto, str. 137.

¹⁴ Milisav Lutovac, *Gorai Opolje-Antropogeografska proučavanja*, Srpski etnografski zbornik, knj. LXIX 35, Beograd, 1955. str. 44-45.

među ovim starosjediocima nema također doseljenika koji su zaboravili svoje porijeklo. Nekoliko rodova koji svojim prezimenima podsjećaju na Cincare – Vlahe (*Ziza-Zizinci, Renda, Bajmakovci, Mandakovci* i dr.), vjerovatno su davno doseljeni kao stočari i pretopili se u Gorane. Na to upućuju *Dutevci* u Dragašu, koji su doseljeni iz Kruševa u Makedoniji. Sem toga topografski nazivi *Laški (Vlaški) Put, Laški Potok, Vlaške Liva-de, Barbula*, ukazuju na prisustvo Vlaha stočara u ovom kraju. Bez svake sumnje i turski Juruci, koji su sa stokom boravili za vrijeme ljeta na ovim planinama, što se vidi i po njihovim grobištima, ostavili su tragova u etničkom sastavu. Istina, od njih je dosada očuvan u prezimenu samo jedan rod, ali ih je bilo više.¹⁵

Lutovac navodi i strukturu doseljenog stanovništva:

Tabela br. 2: *Oblasti iz kojih je doseljavano stanovništvo Gore prema Milisavu Lutovcu*

Doseljenici	Broj rodova	Broj domova
Nepoznatog porijekla	2	39
Iz Hasa i Podrimlja	7	202
Iz okoline Tetova	3	32
Iz Kruševa (Makedonija)	1	11
Iz Kičeva (Makedonija)	1	12
Iz Ljume	4	38
Iz Albanije (uopšte)	4	41
Ukupno	22	375

Lutovac je istraživao i razloge doseljavanja. Ističe da su iz Makedonije dolazili na goranske planine kao „ćaje“, stočari, i tu ostajali. Takav je slučaj bio i sa Jurucima, od kojih je ostala samo jedna kuća. Albanci iz Elbasana su dolazili kao puškari, dok su iz Ljume dolazili kao „sejmeni“ – čuvari stoke i vodenica. Najviše doseljenika je bilo iz Hasa i Podrimlja a kao razlog se navodi „izbegavanje krvne osvete“.¹⁶

Lutovac smatra da je većina doseljeničkih rodova došla u Goru krajem 18. i početkom 19. veka.¹⁷ Lutovac pominje samo doseljenike u posljednja dva vijeka, međutim doseljenika je bilo i u prethodnim periodima o čemu svjedoče popisni rezultati iz XV i XVI vijeka.

¹⁵ Isto, str. 44-45.

¹⁶ Isto, str. 45-46.

¹⁷ Isto, str. 45.

Podaci iz turskih izvora XV i XVI vijeka upućuju na znatno useljavanje u Goru u tom razdoblju. Poređenjem broja popisanih kuća u KP 1452/55.¹⁸ i popisom iz 1591. godine¹⁹ uočava se petostruko uvećanje stanovništva Gore. Glavninu doseljenika su mogli činiti, s obzirom na bogate pašnjake u Gori, stanovnici stočarskih oblasti zapadne Makedonije.²⁰ Na kretanje stanovnika s juga upućuje i poređenje imenoslova Gore iz KP 1452/55. sa sadašnjim, kao i mnogi toponimi koji su isti sa onima u Zapadnoj Makedoniji.

Radivoje Mladenović navodi da i „dijalekatska mikrodiferencijacija ukazuje na useljavanje iz okolnih zapadnomakedonskih oblasti.“²¹

Iseljavanje do 1912. godine

Prije 1912. godine, tj. do odlaska Otomanske imperije sa ovih prostora, iz Gore nije bilo znatnijeg iseljavanja. Tvrdnje Haruna Hasanija da „s procesom islamizacije stanovništva počinju veća iseljavanja“²² nemaju naučno utemeljenje. O tome je pisao i Jovan Trifunovski, koji tvrdi da je pronašao pravoslavne iseljenike iz Gore, čiji su se preci doselili krajem XVIII i u XIX vijeku izbjegavši primanje islama.²³ Nesporno je da je bilo pomjeranja stanovništva i iseljavanja, ali su to bile uobičajene pojave na ovim prostorima. Trifunovski je na osnovu terenskih istraživanja utvrdio da je bilo iseljenih goranskih rodova u pološkim selima Tearcu, Donjem Palčištu, Setolu, Siničanu, Gradecu mahom iz Restelice i Broda.²⁴ Iseljenih goranskih porodica ima i u selu Brodec, u Gornjoj Reci, kao i selu Kruša u Skopskoj kotlini.²⁵

Milivoj Pavlović navodi da i u selima Župe – Rečanu, Nebregoštu i Manastirici ima relativno starijih doseljenika, naročito iz Prizrenske Gore.²⁶ Jedan rod u Manastirici je zadržao prezime Gorani. Pavlović je, pro-

---

¹⁸ Mitar Pešikan, *Stara imena iz donjeg Podrimlja*, Onomatološki prilozi VII, Beograd, 1986.

¹⁹ Selami Pulaha, *Popullsia shqiptare e Kosovës gjatë shek. XV-XVI*, Tiranë, 1984.

²⁰ Mitar Pešikan, isto. str. 88.

²¹ Radivoje Mladenović, *Govor šarplaninske župe Gora*, SANU, Beograd, 2001.

²² Harun Hasani, *Migracije stanovništva Gore*, GOS, Geografski institut “Jovan Cvijić”, Knjiga 40/II, Beograd, 1995 str. 153.

²³ Jovan Trifunovski, *Urvič i Jelovjane*, Glasnik Etnografskog instituta, SAN, Beograd, 1952.

²⁴ Jovan Trifunovski, *Arnautashi – posebna grupa šarplaninskog stanovništva*, Etnološke sveske X, Beograd, 1955.

²⁵ P. Nikolić, *Širenje Arnauta u Srpske zemlje*, Glasnik SGD-a, sv. 3-4, Beograd, 1914.

²⁶ Milivoj Pavlović, *Govor Sretečke Župe*, Beograd, 1939. str. 4.

učavajući govor Sredačke Župe, zaključio da su uticaji i strujanje, naročito iz Gore i Tetova, „mnogo važnije nego što se obično misli“.²⁷ Cvijić pominje doseljenike iz Gore i u Mušnikovu i Gornjem Selu.

Iseljenih goranskih porodica ima i u drugim kosovskim mjestima. Mnoge porodice danas nose prezime u čijoj se osnovi nalazi ime Gora. U Mamuši, u kojoj danas uglavnom žive Turci, poznata je Goranska mahala u kojoj su doseljenici iz Gore. Međutim, mještani ne znaju tačno vrijeme doseljenja. Nekoliko porodica u Poslištu, selu nadomak Prizrena, zna da su njihovi preci doseljeni iz Restelice i Krsteca i ističu da su do prije tridesetak godina održavali rodbinske veze sa njima. I u drugim selima u okolini Žura, na obodu Šar-planine, ima doseljenika iz Gore. Milenko Filipović pominje doseljenike iz Gore u Biluši, Vljašnji, Hoči Zagradskoj i Leskovecu.²⁸

Iseljenih goranskih porodica ima i u drugim mjestima Kosova – u Davidovcu kod Štimlja, Pokleku kod Glogovca i drugim mjestima, naročito u gradskim sredinama. Većina je asimilirana, osim što su neki zadržali prezimena Gorani, Goranci, Gora i druga koja upućuju na oblast iz koje su doseljeni njihovi preci.

Dakle, u vrijeme turske uprave bilo je pojedinačnih slučajeva iseljavanja, ali broj stanovnika koji je Gora imala do 1912. godine pokazuje da je situacija bila dosta stabilna i da prelazak na islam nije mogao biti uzrokom masovnijeg iseljavanja, već je, nasuprot, doprinio stabilizaciji i održanju stanovništva. Osim toga, poznato je da je u Gori, prije prelaska na islam, bio raširen jak bogomilski pokret. Proces prelaska na islam u Gori je dugo trajao (od početka XVI do sredine XVII vijeka), što je suprotno tvrdnjama mnogih autora da je „islamizacija“ u Gori nasilno izvršena u vrijeme Kukli-bega i Sinan-paše. Prema historijskim dokumentima, Kukli-beg je umro 1537. godine, dok je, na osnovu turskih deftera, broj muslimana u Gori bio još neznan.

U ovom periodu bilo je masovnijih pomjeranja stanovništva i unutar Gore zbog bolesti i velikih epidemija koje su harale na ovim prostorima. Jedna takva epidemija je zahvatila Goru krajem XVII vijeka kada su pojedina sela bila zapaljena i uništena. Bila je to kuga, bolest u narodu poznata kao „crna čuma“. I danas žive legende da su na pojedinim mjestima nekada bila naselja, kao što su Gljivnike, Gušafce, Preminje, Grmjane i druga, o čemu svjedoče historijski dokumenti kao i toponimi. Pouzdano se zna da su u tom periodu formirana i dva sela na drugoj strani Šare –

---

²⁷ Isto, str. 4.

²⁸ Milenko Filipović, *Žur i okolna sela*, Srpski etnološki zbornik kn. LXXX, SANU, Beograd, 1967. str. 121-148.

Urvič i Jelovjane kao goranska subgrupa (danas u Makedoniji). Najveći dio stanovnika pomenutih sela zna da su njihovi preci porijeklom iz Borja, Restelice, Kukaljane, Kruševa i drugih sela sa druge strane planine i da su, vjerovatno, tu doseljeni u XVII ili XVIII vijeku.²⁹ Prema istraživanjima koje je 1952. godine obavio Jovan Trifunovski, 78% domaćinstava ovih sela vodi porijeklo iz Gore.

Iseljavanje u vrijeme Balkanskih ratova i Prvog svjetskog rata

U jesen 1912. godine počinje Prvi balkanski rat kada Goru zaposjeda srpska vojska. Gora se našla na poprištu oružanih sukoba koji su se vodili na liniji uspostavljanja granice između Srbije i Albanije. Srpska vojska je vršila represalije prema albanskim pobunjenicima tokom uspostavljanja granice, ali ne samo prema njima već i prema civilnom stanovništvu. O tome je sa ogorčenjem pisao Dimitrije Tucović u svojoj brošuri *Srbija i Arbanija – kritika zavojevačke politike srpske buržoazije*.³⁰ Bogumil Hrabak navodi riječi jednog srpskog oficira iz 10. puka da su „još za vreme proterivanja diverzanata, arbanaška sela u Opolju bila izložena represalijama zbog učešća toga življa u borbama protiv srpskih jedinica.”³¹

U novembru 1912. godine srpska vojska je izvršila veliki pokolj nad albanskim stanovništvom Kosova, pa i šire, o čemu ima dosta podataka u raznim dokumentima i novinskim zapisima u evropskoj štampi. Procjenjuje se da je u kosovskom vilajetu ubijeno između 12 i 25 hiljada Albanaca. I Lav Trocki je, kao dopisnik lista *Kijevskaja misl*, bio na licu mjesta i razgovarao sa učesnicima događaja. Zbog svojih izvještaja, uskoro je bio protjeran sa Balkana. O surovim postupcima srpskog ekspedicionog korpusa pisao je i Kosta Novaković koji je i sam kao vojnik proveo četiri mjeseca u Albaniji.

U septembru 1913. godine izbila je albanska pobuna koja nije zaobišla ni Goru. Neki historičari ove događaje nazivaju Trećim balkanskim ratom. O ovim događajima pisao je i Tucović: „I kada je buna izbila, vlada je preko zastupnika ministra spoljašnjih dela izjavila da će Arbanasi biti ‘primerno kažnjeni’, buržoaska štampa je tražila istrebljenje bez milosti, a vojska je izvršavala. Arbanaška sela, iz kojih su ljudi bili blagovremeno izbegli, behu pretvorena u zgarišta. To behu u isto vreme var-

---

²⁹ Jovan Trifunovski, *Urvič i Jelovjane*, Glasnik Etnografskog instituta, SAN, Beograd, 1952.

³⁰ Dimitrije Tucović, *Srbija i Arbanija*, Beograd, 1914.

³¹ Bogumil Hrabak, *Arbanaški upadi i pobune na Kosovu i u Makedoniji od kraja 1912. do kraja 1915. godine*, Vranje, 1988. str.11.

varski krematorijumi u kojima je sagorelo stotinama živih žena i dece. I dokle su ustanici zarobljene srpske oficire i vojnike razoružavali i puštali, dotle srpska soldateska nije štedela ni njihovu decu, žene i bolesne.“³²

Tokom operacija za uspostavljanje granice prema Albaniji, srpska vojska je izvršila i nekoliko zločina i masakara nad nedužnim i preplašenim stanovništvom Gore. To je još više pojačalo nesigurnost i ubrzalo iseljavanje u Tursku koje će u narednim decenijama imati dimenzije egzodusa.

Najveći masakr je izvršen u Restelici gdje je ubijeno 11 mještana³³ (o tome danas svjedoče mezarluči Javori). Poznata su neka imena ubijenih: Muhamed Hodža (Koljošoski), Alija Hodža (Koljošoski), Arif Hodža (Koljošoski), Rahman Ese, Rahman Bazda, Arif Bazda, Mustafa Bajro i Maksut Šiko. Ovaj masakr su preživjeli Ragip Ese, Čamilj Efendija, Rizvan Balje, Vejsel Bazda i još neki koji su kasnije svjedočili o zločinu. Pojedinci, koji su preživjeli ovaj masakr, pričali su da su vojsci davali zlato i nakit kako bi bili pošteđeni.

U Kruševu, na mjestu zvanom Mlake, ubijeno je 9 članova porodice Gazi (porodica Mula Arifa Kruše) među kojima je bilo i djece od po nekoliko godina. U „Službenom izvještaju velikih sila“ koji je pripremio *Leo Freundlich*, a koji je objavljen u decembru 1913. godine, pored zločina izvršenih u Ljumi i Debru, pominje se masakr izvršen nad porodicom Hadži Ibrahima iz Kruševa. U Izvještaju stoji da su ovi zločini izvršeni nakon amnestije a po nalogu sekretara srpske Vlade u Prizrenu. Ističe se da je pored Hadži Ibrahima još „osam članova, među kojima su tri žene i jednogodišnja beba, dvije četvorogodišnje djevojčice i jedna šestogodišnja djevojčica, ubijeni hladnokrvno od strane soldateske.“³⁴ Deset godina docnije, 1923. godine, u blizini sela Žur ubijen je i Mula Arif Kruša, sin Hadži Ibrahima, koji je tu pokopan. Mnogo kasnije, 1959. godine, kompletna porodica Hadži Ibrahima Gazi (sin i unuci Mula Arifa) iselila se u Tursku gdje i danas živi.

U Brodu je na lokalitetu Zdražejec, također, izvršen masakr i ubijeno desetak nedužnih mještana. Poznata su imena petorice ubijenih Brođana: Ferat Keče, Idriz Pačka, Adem Čučulj, Magmut Mido i Ibiš Adžija. Zločini su se dogodili i u drugim selima Gore – Vraništi, Radeši, Globočici. U Vraništi su ubijeni Hadži Ridvan i njegov sin Hadži Arif, Mula Sezair i

---

³² Dimitrije Tucović, *Srbija i Arbanija*, Beograd, 1914.

³³ Nema tačnih podataka o broju ubijenih u Restelici, ali se on kreće između 10-13.

³⁴ „In **Krusheva**, on the orders of Loglop, secretary of the Serb Government in Prizren, the family of Haxhi Ibrahim, composed of eight members, among whom were three women and a one-year-old baby, two four-year-old girls and one six-year-old girl, were killed in cold blood by the *soldateska*.“ (izvor: www.elsie.de)

izvjesni Hasan iz Dikanca. Svi su pokopani u dva mezara na mjestu zvanom Kika. U Globočici, kod Karpe, ubijen je i tu ukopan seoski imam Mula Kahriman (Kahrimanov grop). U Dikancu je na mjestu Rača njive ubijen Rahman Bećir.

Svi ovi zločini su izvršeni sa ciljem da se stanovništvo zaplaši i da se, u slučaju izjašnjavanja pred međunarodnim komisijama za granice, izjasni da želi ostati u Srbiji. O svim ovim zločinima do danas nije pisano, čak nema nikakvih obilježja na mjestima na kojima su ubijeni ukopani.

U jesen te godine izbila je i pobuna na Koritniku. Na čelu ustanika je bio Ćazim Lika, ali su značajnu ulogu u ovim događajima imali i Nail Huseni Dano iz Rapče kao i Mula Rasim iz Zapoda. I u srpskoj historiografiji pominju se ovi događaji i otpor na koji su nailazile srpske snage tokom uspostavljanja civilne uprave. Bogumil Hrabak pominje da je srpska vojska 1. oktobra 1913. godine vodila borbe sa arbanaškim četama „na prizrenskom sektoru“, zatim kod goranskog sela Vraništa, gde je „veoma snažan arbanaški pritisak paralisao“, da bi se borbe i dalje vodile kod Lopuskog Hana. „Kod Vraništa su i sutradan (misli se na 2. oktobar 1913. – *prim. S. I.*) besno navaljivali Ljumljani, Maćani i meštani Vraništa, ali su ih uvećane srpske trupe zaustavljale.“³⁵

Zaposedanjem ovih krajeva srpska uprava je izvršila popis stanovništva preko policijskih i opštinskih vlasti još za vrijeme dejstvovanja Vrhovne komande, preko koje je Kraljevska vlada upravljala novim krajevima do završetka rata. Popisivači su išli od kuće do kuće, pa se ovaj popis može računati u djelimično tačne. Prema ovom popisu broj stanovnika kosovskog dijela Gore iznosio je 12.331. Najveće naselje je Brod sa 2.624 stanovnika, zatim Restelica sa 2.279, Zlipotok sa 914, Rapča (Gornja i Dohnja) sa 711, dok je najmanje stanovnika imao Dragaš (Krakošta) svega 244. U albanskom dijelu Gore najveći je Šišteec sa 1230, zatim Borje sa 1.156, dok je najmanje stanovnika imao Orešek – 116.

U cjelokupnoj historiji Gore Prvi svjetski rat će ostati zapamćen po najvećim stradanjima i muhadžirluku koji se dogodio tokom nekoliko ratnih godina. Gora se ponovo našla na udaru mnogih vojski i pljačkaša (haramija). Većeg iseljavanja stanovništva bilo je iz naselja koja su se nalazila u blizini gdje se uspostavljala nova granica između Srbije i Albanije. To govori da su i pljačkaški upadi iz pravca Albanije, naročito iz Ljume, mogli biti jedan od razloga iseljavanja stanovništva. I prilikom ovih upada bilo je žrtava kao što se u dva navrata dogodilo u Kruševu. U jednom takvom napadu, koji se dogodio na lokalitetu Mavra iznad Reste-

---

³⁵ Bogomil Hrabak, *Arbanaški upadi i pobune na Kosovu i u Makedoniji od kraja 1912. do kraja 1915. godine*, Vranje, 1988. str.11.

lice, ubijeni su Ibrahim Žagulj i Zenun Hodža. U drugom, koji se dogodio u proljeće 1919. godine, braneći svoj dom i imetak ubijeni su braća Alija i Esat Abidini. I u drugim selima Gore je bilo žrtava i krađe stoke i imovine. Mnogi su presretani, pljačkani i ubijani na šarplaninskim prevojima prilikom povratka iz Tetova i Gostivara, gdje su odlazili po žito i hranu.

Za vrijeme rata Gora je bila pod austrijskom okupacijom, dok su Prizren i Tetovo, mjesta iz kojih su Gorani dobijali žito, bili pod bugarskom kontrolom. Pošto su Bugari zabranili izvoz žita a 1915. i 1916. bile nerodne godine, veliki broj Gorana umro je od gladi, a mnogi su otišli u susjedne oblasti u potrazi za hranom. Nikada se neće saznati tačan broj ljudi koji su stradali u ovom vremenu što od gladi, a što od zuluma koji su činjeni sa svih strana. Pološkom kotlinom su tumarale izgladnjele grupe ljudi koji su tražili spas i izbjavljenje. Po zulumu su tada zapamćeni Bugari i haramije (pljačkaši) iz Ljume koji su vršili strašne zločine. Ljudi su prodavali sve što su imali ne bi li nekako preživjeli. Prodavali su sve što su imali – nakit, posteljenu, stoku. Mnogi koji su se spustili u Tetovsku kotlinu, nikada se više nisu vratili u Goru.

Tabela br. 3: *Broj stanovnika u Gori 1913. i 1921. godine*³⁶

Naselje	Broj stanovnika 1913.	Broj stanovnika 1921.
Bačka	410	167
Brod	2.624	1.863
Vraništa	634	509
Globočica	607	391
Dikance	458	162
Dragaš (Krakošta)	244	137
Zlipotok	914	264
Krstec (zajedno)	637	299
Kruševo	405	126
Kukaljane	506	361
Leštane	417	336
Ljubošta	316	211
Mlike	326	260
Orčuša	376	242
Radeša	467	447
Rapča (zajedno)	711	622
Restelica	2.279	745
Ukupno	12.331	7.177

³⁶ *Gora, Opolje i Sredska*, Geografski institut "Jovan Cvijić", Knjiga 40/II, Beograd, 1995, str. 32-33. (Prema M. A. Vujačiću, *Rečnik mesta u oslobođenoj oblasti Stare Srbije*, 1925.).

Drugi su se spustili prema Prizrenu gdje su, također, doživjeli velika stradanja. Petar Kostić piše da se u Goranskoj ulici u Prizrenu 1917. godine „nastanila sva bežanija iz Gore, gde se usled teške gladi sklonila i sva pomrla.“³⁷

Većina preživjelih je produžila put prema Turskoj. Tada su mnoga sela Gore potpuno opustjela. Prema popisu iz 1913. u kosovskom dijelu Gore je živio 12.331 stanovnik, dok je prema popisu iz 1921. bilo svega 7.177 stanovnika (v. tabelu br. 3). Indeks smanjenja broja stanovnika iznosi 42%.

Broj stanovnika je manji u svim selima Gore, ali najveće smanjenje bilo je u Brodu, Restelici, Zlipotoku, Kruševu i Rapči. U svim selima Gore je broj stanovnika 1921. godine bio manji u odnosu na onaj iz 1913. godine. U ovom periodu dogodio se prvi muhadžirluk, a u kasnijim decenijama događiće se još tri, tako da se XX vijek u Gori može nazvati vijekom muhadžirluka.

Međutim, rezultati popisa iz 1921. godine objavljeni u knjizi *Gora, Opolje i Sredska (GOS)* ne mogu biti potpuno pouzdan izvor. Prema *Definitivnim rezultatima Popisa stanovništva* Kraljevine SHS od 31. januara 1921. godine,³⁸ broj stanovnika u Gori je još manji u odnosu na onaj koji je prikazan u Projektu GOS. (v. tabelu br. 4.)

Prema ovom dokumentu u Gorskom srezu, koji je obuhvatao Goru i Opolje, ukupno je popisano 12.817 stanovnika. Međutim, u vrijeme popisa još nije bila utvrđena definitivna granica između Srbije i Albanije, te su u ovaj broj ušla i neka sela, koja su definitivnom podjelom koja je uslijedila marta 1923. godine, pripala Albaniji (Šištevac, Orgosta, Borje...). U kosovskom dijelu Gore popisano je 4.933 stanovnika (u Brodu 1.155, Vraništi 1.197, Kruševu 677, Radeši 604, Rapči 772 i Restelici 528 stanovnika.). Međutim, veoma je teško odrediti tačan broj stanovnika po naseljima, jer su podaci prikazani zbirno za više sela, odnosno dati su po određenim središtima. U rubrici stanovništvo „po maternjem jeziku“ u Gorskom srezu je bilo 6.224 „Srba i Hrvata“ (srpskohrvatski jezik), 6.375 „Arnauta“ (albanski jezik) i 218 „Turaka“ (turski jezik).

U svakom slučaju broj stanovnika Gore je za period od osam ratnih godina više nego prepolovljen. Međutim, dosad niko nije ozbiljnije istraživao uzroke smanjenja broja stanovnika i migraciona kretanja iz Gore od

---

³⁷ Petar Kostić, *Prosvetno-kulturni život pravoslavnih Srba u Prizrenu i njegovoj okolini u XIX i početkom XX veka*, Skoplje, 1933. str. 174.

³⁸ *Definitivni rezultati Popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine*, Opšta državna statistika, Državna štamparija, Sarajevo, 1932. (izvor: www.bosanskehistorije.com)

početka balkanskih ratova do završetka Prvog svjetskog rata i konačnog razgraničenja koje je završeno marta 1923. godine.

Tabela br. 4: Broj stanovnika u Gorskom srezu prema popisu iz 1921. godine (faksimil)

106

Србија

Округ (Жупанија) Okrug (Županija) Срез (Котар) Srez (Kotar) Општина Opština	Присутно становништво (грађанско и војничко, трајно)								
	Укупно Укупно	По вероисповести — Po veroispovesti							
		Православних Pravoslavni	Римо-католика Rimo-katolika	Грчко-католика Grko-katolika	Евангелица Evangelika	Муслимана Muslimana	Израелита Izraelitana	Других — Drugih	Без конфесије или Bez konfesije ili nes. i nepozn.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Срез Гора — Srez Gora . . .	12.817	4	1	—	—	12.812	—	—	—
1. Бљач — Bijač	974	—	—	—	—	974	—	—	—
2. Борје — Borje	492	—	—	—	—	492	—	—	—
3. Брод — Brod	1.155	—	—	—	—	1.155	—	—	—
4. Бродосавци — Brodosavci	1.458	—	—	—	—	1.458	—	—	—
5. Брут — Brut	763	2	1	—	—	760	—	—	—
6. Буча — Buča	1.026	—	—	—	—	1.026	—	—	—
7. Враниште — Vranište	1.197	—	—	—	—	1.197	—	—	—
8. Косавце — Kosavce	845	—	—	—	—	845	—	—	—
9. Крушево — Kruševo	677	—	—	—	—	677	—	—	—
10. Оргоста — Orgosta	601	—	—	—	—	601	—	—	—
11. Радеш — Radeš	604	—	—	—	—	604	—	—	—
12. Рапче — Rapče	772	—	—	—	—	772	—	—	—
13. Рестелица — Restelica	528	—	—	—	—	526	—	—	—
14. Шејновоц — Selnovac	715	—	—	—	—	715	—	—	—
15. Шиштевац — Šištevac	1.010	—	—	—	—	1.010	—	—	—

U jesen 1917. godine dogodio se najveći muhadžirluk. (Koristimo termin muhadžirluk jer ga i narod upotrebljava u verziji „madžir“ i „madžirl’k“.). Samo se iz Kruševa u dva dana iselilo 70 porodica. Iz Restelice, Zlipotoka i Broda mnogo više. Od 118 domaćinstava, koje pominje Jastrebov 70-tih godina XIX vijeka, u Kruševu je 1918. ostalo svega 8 domaćinstava. Brod, koji je do balkanskih ratova bio varošica sa mnogobrojnim dućanima, doživljava masovno iseljavanje. Većina odlazi u Tursku, mada je bilo i onih koji su se na putu prema Maloj Aziji zaustavili u Tetovu, Skoplju i drugim makedonskim gradovima. Tako danas u Turskoj živi više hiljada ljudi porijeklom iz Broda, a u Skoplju gotovo 400 porodica. Kruševljani i Resteličani su razbacani po mnogim mjestima u Turskoj, a najveća grupa se nastanila u selu Jalikey, u blizini Čataldže, na obali Crnog mora, gdje i danas žive.

Iseljavanje koje se dogodilo tokom ratnih godina ostavilo je duboke tragove u kolektivnom sjećanju stanovnika Gore, a zabilježeno je i u narodnoj poeziji. O događajima iz ovoga vremena narod je ispjevao veliki broj poznatih i izuzetno emotivnih pjesama sa tematikom tužnih rastanaka i muhadžirluka – „madžira“ (*Magmut će ide vo Tursko, bela Vetijo, Otidoa, otidoa, puste madžiri* i druge).

Pojedini srpski autori navode da se „posle oslobođenja ovih krajeva od Turaka 1912. deo Gorana iselio u Tursku.“³⁹ I Harun Hasani govori o iseljavanju koje je zahvatilo Goru nakon „balkanskog rata, odnosno posle oslobođenja 1912. godine.“ On ističe da „tada veliki broj Goranaca iz Zlipotoka, Kruševa, Broda, Restelice, Rapče i drugih naselja, napušta svoja ognjišta i odlazi u Tursku“, te dodaje da su „čitave mahale u tim selima ostale puste.“⁴⁰ O ovome je pisao i Lutovac uz konstataciju da se „veliki broj Gorana iselio u Tursku, sa čijim narodom nemaju nikakve veze.“⁴¹

Historijska je činjenica da stanovnici Gore odlazak Turske sa ovih prostora nisu doživjeli kao „oslobođenje“. Konstatacije pojedinih autora da su nakon „oslobođenja“ od Turaka mnoga sela u Gori ostala pusta i prazna su, u najmanju ruku, nelogične, besmislene i kontradiktorne. Ako su se stanovnici ovih sela „oslobodili“ od Turske, postavlja se logično pitanje zašto su onda krenuli da na teritoriji Turske potraže spas i zaštitu.

Iako je krajem 1918. rat završen, proći će još mnogo godina dok se na području Gore uspostavi kakav-takav mir. Naime, konačna granica između Albanije i Kraljevine SHS (Jugoslavije) biće uspostavljena u martu 1923. godine. Tako je Gora političkom odlukom podijeljena na dva dijela i tako će ostati sve do danas. Dvadeset sela je pripalo Jugoslaviji, dok su 9 sela ostala u granicama Albanije. Kasnije, poslije Drugog svjetskog rata, Urvič i Jelovjane pripadaju Makedoniji.

Dogodilo se nešto nevjerojatno. Na veoma malom prostoru (tridesetak sela) jedan isti narod gotovo jedan vijek uči školu na tri jezika – srpskom, albanskom i makedonskom. Uči tri jezika, tri različite kulture i historije a da ništa ne sazna i ne nauči o sebi. Srpske škole su otvorene u Vraništi (1918), Brodu (1920) Restelici (1922) i u Rapči (1929). Škola u Vraništi je nosila ime „Car Dušan“ i svi učitelji su bili Srbi i Crnogorci. Isto je bilo i u drugim mjestima. U Restelici je sve do 1936. godine učitelj bio Svetozar Vukičević Toza iz Prizrena, a od 1936. do Drugog svjetskog rata radili su Avdo Humčanin i izvjesni Mustafa, obojica iz Bosne. U Školi u Rapči je jedno vrijeme kao učitelj radio Nebojša Jerković.

Albanske škole su otvorene: u Šišteecu 1924. godine, zatim u Zapodu 1927. i u Borju 1928. godine. Škole na makedonskom jeziku su otvorene u Urviču i Jelovjanu nakon Drugog svjetskog rata.

Važno je ovdje napomenuti da su u skoro svim selima Gore do 1912. godine radili *mektebi* (*mejtepi*) i da je cjelokupno stanovništvo, muško i žensko, bilo pismeno. Poznato je da je prije 1912. godine u Restelici ra-

---

³⁹ Radivoje Mladenović, *Govor šarplaninske župe Gora*, str. 44.

⁴⁰ Harun Hasani, *Migracije stanovništva Gore*, GOS II, str. 153.

⁴¹ Milisav Lutovac, *Gora i Opolje*, str. 47.

dila *ruždija* u kojoj su, pored vjerskih, izučavani i svjetovni predmeti (historija, račun, zemljopis, nauka o moralu). Sva kasnija nastojanja da se „razvoj školstva na prostorima Gore“ veže samo za period poslije Prvog svjetskog rata bila su tendenciozna i sa ciljem negiranja i postupnog odbacivanja njegovog islamskog karaktera i komponente. Iz istih razloga je ovaj period ostao nedovoljno istražen, mada postoje mnoge potvrde i dokazi da su u Gori i prije 1912. godine živjeli i stvarali mnogi učeni muderisi, imami i alimi, poznati i na širem prostoru.

Imami, alimi i mualimi na prostoru Gore koje pominje historijsko sjećanje bili su isključivo domaći i školovani u Prizrenu, Istanbulu, Kavali, Bitolju, Tetovu i drugim gradovima Carstva.

U Restelici je dugo godina imam bio mula Bajram Hodža iz porodice koja je tradicionalno davala imame u selu. On je bio sedmi imam po redu iz loze koja je dala mnoga značajna imena. Prvi imam iz ove loze bio je mula Adem, a poznati su još i mula Šaban, mula Osman, mula Memiš i hadži Rašid-efendija. Iz Restelice su i poznati imami mula Kadrija, mula Ćamil, hadži Daut, mula Ibrahim, mula Bejtula i drugi.

Pri resteličkoj džamiji radila je *ibtidaija* i *mekteb* za mušku i žensku djecu. Mula Daut je po povratku sa školovanja u Turskoj otvorio mekteb na lokalnom, goranskom govoru.

U Brodu su postojale dvije džamije. Donju džamiju je sagradio 1199. po Hidžri (1784) "Ćeli-aga, sin Ahmet-age" iz roda Smailaginci. Po sjećanju zvao se Nebi Ahmet-aga. Prvi poznati imam u Donjoj džamiji bio je Mula Husein, drugi Mula Šaban koji je umro u "hurijetu" (1909). Njega je naslijedio mula Rustem (umro 1922.), njega je naslijedio sin Mula Hasan, koji je umro 1969. godine u Turskoj. Mekteb pri ovoj džamiji je otvoren 1288. godine po Hidžri (1871), dok je prvi mualim bio Hafiz Alija. Njega je naslijedio sin, mula Idriz, koji se 1913. iselio u Tursku. Gornju džamiju je sagradio Musa-aga 1795. godine, također iz roda Smailaginci, dok je prvi imam bio hadži mula Sulejman Hodža.

Poznati alim u Brodu je bio Redžep Ulja, iz roda Kozinci, učenik mulla Mehmed Arab Hodže u Skoplju i Strumici u drugoj polovini XIX vijeka. Redžep je bio šejh melamija i imao je *tekiju* u Prizrenu, dok je u Brodu imao *zaviju*, kojom je upravljao šejh Osman Caro, poznati alim.

Prva džamija u Gornjoj Rapči postoji od 1640. godine dok u Donjoj Rapči od 1790. godine. Historijsko sjećanje pominje samo alime iz druge polovine XIX vijeka. Među njima se ističe mula Rušit iz roda Bećiraginci -Ibrovci (ranije Paškovci). U Rapči je pri džamiji radio i mekteb.⁴²

---

⁴² Muhamed Pirraku, *Qëmtime për kontributin e ulemas nga Gora në lëvizjen kombëtare shqiptare*, referat sa Simpozijuma održanog u Dragašu, 29. maja 2006. godine.

I u drugim selima Gore postojale su džamije i mektebi. Posebno se ističu imami iz Leštana, Dikanca, Vranište, Pakiše, Zapoda, Borja, ali i iz drugih sela Gore. Džamije, a posebno mektebi pri njima, bile su škole u kojima je opismenjavano cjelokupno stanovništvo Gore. Iz mekteba su izlazile humane i za život pripremljene generacije. I Jastrebov piše da 70-tih godina XIX vijeka u mnogim selima Gore postoje džamije i mektebi. Bilježi da „selo Brod ima oko 500 kuća i dve džamije“. Iznosi i podatak da je u Brodu „već otvorena muška škola za turski jezik“⁴³

Gora je u osmanskom periodu dala čuvene književnike, pjesnike pa i kompozitore koji su pisali na orijentalnim jezicima. Najpoznatiji su Derviš Aga iz Restelice, Abdurahman Mehmed Emin iz Mlika, Arif Hersekli iz Broda, Ahmed Nazif iz Kruševa i dr. Porijeklom iz Gore je i Prizrenac muderis šejh Imer Lutfi Pačarizi (1870-1928), čuveni pjesnik i publicista na turskom, arapskom i persijskom jeziku (napisao oko 60 djela). Njegov otac Mustafa-efendija, rodnom iz Rapče, je više od pedeset godina bio imam u Prizrenu.

Iseljavanje između dva svjetska rata

Tridesetih godina XX vijeka Goru je zahvatio još jedan iseljenički talas. Prema popisu stanovništva od 31. marta 1931. godine Gora i Opolje zajedno čine Gorski srez. Ukupan broj stanovnika iznosi 14.127⁴⁴ i u poređenju sa 1921. godinom povećanje je neznatno. U Gori je indeks povećanja 1.2% (89 stanovnika).

Srez Gora obuhvata opštine Brod, Brodosavce, Dragaš, Kruševo i Lopusnicu, odnosno i Goru i Opolje. Na ovom popisu nije postojala rubrika nacionalne pripadnosti već samo vjeroispovjest i jezik. To je, svakako, urađeno sa namjerom stvaranja unitarne države u vrijeme Šestojanuarske diktature. Približan broj stanovnika Gore može se odrediti jedino prema maternjem jeziku, jer se prema vjeroispovjesti ogromna većina izjasnila kao muslimani (98.2%). U rubrici maternji jezik 7.481 stanovnik gorskog sreza se izjasnio da mu je srpski maternji jezik. Svi oni kojima je srpski jezik upisan kao maternji mogu se pouzdano smatrati Goranima.

Prema rezultatima sa ovog popisa evidentna je stagnacija u pogledu broja stanovnika u Gori. Razlozi nisu u slabom natalitetu, već isključivo

---

⁴³ I. S. Jastrebov, *Podatci za istoriju srpske crkve*, Državna štamparija, Beograd, 1879, str.137-138).

⁴⁴ *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Opšta državna statistika*, Državna štamparija, Beograd, 1938.

u iseljavanju (muhadžirluku) koje nikako nije prestajalo. I ovoga puta svi putevi vode prema Turskoj.

Jugoslavenska (srpska) vlada ni u ovom periodu nije prestala sa planovima o „humanom“ preseljenju stanovništva. Vlada Jugoslavije je uoči Drugog svjetskog rata započela pregovore sa Turskom o preseljenju 40 hiljada porodica sa Kosova i drugih krajeva „Južne Srbije“ u Tursku.⁴⁵ I Gora je bila dio plana o preseljenju muslimanskog („turskog“) stanovništva u Tursku.

Pregovori Jugoslavenske i Turske vlade oko planskog iseljavanja muslimana započeli su 1930. godine. Načelna saglasnost je bila postignuta već 1931. godine. U novembru 1933. godine u Beogradu je potpisan jugoslavensko-turski ugovor o prijateljstvu, nenapadanju i arbitraži. Tom prilikom su riješena i pitanja oko napuštenih turskih imanja u „Južnoj Srbiji“. Ona su uzeta pod sekvestar kao bezvlasnička, kao i imanja agrarnih turskih optanata koja su pala pod udar agrarne reforme. Od 1935. su počele da kruže glasine o jugoslavensko-turskim pregovorima o preseljavanju muslimana koje bi, naravno, obuhvatilo i gotovo sve Gorane. Iste godine u Beogradu se održavaju sastanci na visokom državnom nivou na kojima se razmatraju sve mogućnosti za iseljavanje muslimana sa Kosova, iz Makedonije i Sandžaka u Tursku. Kraljevina Jugoslavija je 1934. godine napravila projekat o iseljavanju, te ujedno nastojala da u pregovorima sa Turskom riješi pitanje muslimana iz „Južne Srbije“, odnosno iz Sandžaka, sa Kosova i iz Makedonije, kao što su to planski „rješavale“ Grčka, Bugarska i Rumunija. Na kongresu evropskih muslimana koji je održan sredinom septembra 1935. u Ženevi, predstavnici muslimana iz Jugoslavije, iz njenih južnih krajeva, su isticali kako se, nakon balkanskih ratova, iselio znatan broj muslimanske inteligencije, učitelja i vjeroučitelja, te da je narod ostao bez vođstva, obezglavljen i pometen, tvrdeći da su seobe nastavljene i nakon Prvog svjetskog rata, „naročito prosvjećenih slojeva“. Stalni savjet Balkanskog sporazuma je na svojoj sjednici održanoj krajem februara 1938. donio odluku da se održi konferencija predstavnika Turske, Rumunije i Jugoslavije, kao zainteresiranih zemalja, uz prisustvo grčkih posmatrača. Cilj ove konferencije bio je da ispita sve mogućnosti oko iseljavanja muslimana iz Rumunije i Jugoslavije u Tursku, kao i da se Turskoj osiguraju neophodna finansijska sredstva. Konferencija je počela sa radom polovinom juna 1938. u Istanbulu. Za vrijeme ovog skupa vođeni su i bilateralni jugoslavensko-turski pregovori oko iseljavanja „turskog“ stanovništva. Ovi pregovori su održani u Istanbulu

---

⁴⁵ Safet Bandžović, *Ratovi i demografska deosmanizacija Balkana (1912-1941.)*, Prilozi 32, Sarajevo, 2003, str. 179-229.

od 9. juna do 11. jula 1938. godine. Ukupno je održano osam sjednica. Konferencijom je predsjedavao Hasan Haka, predsjednik turskog odsjeka u Ekonomskom savjetu Balkanskog sporazuma. Jugoslavensku delegaciju su predvodili Milan Ristić, šef Balkanskog odsjeka Ministarstva inostranih dela i Vojislav Marovčević, inspektor Ministarstva poljoprivrede. Pregovorima su prisustvovali i predstavnici Grčke i Rumunije. Na jednoj od prvih sjednica Milan Ristić je objašnjavao motive Jugoslavije za iseljavanjem stanovništva: „Mi u našoj zemlji, a osobito u južnoj Srbiji imamo brojnu muslimansku populaciju turskog porekla. Uprkos izuzetno liberalnom režimu u Jugoslaviji, ova populacija već duže vreme pokazuje tendenciju za iseljavanjem u Tursku. Nažalost, turske vlasti su zabranile useljavanje ove populacije u Tursku, što je nanelo veliku štetu ovom narodu, a takođe i našoj administraciji. Brojni su primeri jugoslovenskih Turaka koji su, nakon prodaje svojih dobara i nemogućnosti da odu u Tursku, padali na teret naše Vlade, koja im je tada morala osigurati egzistenciju. Ova situacija bila je pogoršana i činjenicom što su Turska i Jugoslavija vodile politiku uzajamnog prijateljstva i iskrene saradnje, a muslimansko stanovništvo koje se želi iseliti prebacivalo je jugoslovenskoj vladi zbog lošeg tretmana prema njemu od strane turske vlade. Želeći da udovolji željama ove populacije jugoslovenska vlada je pre godinu dana predložila vladi Republike Turske da zaključe Konvenciju koja bi regulisala pitanje iseljavanja Turaka iz Jugoslavije“.⁴⁶ Ristić je dalje istakao da je pitanje iseljavanja za Jugoslaviju ekonomsko-socijalni problem, budući da postoji dosta siromašnog seoskog stanovništva, koje čeka da im se dodijeli zemlja. Pošto je njihovo izdržavanje veliki teret za zemlju, to je vlada odlučila da im dodijeli obradivu zemlju koja bi ostala iza onih iseljenika koji odlaze u Tursku, gdje, opet ima mnogo obradive zemlje koju niko ne obrađuje, te da je zato Turskoj potrebno muslimansko stanovništvo iz balkanskih zemalja.

Pregovori su završeni 11. jula 1938. godine, kada je konačno parafiran tekst Konvencije o iseljavanju iz Južne Srbije u Tursku „jugoslovenskog muslimanskog stanovništva koje je govorilo turski jezik i koje je imalo tursku kulturu“. Njome se nisu mogli koristiti osobe kojima je po važećim turskim zakonima i propisima bio zabranjen ulaz u Tursku – nomadsko stanovništvo i Romi. Po odredbama Konvencije bilo je predviđeno iseljavanje 40.000 seoskih porodica sa ukupno 200.000 lica. Iseljenici su prethodno bili dužni da jugoslavenskim vlastima, na osnovu člana 55. Zakona o državljanstvu, daju pismenu izjavu kojom se odriču jugoslovenskog državljanstva. Organizirano iseljavanje je trebalo otpoče-

---

⁴⁶ Isto

ti 1. jula 1939. i trajati šest godina. Prve godine je trebalo biti iseljeno 4.000 porodica, druge 6.000, treće i četvrte po 7.000 i pete i šeste po 8.000 muslimanskih porodica. Jugoslavenska vlada je po odredbama ove konvencije trebala platiti turskoj vladi za svaku iseljenu porodicu po 500 turskih lira. Ukupno je trebalo platiti 20.000.000 turskih lira. Postojao je, navodno, tajni dogovor o iseljavanju još 400.000 lica. Napuštena seoska imanja pripadala bi jugoslavenskoj državi koja ih je mogla iskoristiti za kolonizaciju. Iseljenim porodicama ostavljala se mogućnost da mogu povesti sa sobom po četiri grla krupne i deset grla sitne stoke. Pored seoskog, moglo se iseljavati i gradsko stanovništvo.⁴⁷

Odredbe konvencije odnosile su se zvanično samo na tursko stanovništvo, ali indirektno i na Albance i sve muslimane koji su se izjašnjavali kao Turci, ukoliko su željeli da se ise iz Jugoslavije. U strogo povjerljivom tumačenju te konvencije kaže se da je ona „tako redigovana da se može primeniti ne samo na tursko već i na arnautsko stanovništvo; iseljavanje albanskog stanovništva je pravi njen smisao”. Kratkotrajno zadržavanje u navedenim srezovima i izjašnjavanje u turskom nacionalnom smislu omogućavalo je svima onima koji su htjeli da odu u Tursku, da dobiju to pravo. Konvencija („Convention“) je trebala stupiti na snagu na dan kada je potpišu jugoslavenska i turska vlada. Konvencija nije bila ratificirana u turskom parlamentu zbog smrti predsjednika Turske Mustafe Kemala Atatürka.

Albanski predstavnici sa Kosova i Makedonije su se suprostavljali primjeni ove Konvencije zahtijevajući da ona ne obuhvati Albance. Ferhad-beg Draga, jedan od vođa Albanaca, intervenirao je preko ministra Mehmeda Spahe da se ovaj sporazum ne potpisuje.

Albanija je, također, bila obaviještena da će ovim Sporazumom biti iseljeni Albanci a ne Turci. Da bi spriječila primjenu Sporazuma, albanska vlada je poslala svog ministra inostranih poslova u Tursku. Na primjeni sporazuma insistirali su Ministarstvo poljoprivrede i Glavni generalštab, a to mišljenje je zastupalo i Ministarstvo inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije.

U pripreme za masovno iseljavanje stanovništva iz Kraljevine Jugoslavije, koje se izjašnjavalo kao tursko, bilo je uključeno više državnih organa i naučnih institucija. Veliki broj zahtjeva za iseljavanjem iz Jugoslavije neki su naučnici pokušavali da objasne kao „nedoraslost građanskom pravnom poretku“, bez uzimanja u obzir djelovanje svih faktora koji su pratili i podstrekivali obim emigracije. Turske vlasti su bile

---

⁴⁷ Safet Bandžović, *Ratovi i demografska deosmanizacija Balkana (1912-1941.)*, Prilozi 32, Sarajevo, 2003, str. 179-229.

planirale da iseljenike iz Jugoslavije nasele na prostore koje naseljavaju Kurdi, na granici prema Iranu i Iraku. Pokušaj naseljavanja domaćeg turskog stanovništva u ove nesigurne predjele nije uspio, jer Turci nisu željeli da idu u brdske i borbama izložene krajeve. Drugi svjetski rat je omeo realizaciju iseljavanja stanovništva iz Jugoslavije u Tursku, ali je taj proces nastavljen ubrzo nakon završetka rata.

Izvjescu nedoumicu među zapadnim zemljama u vezi ovog Sporazuma unosile su nejasne granice između termina „musliman“ i „Turčin“. Turska vlada sa svoje strane nije učinila ništa da te nedoumice otkloni. U martu 1938. godine Haydar-beg, turski ministar, je u Beogradu u razgovoru sa svojim albanskim kolegom precizirao stav svoje vlade o Sporazumu za iseljenje Turaka iz Jugoslavije. On je izjavio da je u vezi sa iseljavanjem dobio striktna uputstva od predsjednika Turske, Kemala Atatürka, da Turska nije muslimanska republika, niti želi postati prihvatanjem muslimana ostalih „rasa“. Turska vlada nije htjela da otvori vrata albanskim iseljenicima iz Jugoslavije. Na ovakve tvrdnje Haydar-bega, albanski ministar je svog turskog kolegu upitao koliko onda ima Turaka u Jugoslaviji. Ovaj je odgovorio da se radi o 250.000 osoba. Očito je, međutim, da se ovaj Sporazum trebalo primijeniti na kompleksnoj etnovjerskoj strukturi stanovništva Kraljevine Jugoslavije. Evropski diplomatski posmatrači nisu imali principijelnih primjedbi protiv Konvencija o iseljavanju muslimanskog stanovništva, mada su konvencije, kao što je bila tursko-rumunska i tursko-jugoslavenska, podrazumijevale izvjestan stepen pritiska na stanovništvo kako bi se primoralo na iseljavanje.

Počekom oktobra 1938. godine kroz Novi Pazar je prošao reis-ul-ulema Fehim ef. Spaho i, na kratkom zadržavanju, pozvao Bošnjake da svoju zemlju ne napuštaju, jer je njihova, i da su je oni stekli.

U drugom članu ove Konvencije navedeni su srezovi iz kojih se trebalo iseliti stanovništvo. U Vardarskoj banovini to su bili srezovi: Šar planina (Prizren), Gora (Dragaš), Podgora (Suva Reka), Nerodimlje (Uroševac), Donji Polog (Tetovo), Gornji Polog (Gostivar), Galič (Rostuša), Debar, Struga, Gračanica (Priština), Kačanik, Gnjilane, Preševo, Prespa (Resan), Ohrid, Kičevo, Kruševo, Južni Brod, Prilep, Bitolj, Kavadar, Morihovo, Negotin na Vardaru, Skoplje, Kumanovo, Veles, Ovče Polje (Sveti Nikola), Štip, Kočane, Radovište, Strumica, Dojran (Valandovo), Đevđelija, Kriva Palanka, Kratovo, Carevo Selo i Maleš (Berovo). U Zetskoj banovini bili su obuhvaćeni srezovi: Peć, Istok, Kosovska Mitrovica,

Đakovica i Podrimlje (Orahovac). U Moravskoj banovini stanovništvo se trebalo iseliti iz srezova: Lab (Podujevo), Vučitrn i Drenica.⁴⁸

Ovaj Sporazum nije realiziran samo zato što Vlada nije na vrijeme obezbijedila sredstva da isplati Turskoj i što je započeo Drugi svjetski rat. Inače, tvorac ovog fašistoidnog plana bio je Vasa Čubrilović, a smatra se da je značajan udio u njemu imao i nobelovac i kraljevski diplomata Ivo Andrić.

Iseljavanje poslije Drugog svjetskog rata

Za vrijeme Drugog svjetskog rata Gora je prošla relativno dobro i bez mnogo žrtava. Istina bilo je siromaštva i gladi, ali u poređenju sa Balkanskim ratovima i Prvim svjetskim ratom ovo je bilo neuporedivo bolje vrijeme. U ovom periodu su i u kosovskom dijelu Gore radile albanske škole jer je uspostavljena vlast Velike Albanije.

Međutim, nakon oslobođenja Gore, odnosno u proljeće 1945. godine, mnogi su prisilno mobilisani i upućeni na Sremski i druge frontove (čak i prema Sloveniji). Više njih je ubijeno u Baru u Crnoj Gori. Ovdje su zajedno stradali sa mnogima iz Opolja, Župe, Podgora i drugih oblasti Kosova. Svi su strijeljani pod veoma zagonetnim i nedovoljno razjašnjenim okolnostima. Ovaj strašan masakr, u narodu poznat kao „barski slučaj“, dugo je od vlasti čuvan pod embargom. U narodu se o njemu govorilo šapatom. Oni koju su preživjeli masakr, nerado su, do kraja života, govorili o onome što su doživjeli i vidjeli, pa je i to jedan od razloga što se o tom događaju dosad malo pisalo. Poznata su neka imena ljudi iz Gore ubijenih u Baru. To su: Hasan Abdurahim, Naim Hamiti i Irfan Dalifi iz Bačke, Tefik Tasip iz Leštana, Sali Jamini iz Kukaljane (svi ubijeni 8. aprila 1945. godine), dok je Zuber Ismailji, iz Rapče, također stradao u Baru, ali od tifusa.⁴⁹

Nakon završetka rata u Gori se dogodilo nešto što će za nekoliko decenija promijeniti prirodni tok historije. Zbog pogoršanja odnosa između Jugoslavije i Albanije u vrijeme Informbiroa, 1948. godine je potpuno i gotovo hermetički zavorena granica prema Albaniji. To je trajalo više od pola vijeka. Sa druge strane granice ostao je dio Gore koji će proći golgotu Enverovih eksperimenata. Razdvojeni su najbliži – djeca od roditelja,

---

⁴⁸ Safet Bandžović, *Ratovi i demografska deosmanizacija Balkana (1912-1941)*, Prilozi 32, Sarajevo, 2003, str. 179-229.

⁴⁹ Miodrag Nikolić, *Prizren – s Titom ka pobjedi*, SUBNOR, Prizren, 1984. (U knjizi se za svakog od njih navodi samo da je poginuo kao “borac NOR-a u Baru, Crna Gora, 8. IV 1945.”).

sestre od braće, prijatelji od prijatelja. Neki su iz albanskog dijela Gore ilegalno pobjegli u Jugoslaviju, i dalje u zemlje Zapadne Evrope. Mnogi su umrli ne vidjevši najbliže. Neki su za smrt najbližih saznali tek poslije nekoliko decenija.

Naročito težak period u albanskom dijlu Gore nastupa u doba kolektivizacije i formiranja kooperativa. Početkom 1967. godine dekretom je zabranjena vjera i svi obredi koji je prate (molitva, vjerski obred sahrane, proslava vjerskih praznika, sunećenje djece i dr.). Džamije su pretvorene u domove kulture ili u zadružne magacine za čuvanje žita. To je bio „vulgarni ateizam“ nezabilježen u svijetu. Stvoren je svijet špijuna, doušnika, potkazivača. Zakonom je zabranjena hiljadugodišnja kultura i tradicija. Mnogi su osuđeni na višedecenijske kazne zatvora i progonstvo samo što su slušali pjesme preko radija Skoplja i Prištine, ili što su za neki vjerski praznik obukli svečano odijelo. Potresan je primjer Fuata Karea koji je osuđen na deset godina robije, jer se nije povinovao naredbi od 27.02.1969. godine kojom se zabranjuje obilježavanje vjerskih praznika. Njegova jedina krivica je bila ta što je za Kurban Bajram obukao svečano odijelo. Na upozorenje da ne poštuje naredbe Partije, odgovorio je: „Ja sam sa ovom idejom rođen i sa njom ću umrijeti“. Umro je u zatvoru Ballyš 1976. godine u 41. godini života.⁵⁰

U albanskom dijelu Gore su u ovom periodu nastale pjesme koje su u jednom trenutku bile jedini način komunikacije i sporazumijevanja. Djevojke sa obje strane granice su pjesmom prenosile poruke – ko je umro, ko se oženio, ko je završio u Enverovim kazamatima i logorima. Dnevnik koji je Sejdi Dokle iz Borja⁵¹ vodio više od dvadeset godina je autentičan dokument o jednom užasnom vremenu i životu jednog naroda u tamnici Enverovog sistema. U ovom Dnevniku je, pored ostalog, zabilježena i potresna priča o Šefki koja je pjesmom „razgovarala“ sa djevojkama iz Globočice. Pjesmom ih je pitala o konju koji je prešao granicu, ali i o svom suprugu koji je kao pečalbar radio u Zagrebu, a kojeg nije vidjela punih osam godina (*Haj more, Kurto budala, // da neste videle konja dorija*). Albanski vojnici su čuli pjesmu, ali nisu razumijeli riječi pjesme na goranskom. Tražili su da im djeca, koja su u blizini čuvala stoku, prevedu poruku pjesme. Djeca su ispričala da je Šefka pjevala pjesmu i pitala o

---

⁵⁰ Sejdi Dokle, Dnevnik u rukopisu.

⁵¹ Sejdi Dokle (1921-1997) iz Borja je punih dvadeset godina (od 13.3.1949. do 01.5.1969.) vodio Dnevnik na goranskom govoru. U Dnevniku je iz dana u dan bilježio sva dešavanja u Borju i okolini. Pojedini fragmenti iz Dnevnika su prevedeni na albanski jezik i objavljeni u pojedinim časopisima i u knjizi *Borje i Borjani (Borje dhe Borjanët)* Elmaza Doklea. Dnevnik čuva njegov sin Sevair Dokle, koji živi u Borju.

konju ali i o svom suprugu. Siroticu su vojnici uhapsili, a potom i internirali.

U jednoj drugoj pjesmi djevojke, kojima je za Đurđevdan zabranjen izlazak na Teferič i određen najteži rad, pjevaju:

Haj more Kurto budala
Utre je den ot Đurđevden,
Zejnepa se omrzila
Đurđevden go zastanalje
teferič go zamrznalje.

I Nazif Dokle je zapisao mnoge narodne pjesme nastale u ovom periodu u albanskom dijelu Gore, koje su autentične slike i dokumenti jednog užasnog vremena i golgote kroz koju su skoro pola vijeka prolazili stanovnici ovog dijela Gore i Albanije u cjelini.

Period poslije 1948. godine je bio veoma težak i u kosovskom dijelu Gore. Nastupa vrijeme otkupa i oduzimanja oružja od stanovništva. Tih nekoliko godina ljudi su ponovo preživjeli glad. Na popisu koji je održan 1948. godine Gorski srez, koji obuhvata Goru i Opolje, ima ukupno 20.140 stanovnika. Od tog broja su se 12.048 izjasnili kao Šiptari, 6.697 neopredijeljeni muslimani, 1.393 kao Srbi i Crnogorci. Interesantno je da se u čisto gorskim opštinama kao Šiptari izjasnilo 21.5%, neopredijeljeni muslimani 61,7%, dok kao Srbi i Crnogorci 16.8 %. Sigurno da u Gori živi manji broj Albanaca, ali ne u ovom procentu, dok iznenađuje broj Srba kada se zna da je njihov realan broj zanemarljiv. U Gori nema Srba starosjedjelaca nego su to samo službenici, učitelji, policajci i sl. Međutim, najveći broj stanovnika Gore se na ovom popisu izjasnio kao neopredijeljeni muslimani čime je iskazao nezadovoljstvo i svojevrstan otpor prema ponuđenim modalitetima.

Popis iz 1953. godine, koji se smatra jednim od najbolje urađenih na prostoru bivše Jugoslavije, daje novu sliku etnonacionalnog izjašnjenja stanovnika Gore. Broj stanovnika Gorskog sreza je u poređenju sa 1948. godinom ostao gotovo isti. Sada je ukupno popisano 12.147 stanovnika (indeks 1948/ 1953 je 100,03). Međutim, došlo je do velikih promjena u pogledu etničkog izjašnjenja: 489 je Srba, 144 Makedonaca, 2.375 Jugoslovena neopredijeljenih, 9.319 Šiptara i 7.367 Turaka. Broj Srba i Crnogoraca je smanjen kao i broj Albanaca, dok se pojavljuje iznenađujuće veliki broj Turaka (36.6% od ukupnog stanovništva sreza, dok u samoj Gori taj procenat iznosi iznad 60%).

Razlozi ovakvog izjašnjavanja se mogu pretpostaviti. To su, prije svega, bile pripreme za iseljavanje u Tursku, jer godine poslije rata nisu donijele niti ekonomsku niti drugu sigurnost. Pojačana je represija u vrijeme otkupa i oduzimanja oružja, ali je na to uticala i državna politika Srbije koja je bila nezadovoljna demografskim kretanjima na Kosovu. To će pokazati godine koje slijede i teror u doba Aleksandra Rankovića.⁵² Ovakvo izjašnjavanje ima i jednu drugu dimenziju a to je vezivanje za tursku naciju po osnovu vjerske pripadnosti, a možda i zbog nostalgije za turskim periodom koji je u narodu zapamćen kao siguran u odnosu na sve što se dešavalo nakon 1912. godine. Na ovakvo izjašnjavanje stanovništva je, svakako, uticalo i stvaranje tzv. Balkanskog pakta između Turske, Jugoslavije i Grčke koji je potpisan u Ankari 28. februara 1953. godine.

Period od 1956-1966 zapamćen je po surovoj vladavini Aleksandra Rankovića. Tada se dogodio još jedan veliki iseljenički talas prema Turskoj. I ovoga puta najviše iseljenih je bilo iz Broda (u kojem se na popisu stanovništva 1953. godine 80% stanovnika deklariralo kao Turci), zatim iz Kukuljana, Rapče, Zlipotoka, Kruševa, dok je iz ostalih sela bilo manje iseljenih.

Na putu prema Turskoj iseljenici su morali „presjedati” u Makedoniji. Isto tako, prije polaska, većina je morala promijeniti prezimena i dodati turske sufikse *-lar*, *-ler oglu*, *-lardan*, *-dži*, *-ali* i sl. Neki, koji su odustali od iseljavanja i ostali u Gori, do danas su zadržali prezimena sa turskim nastavkom (*Hasanlar*, *Begler*, *Muratoglu*, *Mahmutlardan*, *Ahmetlerden*, *Kučlar*, *Mrčolar*, *Bećirler*, *Redžeplar*, *Džemalar*, *Ljajkolar*, *Ajdarlar*, *Katlar*, *Ćoroglu*, *Jagdži*, *Baldži*, *Gungali*, *Musalar* i sl.). Ovdje se, zapravo, završavaju migracije (muhadžirluci) prema Turskoj.

Međutim, o ovom talasu iseljavanja iz Gore, ali i iz drugih krajeva bivše Jugoslavije, veoma je malo pisano u dosadašnjoj historiografiji. Historičar Safet Bandžović je jedan od rijetkih autora koji se bavi ovom tematikom i piše o fenomenu muhadžirluka, posebno iz Sandžaka i Crne Gore. Osim toga, Aneta Svetieva iz Skoplja je objavila nekoliko veoma korektnih radova sa tematikom iseljavanja muslimana (Torbeša) sa prostora nekadašnje Jugoslavije.⁵³

---

⁵² **Aleksandar Ranković** (1909-1983) je bio visoki komunistički funkcioner i šef UDBE. Njegovo ime se vezuje za represije koje su vršene nad albanskim stanovništvom Kosova. Na četvrtoj sjednici CK SKJ održanoj 1. jula 1966. godine smijenjen je sa mjesta potpredsjednika Jugoslavije i isključen iz Partije.

⁵³ Светиева, Анета, *За преселбите на балканските муслимани и за нашинците – Торбеши, Помаци и други (Турци) во Турција*, ЕтноАнтропоЗум, 4, Скопје, 2009. стр. 38.

Poslije 1966. godine Gora ulazi u mirniji period života. Tada dolazi i do ubrzanijeg ekonomskog, infrastrukturnog i sveukupnog razvoja. Ovaj period se u narodu pamti kao vrijeme blagostanja i mirnog života. Tada su stasale i prve generacije školovanih ljudi iz Gore. Dolazi i do nacionalne homogenizacije, pa se na popisima 1971, 1981, i 1991. godine stanovnici Gore u visokom procentu izjašnjavaju kao Muslimani. (vidi tabelu br. 5).

Tabela br. 5: *Nacionalna struktura stanovništva Gore 1961-1991. godine*⁵⁴

Gora	1961		1971		1981		1991	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Muslimani	3.321	28,9	11.054	81,9	15.922	93,6	16.112	95,8
Albanci	179	1,6	565	4,2	620	3,6	184	1,1
Srbi	178	1,6	159	1,2	109	0,6	70	0,4
Turci	5.260	45,8	1.238	9,2	176	1,0	-	-
Ostali	2.539	22,1	481	3,5	191	1,1	451	2,6
Ukupno	11.477	100	13.497	100	17.018	100	16.817	100

Ovakvo stanje će potrajati par decenija. Broj stanovnika se progresivno povećava, tako da je na popisu 1981. godine registrovano više od 17.000 stanovnika. Međutim, uskoro nakon toga dolazi do novih promjena koje će ubrzati raspad Jugoslavije. U zadnjoj deceniji XX vijeka i na početku ovoga vijeka Goru zahvata još jedan veliki iseljenički talas.

Iseljavanja u vrijeme raspada Jugoslavije

Istraživanja koja je obavio Harun Hasani tokom 1992. i 1993. godine ukazuju da se migracija stanovništva Gore odvija u kontinuitetu. Još tada je na prostorima bivše Jugoslavije živjelo 11.900 stanovnika porijeklom iz Gore, a samo u Beogradu 3.668 stanovnika.⁵⁵

⁵⁴ Podaci za 1961, 1971. i 1981. godinu su preuzeti iz dokumentacionih tabela Republičkog zavoda za statistiku Srbije, dok su za 1991. godinu uzeti iz Saveznog zavoda za statistiku.

⁵⁵ *Gora, Opolje i Sredska*, Geografski institut "Jovan Cvijić", Knjiga 40/II, Beograd, 1995, str. 159-160.

Međutim, tokom bombardovanja NATO snaga, 1999. godine, kao i nakon ulaska trupa KFOR-a na Kosovo, došlo je do još jednog velikog iseljeničkog talasa. Sada svi putevi vode na zapad i sjever. Najveći broj odlazi u Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Makedoniju, ali i u zemlje Zapadne Evrope, Skandinaviju, Ameriku i Australiju. Uzroci iseljavanja su brojni, ali su bezbjednosni, ekonomski i psihološki najznačajniji.

Tabela br. 6: *Kretanje broja stanovnika u Gori uoči i poslije rata na Kosovu*⁵⁶

April 1991	Maj 1999	Av gust 1999	Oktober 1999	Septembar 2000	Februar 2001	Februar 2002
16.817	12.376	14.677	14.320	11.649	11.450	10.847

I kretanje broja učenika u osnovnim školama na području Gore pokazuje sličnu tendenciju smanjenja, tako da je broj učenika u periodu od deset godina (1998-2007) gotovo prepolovljen.

Tabela br. 7: *Kretanje broja učenika u osnovnim školama u Gori uoči i poslije rata na Kosovu*⁵⁷

Škola	Juni 1998	Januar 2002	Juni 2004	Januar 2007
Restelica	658	682	666	560
Dragaš	588	334	331	217
Rapča	377	242	174	127
Kruševo	366	233	190	153
Brod	204	164	127	107
Vraništa	111	53	32	33
Ukupno	2.304	1.708	1.520	1.197

Prema podacima iz gornje tabele 1999. godine broj učenika je iznosio 2.304, dok je 2007. godine taj broj pao na 1.197, što je u procentima oko 50%. To odgovara i smanjenju broja stanovnika koje, također, iznosi oko 50%.

⁵⁶ Na popisu stanovništva 1991. godine, koji je većina Albanaca bojkotovala, u Gori je popisano 16. 817 stanovnika. Međutim, u podacima Saveznog zavoda za statistiku dati su projektovani rezultati prema kojima je u Gori živjelo 17.574 stanovnika. Podaci za ostale godine su interni i rađeni su na osnovu podataka koji su dobijani od predstavnika sela tokom i neposredno nakon rata na Kosovu.

⁵⁷ Podaci Direktorata za obrazovanje opštine Dragaš.

Iseljavanje stanovnika Gore nije prestalo do danas. Prema podacima Kancelarije lokalnih zajednica u 2008. godini na području Gore je živjelo manje od 10 hiljada stanovnika, dok se broj učenika u osnovnim školama kretao oko 1100. Pomenuti podaci se moraju uzeti sa određenom rezervom, jer su rađeni na osnovu izvještaja humanitarnih organizacija ili su uzeti od predstavnika sela. Razlika može iznositi nekoliko procenata i broj može biti samo manji, a nikako ne i veći.

Prema podacima koje iznosi Kancelarija lokalnih zajednica u Dragašu, u periodu od 60-tih godina XX vijeka do danas, sa područja Gore ukupno je iseljeno 21.315 stanovnika. Na prostore bivše Jugoslavije je migriralo 17.458 žitelja Gore, dok ih je u zemlje Zapadne Evrope otišlo 3.957.

Prema popisu stanovništva Kosova održanom aprila 2011. godine u opštini Dragaš (zajedno Gora i Opolje) živi 33.997 stanovnika. Prema etničkoj pripadnosti najviše je Albanaca (20.287), zatim Gorana (8.957), Bošnjaka (4.100), Turaka (202), Srba (7) i ostalih (283).

Za razliku od nekadašnje pečalbe (gurbeta) kada je dio porodice ostajao u Gori, sada kompletna porodica odlazi bez izgleda da se u dogleđno vrijeme vrati. To je rijeka koja teče u jednom pravcu. Danas su mnogi izgradili kuće i kupili stanove u državama nastalim raspadom Jugoslavije. U zemljama Zapadne Evrope je, također, veliki broj iseljenika iz Gore. Svi oni imaju opravdanje i razloge zbog kojih su napustili Goru. Međutim, većina njih je u opasnosti da izgubi svoj nacionalni i vjerski identitet. Neki od njih su svjesni toga, međutim, ima i onih koji na svaki način i u svemu oponašaju druge, gubeći svoj govor, običaje i identitet. Mnogi su već u prvoj generaciji izgubili svoj goranski govor, neki ga čak preziru i ne koriste u komunikaciji sa svojom djecom, već prihvataju jezik sredine u kojoj žive. Ali, pravilo je da oni koji se stide sebe, svoga imena, jezika i vjere, nikada neće biti poštovani i cijenjeni od drugih. Zbog takvog ponašanja će i od svojih komšija biti prezreni i ismijani. Živjeće u vječitoj zabludi, odbačeni i izgubljeni.

O PORIJEKLU I ETNIČKOM BIĆU STANOVNIKA GORE

Porijeklo i etnogeneza stanovnika Gore je veoma složeno i kompleksno pitanje koje više decenija privlači pažnju mnogih istraživača sa prostora Balkana pa i šire. Interesovanje je naročito pojačano u periodu raspada Jugoslavije, odnosno proteklih dvadesetak godina. O Gori su pisali mnogi autori koji su u svojim historijsko-političkim ili antropogeografskim

skim istraživanjima uglavnom bili jednostrani, a u zaključcima tendenciozni.

Dosad su o Gori i Goranima pisali autori iz gotovo svih balkanskih zemalja pa i šire. Po jednim Gorani su etnički Bugari, po drugima Makedonci, po trećima Srbi, a ima i stavova i mišljenja prema kojima su Gorani turskog ili albanskog porijekla. Postoje i autori koji Gorane smatraju potomcima bogomila. Stavovi većine dosadašnjih istraživača i njihov odnos prema ovom pitanju bili su determinirani njihovom nacionalnom pripadnošću.

Zaista, sa rijetkim izuzecima, svi koji su se latili pera da opišu Gorane radili su to kako bi dokazali da su oni, zapravo, dio „njihovog“ naroda, a nikako autentična pojava na ovim prostorima. Uostalom, dovoljno je vidjeti „naučni opus“ srpskih, bugarskih, makedonskih, turskih i albanskih etnologa, folklorista i historiografa pa shvatiti da su Gorani sve samo ne ono što su zaista. I pojedini autori koji potiču iz Gore i koji se zadnjih decenija bave ovom problematikom, a kojih je istina manji broj, ovo pitanje posmatraju zavisno od sredine u kojoj su živjeli i školovali se, od uticaja kojem su bili izloženi i ideologije kojoj su pripadali.

Dosad je najveći broj autora zastupao tezu o srpskom porijeklu Gorana, odnosno stanovnika Gore. Manji broj prihvata da su makedonskog, a neznatan dio, uglavnom iz albanskog dijela Gore, svrstava ih u Albance. U posljednje vrijeme javlja se i manja grupa autora koja Gorane vidi kao Turke ili, čak, kao Bugare. Najzad, značajan broj autora zastupa tezu po kojoj su Gorani Muslimani odnosno Bošnjaci.

O Gori su dosad pisali drugi i uvijek su pitanje porijekla i etnogeneze njenih stanovnika posmatrali i tretirali u kontekstu balkanskih etničkih razgraničenja, osporavanja, svojatanja i negiranja drugih. Mnogi autori ovom pitanju prilaze jednostrano i najčešće koriste matrice iz druge polovine XIX vijeka, odnosno iz vremena stvaranja nacionalnih pokreta (nacija, država) među balkanskim narodima.

Sve do 1912. godine, pa i docnije, stanovnici Gore se u nacionalnom pogledu poistovjećuju sa Turcima. Mada se ova identifikacija prvenstveno vezuje za vjersku komponentu i označava pripadnost islamu, ona u sebi sadrži i elemente pripadnosti turskoj državnoj zajednici. Jer je vrijeme od gotovo pet vjekova turske uprave u narodu stvorilo osjećaj zaklona i sigurnosti. Osim pomenute, narod koristi i neke druge odrednice kao „našinec“, Torbeš i Goranin. Međutim, na zvaničnim popisima stanovništva (1961, 1971, 1981. i 1991. godine) žitelji Gore se u apsolutnom broju izjašnjavaju kao Muslimani. Posljednjih godina se sve veći

broj Gorana nacionalno izjašnjava kao Bošnjaci čime želi nastaviti kontinuitet sa muslimanskom nacijom.

Promovisanje Gorana u zasebnu etničku grupu započelo je Projektom *Šarplaninske župe Gora, Opolje i Sredska*, poznatom po skraćenici GOS, koji je uradila Srpska akademija nauka i umetnosti u vrijeme raspada Jugoslavije.

Na balkanskim prostorima je u prošlosti dolazilo do velikih pomjeranja stanovništva koja nisu prestala ni danas. Mnogi su narodi vremenom nestali. Ostali su samo tragovi u toponimiji i u historijskom pamćenju. U etnogenezi većine naroda i zajednica na Balkanu isprepletani su različiti etnički slojevi i naslage i stvari nisu nigdje tako jednostavne i proste. Zbog toga je nezahvalno iznositi i davati brze odgovore po pitanju porijekla i etničke pripadnosti stanovnika Gore.

Mnogo je pitanja na koja treba prethodno odgovoriti ako se, makar i približno, želi utvrditi porijeklo i etnogeneza Gorana: Gdje su Kumani, Pečenezi i Hazari? Šta je sa Aromunima (Vlasima), Turcima-Jurucima, Tatarima? Kakva je sudbina pavlikijana (pavličana) i bogomila i doktrine koju su propovijedali? Etnogeneza Torbeša (u koje, svakako, spadaju i Gorani) i Pomaka te njihova veza sa bogomilskim pokretom? Doseljavanje Slavena na Balkansko poluostrvo i u ove krajeve? Vjekovi turske uprave na ovim prostorima (1445-1912)? Period prije dolaska Turaka i dva vijeka bugarske dominacije na Balkanu, pomjeranja stanovništva tokom krstaških ratova, prodor Arapa u Evropu?

Zbog svega pomenutog, pitanju etnogeneze Gorana se mora prići ozbiljno i bez unaprijed postavljenih zadataka i planova, što u dosadašnjim istraživanjima često nije bio slučaj. Jer, ovo je veoma složeno i osjetljivo pitanje koje zahtijeva realistički i neutralan naučni pristup.

Ovdje se, u stvari, radi o jednom višeslojnom etničkom supstratu u koji su sublimirani mnogi balkanski, pa i širi elementi. Svaki pokušaj improvizacije, koji ne uzima u obzir pomenute historijske okolnosti, nema naučnu osnovu, proizvodi suprotne efekte i u svakom pogledu je retrogradan i kontraproduktivan. Porijeklo i etnogeneza zajednica na Balkanu se ne mogu utvrditi na osnovu matrica preuzetih iz srednjega vijeka, selektivno montiranih i preslikanih u ovo vrijeme, a da se pritom zanemaruju sve historijske promjene i konvertizmi koji su se dešavali na ovim prostorima (bogomilizam, prihvatanje islama, mnogobrojna useljavanja i iseljavanja i dr.).

Mnogi istraživači, naročito srpski, makedonski i bugarski zanemaruju činjenicu da je prelazak na islam stanovnika Gore, kao i uticaj koji je on imao na njihov cjelokupni život i kulturu, znatno doprinio da se Gorani

približe, odnosno svrstaju u grupu zajednica koje formiraju muslimanski kulturno-historijski krug na Balkanu koji čine Bošnjaci, Pomaci i Torbeši. Gotovo svi pomenuti istraživači uporno nastavljaju da svojataju Gorane, mada im je dobro poznato da su Gorani dio Torbeša.

Srpski autori o Gori i Goranima

Od srpskih autora o Gori su pisali: Panta Srećković, Spiridon Gopčević, Jovan Cvijić, Jefto Dedijer, Jovan Hadživasiljević, Miloš Milojević, Jovan Trifunovski, Miodrag Vasiljević, Milisav Lutovac, Mitar Pešikan, Milovan Radovanović, Milan Ivanović, Radivoje Mladenović i mnogi drugi. U projekte su bile uključene i čitave nacionalne institucije. Srpska akademija nauke i umetnosti je preko svojih instituta nekoliko godina radila na velikom projektu pod imenom *Šarplaninske župe Gora, Opolje i Sredska*, poznatijem po skraćenici GOS.

Svi srpski autori, gotovo bez izuzetka, Gorane tretiraju kao Srbe. Ovu tezu je prvi pokrenuo ruski konzul u Prizrenu Ivan Stepanovič Jastrebov 70-tih godina XIX vijeka. On je, boraveći u Prizrenu kao ruski konzul, obišao Goru i ostavio značajne podatke iz toga perioda. Iako je poznata njegova nacionalno politička orijentacija, konstatacije koje iznosi ponavljaju se i u ozbiljnijoj naučnoj literaturi sve do naših dana. Kasnije je većina srpskih autora u službi državne politike nastavila da Gorane prikazuje kao dio svog naroda. Većinom se služe izrazima „islamizirani Srbi”, „poturčenjaci”, „Srbi muhamedanci”, „poarbanašeni Srbi” i slično.

Dakle, Jastrebov je među prvima pokrenuo tezu o srpskom porijeklu stanovnika Gore. On je još 70-tih godina XIX vijeka pisao o “turčenju” stanovnika Gore: “Docnije se Gora poturčila; u gomilama su Srbi počeli veru menjati od pre 200 godina.”⁵⁸

Njegovi stavovi o vremenu prijelaska na islam stanovnika Gore, donekle se poklapaju sa turskim defterima. Naime, ako je od prihvatanja islama u Gori do sredine XIX vijeka prošlo 200 godina, znači da se ovaj proces dogodio sredinom XVII vijeka. I prema turskim defterim početak islamizacije u Gori se vezuje za početak XVI vijeka a završetak za sredinu XVII vijeka.

U isto vrijeme, možda i prije Jastrebova, pisao je Miloš Milojević o Torbešima u „Gorskom Dukađinu”.⁵⁹ Pominje sela „Brod sa 700 kuća,

---

⁵⁸ I. S. Jastrebov, *Podatci za istoriju srpske crkve*, Državna štamparija, Beograd, 1879.

⁵⁹ M. Milojević, *Odlomci Istorije Srba u Turskoj i Austriji*, Državna štamparija, Beograd, 1872. (Knjiga je bila zabranjena 124 godine.)

Zlopotok viš koga je planina Prevalica sa razvalinama stare prestolnice srpske Prehvale, Restelica, Kruševac, Borje, Globočica, Dikance, Rapče, Bačko, Mlike, Vranjišta, Orčuža, Kukulane, Krakovišta, Krstac, Oreške, Ljubovišta.⁶⁰ Milojević ističe da „(...) ovaj Dukadin leži jugozapadno od Prizrena, i u njemu su danas sve sami poturčenjaci Srbi, koje pravoslavni i rimokatolici Srbi zovu Torbešima.“⁶¹

Intresantan je podatak koji iznosi Milojević o „srpskom caru“ Dobroslavu, ili Vojislavu (1036-1055), koji je jednom od svojih sinova, Saganči, dodijelio „Gorsku županiju, ili dan. Gornji Dukadin“.⁶² Ukoliko je izvor koji iznosi Milojević vjerodostojan, ovo bi dosad bilo najstarije pominjanje Gore u nekom dokumentu.

Putopisac Spiridon Gopčević piše: „Na obroncima Šar-planine žive razbacani ostali Srbi koji su delimično zaboravili svoj jezik. Govore jedan mešani oblik srpskog i albanskog. Oni se nazivaju Goranima.“⁶³ Prema Jefti Dedijeru Gorani su Srbi muhamedanci,⁶⁴ dok Jovan Hadži Vasiljević smatra da su svi Gorani srpskog porekla.⁶⁵

Mitar Pešikan je, analizirajući lične antroponime turskih popisa iz 1452. i 1455. godine, došao do zaključka da su oni nesumnjivo srpski i na osnovu toga zaključuje da su Gorani prije „islamizacije“ bili pravoslavni Srbi.⁶⁶ Isto mišljenje ima i o goranskim toponimima iz turskih i srpskih izvora ovoga perioda.

Jovan Cvijić je pisao o „poarbašenom srpskom stanovništvu“ u šarplaninskim župama: „I šarske župe Ljuma, Opolje, Gora, u nekoliko i Sirinić, naseljene Arbanasima i u njima je poarbanašeno srpsko stanovništvo. Samo su se Srbi u prizrenskoj župi Sredskoj potpuno održali“, te nastavlja, „U šarplaninskoj župi Opolju proces arbanizovanja izvršio se tek u toku XVIII i XIX veka. Ovaj je proces najdocnije bio u župi Gori, čije stanovništvo još govori srpski, tu je do skora bilo porodica od kojih je jedan deo bio pravoslavni i srpski, drugi muslimanski i arbanaški.“⁶⁷

Milisav Lutovac je, tragovima Jastrebova i Petra Kostića, prvi put obišao Goru tridestih godina XX vijeka. Lutovac je napisao knjigu *Gora i*

---

⁶⁰ Isto, str. 155.

⁶¹ Isto, II dio, str. 24.

⁶² Isto, str. 99.

⁶³ Spiridon Gopčević, *Stara Srbija i Albanija*, Beograd, 1890

⁶⁴ Jefto Dedijer, *Kosovska Stara Srbija*, Beograd, 1913.

⁶⁵ Jovan Hadživasijević, *Muslimani naše krvi u Južnoj Srbiji*, Beograd, 1924.

⁶⁶ Mitar Pešikan, *Stara imena iz donjeg Podrinja*, Beograd, 1985.

⁶⁷ Jovan Cvijić, *Antropogeografski i etnografski spisi*, Knjiga 4, Tom I, Beograd, 1911.

*Opolje*⁶⁸ i veoma je zaslužan za promovisanje srpske opcije o Gori.

Lutovac je istraživanja započeo prije Drugog svjetskog rata (1936-37) a nastavio poslije rata. Njegovi stavovi su sa čisto srpskih pozicija te, na osnovu terenskih istraživanja, iznosi zaključak po kome je Gora naseljena „Srbima muslimanske vere“ kao i da je u Gori „održan etnički kontinuitet od srednjeg veka do danas“. Govoreći o stanovništvu Gore i Opolja on kaže: „Etnički procesi su se razvijali drukčije u Gori, a drukčije u Opolju. U Gori je staro srpsko stanovništvo primilo islam, ali je zadržalo jezik. Obrnuto, u Opolju su izgubili i jezik i veru podležući asimilaciji doseljenih i pomuslimanjenih Arbanasa“.

Goranski antropološki tip Lutovac opisuje kao pretežno „smeđe kompleksije, pravilnih slovenskih crta lica“ ali zapaža da se „među Goranima sretaju i ljudi vrlo zagasite boje kože, upalih živih i malih očiju, kod kojih se jasno mogu prepoznati tragovi cincarskih predaka. Sem toga, sreta se po koji čovek mongoloidnih crta, što je verovatno ostatak turskih Juruka, koji su dolazili kao stočari na ove planine i tu se stalno nastanili.“⁶⁹ Na prisustvo Juruka u Gori upućuju pojedini toponimi – *Juruka* i *Juručke grobišća* (južno od Restelice). I u jednoj narodnoj pjesmi, koju je zapisao Nazif Dokle, pominju se Juruci („*Juruci će me utepaje // Juruci ni se v' planina, // da strižet vovna jarina*“). Lutovac napominje da se „cincarski i juručki elemenat brzo asimilovao“. On, također, smatra da su Gorani počeli primati islam tek poslije Prve velike seobe 1690. godine.⁷⁰

Cvijić je na svom putovanju po Balkanskom poluostrvu opisao i Goru. Zanimljivo je njegovo mišljenje koje je iznio o Aromunima, a posebno je interesantan njegov stav o Mijacima i Torbešima: „Po svim prirodnim osobinama ovo je mogla biti jedino oblast aromunskih stočara. Verovatno da su oni tu živeli u početku Srednjega veka, a nesumnjivo je, da su se po njoj i docnije naseljavali. Oni su provodili leto na suvatima, a zimi su se spuštali na jug Balkanskog Poluostrva, u jegejsko ili jadransko primorje.“⁷¹ Inače, Cvijić smatra da su Gorani još u XV vijeku počeli prelaziti na islam.

Interesovanje za Goru od strane srpskih naučnika ne prestaje ni danas, već je posljednjih dvadesetak godina pojačano. Intenziviraju se aktivnosti na promociji „goranske etničke grupe“ što je rezultiralo velikim projek-

---

⁶⁸ Milisav Lutovac, *Gora i Opolje – Antropogeografska proučavanja*, Srpski etnografski zbornik, knj. LXIX 35, Beograd, 1955.

⁶⁹ Milisav Lutovac, Isto, str. 53.

⁷⁰ Isto, str. 41.

⁷¹ Jovan Cvijić, *Osnove za geografiju i geologiju Makeonije i Stare Srbije*, knj. 3, Beograd, 1911.

tom SANU *Šarplaninske župe Gora, Opolje i Sredska*⁷². Istraživanja, koja je na terenu obavio Geografski institut „Jovan Cvijić”, trajala su u periodu od 1991-1994. godine. U ovaj Projekat je bilo uključeno i dvadesetak drugih naučnih i stručnih ustanova i 93 istraživača. Rezultati „istraživanja“ su kasnije publikovani i objavljeni u tri knjige na preko hiljadu stranica. Na ovom Projektu je radilo i nekoliko saradnika iz Gore, ali je Harun Hasani ideolog, organizator i pokretač svih aktivnosti na ozvaničenju „goranske etničke grupe“.

Na samom početku druge knjige GOS-a govori se o potrebi hitnosti ozvaničenja ove „grupe“ te autori ističu da su Goranci posebna etnička grupa koja je ne samo odolela albanizaciji i aspiracijama makedonskog nacionalizma, već je u svom entitetu sublimirala brojne elemente i oblike srpsko-slovenskih i pravoslavnih etnokulturnih korena i slojeva, izgrađivši osećanja i ponašanje bliske srodnosti sa srpskim narodom uz puno angažovanje u kulturnom i političkom životu svoje države Srbije. Autori projekta smatraju da je status etničke grupe za Gorance formalno pitanje koje bi trebalo sankcionisati pre narednog popisa stanovništva. Međutim, takvoj odluci treba da prethodi *organizovana stručno-informativna akcija* koja bi imala za cilj da sveukupnom goranskom entitetu razjasni značenje pojma etničke grupe i određene prednosti takvog statusa u smislu očuvanja etničkog i civilizacijskog identiteta.⁷³

Govoreći o kulturnoj baštini Gore, naučni savjetnik SANU Milan Ivanović piše: „U svakom selu postoje mesta ili nazivi gde su se nalazila stara srpska groblja i crkvišta. Nažalost, proces nestajanja tih spomenika je takav da su oni skoro potpuno iščezli, pa je poslednji čas da se preduzmu mere za arheološka i ostala istraživanja, kako bi se bar u naučnoj i stručnoj literaturi zabeležilo njihovo postojanje i današnje stanje, a potom da se preduzmu mere za njihovu *zaštitu, valorizaciju, pa i mogućnu revitalizaciju*.”⁷⁴ (Podvukao S. I.)

Autori Projekta insistiraju na razlikama i izdvajanju Gorana iz muslimanskog korpusa, te stoga to pitanje veoma često potenciraju u svojim stavovima: „Goranska etnička grupa se po svom kulturnom i etnopsihičkom entitetu bitno razlikuje od svih ostalih muslimanskih populacija u zemljama prethodne Jugoslavije. To se prvenstveno odnosi na bošnjačko-sandžački etnonacionalni supstrat iz koga je, uostalom, i stvorena politič-

---

⁷² *Šarplaninske župe Gora, Opolje i Sredska*, SANU, Geografski institut “Jovan Cvijić”, Beograd, 1995.

⁷³ Projekat GOS, Knjiga 40/II, Beograd, 1995, str. 4-5.

⁷⁴ Isto, str. 456.

ka muslimanska nacija početkom 60-tih godina voljom tadašnje jugoslovenske i bosansko-hercegovačke političko-ideološke vrhuške.⁷⁵

Dragoslav Antonijević u tekstu *Etnički identitet Goranaca* zaključuje „da se u etničkom nasleđu Goranaca sučeljavaju i preklapaju nekoliko kulturni slojevi: starobalkanski, slovenski (srpski), orijentalni i drugi, koji daju osobeno duhovno i materijalno obeležje Gorancima, čime se oni i razlikuju od kultura bližih i daljih suseda“.⁷⁶

Slično tvrdi i rukovodilac Projekta Milovan Radovanović: „Treba prvo naglasiti da je ova etnička grupa stvorena dugotrajnim antropogeografsko-etnološkim procesom, čije ishodište i osnovu čini srednjovekovna pravoslavna srpsko-slovenska populacija, u simbiozi sa srodnim i drugim etnokulturnim starobalkanskim slojevima i orijentalnim uticajima, koji sa tradicionalnom kulturom i islamizacijom, predstavljaju glavne komponente njene etnogeneze.“⁷⁷

Autori insistiraju na što hitnijem ozvaničenju etničke grupe Goranac sa jasnim i unaprijed određenim akcijama i ciljevima:

„Drugim rečima, održanje goranskog identiteta traži svrsishodnu podršku državne zajednice i razvijanje svih potrebnih uslova za negovanje tradicionalnih i organizovanje novih delatnih i duhovnih veza između Goranaca u zavičaju i Goranaca u rasejanju. Glavna svrha ove akcije sastoji se u sprečavanju homogenizacije i egzodusa Goranaca (ciljeva albanizacije, islamističke identifikacije etničkog i konfesionalnog bića...)“⁷⁸ te nastavlja: „Imajući sve to u vidu, smatramo da je krajnje vreme za ozvaničenje goranske etničke grupe kao zvanično priznate etnonacionalne i etnokulturne kategorije, čime se goranska etnička grupa, bez obzira na sva dosadašnja izjašnjavanja, dovodi na nivo primarne identifikacione etničke zajednice.“⁷⁹ Autori ističu da ovaj zahtjev nije samo formalne prirode, niti ga treba stavljati pod dominaciju političkih ciljeva. On podrazumijeva i određene programske osnove na planu ekonomskog i demografskog razvoja. Međutim, on može imati i karakter upozorenja koje uzima u obzir neke indikativne strukturne pokazatelje dobijene pomenutom posebnom obradom popisnih rezultata iz 1991. godine urađene u Računarskom centru Republičkog zavoda za statistiku Srbije. Naime, ovi indikatori, kojih nema u publikovanim popisnim rezultatima, nagovještavaju

---

⁷⁵ *Šarplaninske župe Gora, Opolje i Sredska*, SANU, Geografski institut “Jovan Cvijić”, Beograd, 1995str. 14.

⁷⁶ Isto, str. 88.

⁷⁷ Isto, str. 13.

⁷⁸ Isto, str. 46.

⁷⁹ Isto, str. 46-47.

mogućnost cijepanja jedne značajne strane etnokulturnog bića Gorana. Autori upozoravaju da su oni, u nemogućnosti da se u okviru ponuđenih modaliteta izjasne kao Goranci 1991, kao i prethodnih popisnih godina, prihvatili „muslimansku opciju“ kao sekundarnu identifikacionu etnonacionalnu kvalifikaciju – koja im je, ruku na srce, najbliža iz repertoara raspoloživih modaliteta – ali su se zato međusobno diferencirali kod izjašnjavanja o maternjem jeziku.⁸⁰

Autori Projekta su zabrinuti i ukazuju na moguće posljedice s obzirom da državna statistika nije predvidjela goranski etnički modalitet, te su Goranci kod finalne obrade podataka popisa 1991. službeno predstavljeni kao Muslimani u etnonacionalnom smislu, čime je otvoreno polje „za svojatanje Goranaca od strane bošnjačko-sandžačkog islamsko-fundamentalističkog jezgra muslimanske nacije.“⁸¹

Radivoje Mladenović, koristeći mišljenja pojedinih srpskih autora, naročito onih sa kojima je radio na projektu GOS, iznosi stav o porijeklu i etničkom biću stanovnika Gore. On ističe da Gorani pripadaju posebnoj etnokulturnoj grupi muslimanske konfesije u čijoj je osnovi slavenska pravoslavna populacija koja je bila u dugotrajnom kontaktu sa balkanskim neslavenskim stanovništvom – Vlasima i Arbanasima, a poslije primanja islama, i sa orijentalnim uticajem. To ima za posledicu preplitanje tri sloja u goranskom etničkom biću: slavenskog, starobalkanskog i orijentalnog. Mladenović smatra da je na stvaranje goranskog etnokulturnog tipa presudno uticao i viševjekovni stočarski način života i živi kontakti sa obližnjim zapadnomakedonskim oblastima, šarplaninskim župama, južnom Metohijom. „Ovo su okolnosti da Gorani ne sačuvaju sva obeležja slovenskog (srpskog) etničkog kontinuiteta, već da se razviju u posebnu etničku grupu koja se oduprla albanizaciji čuvajući autohtoni slovenski govor i mnoga kulturna, pa i pravoslavna obeležja iz predislamskog perioda.“⁸²

Bugarski autori o Gori i Goranima

Od bugarskih autora o Gori su pisali Vasil K'ničov, Jordan Ivanov, Stefan Mladenov, Emil Milanov, Tanja Mangalakova, Petja Asenova, Evdokija Hristova, Spas Tašev i drugi.

---

⁸⁰ Isto, str. 46-47.

⁸¹ Isto, str. 28-29.

⁸² Radivoje Mladenović, *Govor šarplaninske župe Gora*, Beograd, 2001. str. 54.

Jordan Ivanov je na početku 20. vijeka pisao da „oblast Gora leži između Šare i Koritnika uz pritoke rijeke Ljume. Cijelu kotlinu naseljava staro bugarsko stanovništvo Gorani, Goralije koji su u XVII i XVIII vijeku bili primorani da prime muhamedanstvo. Poznati su pod imenom Torbeši, dobijenom od susjednih Bugara. Gorani, pak, sami sebe zovu Turcima, dok u internom razgovoru priznaju da se zovu Torbeši i da su staro mjesno stanovništvo bugarskog roda koji su islamizirani, tj. primili muhamedanstvo.“⁸³

Ivanov definiše vokalski sistem i leksiku goranskog govora. Ističe da je vokalni sistem kao u skopskoj Blatiji i Karšijaku. Smatra da im je rječnik isto takav⁸⁴ i zaključuje da Gorani-Torbeši kući govore bugarski jezik.⁸⁵

Vasil K'nčov 1900. godine piše da u „gornjem toku rijeke Ljume ispod samih vrhova Koritnika živi bugarsko muhamedansko stanovništvo u 42 sela koja obrazuju malu planinsku oblast nazvanu Gora.“⁸⁶ K'nčov ističe da su Gorani mirni i radni, te da kao bozadžije i pečalbari „skitaju“ po cijelom Balkanskom poluostrvu. „Iz Prizrenske Gore u Sofiju dolaze bozadžije, koji drže 3-4 dućana. Sa njima svake godine dolaze mala djeca od 10-12 godina, neka po prvi put. Od njih bi se moglo proučiti njihovo narječje.“⁸⁷

Broj sela Gore koja pominje K'nčov ne odgovara sadašnjem stanju. Naime, danas Gora ima ukupno 29 sela – na Kosovu, u Albaniji i u Makedoniji. Možda je K'nčov u ovaj broj obuhvatio i sela koja su danas naseljena Albancima a koja geografski pripadaju teritoriji Gore.

K'nčov govori i o prelasku na islam stanovnika Gore. On tvrdi da je islamizacija počela veoma rano, još u vrijeme sultana Selima I. On smatra da se to dogodilo u vrijeme Sinan-paše, za koga kaže da je „rušio manastire“ i sve „od Drame pa do Bosne poturčio“. K'nčov napominje da su

---

⁸³ Ѓордан Иванов, *Македонски преглед 4*, Софија, 1925.

⁸⁴ Ѓордан Иванов, *Българско-албанска етничка граница*, Македонски преглед 4.

⁸⁵ Ѓордан Иванов, *Македонски преглед 4*, Софија, 1925.

⁸⁶ Васил Кънчов, *Избрани произведения, Том 2*, Софија, 1970. (1900), стр. 319-320. („Същто в горното течение на р. Люма под самите поли на върха Коритник се е запазило българско помохамеданчено население в 42 села които образуват малка планинска област, наречена Гора.(...) В Призренската каза има оште един голям куп торбешии; те населяват местността Гора, расположена около горното течение на р. Люма в западните ребра на Шар планина. В тая местност има 42 торбешки сел. Населението им е мирно и работно. Бозаджийи от Гора се скитат низ целия Балкански полуостров по печалба.“

⁸⁷ Isto, str. 320.

se, prema usmenoj predaji koju je čuo od Torbeša Gore, mnogi poturčili u vrijeme austro-turskog rata 1669. godine.⁸⁸

I Stefan Milanov ima slično mišljenje, te zaključuje: „U okolini Priezrena treba da se istakne nalik na čisto bugarski elemenat u planinskoj oblasti Gora, gdje sam napravio moje zapise 1916. godine.“⁸⁹

Interesovanje za Goru od strane bugarskih lingvista, historičara, etnografa i političara posebno je pojačano nakon rata na Kosovu, tj. poslije 1999. godine.

Emil Milanov u nekoliko svojih tekstova piše o Gori kao dijelu bugarskog etničkog prostora.⁹⁰ U tekstu *Bugari iz Gore i Golog Brda* objavljenom u zborniku *Bugari u Albaniji i na Kosovu* je zapisao: „Do 1971. godine od vlasti su popisivani kao Turci, a od 1971. godine uključeni su u 'muslimansku' naciju, a kasnije u periodu od 1996-1999. godine, iz političkih razloga – dokazivanja multikulturalnosti Kosova – oni su proglašeni novim unikatnim etnosom – 'Gorancima'.“⁹¹

Petja Asenova smatra da Goru naseljava staro bugarsko stanovništvo. Ona u tekstu *Arhaizmi i balkanizmi u jednom izoliranom bugarskom govoru* piše: „U geografskom pogledu Gora je planinska teritorija, zatvorena Šar-planinom i Vracom sa istoka i Korabom sa zapada, u kojoj su bugarska i albanska sela pomješana.“⁹² Petja Asenova opisuje goranski kao „izolirani bugarski govor u tuđoj jezičkoj sredini“ značajan za proučavanje teorije jezičkih kontakata.

Tanja Mangalakova je objavila putopisnu knjigu *Našinci na Kosovu i Albaniji (Нашенци в Косово и Албанија)*.⁹³ Svojim stavovima o Gori i Goranima Mangalakova se ne razlikuje od drugih bugarskih autora i nastavlja ono što je prije više od jednog vijeka započeo Vasil K'ncov.

---

⁸⁸ Isto, str. 339.

⁸⁹ Стефан Младенов, *История на български език*, София, 1979.

⁹⁰ Емил Миланов, *Българите в Гора*, Балканите бр. 4. стр. 26.

⁹¹ Емил Миланов, *Българите от Голо Брдо и Гора*, Зборник „Българите в Албанија и Косово“, Софија, 2001. („До 1971 г. са записвани от властите като турци, от 1971 г. са включвани в „мюсюлманската“ народност, покъсно в периода 1996-1999 г. по политически причини – доказване мулти-културността на Косово те са обявени за нов уникален етнос – „горанци“.)

⁹² „В географско отношение Гора е планинска територия, затворена между Шар планина и Враца планина от изток и Кораб планина от запад, където българските и албанските селища се смесват.“ (Петя Асенова, *Архаизми и балканизми в един изолиран български говор*, извор: www.albanian.dir.bg)

⁹³ Таня Мангалакова, *Нашенци в Косово и Албанија*, НИБА консулт, София, 2009.

Makedonski autori o Gori i Goranima

Osamdesetih godina XX vijeka u Makedoniji je pojačano interesovanje za Goru i Gorane. Većina makedonskih autora smatra da su Gorani Makedonci-muslimani. Osnovni argumenti za ovakve tvrdnje su lingvističke prirode i činjenica da goranski govor ima sličnosti sa zapadnomakedonskim govorima. Drugi argument u dokazivanju makedonskog porijekla Gorana je folklor u kojem ima dosta balkanističkih elemenata.

Posebno aktivan u dokazivanju makedonskog porijekla Gorana bio je Nijazi Limanoski. On je u više svojih radova pisao da su stanovnici Gore „islamizirani Makedonci“ koji su uspjeli da sačuvaju osnovne etničke karakteristike svojstvene makedonskom narodu. On ističe da su Gorani sačuvali „македонскиот ентитет и етнички континуитет од средниот век досега, иако напорите на муслиманското свештенство биле насочени кон тоа да ги избришат остатоците од предисламскиот период, и тоа во јазикот, фолклорот, обичаите, битот и другите карактеристики“.⁹⁴

I Blaže Ristovski zastupa sličnu tezu tvrdeći da su Gorani Makedonci. On osporava rezultate istraživanja Mitra Pešikana prema kojima u srpskim i turskim srednjovjekovnim dokumentima, koji se odnose na Goru, provlađuje srpska toponimija i antroponimija. On, također, relativizira i istraživanja M. Lutovca i J. Cvijića. Ristovski zaključuje da pitanje nacionalne pripadnosti Gorana ostaje otvoreno, budući da je taj proces još u toku.⁹⁵

Ristovski navodi i razloge koji su doveli do ovakvog stanja. Smatra da se Gorani u XIX vijeku nisu priključili nijednom procesu nacionalnog buđenja. Od albanskog nacionalnog buđenja odvajao ih je jezik i svijest o slavenskom etničkom porijeklu, a od srpskog – vjera i politički pristup, dok je makedonsko nacionalno buđenje i samo započelo kasnije, a pratile su ga mnoge traume.⁹⁶ Ristovski smatra da Goru nisu zahvatili ni procesi formiranja savremene turske nacije i pored vjerske jednakosti. Na drugoj strani u Gori gotovo da i nije bilo nacionalističke propagande susjednih hrišćanskih država, jer su one uvijek polazile na čelu sa crkvom, a ona je ovdje bila apsolutno neprihvatljiva.⁹⁷

---

⁹⁴ Нијази Лиманоски, *Исламизацијата и етничките промени во Македонија*, Македонска книга, Скопје, 1993.

⁹⁵ Блаже Ристовски, *Кон пручувањето на народната поезија на Гораните*, Македонски фолклор 3-4, Скопје, 1969.

⁹⁶ Isto, str. 147.

⁹⁷ Isto, str. 147.

Ristovski predviđa šta se po pitanju nacionalne diferencijacije Gorana može očekivati u budućnosti, te zaključuje: „Nalazeći se u jednoj takvoj nacionalno nedovoljno opredijeljenoj poziciji, Gorani će i u budućnosti privlačiti pažnju i nauke i politike.“⁹⁸ Iako je ova konstatacije izrečena prije više od četrdeset godina, događaji koji su kasnije uslijedili su je u mnogo čemu potvrdili. Gorani su u prošlosti a i danas predmet svojatanja sa mnogih strana.

Božidar Vidoeski, također, Gorane svrstava u Makedonce i kaže: „Jedna povećana kompaktna grupa islamiziranog makedonskog stanovništva sa makedonskim maternjim jezikom živi u oblasti Gora na srpskoj i albanskoj teritoriji.“⁹⁹

Aneta Svetieva smatra da je veoma problematičan primjer sa „našincima“ u podijeljenoj makedonskoj oblasti Gora, koja je poslije Prvog svjetskog rata ušla u sastav teritorije Srbije (kosovski dio). Ona ističe da je ovdje, pored stalnog pritiska albanizacije, bio uključen i srpski državni program sa ciljem odnarođenja Gorana i podsticanja srpskog etničkog osjećanja, osobito kod mlađih generacija, uglavnom preko obrazovnih institucija u kojima se obrazovni proces odvijao isključivo na srpskom jeziku. Ovaj program je imao podršku i u kulturnoj politici SANU kao organizatoru naučnih istraživanja i izdavaču mnogih publikacija u kojima se na „naučnoj osnovi“ dokazuje srpska pripadnost Gorana.¹⁰⁰

Albanski autori o Gori i Goranima

Od albanskih autora o Gori su pisali Selami Pulaha, Shefqet Hoxha, Skender Rizaj, Safet Hodža, Nazif Dokle, Qemal Mataj, Hajriz Meleqi, Skender Gashi i drugi. Neki od pomenutih autora su porijeklom iz albansko dijela Gore (Safet Hodža, Nazif Dokle, Qemal Mataj).

Analizirajući osmanske dokumente iz Istanbula profesor Selami Pulaha je došao do konstatacije da je islamizacija u oblasti Gore započela 1559. godine i nastavljena je sve do 1579. godine i do kraja XVI stoljeća.¹⁰¹ Govoreći o sastavu stanovništva Gore prema osmanskim dokumentima Pulaha zaključuje:

---

⁹⁸ Isto, str. 147.

⁹⁹ Božidar Vidoeski, *Govorot na islamiziranimite Makedonci vo Zapadna Makedonija*, MJ, 1998. str. 42-44.

¹⁰⁰ Aneta Svetieva, *Politizacija na etnicikiot identitet na Torbešimite („našincimite“)*, Etnoantropozum, Скопје, 2004. str. 50-70.

¹⁰¹ Selami Pulaha, *Studime historike*, Tirana, 1976.

„Preovladavanje jedne čisto slavenske antroponimije, neproširivanje procesa islamizacije, našavši se unutar jednog ambijenta sa kompaktnom albanskom antroponimijom, uvjerava nas da je u Gori u cjelosti živjela jedna enklava sa slavenskim stanovništvom unutar jednog ambijenta naseljenog albanskim stanovništvom. Međutim, na drugoj strani, ne može se reći da su sva sela ove nahije bila naseljena samo slavenskim stanovništvom. Sama činjenica da nalazimo 178 starješina sa albanskom i albansko-slavenskom antroponimijom svjedoči da je ovdje bilo i albanskog stanovništva koje je živjelo zajedno sa slavenskim, koje se najviše nalazilo u selima Kruševo, Šištofic, Topljan, Novosel, Orcikle, Ljuma, Turaj, Štrezeva, Bitic, Manjan i dr.“¹⁰²

Mada se ne bavi pitanjem značenja i porijekla imena Torbeš, Šefčet Hodža (Shefqet Hoxha) dolazi do zaključka da useljavanje slavenskog stanovništva u Goru nije posljedica bogomilizma, već spontano kretanje vlaško-slavenskih stočara u potrazi za dobrim pasištima, tako da je jedan dio njih od zajednice katuna prešao na stalno stanište.¹⁰³

Šefčet Hodža smatra da doseljeno stanovništvo Gore (susjedi su im bili Arbreši) nije bilo potpuno slavensko, već vlaško i govorilo je vlaški i slaveno-bugarski. Drugi jezik je vremenom, iz različitih razloga, odnio prevagu. Doseljenici su, u potrazi za boljim pašnjacima na visoravnima Šare, najprije imali svoje katune, a kasnije stvorili stalna staništa. Dugi suživot sa susjednim, ali i novopridošlim Albancima, stvorio je jednu simbiozu iz koje su proizašli Gorani, koji nisu niti Srbi, niti Bugaro-Makedonci, već našinci, jedan etnitet bez izražene nacionalne svijesti.¹⁰⁴

Šefčet Hodža ističe da slavenski jezik Torbeša i Gorana ne određuje njihovu etničku pripadnost, jer su oni zaista patareni (arbreši). Kao što je poznato patarenizam se kao novi vid hrišćanstva rodio u Bugarskoj. Pripadnici ovog vjerskog pokreta koristili su slavo-bugarski jezik. Tako je ovaj jezik kasnije postao domaći jezik pripadnika ove sekte.¹⁰⁵

Ovaj autor smatra da toponimija, ali i antroponimija, svjedoči postojanje ilirskih, praslavenskih, slavenskih (srpskih i bugarskih), vlaških (aromunskih), osmanskih, bez ikakve sumnje i albanskih tragova, ali u kakvom su odnosu ovi tragovi još nije poznato. Ističe da je potrebno sačekati da se objavi leksika i toponimija, kao i antroponimija oblasti, jer,

---

¹⁰² Selami Pulaha, *Krahinat e Sanxhakut të Dukagjinit gjatë shek XVI*, “Studime historike” 4, Tiranë 1973.

¹⁰³ Shefqet Hoxha, *Shqiptari Sinan Pashë Topojani*, Tiranë, 2007, str. 149

¹⁰⁴ Isto, str. 151.

¹⁰⁵ Isto, str. 154.

„niti srpski, niti bugaro-makedonski istraživači nisu mogli izbjeći političku presiju i interes države koju su predstavljali“¹⁰⁶

O porijeklu stanovnika Gore pisao je i Skender Gaši (Skender Gashi). Naročito je reagirao nakon što se dio goranskog stanovništva izjasnio Bošnjacima. Gashi smatra da se to desilo nakon rata na Kosovu i da je uzrokovano interesima Srbije i „muslimanske Bosne“. Iznosi niz nedovoljno utemeljenih pretpostavki o mogućem etničkom porijeklu Gorana i njihovog jezika. On ističe da su Gorani neslavenskog etničkog porijekla i da su, kao Vlasi slavizirani od strane Bugara, doseljeni na Kosovo sa albanskog i bugarskog prostora, iz zemlje nazvane Makedonija sa bugarskim izvornim jezikom. Kao islamizirana etnička grupa Gorani su, zahvaljujući hroničnoj nestabilnosti, postali savitljiv elemenat koji je sklon da padne pod uticaj dnevne politike. „To se najbolje vidjelo u posljednje vrijeme kada se ova populacija, zasićena bugarskom, srpskom i makedonskom propagandom deklarirše kao 'Bošnjaci'“¹⁰⁷ Upoređujući etnonimiju Gore sa etnonimijom Opolja, Skender Gaši zaključuje da oni „čine jedinstven onomastički areal“.

Qemal Mataj je u monografiji o Mula Rasimu iz Zapoda, između ostalog, iznio i svoj stav o porijeklu stanovnika Gore napominjući da je ovo stanovništvo autohtono albansko stanovništvo i da nije slavensko. On tvrdi da su oni koji Goru nazivaju slavenskom enklavom a Gorane smatraju Srbima, Makedoncima ili Bugarima ništa drugo do pseudo-historičari. Mataj dalje navodi da ovakva mišljenja svoje izvorište imaju u kuhinjama koje proizvode otrovna jela u Beogradu ili u Makedoniji.¹⁰⁸

Turski autori o Gori i Goranima

Turski autori u prošlosti nisu pokazivali posebno interesiranje za Goru i njeno stanovništvo. Posljednjih godina pojačano je zanimanje autora iz Turske za historiju, kulturu i tradiciju Gorana. Dr Tülin Çoruhlu i Dr Yaşar Çoruhlu su 2007. godine objavili knjigu *Gora – halk sanatları*¹⁰⁹ (Gora – narodni zanati) u kojoj su obradili zanate, narodno stvaralaštvo i umotvorine u Gori. U knjizi su na ilustrativan način prikazali ogromno i bogato kulturno nasljeđe Gore kroz stoljeća. Osim toga obradili su i prikazali muslimanske spomenike i natpise na njima sa posebnim osvrtom

---

¹⁰⁶ Isto, str. 152.

¹⁰⁷ Skender Gashi, *Mitrovica e dytë: Gora?*, Trepça. net, Vjenë, 2005.

¹⁰⁸ Qemal Mataj, *Mulla Rasim Zapodi*, monografi, Prizren, 2002. str.10.

¹⁰⁹ Dr Tülin Çoruhlu, *Gora- halk sanatları*, Istanbul, 2007.

na nadgobne nišane. U dijelu knjige o historijskom porijeklu govore o Kumanima, Pečenezima i nekim drugim narodima sa istoka koji su nestali ili se pretopili u druge narode, kao i o eventualnim vezama između tih naroda i Gorana.

Iste godine objavljen je Zbornik radova o Gori – *Gora Abidesi-Şar dağ larındaki genetik şifreler* (Goranski običaji – genetski znakovi na Şar-planini) u kojem više autora objavljuje radove o kulturi, običajima, tradiciji i historiji Gore. U Zborniku su svoje radove objavili Ebubekir Sofuoğlu, Musa Taşdelen, Kemal Şan, Ismail Hira i drugi.

U tekstu *Osnovna zapažanja o običajima Gorana* (Goralıların adetleri üzerine: İlk tespitler)¹¹⁰ grupa profesora sa Sakarija Univerziteta iznosi niz sličnosti u tradiciji, običajima i kulturi Gorana sa narodima Srednje Azije, prije svega sa nomadskim zajednicama Kazaka, Kirgiza i Turaka Anadolije. Naročito su istraživali i upoređivali običaje vezane za ishranu i kuhinju, rađanje djeteta, svadbu, smrt kao i ostale običaje. Pronašli su mnoge sličnosti i zajedničke crte između Gorana i zajednica u Turskoj i Srednjoj Aziji.

Urednik Zbornika Ebubekir Sofuoğlu u tekstu *Na vrhu şarplaninskih stijena* (Şar dağlarının tepesindeki kaya) analizira znakove ispisane na stijenama blizu Restelice, na nadmorskoj visini od oko 2000 metara, kao i nišane (damke od katrana) na ovcama i upoređuje ih sa sličnim znakovima u Srednjoj Aziji.

Većina autora Zbornika u svojim tekstovima komparativnom analizom želi dokazati vezu koja postoji između tradicije, običaja, natpisa (nišana/znakova), odnosno duhovne i materijalne kulture Gore, sa onom u Srednjoj Aziji. Kako bi bila utvrđena naučna utemeljenost stavova i dokaza ponuđenih u tekstovima u Zborniku i knjizi, neophodan je adekvatan i kvalitetan prijevod ovih dokumenata sa turskog jezika.

Od autora iz Gore jedino Ramadan Redžeplari, koji živi u Prizrenu i koji je poznavalac turskog jezika, tvrdi da je, bez dvojbe, „Srednja Azija naša prapra djedovina, odakle su došli naši stari na Balkan, mnogo ranije, nego što smo i sami svjesni.“¹¹¹ Ovo tvrdi, kako kaže, na osnovu dugogodišnjeg naučnog rada tokom kojeg je pronašao „premlogo“ dokaza o etnogenezi Gorana.¹¹²

Nesporno je da su u Gori sačuvani mnogi tragovi koji upućuju na veze sa narodima i kulturama nekih prototurskih i protomongolskih naro-

---

¹¹⁰ *Gora Abidesi-Şar dağlarındaki genetik şifreler*, Musa Taşdelen, Kemal Şan, Ismail Hira. (www.ukid.org.tr)

¹¹¹ Ramadan Redžeplari, *Çekmedze 3*, Prizren, 2011. str. 25.

¹¹² Isto, str. 25.

da. Te veze su naročito izražene u sferi običaja, vjerovanja, tradicije, kulture, folkloru. Posebno će biti zanimljivo istražiti mnoga vjerovanja (šamanizam, bogomilstvo, sufizam i dr.) kao i mitove, predanja i kultove koji su prisutni u narodnoj tradiciji Gore.

Neki ostaci u toponomastici i patronimiji upućuju na pomenute tragove, ali potrebno je ozbiljno naučno komparativno istraživanje kako bi se došlo do validnih i naučno prihvatljivih rezultata i tumačenja.

Patronimi *Tatárovci*, *Vuránovci* Gl, *Kúrt* Br Zl, *Kumaničovci* Ši, *Tátarovci*, *Júruk* Br, *Šéh*, Re, *Pélivan* Rad Zl Re, kao i toponimi *Júruka*, *Juručke gróbišća*, *Jurúkovo*, *Šérupa* Re, *Šeova češma* Ml, *Šehovci* Dr, *Plóš Tátorof* Gl, *Pávl'íci* Di Br nesumnjivo upućuju na prisustvo plemena i vjerovanja sa Istoka.

O ovim tragovima i uticajima pisao je i Milisav Lutovac koji je zapazio da se u Gori „sreta po koji čovek mongoloidnih crta, što je verovatno ostatak turskih Juruka, koji su dolazili kao stočari na ove planine i tu se stalno nastanili.“¹¹³ Čiro Truhelka smatra da su Juruci u „povijesti etnografskog razvoja“ Balkana važniji od svih prednjeazijskih plemena koja su se slila u Evropu. Ističe da su Juruci iz zemlje koju su zauzeli „protjerali starosjedilački čobanski vlaški narod, te se nastaniše na grudi, na kojoj je ovaj od pamtivijeka živio“¹¹⁴.

Međutim, tragovi materijalne i duhovne kulture, čiji korijeni dosežu do Srednje Azije i Istoka, mogu se sresti i kod drugih balkanskih naroda, što ne znači da su svi ti narodi ovdje stigli sa tih prostora. Moglo se dogoditi da je neka zajednica bila posrednik među različitim etničkim grupama i prenosilac kulturnih, vjerskih, jezičkih i drugih osobenosti. Jedna zajednica je mogla prihvatiti obilježja i vrijednosti druge zajednice a da pritom među njima nikada nije bilo direktnih kontakata.

Ukoliko se žele utvrditi realni uticaji pomenutih kultura na ukupno biće i etnogenezu stanovnika Gore, potreban je neutralan i ozbiljan naučni pristup. Svako površno, jednostrano, nedovoljno utemeljeno iznošenje zaključaka bez valjanih argumenata može donositi više štete i stvarati zabune, kao što je dosad često bio slučaj. Mnoga dosadašnja istraživanja „goranskog pitanja“ vršena su sa unaprijed postavljenim zadacima pa su i rezultati bili na nivou naučnih improvizacija i manipulacija.

Bošnjački autori i autori iz Gore o Gori i Goranima

---

¹¹³ Milisav Lutovac, *Gora i Opolje*, str. 53.

¹¹⁴ Čiro Truhelka, *Studije o podrijetlu*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1941. str. 17.

Posljednjih decenija XX vijeka interesovanje za Goru i Gorane pokazuju i autori koji su porijeklom iz Gore ili pripadaju bošnjačko-muslimanskom krugu. Posebno su se proučavanjem historije, kulture i tradicije Gore bavili Nazif Dokle, Vejsel Hamza, Harun Hasani, Sadik Idrizi, Ramadan Redžepari, Alija Džogović, Mesud Islamović, Husein Bašić, Muhamed Nezirović, Džemaludin Latić i drugi.

I kod ovih autora nema jedinstvenog stava po pitanju jezika i etnogeneze Gorana. Njihov stav po ovom pitanju najčešće zavisi od mjesta u kojem su se školovali i ideologije kojoj su bili izloženi. Jedna grupa prihvata srpsku opciju, druga makedonsku, treća bugarsku. Ima i onih koji su prihvatili albansku i tursku opciju. Na kraju, dio autora prihvata opciju po kojoj su Gorani dio bošnjačkog naroda.

Harun Hasani je pisao o migraciji stanovnika Gore.¹¹⁵ On je 1987. godine objavio prvu knjigu goranskih narodnih pjesama. Knjiga obuhvata preko 400 narodnih pjesama (zajedno sa varijantama) i predstavlja značajan izvor za proučavanje narodnog stvaralaštva Gore. U predgovoru knjige autor zaključuje da je ova poezija nastala „u jednom specifičnom obliku, govornom i pisanom, srpskohrvatskog jezika.“¹¹⁶

Inače, Harun Hasani smatra da goranski govor pripada srpskom jeziku i da su Gorani srpskog porijekla. On je 2001. godine na vijest da je bosanski jezik ušao u Statut opštine Dragaš kao službeni jezik, za beogradске *Večernje novosti* izjavio: „Goranski jezik pripada slovenskoj grupi jezika i ima srpsku osnovu kao što Goranci imaju srpsko poreklo. Uvođenje bošnjačkog jezika predstavlja pokušaj cepanja srpskog korpusa, odvajanje Srba i Goranaca i guranje Goranaca tamo gde nikad nisu ni pripadali. Neće naša deca u Gori valjda da uče i govore 'bošnjački' umesto svog maternjeg, srpskog.“

Nazif Dokle, vrstan istraživač i poznavalac Gore, uz detaljnu analizu nezaobilaznog bogomilskog pokreta, smatra da su Gorani po svome porijeklu najbliži Makedoncima. On u predgovoru knjige *Goranske narodne pjesme* iznosi stav da su „prema svim saznanjima Gorani makedonskog porijekla“.¹¹⁷ I u knjizi o etnogenezi Torbeša Gore Dokle iznosi slično mišljenje. On smatra da u „etnografskoj oblasti Gora u selima Borje, Crnoljevo, Košarišta, Očikle, Orešek, Orgosta, Pakiša i Zapol, živi

---

¹¹⁵ Harun Hasani, *Migracije stanovništva Gore*, GOS, Beograd, 1995. str. 149-166.

¹¹⁶ Hasani, *Goranske narodne pesme*, Jedinstvo, Priština, 1987.

¹¹⁷ Nazif Dokle, *Goranski narodni pesni*, Skopje, 2000.

kompaktno slavensko stanovništvo (najbliže Makedoncima), čiji su žitelji od drugih, pored ostalog, prozvani pogrđnim imenom Torbeš¹¹⁸

Dokle u nekoliko svojih radova piše o bogomilskim tragovima i ostacima u Gori. Najprije u tekstu *Bogomilski tragovi u Gori*¹¹⁹ piše o povezanosti goranske etnogeneze sa bogomilskim pokretom. Dokle objašnjava da su Gorani prije prelaska na islam bili bogomili i objašnjava da je ime Torbeš jedan od naziva za bogomile. Njegovi stavovi o bogomilstvu u Gori predstavljaju jedan novi i sasvim drugačiji prilaz goranskom pitanju i fenomenu.

Međutim, moramo podsjetiti da bogomilstvo nije etnička već vjersko-socijalna kategorija. Bogomilstvo nije ograničeno na neku nacionalnu zajednicu, već je, u većem ili manjem obimu, prisutno kod gotovo svih balkanskih naroda, pa i šire. Na osnovu bogomilstva se ne može odrediti etničko porijeklo stanovnika Gore. Toga je svjestan i Dokle kada tvrdi da bogomilizam nije etnička kategorija, već samo doktrina. A doktrinu može prenijeti Slaven, Vlah, Albanac ili neko drugi. I kada ime Torbeš vezujemo za bogomilstvo, onda prihvatamo historijske okolnosti o doseljenu Torbeša na ove prostore, dok je pitanje njihove etničke pripadnosti nešto sasvim drugo.¹²⁰

Dokle nije ostao ravnodušan ni kada su u pitanju aromunski tragovi u Gori, kao i njihov uticaj na jezik, kulturu i porijeklo stanovnika ove oblasti. O tome, između ostalog, piše: „Na Kosovu, duž doline dva Drima, prisustvo Aromuna je sada već potvrđeno. Izvori govore da su oni prisutni i u Gori. Toponimi Šištevec koji možda potiče od *Šištofc* (vlaško selo), *Vlahinica* (Borje), *Vlani Sad* (Crnojlevo) jasno označavaju aromunske ostatke. Pominjanje Vlaha u pjesmi (*S'nce zajde među dve planine, // a ja legna među dve Vlahine*), mikrotoponim *Šundinci* (mahala u Borju) od *Šunda*, tipičan je aromunski patronim u Korči i Đirokastu, aromunske pozajmice u govoru Gore (*junec, urda, čulja, čučulj, skut, šljakulj, hrkulj*, i dr.), patronim *Vlača* (Pakiša) zajedno sa toponimima *Ljupanovci* i *Ljupanovo Jabuč*e su drugi argumenti koji idu u prilog ovome.“¹²¹

Dokle smatra da je uporedo sa Goranima (Torbešima), prisustvo Vlaha (Aromuna) i Juruka ali i Albanaca,¹²² sada već asimiliranim, u Gori

---

¹¹⁸ Nazif Dokle, *Bogomilizmi dhe etnogeneza e torbeshëve të Gorës së Kukësit*, Tiranë, 2009.

¹¹⁹ Nazif Dokle, *Bogomilski tragovi u Gori*, Međunarodni simpozijum balkanske turkologije, Kotor, 2003.

¹²⁰ Nazif Dokle, isto, str. 134.

¹²¹ Nazif Dokle, *Goranski narodni pesni*, Skopje, 2000.

¹²² Selami Pulaha, *Krahinat e Sanxhakut të Dukagjinit*, Studime historike 3, Tirane, 1973, str. 38-39.

već potvrđeno. On, ipak, smatra da teza o asimiliranom autohtonom aromunskom supstratu nema historijske osnove.

On ističe da je uticaj osvajanja u ovim zonama toliko udaljenim manje moguć, i da je bio suviše blijed i nedovoljno jak da bi se završio asimilacijom. Također, smatra da bi, ako prihvatimo ovu tezu, njihov uticaj na jezik, kulturu i slično bio srpski (a ne makedonski, kao što je ovdje slučaj), zbog njihove duge vladavine i uticaja pravoslavne crkve, koji je ovdje bio još duži.¹²³

Dokle iznosi stavove i tvrdnje koje su suprotne od onih koje zastupa Šefcet Hodža. Prema Dokleu, ne može se prihvatiti teza da je u Gori vlaška populacija slavizirala ili-roarbanaški supstrat, već su Vlasi i Slaveni stigli na jedan nenaseljeni teren, gdje je u odnosima simbioze prevagu odnio slavenski element. Da bi imenovali slavensku populaciju u Gori drugi su koristili nazive: Torbeši, Gorani, Poturi, Škije, dok su oni sebe zvali našinci i Gorani, a nikada i nikako Vlasi.¹²⁴ Dokle, ipak, smatra da nas neki toponimi uvjeravaju da su Vlasi u Goru došli prije Slavena boraveći privremeno u ljetnim katunima, a da su oni (Slaveni) ove toponime zatekli kao okamenjene, odnosno kao pripremljene tačke za orijentaciju u novom životnom prostoru.¹²⁵

Dokle potencira da ime Vlah ne postoji u kolektivnom pamćenju Torbeša Gore, niti u pisanim dokumentima sa ovog područja. Ističe da nijedna porodica ne čuva sjećanje na svoje vlaško porijeklo i da je ime Vlah slavenski naziv za Aromune Albanije, Makedonije, Srbije i Grčke.¹²⁶ Ovo dokazuje suživot, simbiozu ili blisko prijateljstvo između slavenskih Torbeša i Vlaha, gdje je slavenska strana jezičkim sredstvima odredila drugu stranu, ali nikako se ne može govoriti samo o vlaškoj populaciji koja je slavizirala ili-roarbanaški supstrat. Da se radi o čisto vlaškoj populaciji, sigurno bi ime Aromun ostalo u nekoj formi.¹²⁷

Međutim, naša istraživanja pokazuju da ima dosta tragova i u kolektivnom pamćenju, ali i u toponimiji Gore koji upućuju na aromunsko-vlašku komponentu. Bratstvo *Ziza* iz Broda i danas nosi nadimak *Kucovlasi*.¹²⁸ Stariji stanovnici Borja i danas stanovnike sela Restelice

---

¹²³ Nazif Dokle, isto

¹²⁴ Nazif Dokle, *Bogomilizmi dhe etnogjeneza e torbeshëve të Gorës së Kukësit, Tiranë*, 2009. str. 93-94.

¹²⁵ Isto, str. 94.

¹²⁶ Eqerem Çabej, *Hyrje në historinë e gjuhës shqipe II*, Tiranë 1976, str. 119; Neol Malcolm, *Histori e shkurtër e Kosovës*, Tiranë 2001, str. 211.

¹²⁷ Nazif Dokle, isto, str. 94.

¹²⁸ Alija Džogović u *Onomsatici Gore* navodi riječi informatora Irfana Zize „da im je porodični nadimak Kucovlasi“.

zovu *Karakačani*. Mnogi toponimi i tragovi u antroponimiji svjedoče o prisustvu i aro- manskog etničkog elementa u Gori. Toponimi *Romanice* (kod Ljubošte) i *Rumanice* (kod Rapče) mogu se dovesti u vezu sa planinom *Roman dol* (Романь Долъ) koja se pominje u Svetoarhandelskoj hrisovulji i potvrđuju da se, pored imena Vlah, sreće i ime Roman (Aromun). U istom dokumentu pominju se mnogi drugi toponimi za koje se sa sigurnošću može tvrditi da imaju aromunsku osnovu. To su: Мавръ, Ирощь, Милищъ катунь, Романь Долъ, Тоудорьчь Долъ, Милишор¹²⁹ (Mavra, Roša, Milišta katun, Romanov dol, Tudorič dol, Milišor).

Vlasi se pominju i u narodnoj poeziji Gore, odnosno u zbirkama pjesama Haruna Hasanija i Nazifa Doklea:

dvajca *Vlajni* doma ni dojdoa,
so džoka belogo i konja dorija. (Hasani, 27).

Zajde s'nce među dve planine,
A ja legna među dve *Vlahine*,
Među Hanka i među *Vlahinka*. (Dokle, 265).

I pored činjenice da je mnogim autorima bilo poznato da se još u srednjovjekovnim spomenicima često pominju Vlasi u planinskim oblastima u okolini Prizrena¹³⁰ oni to izbjegavaju i nerado koriste u svojim radovima o Gori i Goranima.

Aromuni (Vlasi, Cincari) predstavljaju jednu od najspecifičnijih i, reklo bi se, najmisterioznijih etničkih zajednica Balkana, koja nije nikada stvorila svoju državu i nije ozbiljnije radila na izgradnji i razvoju sopstvenog identiteta, ali čiji su pripadnici značajno doprinijeli političkom, ekonomskom i kulturnom prosperitetu drugih balkanskih naroda i njihovih država. Radi se o prastanovnicima Balkanskog poluostrva, ilirskog, tračkog ili drugog porijekla, koji su se romanizirali u periodu rimske vlasti i koji su nastavili da žive u južnim dijelovima Balkana pod vizantijskom vlašću i kasnije pod vlašću južnoslavenskih država, Osmanlijskog carstva i modernih balkanskih država stvorenih tokom XIX i XX vijeka. Njihov

---

¹²⁹ Siniša Mišić, Tatjana Subotin-Golubović, *Svetoarhandelovska hrisovulja*, Istorijski institut, knj. 3, Beograd, 2003. str. 108.

¹³⁰ Jovan Cvijić, *Antropogeografski i etnografski spisi*, Knjiga 4, Tom I, Beograd, 1911.

broj se, međutim, smanjio tokom vijekova usljed asimilacije sa većinskim grčkim, slavenskim ili albanskim stanovništvom.¹³¹

Smatra se da su Bugari nasilno nametnuli Vlasima hrišćanstvo istočnog obreda i slavenski jezik, podvrgnuvši ih postojećim episkopijama. Po svoj su prilici prije toga Vlasi pripadali hrišćanstvu zapadnog obreda, možda arijanskog ili semiarijanskog ispovijedanja. To se može zaključiti po tome što se upravo na području gdje su oni živjeli arijanstvo, odnosno semiarijanstvo, najduže održalo.¹³²

Poznato je, naime, da je hrišćanstvo nomadskih struktura pomiješano s elementima paganstva i praznovjerja. Papa Grgur IX (1227-1241), u pismu kralju Beli IV od 14. XI 1234. izričito kaže *da Vlasi, iako se imenom smatraju kršćanima imaju običaje i obrede koji su kršćanskom imenu neprijateljski*. Uzme li se u obzir njihovo arijanstvo, odnosno semiarijanstvo, onda je shvatljiv i njihov lak prijelaz iz jednog vjerskog sistema u drugi, konkretno na bogomilstvo, karakteristično za područja na kojima su živjeli balkanski Vlasi i čiji su bili izraziti predstavnici, pa onda i prijelaz na islam. Uostalom, treba istaknuti, da su Vlasi, zapravo, bogumilstvom pojačavali svoje političko i socijalno neprijateljstvo prema službenoj vlasti. Osim toga, njihov prelazak na bogomilstvo ili islam poticalo je i pravoslavno sveštenstvo svojim pritiskom na katoličko stanovništvo. Tog pritiska nisu bili pošteđeni ni pravoslavni Vlasi, kao nesrpski etnik.¹³³

Inače, Vlasi se pominju u gotovo svim srpskim srednjovjekovnim spomenicima. Još u prvim decenijama XIII vijeka, u Žičkom natpisu Stefana Prvovenčanog, govori se o Vlasima. I u ovom dokumentu mnogi Vlasi imaju slavenska imena što potvrđuje tezu da je asimilacija Vlaha započela u ranoj fazi srednjeg vijeka. Vlasi su odvajkada govorili po dva jezika, a kako sami nisu nikad bili u upravnom aparatu, jezik koji je očuvan u zapisima o njima nije nikad njihov. Ipak, postoje i neka svjedočanstava o njegovoj upotrebi, uz pojavu vlaških osobnih imena u zapisima kao što su Ursul ili Šarban.¹³⁴

Pred najezdom Južnih Slavena balkansko staro romansko stanovništvo povlačilo se u planine. Oni koji su dospjeli u planine prilagodili su se novoj životnoj sredini na taj način što su prešli na stočarstvo. Kao sto-

---

¹³¹ Mirča Maran, u Predgovoru knjige *Balkanski nomadi* A. J. B. Veis i M. S. Tompson, Pančevo, 2009. str. 7.

¹³² Zef Mirdita, *Vlasi, polinomičan narod*, Povijesni prilozi 33, Zagreb, 2007, str. 249-269.

¹³³ Zef Mirdita, isto.

¹³⁴ Noel Malcom, *Povijest Bosne, Erasmus-Svjedočanstva*, Zagreb-Sarajevo, 1995. str. 70-71.

čari u planini oni su bili prinuđeni na odnose simbioze sa stanovništvom u podnožju planina, sa Grcima na jednoj i Slavenima na drugoj strani. Simbioza je dovodila nužno do bilingviteta, a iz bilingviniteta se lako prelazilo i utapalo u drugu etničku zajednicu.¹³⁵

Proces slavizacije Vlaha u simbiozi sa Slavenima počeo je, svakako, vrlo rano, ali je najstarija potvrda iz XI vijeka. Godine 1066. pobunili su se protiv vizantijske vlasti Grci, Bugari i Vlasi u Tesaliji. Juna 1066. Nikulica, strateg teme Helade, imao je sastanak sa predstavnicima pobunjenih Vlaha u Larisi u kući Vlaha Berivoja. Slavensko ime jednog vlašskog glavarara rečit je dokaz da su ti Vlasi bili pod snažnim uticajima okolnih Slavena.¹³⁶ U kasnijim srednjovjekovnim dokumentima mnogi Vlasi se javljaju sa slavenskim imenima. To je kod mnogih autora često stvaralo zabunu pa su Vlahe poistovjećivali sa Slavenima. U jednom dubrovačkom dokumentu iz 1384. godine pominje se Vlah Gugna Dragoschvich Blacus. (Patronim *Gugna* je do danas sačuvan u Brodu.)

Govoreći o Mijacima i Torbešima (u koje spadaju i Gorani) u Zapadnoj Makedoniji, njihovom porijeklu i vezama sa Aromunima, Jovan Cvijić kaže: „Stapanje je moglo ići ovako: U velikoj davnini ovo je bila oblast naseljena aromunskim stočarima, koji su živeli u privremenim letnjim naseljima. U srednjem veku su u nju prodrli Sloveni i izmešali se sa ovim starincima, osnivajući po svoj prilici svoja sela. Usled ove mešavine i dodira nastalo je poslovenjavanje Aromuna. Sloveni su se od njih naučili na daleka stočarska kretanja, od njih su primili tip sela, pečalbu, isto tako i neke delove ženske nošnje.“¹³⁷

A što se tiče etničkih promjena Cvijić misli da se ovdje mogu pratiti jasni i mladi tragovi istih etničkih promjena, koje su se zbivale poslije doseljenja Slavena na Balkansko Poluostrvo. Ova mlada pretapanja Aromuna su samo posljednji odjeci. Staro se balkansko stanovništvo povlačilo u planine i napuštajući stari način života odavalo se stočarstvu. Slavenske mase, koje su se sve više množile, postepeno su prodrle i u najskrivnije kutove i slavizirale Aromune; neke su grupe asimilirane tek u najbližoj prošlosti, druge još nisu potpuno.¹³⁸

Cvijić govori i o simbiozi Aromuna i Slovena te ističe da je na osnovu nekih posmatranja i sam mislio da su ovi makedonski Slaveni proizišli iz mješavine Slavena s Aromunima. Docnije se, nakon što je ispitao

---

¹³⁵ Milenko Filipović, *Struktura i organizacija srednjovekovnih katuna*, Simpozijum (Sarajevo, 1963.) str. 51.

¹³⁶ Isto, str. 52.

¹³⁷ Jovan Cvijić, *Balkansko poluostrvo*

¹³⁸ Jovan Cvijić, isto

porejklo nekih od ovih grupa, uvjerio da su one postale stapanjem stočarskih, možda i pečalbarskih, Aromuna sa slavenskom masom.¹³⁹

Cvijić govori i o islamizaciji Aromuna i kaže da to nije bila česta pojava: „Neobična stvar, vrlo retko se islamiziraju; jedino su se u malo većoj masi islamizirali u Meglenu u južnoj Makedoniji, gde su se najpre izmešali sa doseljenim Pečenjima, pa su potom, pre 200-220 godina islamizirani.“¹⁴⁰

Cvijić analizira i psihičke osobine Aromuna, koje su dosta zanimljive i poklapaju se sa onima kod goranske, odnosno, torbeške populacije: „Vrlo su interesantni psihički uticaji Aromuna, jer su oni jedna vrlo izrazita i jasno određena grupa. Oni nemaju svoje istorije i nemajući nikakvih istorijskih uspomena imaju potpuno praznu dušu u nacionalnom pogledu. To su ljudi čija je plašljivost postala poslovicom. Živeli su zaista vekovima u neprekidnom strahu počevši od rimskih zavojevanja Balkanskog Poluostrva i od najezde Slovena na Poluostrvo, kroz ceo Srednji vek, pa ponovo do svršetka turske vladavine. U njihovoj su duši ostali tragovi ove zaplašenosti: nepoverljivi su i prožeti sitnim moralom potištenih. Jedino čime je njihova duša ispunjena to je žudnja za tekovinom i usled nje neprekidna rabota. Nema sredstva, koje bi oni smatrali za nedopušteno, kada dobiti vodi... Kod svih je razvijeno cicijaštvo i tvrdičenje... Međutim, njihovo nacionalno osećanje ostaje neodređeno ili bez dubine...“

I historičar Jireček govori o jezičkoj asimilaciji Vlaha koja je, na neki način, predstavljala i početak promjene nacionalnog identiteta: „Kako su Vlasi bili stanovništvo rasejano i bez ikakve veze, nisu mogli dugo vremena održati svoj jezik. Pošto se izvjesno vrijeme govorilo na oba jezika, prevladao je, najzad, slavenski.“¹⁴¹

Vlasi se pominju i u Dečanskoj povelji iz 1330. godine.

U Dušanovom zakoniku nekoliko članova je posvećeno pravima Vlaha. U članu 82. govori se o Vlasima i Arbanasima: „Gde prestoje Vlah ili Arbanasin na selu, na tome selu da ne stane drugi, za njim idući, akoli silom stane, da plati potku i što je popasao“.¹⁴²

Jedan značajan dokument koji se odnosi na popis stanovništva sela Kruševa iz 1579. godine daje novo svjetlo na porijeklo i etnogenezu stanovnika Gore i biće od velike koristi svima koji se bave ovom problematikom. Original ovoga dokumenta, kao i ostali materijali sa ovoga popisa,

---

¹³⁹ Jovan Cvijić, isto

¹⁴⁰ Jovan Cvijić, isto,

¹⁴¹ Konstantin Jireček, *Istorija Srba*, Knjiga I, Beograd, 1988.

¹⁴² *Dušanov zakonik*, (izvor: www.rastko.org)

koji obuhvata i ostala goranska sela, nalazi se u Turskoj, u Arhivu za Balkan, zaveden pod brojem 449. Materijal sa ovoga popisa, koji se odnosi samo na Kruševo, nalazi se na str. 219-220. Ova fotokopija je ovjerena pečatom Arhiva i nosi datum izdavanja 22.05.2001. godine.

Pri dnu ovog dokumenta, u rezimeu, stoji da je u selu Kruševu bilo sedam stanovnika muslimana (Muslim), šezdeset i jedan hrišćanin (Hiristiyan) i tri osobe označene kao bekar. U ovom dokumentu nalaze se samo imena punoljetnih muškaraca, jer se žene ne popisuju, osim ako je neka žena nosilac domaćinstva. To je mogla biti jedino udovica ili samohrana osoba. U ovom dokumentu nema nijedne popisane žene.

Ovo je spisak popisanih stanovnika Kruševa iz 1579. godine:

Havass-i Humayundan Avan Nahiyesine tabi Kroševo karyesi: 1579.

*Abdullah oglu*¹⁴³ *Ahmet, Abdullah oglu Gafer, Seyyit Mehmet oglu Mustafa, Dabağğ oglu Yusuf, Abdullah oglu Ibrahim, Abdullah oglu Huseyin, Abdullah oglu Sulejman, Polat veledi*¹⁴⁴ *Avan, Polat veledi Piri, Gun veledi Solmaz, Solmaz veledi Ustuvan, Avan veledi Nigo, Tuna veledi Nigo, Nigo veledi Laran, Zimmi veledi Biše, Biše veledi Usturas, Isak Lomič, Ustuvan Nigola, Ustuvan Nigo, Nigo Lale, Yuvan Ustuvan, Dodo Zampir, Dazinlu Ajvan, Dodo Javan, Javan Ustuva, Guldan Nigo, Nigo Nigola, Landon Domič, Polat Dimitri, Rase Lespo, Zuluf Domanič, Zuluf Gurci, Dimitri Nigola, Niv Zili, Ugras Liponas, Marko Navl, Lolo Zagol, Javan Gurun, Juvan Nigo, Zulef Dimitri, Zulef Nigo, Budan Piri, Budan Kurt, Kurt Nigo, Derič Nigo, Zulef Ustuvan, Zulef Nigin, Polat Ustuva, Niv Istango, Javan Danyo, Javan Nuce, Nigo Laran, Javan Zulfikar, Javan Ishak, Ismail Bukin, Mečin Beše, Domič Beše, Budan Nigo, Nigo Ustivane, Bogdan Nigola.*

Analizirajući fotokopiju ovog dokumenta, poznati naučnik i književnik Alija Džogović zaključuje da „ovi antroponimi imaju onomastičko-lingvističke karakteristike vlaško-aromunskog korpusa, što potvrđuje činjenica da su Kruševo i ostala sela u Gori, i na cijeloj Šar-planini, u predturskom periodu bila naseljena i Vlasima (u izvjesnoj mjeri slavizirana)“,¹⁴⁵ te nastavlja da „uvjerljivo proizilazi da su nosioci ovih antroponima osobe vlaško-aromunske etničke pripadnosti. Prema ovome teze I. Jastrebova i M. Lutovca i drugih interesenata o slovenskoj strukturi sta-

---

¹⁴³ *oglu* – sin, ukoliko je musliman.

¹⁴⁴ *veledi* – sin, ukoliko nije musliman.

¹⁴⁵ Alija Džogović, *Jedan interesantan dokument sa popisa stanovništva 1579. godine u Gori*, Takvim, Prizren, 2003.

novništva u ovoj šarskoj oblasti u 16. vijeku, i ranije, nijesu prihvatljive ni sa istorijskog niti sa etničko-onomastičkog aspekta.¹⁴⁶

Nakon iscrpne analize ponuđenog dokumenta, Džogović zaključuje: „U ovom kontekstu, i imena ličnosti koje se pominju u Povelji manastira Sveti Arhanđeli u Prizrenu odnose se na pripadnike vlaške etničke zajednice. Svakako, ove su ličnosti mogle biti u službi zvanične vjere (pravoslavne) i državnog aparata (Nemanjića i njihovih nasljednika). Tako neki antroponimi u starim zapisima (na primjer: rebečki pop Glavat, pop Vrano, i dr.) mogu biti samo nadimci osoba vlašskog entiteta u službi zvanične crkve.“¹⁴⁷

U Gori je sačuvana i bogata toponimija koja ima aromunsko-vlašku osnovu i koja može biti od koristi za dalja proučavanja jezika i etnogeneze stanovnika Gore. Naročito će biti zanimljive i korisne komparacije sa drugim dokumentima, naročito sa turskim tefterima iz XV i XVI vijeka kao i sa drugim crkvenim zapisima iz ranijih perioda.

Donosimo neke toponime koji su do danas sačuvani u Gori:

Vlaška, Vlaški potok, Vlaške livade, (V)laškište, Dukance, Đurđejca Vr, Vla(h)inica, Ljupanovo jabučje, Berova vodenica Bo, Stratorje toponim između Zl Gl i Kru, *Mavra, Roša* (planine između Re Zl i Br), *Kozmina, Barbula, Baljevo gumno, Radof kamen, Mučinova, Tumba, Pirova niva, Kru, Orgosta* (selo u Gori, Albanija), *Dragaš* (naselje u Gori, Kosovo), *Krakošta* (donji dio Dragaša), *Orčuša* (selo u Gori, Kosovo), *Pakiša* (selo u Gori, Albanija), *Kukaljane* (selo u Gori, Kosovo), *Šištejec* (selo u Gori, Albanija), *Orčikle* (selo u Gori, Albanija), *Lški put Zl, Viljan* (toponim između Vr i Dr), *Štedim* (planina kod Broda), *Ileve mlake Ši, Bogdanof potok, Budef rit, Kapeš Rap, Bogdanica Rad, Murga* (toponim između Kru i Ši), *Mangrece Ml, Romanice, Radunica, Dikov lak Lju, Pleote, Lucino, Struga Di, Gramatnikoec, Grkinica, Garje Gl, Atinica* (mahala u Re), *Grčke rupe Re, Grčko trlo Ši, Peterce, Bojčin potok Rad, Priporišće Re, Kalabak* (planina kod Ši), *Def* (planina kod Re), *Paraspor Dr Vr Ši, Čelepino* (planina kod Re), *Borilojca Zl, Šutman* (planina između Br i Zl), *Vlani sad, Bogdiče Cr, Vraca* (planina kod Re), *Korije Ra, Budinoec Bo, Bureševac, Loticka Org, Drbuloec Za, Dršofora Org, Kaculjica Kukuljevo, Bratanov venec Šarbanica, Berof peš, Čul'je, Muridža, Midov izvor Br, Grdov dof Pa, Čaćuk Ku, Julica, Klise Cr, Radika* (rijeka kod Re), *Čučulj Re, Krtulj Za, Ševrotine Org, Dermula Ko, Šula Oč, Lambur Za, Pripuzen Krs.*

---

¹⁴⁶ Isto, str. 70.

¹⁴⁷ Isto, str. 73.

Ovdje su obuhvaćeni toponimi iz nekoliko sela, mahom u kosovskom dijelu Gore. Također, dati su samo toponimi za koje smatramo da imaju aromunsku osnovu. Toponimi u kojima preovlađuju slavenski elementi, kao i toponimi u kojima su orijentalni elementi, korišteni su prilikom lingvističke analize a dati su i u Prilozima knjige. Ovakvih toponima, također, ima u velikom broju. Kod većine toponima opšti dio je slavenski ili orijentalni (livada, potok, kamen, brdo, izvor, raven, rit, mlaka, rupa, dere, dof/doū, češma, kajnak, sad, venec, njiva, trlo i dr.), dok je vlastiti dio imena romanskog, najčešće aromunskog porijekla.

Interesantno je to da toponimi sa aromunskom osnovom označavaju makrotoponime (nazive sela, planina, rodova i sl.), dok ovi drugi označavaju mikrotoponime (nazive njiva, potoka, izvora i sl.). Ovo je dokaz da su Vlasi prvi stanovnici koji su naselili ovaj prostor i da su oni imenovali prva naselja i planine na kojima su tokom ljetnjih mjeseci boravili.

I Nazif Dokle je istog mišljenja kada tvrdi da nas vlaški toponimi kao *Šištofic* (Šištevec, Šištejec) koji označava vlaški katun, *Maja e Korcules* (1373), na lijevoj strani Zbineca na Koritniku, na prijelazu iz Belje u Pobrege, *Krakošta* ili Dragaš (opštinski centar) što je stariji naziv, *Barbula* (toponim između Kruševa i Restelice), uvjeravaju da su Vlasi došli prije Slavena u Goru, boraveći privremeno u ljetnim katunima. To uvjerenje je još jače kada se zna da je istočni dio Kosova bio prvobitna teritorija Vlaha i Rumuna, kao i toponim *Ljetne* kod Čalja koji je označavao kuće, pašnjake ili ljetnja staništa izgrađena od kamena. Ove toponime su Slaveni zatekli kao okamenjene, kao pripremljene tačke za orijentaciju u novom životnom prostoru.¹⁴⁸

Također, mnogi sačuvani patronimi (prezimena, imena rodova) u Gori ukazuju na značajno prisustvo Vlaha (Aromuna) u ovoj oblasti još od ranog srednjeg vijeka. Ponekad je veoma teško odrediti šta kome pripada, jer su u to vrijeme mnoga imena bila zajednička većini naroda na Balkanu. To potvrđuju i srednjovjekovni dokumenti u kojima se naselja i stanovnici u njima označeni kao Vlasi javljaju sa brojnim slavenskim imenima (Žički natpis, Svetoarhandelska hrisovulja i dr).

Donosimo samo neke sačuvane patronime u Gori koji mogu biti dobra osnova za dalja proučavanja i analize. Možda je kod jednog broja primjera koje navodimo pripadnost diskutabilna, ali kod većine nije:

Kruševo: *Aljabak, Bero, Duro, Dute, Džajko, Kajrak, Kendo, Ljupan, Prco, Toro, Žagulj.*

---

¹⁴⁸ Nazif Dokle, *Bogomilizmi dhe etnogjeneza e torbesheve te Gores se Kukesit*, Tirana, 2009. str. 96.

Zlipotok: *Kare, Koklje, Krčo, Mrčo, Šukerinci, Šutman.*

Restelica: *Bajmak, Balje, Bazda, Boza, Čoko, Čolda, Doda, Đinđo, Duzel, Ese, Efe, Gorde, Gurguška, Kačka, Kaljo, Kokora, Kuka, Kuši, Liko, Mutaš, Mikina, Mekača, Muška, Parko, Paša, Sulta, Šiko, Šuša, Šuplja, Tuče, Žuljka.*

Globočica: *Čukulj, Hočko, Kaljoš, Kajkuš, Kojčin, Ljajko, Nelja Pajko, Piro, Tudžar, Šok, Šola.*

Brod: *Ziza, Lila, Žile, Bogdan, Veljan, Lika, Mandak, Cako, Čaja, Caro, Čučulj, Ljokan, Renda, Kalinka, Šata, Pupe, Bojda, Mido, Kesasi, Kotro, Amada, Karpać, Šuta, Drnda, Seba, Butaljen, Đafče, Drango, Mango, Muše, Kango, Gago, Tutar, Čajko, Paljoš, Dočka, Ljuša, Barbut, Šokar, Gošo, Kržo, Tota, Gugna, Bufle, Cura, Lompar, Puhto, Rahte, Pure, Šurban, Đurđo, Jankula, Krto, Prčko, Zijade, Pajče, Buza, Večka, Lala, Šišo, Tunko, Džamper, Kočo, Fidžgo, Tananaz, Džadžo, Bengo, Mento, Šop, Čičo, Moukoč, Baska, Panda, Džolopan, Džejmen.*

Rapča: *Surduljovci, Pačarizovci, Balabanovci, Tučka, Kamburovci, Drangovci, Paškovci.*

Radeša: *Đuraškovci. Dikance:* *Tonga, Drango.*

Leštane: *Anđurovci, Bardovci, Kanturovci, Odovci.*

Ljubošta: *Drindovci, Jadrašovci, Kajčovci, Pokačovci.*

Vraništa: *Čolovci, Gagovci, Tutarovci.*

Gornji Krstec: *Mijačovci, Miljašinovci, Žiljinci, Mangovci.*

Borje: *Bungurovci, Cekovci, Čabrakovci, Čačkinci, Čekorinci, Činarovci, Čkeprnovci, Čkorovci, Čupinci, Čučinci, Dalačinci, Dapkovci, Debrusovci, Dišovci, Dupešovci, Džaklevci, Giđevci, Godžovci, Kapanovci, Karevci, Kuškovci, Lakovci, Niketevci, Škorovci, Šošinci, Šundovci.*

Šišteec: *Damatovci, Dočovci, Draječinci, Draga, Grošovci, Kumaničovci, Markočovci, Maretovci, Piljuljevci, Kalabak, Griša, Murga, Čaka Živkovci.*

Orgosta: *Fučkovci. Zapod:* *Šušljakovci*

Pakiša: *Mangovci, Purovci, Lukovci, Mečkarovci, Vlačovci.*

Jelovjane: *Kamatnikovci, Krljevci, Kukulj, Lačovci.*

U leksici goranskog govora postoje riječi i oblici preuzeti iz aro-munskog jezika kao što su: *porta* (kapija, vrata), *mandža* (jelo, hrana), *urda* (vrsta mekog sira), *krljuk* (čobanski štap), *drosulj* (slina), *mrsulj* (slina), *hrkulj* (pljuvačka), *vrgulj* (čvor), *dropulj* (prljavko, zapuštenik), *partulj(ka)* (rita, dronjac), *dada* (majka, rijetko starija sestra), *bate* (otac), *tarčuk* (vrsta torbe od ovčije kože), *skut* (naručje), *palavra* (priča, galama), *mendilj* (vrsta mahrame), *fanulja/fanelja* (džemper) *ćafulj* (frizura), *čunga* (čvoruga), *čekulj* (vrh), *čopur* (izvor, vodopad), *kup* (gomila), *ko-*

pica (sređena gomila snopova), *kokor* (kosa na glavi, frizura), *tumba* (brdo), *čučulj* (gomila), *rulek* (beba, dijete u povojima), *bač* (glavni prerađivač mlijeka na bačilu), *fičor* (pomoćnik „bača“), *barđav* (uprljan), *cik* (surutka), *lajno* (balega), *furka* (vrsta ženskog nakita), *kačulja/ča* (kapa), *butin* (bućkalica, bačva), *gənga* (mucati) i dr.

Isto tako i pojedini gramatički oblici su preuzeti iz romanskih jezika. Ovo je primijetio i Jovan Cvijić, koga su, mada je bio nestručan u ovoj oblasti, iznenadile romanske jezičke konstrukcije, kao što su „imam videno, čujeno, razbrano“ (vidio sam, čuo sam, razabrao sam). Također je zapazio nedosljednju upotrebu člana, koji ima i značenje pokazne zamjenice kao i vrlo brz govor sa osobitim kratkim naglašavanjem.¹⁴⁹

Prisutnost *ə* u goranskom govoru, u kojem su poluglasnici vokalizovani, ukazuje na kontakt sa aromunskim, ali i albanskim govorima. Redukcija vokala, prije svega *a*, najčešće u kontaktu sa nazalima, može biti uticaj aromunskih ili albanskih govora.¹⁵⁰ Uspostavljanje konsonanta *dz* bi moglo biti podstaknuto aromunskim ili albanskim uticajem. Isto tako čuvanje dativa bi moglo biti podržano aromunskim uticajem.

Sufiks *ulj(ka)* u riječima *smrekuljka*, *pošetuljka*, *mrsulj*, *šljakulj*, *treskulj*, *vrzgulj*, *krivuljka*, *prckulj*, *krtulj*, *Čučulj*, *Agulje*, *Karcula* mogao je u goranski govor ući iz aromunske derivacione morfologije.

Alija Džogović je u više svojih radova pisao o Gori. Najobimniji rad *Onomastika Gore* objavio je 1996. godine. U njemu je iznio ogromnu onomastičku građu koja pruža pouzdanu sliku iz ovog segmenta goranskog govora.

Džogović smatra da su Gorani autonomna zajednica koja se svojim porijeklom oslanja na onaj stari balkanski etnos aromunskog i tračkog stabla, koje je bilo rašireno po cijelom Balkanu i dalje prema zapadu do Alpa.¹⁵¹ On ističe da se ovaj etnički supstrat organizovao i sačuvao u alpskim oblastima Balkana, dakle u planinama dinarskog sistema, Prokletija, Šar-planine i Rodopa. Imao je svoju kulturu, svoje kultove i svoj način života, svoj odnos prema osvajačima i religiji koju su osvajači donosili i koja je bila strana domorocima. Zato je nisu ni prihvatili stoljećima, već onu koju su nasljedili kao bogomilstvo ili patarenstvo, mnogo fleksibilniju religiju i učenje, mnogo fleksibilniju u međuljudskim odnosima, bližu prirodnim znanjima i iskustvu, objektivnosti i stvarnosti.

Džogović zaključuje da je etnička zajednica u oblasti Šar-planine autentična, jedna od najstarijih na Balkanu, bogomilska po kulturi i načinu

---

¹⁴⁹ Jovan Cvijić, *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje*, I i II, Beograd, 1966.

¹⁵⁰ Божидар Видоески, *Дијалектите на македонскиот јазик*, МАНУ, Скопје, 1999.

¹⁵¹ Alija Džogović, *Bošnjaci Kosova – suočavanje i izazovi*, www.kosovocafe.com

života i društvene svijesti, te da porijeklom stoji u vezi sa starim tračkim etničkim supstratom, odnosno aromunskim. U prilog ovome ide antropološka komponenta, leksika očuvana u sistemu glosarija, antroponimija sa popisa početkom 15. stoljeća (turskih popisa i deftera), kao i veliki broj toponimskog materijala koji je i danas prisutan u toponomastici šarske geografske zone. Ovo su argumenti koji se mogu posmatrati u materijalima sa apostrofiranih popisa, prikupljenom i objavljenom onomastičkom materijalu, u izučavanju antropološkog tipa ljudi ovih krajeva i načina života, njihovih kultova i tradicija i, naravno, iz historijskih zapisa.

Porijeklo i etnogeneza stanovnika Gore je veoma složeno i kompleksno pitanje koje zahtijeva realan i sveobuhvatan naučni pristup. U budućim istraživanjima goranskog fenomena više niko neće moći zanemariti aromunsko-vlašku komponentu kao njegov značajan segment. Aromunsko-vlaške grupe su u jezičkom smislu veoma rano asimilirane, dok je vjerski (paganski) faktor bio usmjeren ka bogomilstvu. Stoga, u daljim istraživanjima Gore posebna pažnja mora biti posvećena tragovima i ostacima vjerovanja i kultova iz predislamskog i prethrišćanskog perioda. Posebno se moraju proučiti dokumenti srednjega vijeka kao i turski popisi (defteri) iz perioda od XV do XVII vijeka, kada je i izvršen prelazak na islam stanovnika Gore. Također, pored popisnog materijala iz turskih arhiva, i sačuvana toponomastika i antroponimski sistemi u Gori ostaju najbolja osnova za dalja proučavanja i komparativne analize.

Prilikom daljih proučavanja mora se više pažnje posvetiti izučavanju folkloru i tradicije Gorana, sa posebnim osvrtom na dijelove muške i ženske nošnje, kao i na tip kuće i način stočarenja. Jer, u ovim sferama ima najviše vlaško-aromunskih tragova i ostataka. Ovdje srećemo aromunsko-slavenski amalgam koji je po jeziku slavenski, ali u kojem se osjećaju aromunski tragovi i uticaji, počevši od tipa sela, kuće i nošnje pa do fizionomije i psihičkih osobina ljudi.

Aromunsko-vlaški tragovi u onomastici i govoru Gore predstavljaju značajan segment u etnogenezi i kulturi ovog stanovništva, te im zato treba prilaziti ozbiljno i bez predrasuda. Sve ovo nikako ne treba dovoditi u vezu sa današnjim nacionalnim i vjerskim opredjeljenjem i osjećanjem stanovnika Gore, jer ono je uslovljeno mnogim historijskim promjenama i konvertizmima koji su se ovdje dogodili u nekoliko proteklih vijekova.

Uticaj aromunskog i drugih neslavenskih jezika na goranski govor je nedovoljno proučen ali je sigurno značajan, naročito u njegovoj strukturi. O ovim uticajima će biti više riječi u dijelu knjige koji se bavi govorom Gore i narodnom poezijom Gore.

Mnogi jezički nanosi iz predslavenskog perioda, prisutni u govoru i onomastici Gore, mogu biti predmet ozbiljnijih naučnih istraživanja. Zato je veoma nezahvalno davati površne, pristrasne i ishitrene zaključke po pitanju etničkog porijekla i jezika stanovnika Gore.

Goranska sela u Albaniji

Ugovorom o miru iz 1923. godine uspostavljena je granica između Albanije i Srbije. Prema odredbama tog Ugovora devet goranskih sela pripalo je Albaniji. Od tada je u ovom dijelu Gore uvedena kompletna administracija i nastava u školama na albanskom jeziku. Goranski govor se, nakon 90 godina izolacije, ipak održao i sačuvao skoro u svim selima, mada je pretrpio promjene, kako u leksici tako i u strukturi. Trenutno je jedino selo Orčikle na granici da izgubi svoj jezik i potpuno se albanizuje. Poznata je anegdota u Gori prema kojoj žitelji ovoga sela ujutro govore „našinski“, a od ručka „arnaucki“.

Stanje u ostalim selima je nešto bolje, ali je proces denacionalizacije u toku. Otvaranje granice koje je uslijedilo nakon promjena u Albaniji (1990), a naročito po okončanju rata na Kosovu (1999), omogućilo je češće kontakte stanovnika Gore sa obje strane granice, što će, vjerovatno, uticati da se proces denacionalizacije i asimilizacije u ovom dijelu Gore za neko vrijeme zaustavi i odloži.

Goranska sela u Albaniji administrativno pripadaju dvjema opštinama – Šišteecu i Zapodu. Šišteecu, kao opštini, pripadaju Borje, Orešek i Crnjeljevo, dok opštini Zapod pripadaju Orgosta, Pakiša, Košarišta i Orčikle. Broj stanovnika je u konstantnom opadanju, tako da je 1997. godine prema podacima koje iznosi Nazif Dokle¹⁵² stanje bilo sljedeće:

Tabela br. 8: *Broj stanovnika u albanskom dijelu Gore 1997. godine*

Naselje	Broj domova	Broj stanovnika
Borje	222	1.070
Crnojjevo	144	647
Košarište	51	213
Orešek	119	535

¹⁵² Nazif Dokle, *Kuksi-vështrim enciklopedik*, Koha, Tiranë, 1999.

Orgosta	269	949
Orčiklje	72	328
Pakiša	94	383
Šištejec	349	1.602
Zapod	57	196
Ukupno	1.375	5.892

Međutim, i u prvoj deceniji 21. vijeka iseljavanje iz ovog dijela Gore je nastavljeno tako da je broj stanovnika u stalnom opadanju. Mnogi su već napustili vjekovna ognjišta, kupili ili izgradili kuće u Kuksu, Tirani, Draču i drugim albanskim gradovima. Nakon promjena koje su zahvatile Albaniju, veliki broj mladih ljudi iz ovog dijela Gore odlazi u Grčku i zemlje Zapadne Evrope.

Prema podacima, koje je u Projektu REPOBA-2001 objavio UNDP, u selima Gore u Albaniji je 2001. godine ukupno živjelo 5.258 stanovnika, što je za 634 stanovnika manje u odnosu na 1997. godinu. (Indeks smanjenja 11.2%).

Tabela br. 9: *Broj domova i broj stanovnika u albanskom dijelu Gore 2001. godine prema podacima iz Projekta UNDP-a*¹⁵³

Naselje	Broj domova	Broj stanovnika
Šišteec	301	1.388
Borje	277	992
Orgosta	178	869
Crnjeljevo	112	525
Orešek	98	466
Pakiša	73	339
Orčikle	74	270
Zapod	70	212
Košarišta	38	197
Ukupno	1.221	5.258

Uslovi života u albanskom dijelu Gore su surovi i veoma teški. Loša putna i druga infrastruktura, ekonomska besperspektivnost čine da se svakim danom broj stanovnika smanjuje. Očekuju se rezultati sa popisa koji je održan 2011. godine kako bi se vidjelo stanje broja stanovnika u ovom dijelu Gore.

¹⁵³ Izvor: www.lgp-undp.org.al

Svi koji se isele u urbane sredine već u prvoj generaciji gube jezički, kulturni i svaki drugi identitet, jer se on mogao održati samo u kompaktnoj ruralnoj sredini. Svi koji napuste Goru, već u prvoj generaciji su izloženi snažnom procesu asimilacije.

Pojedini kulturni djelatnici, posebno Nazif Dokle i još neki drugi, daju veliki doprinos da se zabilježi i prouči kultura, tradicija, jezik, historija i cjelokupni materijalni i duhovni život stanovnika albanskog dijela Gore. Oni su najzaslužniji što će biti zapisano i sačuvano ono što je, po pravilu, osuđeno na nestanak u vremenu velikih migracija, globalizacije i ubrzane asimilacije.

Inače, albanski dio Gore je u duhovnom pogledu veoma bogat. Zbog vjekovne zatvorenosti i izolacije, materijalna i duhovna kultura je u najvećoj mjeri sačuvana do danas. Broj prikupljenih i objavljenih pjesama, priča i drugih vrsta narodnog (usmenog) stvaralaštva nije manji od onoga koji je zabilježen u kosovskom dijelu Gore.

Naročito su žene i djece u albanskom dijelu Gore sačuvali svoj govor u arhaičnom i okamenjenom obliku, jer je on, nakon odlaska Otomanske imperije sa ovih prostora (1912), ostao izvan svih uticaja standardnih formi slavenskih jezika. Albanski jezik, koji 20-tih godina XX vijeka postaje jedini jezik u administraciji i školstvu, nije u velikoj mjeri mogao uticati na goranski govor, pošto oni pripadaju potpuno različitim grupama. U albanskom dijelu Gore gotovo jedan vijek egzistira poseban vid „kolektivnog“ i „kasnog“ bilingvizma. Ovdje se drugi jezik, albanski, ne usvaja nego njegovo učenje započinje tek od 6-7. godine života, odnosno polaskom djece u školu. Goranski govor je i dalje, tokom čitavog života, prvi jezik i osnovno sredstvo komunikacije u krugu porodice, na ulici i u cjelokupnom privatnom opštenju ljudi ovog dijela Gore.

Goranska subgrupa u Makedoniji

Na istočnoj strani Šar-planine, iznad Tetova i Pologa nalaze se sela Urvič i Jelovjane. Oba sela su na nadmorskoj visini iznad hiljadu metara – Urvič na 1120 a Jelovjane na 1200 metara. Većinu stanovnika ovih sela čine doseljenici iz Gore. To je poznato i većini žitelja pomenutih sela koji rado ističu kako su njihovi preci nekada doseljeni iz Gore, odnosno iz Borja, Restelice, Broda, Kukuljana, Kruševa i drugih sela sa one strane planine. Na to upućuju i mnogi toponimi i patronimi zajednički ili identični onima iz starog zavičaja. Jedna velika mahala u Urviču, u znak sjećanja na mjesto porijekla, zove se Borjane.

Nesporno je da su Urvič i Jelovjane goranska subgrupa jer i, prema istraživanjima koja je 1952. godine obavio Jovan Trifunovski, 78% domaćinstava ova dva sela vodi porijeklo iz Gore i zna da su se njihovi preci doselili u XVII ili XVIII vijeku.

Prema podacima koje je iznio Vasil K'nčov 1900. godine ova dva goranska sela su pripadala Tetovskoj kazi. Jelovjane je tada imalo 950, dok Urvič 360 stanovnika i svi su, kako kaže K'nčov, „Bugari muhamedani“ („всички българи мохамедани“).¹⁵⁴

Jovan Hadži Vasiljević iznosi podatke prema kojima 1924. godine Jelovjane (Elovjane) ima 1000 stanovnika, a Urvič 400. On dodaje da se prezivaju na *-ci* i da su im „imena seoskog atara većim delom čisto srpska“. Ističe da su doseljenici iz Debarske oblasti i da su „očuvali svoj debarski govor i debarsku nošnju“.¹⁵⁵

Prema Afanasiju Seliščevu (1929) Urvič i Jelovjane su dio opštine Dolno Palčište u Donjopološkom srezu. Urvič ima 145 kuća i 780 stanovnika, a Jelovjane 141 kuću i 725 stanovnika „Bugara“.¹⁵⁶

Prema zvaničnim podacima sa popisa stanovništva u Republici Makedoniji iz 2002. godine Urvič je imao 756 stanovnika. Većinom su deklarirani kao Turci (640), dok manji dio kao Albanci (113). Prema podacima sa istog popisa Jelovjane je imalo 599 stanovnika, od kojih se u nacionalnom pogledu većina izjasnila kao Turci (539), a manji dio kao Albanci (40). Manji broj se izjasnio kao Bošnjaci (8), Makedonci (5) i ostali (7).

Nakon povlačenja Otomanske imperije ova sela dijele istu sudbinu sa ostalim dijelom Gore. Iz Urviča, a naročito iz Jelovjana, u više talasa dolazi do velikih migracija stanovništva. Prva takva migracija dogodila se u vrijeme i nakon balkanskih ratova, kao i tokom Prvog svjetskog rata. Drugi talas se dogodio između dva svjetska rata, a treći nakon Drugog svjetskog rata. Većina stanovnika odlazi u Tursku, dok se manji broj iselio unutar Makedonije i u druge zemlje Balkana. Iseljavanje nije prestalo do danas i vrši se unutar Makedonije ili u zemlje Evrope, prvenstveno iz ekonomskih razloga.

Urvič i Jelovjane su u duhovnom pogledu ostali izvan „matice“, jer je komunikacija između Gore i ova dva sela veoma otežana. I pored činjenice da su oba sela (Urvič i Jelovjane) na 5-6 sati hoda od Broda, Restelice i još nekih sela Gore, veze i kontakti između njih su tokom većeg

---

¹⁵⁴ Васил Кънчов, *Македонија, Етнографија и статистика*, Софија, 1900, стр. 212.

¹⁵⁵ Јован Хаџи Васиљевић, *Muslimani naše krvi u Južnoj Srbiji*, Београд, 1924.

¹⁵⁶ Афанасиј, Селищев, *Полог и его болгарско население. Исторические, этнографические и диалектологические очерки северо-западной Македонии*, Софија, 1929, стр. 23.

dijela godine u prekidu. Između Gore i ova dva sela nalaze se masivi Šare čija je visina iznad dvije hiljade metara i koji su tokom većeg dijela godine neprohodni. Posljednjih dvadesetak godina, odnosno nakon osamostaljenja Makedonije, na ovom potezu je uspostavljena državna granica između Makedonije i Kosova bez ijednog graničnog prijelaza, tako da su svi kontakti između ova dva sela i Gore potpuno prekinuti.

Govor Urviča i Jelovjana je dobro sačuvan i ne razlikuje se od govora ostatka Gore. Primijetan je uticaj standardnog makedonskog jezika u leksici i gramatici, ali je to normalno jer se više od šest decenija kompletna administracija i školstvo odvijaju na ovom jeziku. U govoru Urviča i Jelovjana dobro se čuvaju glasovi *h* i *nj* u gotovo svim pozicijama, što nije slučaj sa okolnim makedonsskim govorima. Glas *h* bi mogao biti očuvan pod uticajem govora Borja i Broda, sela iz kojih je doseljen značajan dio žitelja ove subgrupe, dok bi čuvanje *nj* moglo biti podstaknuto govorom drugih sela Gore u kojima se *nj* dosljedno čuva u svim pozicijama (Šiš-teec, določka sela).

Folklor, običaji i nošnja u ovoj goranskoj subgrupi su, zbog slabih i nedovoljnih kontakata sa starim krajem, doživjeli značajne promjene i modifikacije. U mnogim sferama života i kulture primijetan je znatan uticaj okolnih albanskih sela i Pologa u cjelini.

**DIJALEKTOLOŠKI AREAL GORE
KAO GOVORNOG PODRUČJA**

Goranski govor su do sada proučavali srpski, bugarski, makedonski i albanski lingvisti. Među lingvistima i drugim naučnicima postoje različita mišljenja o ovom govoru koja najčešće zavise od nacionalne pripadnosti istraživača. Međutim, bilo je autora koji su goranski govor tretirali kao čisto lingvističko, a ne političko pitanje, te koji su autoritativno sačuvali svoj naučni dignitet. U takve autore svakako treba ubrojiti Pavla Ivića, Radivoja Mladenovića, Božidara Vidoeskog i dr.

Gora se nalazi na mjestu gdje se završava jedna i započinje druga zona južnoslavenskih jezika. Osim toga, u neposrednoj blizini Gore su u prošlosti, ali i sada, živjele zajednice čiji jezici pripadaju različitim neslavenskim grupama (albanski, grčki, aromunski, turski jezik) i koji su snažno uticali kako na leksiku tako i na strukturu govora Gore. To su mnogi lingvisti i drugi istraživači koristili kako bi dokazali kako goranski govor po svojim dijalekatskim osobinama upravo pripada njihovom jeziku. To je, kao po nekom automatizmu, značilo da su Gorani „njihovi“, odnosno da pripadaju „njima“ ili da su dio „njihovog“ naroda.

Bugarski istraživač Vasil K'nčov, govoreći o jeziku stanovnika Gore, navodi da im je govor mnogo čist i da ima sve odlike debarškog bugarskog narječja.¹⁵⁷ K'nčov zaključuje da je na osnovu jezika stanovništvo Gore bugarsko a ne srpsko jer u njihovom jeziku „nema srpskih padeža, a prisutan je i član u punoj čistoti.“¹⁵⁸

Jordan Ivanov definiše vokalski sistem i leksiku: „Vokalni sistem je kao u skopskoj Blatiji i Karšijaku. Rječnik je isto takav.“¹⁵⁹ Na kraju zaključuje da „Gorani-Torbeši kući govore bugarski jezik.“¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ Васил Кънчов, *Гора*, Трудове на българското природоизпитателно дружество, София, 1900.

¹⁵⁸ Васил Кънчов, Избрани произведения, Том 2, София, 1970. (1900), стр. 319-320. („Че население на Гора е българско, а не сръбско, свидетелствува езикът му, в който няма сръбските падежи, а членовете са запазени в пълна чистота.“)

¹⁵⁹ Йордан Иванов, *Българско-албанска етничка граница*, Македонски преглед, год. I, 4.

¹⁶⁰ Йордан Иванов, *Македонски преглед 4*, Софија, 1925.

I Stefan Milanov ima slično mišljenje: „U okolini Prizrena treba da se istakne nalik na čisto bugarski elemenat u planinskoj oblasti Gora, gdje sam napravio moje zapise 1916. godine.“¹⁶¹

A. M. Selišček goranski govor u dijalekatskoj karti smješta u sjeverozapadne makedonske govore.¹⁶² Inače, Selišček je dobro uočio sudbinu nazalnih vokala, poluglasnika, nekih glagolskih nastavaka, prozodijski sistem. Na više mjesta Selišček određuje pripadnost goranskog govora zapadnomakedonskom narečju, i još bliže pološkim govorima: „I u dalekoj prošlosti i u kasnije vrijeme ti govori su se nalazili u bliskoj međusobnoj vezi. Njima su se primicali i govori iza Šar-planine, u Prizrenskoj Gori.“¹⁶³ Goranski govor je, zaključuje Selišček, najbliži govorima Gornjeg Pologa. Uticaj albanskog jezika izrazit je, tvrdi Selišček, zbog zajedničke religije.

I Ivan Stepanovič Jastrebov je pisao o odlikama goranskog govora. On je, kao što je poznato, među prvima pokrenuo tezu o srpskom porijeklu stanovnika Gore. Jastrebov saopštava opšte ocjene o goranskom govoru: „Stanovnici gore svih pomenutih sela Gorske župe govore čistim srpskim jezikom; osobito su žene njihne sačuvala taj jezik u njegovoj prvobitnoj čistoći. Muški već mešaju u govoru turske ili bugarske izraze; ovo je stoga, što se oni skitaju po Rumeliji svake godine po nekoliko meseci, gde prodaju salep i bozu, da bi time koju paru stekli za izdržavanje. Od skora su počeli više se privikavati turskom jeziku, jer im je potreban u vojsci. Ali ipak oni ne mogu ostaviti svoj jezik, jer im žene drugog jezika ne znaju.“¹⁶⁴ Neke dijalekatske crte koje iznosi Jastrebov su nepouzdanе. On navodi da Gorani kažu *dožd* (m. *doš*), *pas* (m. *pes*), *sos* (m. *so*), što ne odgovara istini.

Spiridon Gopčević 1890. godine piše da Gorani govore nekom mješavinom srpskog i arbanaškog govora,¹⁶⁵ dok Jefto Dedijer parafrazira Jastrebova i Gopčevića: „Naročito lepo govore njihove žene. Muškarci, idući po gurbetluku i mešajući se sa Arbanasima, počeli su da kvare svoj srpski jezik.“¹⁶⁶

I Jovan Cvijić se na početku prošloga vijeka bavio pitanjem jezika stanovnika Gore i došao do zaključka da sada skoro „svi Arbanasi u Gori

---

¹⁶¹ Стефан Младенов, *История на български език*, София, 1979.

¹⁶² Афанасий Матвеевич Селищев, *Полог и его болгарское население—исторические, этнографические и диалектологические очерки северно-западной Македонии*, Издание Македонского научного института, София, 1929.

¹⁶³ Isto

¹⁶⁴ I. S. Jastrebov, *Podatci za istoriju srpske crkve*, Državna štamparija, Beograd, 1879.

¹⁶⁵ Spiridon Gopčević, *Stara Srbija i Makedonija*, Beograd, 1890.

¹⁶⁶ Jefto Dedijer, *Kosovska stara Srbija*, Nova Srbija, Beograd, 1913.

govore srpski, samo mešaju mnoge arbanaške, turske i bugarske reči, poslednje poglavito zato što svake godine provedu po nekoliko meseci u pečalbu u Rumeliji. Ovi mladi poturčenjaci sebe zovu Torbešima.“¹⁶⁷

Milisav Lutovac zaključuje da je „goranski govor po rečniku vrlo sličan srpskom u Sredskoj župi. Međutim, po drugim jezičkim osobinama on drži sredinu između govora i na jednoj i na drugoj strani Šar-planine.“¹⁶⁸

Akademik Pavle Ivić, koji se ubraja u najznačajnije srpske dijalektologe, smatra da je goranski govor sa izrazitim nesrpskim osobinama. On je u svojoj knjizi *Iz srpskohrvatske dijalektologije*, 1991. godine zapisao: „Najzad, muslimansko slovensko stanovništvo u Prizrenskoj Gori govori dijalektom čija je zapadnomakedonska podloga očigledna.“¹⁶⁹ I u dijalektološkoj karti štokavskog narečja Pavle Ivić je područje Gore izostavio čime ga je svrstao u zapadnomakedonske govore.

Prvoslav Radić goranski govor ubraja u makedonske govore, pošto odrednicu Harun Hasani, Goranske narodne pesme, ubraja u makedonske izvore. On smatra da „goranski govor ima znatan broj relevantnih jezičkih crta koje ga povezuju sa makedonskim jezičkim zaledem“.¹⁷⁰

Radivoje Mladenović je radio doktorsku disertaciju sa temom goranskog govora. On goranski određuje „kao prelazni, mešovinski makedonsko-srpski govor“. Proučavajući goranski govor došao je do zaključka da se „na osnovu aktuelnog jezičkog stanja ne može govoriti kao makedonskom ili srpskom govoru, već se on može definisati kao tip prelaznog govora, mešovitog govora, koji je, verovatno, nastao u bilingvnoj sredini, na graničnom području dvaju jezika – srpskog i makedonskog.“¹⁷¹ Na drugom mjestu, u Zaključnim razmatranjima, Mladenović tvrdi da je „goranski govor većinom svojih osobina rubni zapadnomakedonski govor sa tipičnim perifernim arhaizmima i infiltracijom pojedinih srpskih crta.“¹⁷²

Radivoje Mladenović smatra da goranski govor pripada balkanskom jezičkom savezu po mnogim strukturnim osobinama koje su u ovaj govor ušle kao rezultat „jezičkih i etničkih mešavina u jugoistočnom delu Bal-

---

¹⁶⁷ Jovan Cvijić, *Antropogeografski i etnografski spisi*, Knjiga 4, Tom I, Beograd, 1911.

¹⁶⁸ Milisav Lutovac, *Gora i Opolje-Antropogeografska proučavanja*, Srpski etnografski zbornik, knj.LXX 35, Beograd, 1955.

¹⁶⁹ Pavle Ivić, *Izabrani ogledi, III*, Niš, 1991.

¹⁷⁰ Prvoslav Radić, *Glagolske će-konstrukcije u govrima Kosova i Metohije*, Južnosovenski filolog LX, Beograd, 2004. str. 135-145.

¹⁷¹ Radivoje Mladenović, *Govor šarplaninske župe Gora*, Beograd, 2001.

¹⁷² Mladenović, str. 540.

kanskog poluostrva¹⁷³ kao i slavizacijom dijela romanskog stanovništva, možda dijelom i Albanaca, prije XIV vijeka.

Inače, Mladenović je autor koji je do sada napisao najopsežniji rad o jeziku Gore. Njegov rad je veoma stručno i profesionalno urađen i pruža realnu sliku goranskog govora. U materijalu se mogu sresti neznatne konstatacije koje nisu potvrđene na terenu, ali je to sasvim razumljivo jer se radi o obimnom materijalu koji je teško kontrolisati, pošto se goranski govor javlja sa mnogo tipova i podtipova.

Božidar Vidoeski je objavio više radova o jeziku stanovnika Gore. Prvi njegov rad – *Govor na pološkite sela Urvič i Jelovjane* – odnosi se na goranski govor u iseljeničkim goranskim selima Urviču i Jelovjanu, ali se oslikava i ostali dio goranskog govora. Osim toga objavio je još nekoliko radova, među kojima su najznačajniji *Fonološkiot sistem na seloto Mlike*, kao i najpotpuniji i najpouzdaniji rad ovog autora, *Goranskiot govor*. U ovom radu razmatra fonologiju, prozodiju, imensku fleksiju, glagolsku fleksiju, leksiku. Vidoeski je i u drugim radovima pisao o goranskom govoru. On goranski govor definiše kao „горбешки говор, сосема периферен“. Na drugom mjestu je zaključio da: „Во областа Гора, на западната страна од Шар-планина, има поголемо говорно шаренило.“¹⁷⁴

Vidoeski smatra da goranski govor „по неговиот фонолошки систем и по граматичката структура во целина и на синхронски и на дијахронски план влегува во составот на македонскиот дијасистем.“¹⁷⁵

Vidoeski još ističe da „со една група дијалектни диференцијални црти горанскиот се поврзува со долнополошките говори на македонска страна и со призренските на српската јазична територија со кои непосредно граничи.“¹⁷⁶ Na kraju izdvaja neke osobine po kojima se goranski govor razlikuje od svih okolnih dijalekata i na makedonskoj i na srpskoj strani.¹⁷⁷

Vidoeski ističe fonemu /h/ i procese povezane sa njom, palatalizaciju suglasnika /t, d/ u starim sekvencama sa *ъ (*ть, *дь), a u fleksiji čuvanje fleksivnih dativskih formi u jednini i množini određenih i neodređenih imenskih formi.

---

¹⁷³ Isto, str. 536.

¹⁷⁴ Бојидар Видоески, *Меѓујазичниот контакт како фактор на дијалектна диференцијација на македонскиот јазик*, Скопје, 1993.

¹⁷⁵ Бојидар Видоески, *Дијалектите на македонскиот јазик*, Том I, МАНУ, Скопје, 1998. str. 312.

¹⁷⁶ Isto, str. 313.

¹⁷⁷ Isto, str. 315.

U jednom dijelu goranskog govora čuva se /h/ u finalnoj poziciji i ispred suglasnika u srednjim slogovima, dok rjeđe u inicijalnoj i intervokalnoj poziciji. Navodi neke primjere iz sela Brod: *vlah, grah, orah, prah, siromah, greh, strah, nih, očuh*, te ispred suglasnika: *vrhče, mahka so krilata, ohka*.

Umjesto starih sekvenci *тъ,*дъ redovno imamo (ć, đ): *zeć, kleć, lakoć, nokoć, proleć, glać, gərđi, čeleć, peć, nazać, okić, paprać*.

Kao posebnost goranskog govora Vidoeski ističe i promjenu /o/ u /u/ u sekvenci sa drugim vokalom i tamo gdje se ispuštaju suglasnici (v, j) u intervokalnoj poziciji: *guedo, čuek, puas, pue, mua (moa < moja), okua-na* i sl.

Iznenaduje njegova konstatacija da forme sa *ima/nema (ima dojdeno, imaše dojdeno* i dr.) još nisu doprle na ovaj teren.¹⁷⁸ Ovu konstataciju je gotovo prihvatio i Mladenović koji tvrdi da je novi perfekat (*perfectum resultativum*) tipa *imam napraeno i som dojden + trpni pridjev* u goranskom govoru bez mnogo potvrda.¹⁷⁹ Ipak, Mladenović navodi nekoliko primjera ovakvog perfekta iz nekoliko goranskih sela (*nemame karano, imame zboreno* za tija, *mije sme dojdene* od Župa, *imam urabotano, a imaš zemeno*).

U narodnom stvaralaštvu Gore nema dovoljno potvrda o prisustvu novog perfekta. Međutim u govoru se često upotrebljava, posebno ga koriste starije osobe i nije ograničen na neki od tipova goranskog govora (*nemame l'egnato* pred dvanaeset, *nemam videno* more, *nemam stajeno* vo usta, *nema dojdeno* na vreme, *imaf sobrano* pare, *ima rabotano* vo Solun, *nema kupeno* drva, *som vraten* od granica, *ne sum vikan* na svadba).

Alija Džogović je pisao o goranskom govoru kao specifičnom dijalekatskom tipu. On napominje da „nijedan lingvist, koji drži do svojeg naučnog renomea, neće reći da je govor Gore i Župe srpski, niti makedonski, niti bosanski. Reći će da je to jedan specifičan govor, govor jedne specifične lingvogeografske izoglose. Ne postoji neka posebnost koja ovaj govor približava samo jednom od pomenutih jezika. Objektivno gledano odnos ovoga govora prema govorima štokavskog dijalekta je približno isti – kako u njegovoj historijskoj dijahroniji tako i u njegovoj sinhroniji. Međutim, narod Gore i Župe opredijelio se za formulu nacionalna zajednica a ne za formulu etnička grupa. Svojom voljom, i izbornim pravom, opredijelio se za nacionalno ime Bošnjak, a u ovom kontekstu i za bošnjački jezički standard – bosanski jezik.“¹⁸⁰

---

¹⁷⁸ Isto, 315.

¹⁷⁹ Radivoje Mladenović, str. 434.

¹⁸⁰ Alija Džogović, Isto

On, također, smatra da goranski govorni tip sa ekavskim narječjem povezuje ekavski refleks staroga glasa jat (ѣ), kao i izvjesna progresivnija leksika. Međutim, ovaj se govor može, u širem smislu, još više približiti dijalektološkoj karti bosanskog jezika, jer im je zajednička etnička kulturna komponenta, usmena i pisana tradicija, historijska komponenta zajedničkog života naroda od kraja 14. vijeka do danas, kompletan antroponimski sistem, vjerska kultura i vjerska leksika te izrazito frekventna orijentalna leksika, što je najvažnije, osjećanje populacije da je njihov jezik dio bošnjačke govorne kulture.¹⁸¹

I Dževad Jahić smatra da govor Gorana „zauzima posebno mjesto među dijalektima bosanskoga jezika, jer je on najisturenija jugoistočna tačka toga jezika“.¹⁸² Jahić ističe da ovaj govor ima dosta osobina formiranih pod uticajem makedonskog jezika, ali i osobina nastalih u kontaktu sa dijalektima albanskog jezika.¹⁸³

U albanskom dijelu Gore gotovo jedan vijek egzistira posebno interesantna jezička realnost. Naime, tamo je albanski jezik prisutan u administraciji, školstvu i cjelokupnom društvanom životu, dok goranski („naški“) služi za privatnu komunikaciju. To je navelo Shefqeta Hoxhu da zaključi da se u „bilingvnoj zoni Gore govori albanski jezik i jedan slavenski dijalekt sa nejasno određenim statusom, koji se može približiti makedonskom, odnosno bugarskom“.¹⁸⁴ Međutim, istina je sasvim drugačija. Bilingvizam je ovdje nastao kao rezultat specifičnih okolnosti nastalih nakon 1923. godine, kada je uspostavljena sadašnja politička granica, i kada je ovaj dio Gore potpao pod jurisdikciju albanske države, kada je albanski jezik postao službeni i kada su otvorene škole na albanskom jeziku. Prije toga je rijetko ko znao albanski jezik.¹⁸⁵

I danas se goranski govori od svih u kući, na ulici, dok se albanski, čije učenje započinje u školi, upotrebljava isključivo u tom ambijentu, u odnosima sa lokalnim vlastima ili u kontaktu sa prolaznicima Albancima.¹⁸⁶ Goranski govor u Albaniji pokazuje ogromnu žilavost i opstaje u veoma teškim uslovima zahvaljujući izoliranosti i kompaktnosti u kojoj živi zajednica kao i ljudima koji ga doživljavaju kao svoju kulturnu i historijsku tekovinu.

---

¹⁸¹ Alija Džogović, isto

¹⁸² Dž. Jahić, S. Halilović, I. Palić, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000, str. 39.

¹⁸³ Isto

¹⁸⁴ Shefqet Hoxha, *Shqiptari Sinan Pashë Topojani*, Tiranë, 2007.

¹⁸⁵ Nazif Dokle, *Bogomilizmi dhe etnogjeneza e torbeshëve të Gorës së Kukësit*, Tiranë, 2009. str. 97.

¹⁸⁶ Nazif Dokle, isto, str. 97.

NARODNO (USMENO) STVARALAŠTVO GORE

Gora posjeduje ogromno duhovno blago koje je dosad djelimično i nedovoljno zabilježeno i istraženo. U posljednjih dvadeset godina pojačano je interesovanje za prikupljanjem i bilježenjem narodnih umotvorina sa ovog područja, tako da su one, u najvećem broju, sačuvane od nestajanja u vremenu disolucije, globalizacije, migracije i urbanizacije. Najprije su zabilježene pjesme, a onda i pripovijetke kao i ostale kratke forme. U jednom veoma kratkom periodu objavljeno je više knjiga pjesama i pripovjedaka iz kosovskog, ali i iz albanskog dijela Gore. Narodnu poeziju Gore su dosad sakupljali Blaže Ristovski, Birte Trearup, Harun Hasani, Nazif Dokle i Ramadan Redžepari.

Panta Srečković je u knjizi o *Sinan paši*¹⁸⁷ prvi zapisao narodne pripovijetke iz Gore. To nisu klasične priče, već bi se mogle nazvati pripovjednom građom. Kasnije su krajem XIX vijeka sličnu pripovjednu građu zapisivali i koristili ruski konzul u Prizrenu Ivan Stepanovič Jastrebov i profesor prizrenske bogoslovije Petar Kostić. Pomenutim autorima prikupljanje narodnih umotvorina nije cilj, već su to radili usputno, uz ostala istraživanja.

Prvi istraživač koji se ozbiljnije bavio narodnim stvaralaštvom Gore bio je Miodrag Vasiljević. Njegova knjiga *Jugoslovenski muzički folklor I*, donosi 400 narodnih melodija koje se pjevaju na Kosovu.¹⁸⁸ Među njima je 47 narodnih melodija iz Gore i tekstovi pjesama sa označenom akcentuacijom.

Značajan prilog proučavanju običajne i muzičke tradicije Gore dala je Dankinja Birte Trerup (Birthe Trearup) koja je prikazala goransku svadbu sa posebnim osvrtom na muzičku tradiciju koja prati svadbene običaje.¹⁸⁹ Ona je tokom ljetnjih mjeseci 1959. i 1960. godine sakupljala pjesme vezane za goransku svadbu u nekoliko sela. Zabilježila je 54 ovakvih pjesama i napravila raspored svadbenog običaja u deset etapa.

Uvidom u materijal može se zaključiti da je isključivo pratila dio svadbe vezan za nevjestu (manestu/mlajnestu) i pjesme koje pjevaju njene drugarice ili rodbina. Međutim, nije se fokusirala na običaje i pjesme koje se pjevaju kod mladoženje (momka). Materijal koji je ostavila Birthe Trearup će biti značajan izvor budućim istraživačima, posebno onima koji

¹⁸⁷ Panta Srečković, *Sinan paša*, Beograd, 1865.

¹⁸⁸ Miodrag Vasiljević, *Jugoslovenski muzički folklor I*, Prosveta, Beograd, 1950.

¹⁸⁹ Birthe Trearup, *Narodna muzika prizrenske Gore*, Zbornik radova XIV kongresa folklorista Jugoslavije u Prizrenu, 1967.

proučavaju muzičku tradiciju Gore, žensko dvoglasno pjevanje i sl. Birte Trerup je na engleskom jeziku objavila knjigu o svojim terenskim istraživanjima, ali knjiga nije prevedena na naš jezik.

U periodu od 1967. do kraja 1970. godine su na području Gore sakupljali narodne umotvorine saradnici Instituta za folklor iz Skoplja. Na čelu istraživačkog tima bio je Blaže Ristovski. Prikupili su građu od oko hiljadu pjesama (zabilježili su ih na traci), mada su u časopisu *Makedonski folklor* br. 3-4 za 1969. godinu publikovali samo 133 goranske narodne pjesme. Ristovski je napisao opsežan predgovor u kojem daje kratku historiju Gore sa posebnim osvrtom na jezik i narodno stvaralaštvo.¹⁹⁰

I pored značajne vrijednosti koje imaju objavljene pjesme, one su od strane priređivača jezički prilagođavane standardnom makedonskom jeziku i u nekim segmentima ne daju pravu i potpunu sliku goranskog govora. Tako se umjesto poluglasa /ə/ na nekoliko mjesta upotrebljava /a/ - *magla, zabi, dlaboko* (*mägla, zäbi, dlaboko*), zatim umjesto /u/ upotrebljava se /a/ - *maški* (*muški*), umjesto /v/ upotrebljava se /l/ - *dolno, ostanal* (*dovno, ostanav/f*). Kod imenica ženskog roda u nominativu množine upotrebljava se /i/ umjesto /e/ - *ženi, dejki* (*žene, dejke*). Ima i materijalnih prilagođavanja pa je u pjesmi broj 125 umjesto *duri vo bela Sofija* zapisano *daleku Makedonija*. U jednoj drugoj pjesmi o Kara Mustafi, brodskom deliji, stoji: *de more kara-Mustafa bre//de more makedonski kumito bre*. Ima i drugih prilagođavanja o kojima će biti govora u dijelu koji se bavi lingvostilističkom analizom narodne usmene poezije Gore.

Prvu samostalnu knjigu narodnih pjesama iz Gore objavio je Harun Hasani 1987. godine.¹⁹¹ Knjiga sadrži 421 pjesmu zajedno sa varijantama. Pjesme su „uslovno“ svrstane u nekoliko grupa: *Pečalbarske pjesme* (1-63), *Ljubavne pjesme* (64-227), *Porodične pjesme* (228-293), *Obredne pjesme* (*Đurđevdanske, pjesme proljeću*) (294-304), *Pjesme o radu* (*Žetelačke, oračke*) (305-315), *Rodoljubive pjesme* (316-328), *Uspavanke, brzalice* (329-358), *Balade i druge pjesme* (359-384), *Običajne pjesme* (*Svadbarske*) (385-410), *Šaljive pjesme* (411-421).

Podjela pjesama prema vrstama nije potpuna. Autor nije stručnjak u ovoj oblasti, te ima slučajeva da su neke pjesme svrstane u kategoriju kojoj ne pripadaju. Tako se dogodilo da najpoznatija goranska balada o Jusufu i Džemilji nije svrstana u balade.

Na kraju knjige autor je dao podatke o kazivačima pjesama. Za proučavanje stanja u goranskom govoru mnogo korisnije bi bilo da su imena

---

¹⁹⁰ Блаже, Ристовски, *Кон прочувањето на народната поезија на Гораните*, Македонски фолклор 3-4, Скопје, 1969.

¹⁹¹ Harun Hasani, *Goranske narodne pesme*, Jedinstvo, Priština, 1987.

kazivača sa biografskim podacima data uz pjesme (a ne zbirno na kraju knjige, kao što je ovdje slučaj), jer bi to bilo autentičnije i olakšalo bi jezičku analizu i određivanje govornih tipova. I pored određenih nedostataka, knjiga ima svojih vrijednosti i može poslužiti kao dobar izvor za istraživanje i proučavanje govora Gore i narodne poezije Gore.

U Skoplju je 2000. godine štampana knjiga *Goranske narodne pjesme* (Goranski narodni pesni)¹⁹² koje je u periodu od 70-tih do 90-tih godina XX vijeka sakupljao Nazif Dokle u devet sela albanskog dijela Gore. I pored sitnih manjkavosti u toku zapisivanja i obrade – transliteracije pjesama (Dokle je knjigu pisao albanskim pismom, dok je priređivač koristio makedonsku azbuku), ovo je izuzetno ostvarenje iz oblasti narodne književnosti i folklora Gore koje će biti izvor i dobra osnova budućim istraživačima.

Knjiga je podijeljena u 11 cjelina metodologijom i na način koji se nešto razlikuje od onoga na koji smo navikli a koji se, vjerovatno, praktikuje u Albaniji. Ukupan broj pjesama sa varijantama iznosi 558 i to je dosad najobimnija knjiga narodnih pjesama sa područja Gore. Pjesme su svrstane u sljedeće cjeline: *Pjesme o prirodi* (1-47), *Starinske pjesme – balade* (48-79), *Brzalice – igračke i gačke* (80-108), *Zagonetke* (109-138), *Pjesme o radu* (139-160), *Ljubavne pjesme* (161-286), *Svadbarske pjesme* (287-384), *Pjesme za djecu – uspavanke* (385-391), *Lirika – društvene pjesme* (392-449), *Pečalbarske pjesme* (450-493), i *Humorističke pjesme* (494-558).

Na početku knjige je predgovor autora na makedonskom i albanskom jeziku u kome iznosi svoje stavove o historiji Gore kao i osvrt na pjesme koje je sakupljao preko dvadeset godina. Osim toga, autor pokušava da analizira metrički sistem pjesama te njihovu povezanost sa muzikom.

Sve pjesme u knjizi su iz jednog užeg kruga (devet sela u Albaniji) koji je do naših dana ostao gotovo potpuno zatvoren i jezički konzerviran. To je jedan izoliran prostor u kome je nagomilano i sačuvano vjekovno kulturno i folklorno nasljeđe. Primijetan je neznatan uticaj albanskog jezika (mnogo manji nego u govoru ovih ljudi) naročito u pjesmama iz novijeg vremena. Starije pjesme su ostale izvan svih uticaja sa strane. Makedonski uticaji u pjesmama su, vjerovatno, novijeg datuma i prihvaćeni su putem medija (radio, TV, internet).

Interesantno je prisustvo velikog broja bosanskih (mahom bošnjačkih) pjesama. Ovo je sigurno nastalo pod uticajem pečalbe, jer je poznato da je Bosna drugi dom za žitelje albanskog dijela Gore. Mnogi muškarci iz albanskog dijela Gore radili su po gradovima Bosne i regiona. Iz Borja

---

¹⁹² Nazif Dokle, *Goranski narodni pesni*, Patrija, Skopje, 2000.

su u Bosni radile sljedeće porodice: Aliaginci, Olomanovci, Alimanovci, Kirevci, Dalačinci, Tosunovci, Džiritlijinci, Hodžinci, Činarovci (Sarajevo), Eminovci (Mostar), Karevci, Doklevci, Tahirovci (Banjaluka), Jonuzovci, Kasovci (Bihać), Isakovci (Tuzla), Beširovci, Miftaralarovci (Prijedor), Hodžinci (Zvornik), Adilovci (Novi Pazar). Neki su radili i u drugim sredinama: Beogradu, Zagrebu, Šapcu, Kraljevu, Turn Severinu, Cetinju, Zadru, Istanbulu.

U knjizi je više od petnaest pjesama za koje se sa sigurnošću može tvrditi da su iz Bosne a koje narod poznaje kao domaće. To su, prije svih, pjesme *Stani Mujo, tebe majka vika* (pominje se Novjanka divojka), *Daj mi, Bože, krila labudove* („da odberem Bošnjaka junaka“), *I Alija Sarajlija, Zapevala stara majka Džafer begova, A moj babo Čejvan Osmana* i još neke druge. Autor je svjestan ovih uticaja, te u predgovoru knjige ističe da su „poznati neki bošnjački i makedonski uticaji, kontakti sa Bošnjacima iz Gusinja i balkanska sestrimljenja (varijante)“¹⁹³.

Ovo je dosad najobimnija i najznačajnija knjiga goranskih narodnih pjesama koja je bila izvor u izradi ove disertacije i koja će služiti kao pouzdan izvor budućim istraživačima narodne poezije Gore.

Isti autor (Nazif Dokle) je 2004. godine objavio još jednu knjigu narodnih pjesama iz Gore i Golog Brda¹⁹⁴ koja sadrži 66 pjesama iz Gore različite sadržine. U njoj su pjesme koje je autor sakupljao nakon što je 1992. godine priredio prvu knjigu za štampanje.

Nazif Dokle je 2007. godine u Sofiji štampao veliki *Goransko-albanski rječnik* (“Fjalor Gorançe (nashke) – shqip”) sa oko 43 hiljade jedinica.

Ramadan Redžepari je 2008. godine objavio knjigu pjesama iz Gore *Sedefna tambura*.¹⁹⁵ Knjiga sadrži 127 pjesama svrstanih u šest grupa: *Kara sevdah pesne, Sevdah pesne, Junačke pesne, Gurbetçiske pesne, Obične pesne i Šakadžiske (Šaljive) pesne*. Ispod naslova pjesama autor je odredio način na koji se pjesma pjeva i instrumente koji je prate, dok je za neke pjesme odredio da li spadaju u muške ili ženske. Uz knjigu je priložen audio-materijal snimljen na CD-u sa „urnekom“ kako se pjesme pjevaju, odnosno data je muzičko-vokalna podloga pjesama. Data je samo melodija prvih stihova pjesama u vokalnom izvođenju autora (muške pjesme) i njegove sestre Azre Redžepari (ženske pjesme).

Knjiga ne sadrži mnogo novih i dosad neobjavljenih pjesama, ali se po načinu obrade i strukturiranju pjesama razlikuje od svih dosad objavljenih knjiga narodne poezije iz Gore. U knjizi se nalazi i devet junačkih

---

¹⁹³ Isto, Predgovor, str. XXXV

¹⁹⁴ Nazif Dokle, *Sevni, bre ašik, sevni, bre dušo*, Tirana, 2004.

¹⁹⁵ Ramadan Redžepari, *Sedefna tambura – Goranske narodne pesne*, Prizren, 2008.

pjesama, čime se na neki način opovrgavaju dosadašnje tvrdnje većine istraživača da u narodnoj poeziji Gore ne postoji junačka pjesma.

OSNOVNE ODLIKE NARODNE POEZIJE GORE

Na osnovu dosad sakupljenih i objavljenih pjesama iz Gore može se zaključiti da, osim nekoliko pjesama, gotovo ne postoji junačka epika. Razloge treba tražiti u tome što stanovništvo Gore po prirodi nije ratničko i da se u borbi za svoju egzistenciju nije bavilo hajdučijom i pljačkaškim pohodima, koje bi kasnije slavili i u „pjesmu stavljali“. U nekoliko pjesama opjevana je borba za zaštitu svog doma, sela i zavičaja, ali nema nekog posebnog ciklusa junačkih pjesama sa značajnim i poznatim junacima. (U nekoliko pjesama opjevani su Bećir-kapetan, Osman-paša, Kara-Mustafa, kao i bitka kod Čanakala.)

U jednom broju pjesama opjevani su upadi pljačkaša (haramija) iz Ljume u Albaniji (*Aljilj-ago, fidan bojlijja, Što se beli, babo more, gore vo planina, Leven Pejan, mori, ofce pase, Mi trnala, namna bre Guna, da ide na žetva, Zemi martin, Omer-aga, ajde doma* i dr.).

U narodnoj poeziji Gore prisutne su i veoma zastupljene epsko-lirske pjesma, prije svega balade, koje ovoj poeziji daju izuzetan pečat i ljepotu. Balade zauzimaju posebno mjesto u okviru bogatog usmenog (narodnog) folklora Gore. Balada kao vrsta pruža velike mogućnosti narodnom stvaraocu da iskaže svu tragiku i traume kroz koje je prolazio narod Gore tokom svoje historije, koja mu često nije bila prijateljski naklonjena. Nazif Dokle, koji je za štampu pripremio obimnu knjigu narodnih balada iz Gore, smatra da je balada kao vrsta karakteristična za zajednice koje su prevazišle plemensku organizaciju, jer se u njoj umjesto slikanja grupe prelazi na nivo ličnih sudbina. Dokle, također, ističe da epos i balada pripadaju dvjema različitim formama društva – prvi pripada plemenskom društvu a drugi klasnom.

Goranske balade predstavljaju potpuno vjernu sliku stvarnosti. U osnovi svake od njih je konkretan događaj, ime lika koji nam se čini poznat, kojeg smo sreli ili smo čuli o njemu, čija je budućnost sudbinski povezana sa ovim vremenom i sa našom budućnosti. U svakoj od njih pojedinačno se nalazi sam protiv velikih sila, koje određuju neočekivane i iznenadne promjene i tokove života. U njima su opjevane tragične sudbine i preživljavanja u krajnje sudbonosnim situacijama.¹⁹⁶

---

¹⁹⁶ Nazif Dokle, Predgovor za knjigu *Goranske narodne balade* (u rukopisu).

Najpoznatija goranska balada je ona o Jusufu i Džemilji, koja se po tematici i tragičnoj sudbini glavnih junaka približava čuvenoj Hasanaginici. Za razliku od Hasan-age, Jusuf-hadžija je osjećajan, spreman na žrtvu, praštanje i pokajanje. Balada o Jusufu i Džemilji predstavlja raskrnicu dilema, objavu da poslije ove nijedna druga životna drama ne može zaslužiti ovakvo žrtvovanje.

Balada o Jusufu i Džemilji ima svoju melodiju i veoma je teška za pjevanje. Stih balade je od šesnaest slogova uz obavezan refren (pripjev). Po svojoj formi slična je „bugaršticama“, vrsti pjesama koje imaju 15-16 slogova, poznatih na širem prostoru Balkanskog poluostrva. Formu bugarštica ima veći broj baladičnih pjesama iz Gore (*Mi zasaka Đerđelin Alija dejka od daleko, Mi mesila Jana belo grlo kore i pogače, Ga sakale Ilinka divojka, dalek nadalekoi* dr.).

U narodnoj poeziji Gore susreću se motivi poznati na jednom širem balkanskom prostoru – *motiv držanja zadate riječi (bese), motiv prepoznavanja, motiv metamorfoze (pretvaranje u kukavicu, lastavicu i dr.), motiv udaje/ženidbe daleko od rodnog mjesta, motiv zaziđivanja u temelj nove građevine, motiv prepoznavanja brata i sestre, motiv Odiseja* i drugi. Javljaju se i ustaljeni autohtoni motivi koji čine posebnu vrstu lingvostilema.

Osnovna karakteristika goranskih pjesama je da one predstavljaju jedinstvo poetske riječi i melodije. Nijedna od njih ne egzistira izolirano, odnosno pjesme bez melodije bi bile osakaćene. Od instrumenata koji prate pjesmu ističu se *daire* (prati ženske pjesme), *svirle i tupani* (zurle i tapani), *kaval, šupeljka* (frula), kao i *tambura*.

Zanimljivo je žensko dvoglasno pjevanje koje prati igru i koje predstavlja staru seosku tradiciju na širem području Balkana. Ovakav način igranja jedan je od najrasprostranjenijih tipova orskog igranja na Balkanu, koji se zadržao do naših dana i bio predmet proučavanja mnogih etnomuzikologa sa prostora bivše Jugoslavije pa i šire. Posebno značajne i zanimljive radove iz ove oblasti ostavila je Dankinja Birte Trerup. Ona ističe da „žensko dvoglasno pjevanje pripada najstarijem sloju muzičke tradicije regiona“ koje se, osim ovdje u Gori, može čuti još i u planinskim selima Bosne i Hercegovine i Hrvatske, naročito na Istarskom poluostrvu i na ostrvu Krku.¹⁹⁷ Prateći izoglose i rasprostranjenost ovoga načina pjevanja, donekle se može odrediti i put kojim su se kretali Vlasi (Aromuni) iz pravca Šar-planine, preko Crne Gore, Sandžaka, Hercegovine, sve do Dalmacije i Istre.

---

¹⁹⁷ Birthe Trearup (1967), *Narodna muzika prizrenske Gore*, Rad XIV kongresa folklorista Jugoslavije u Prizrenu, str. 57-79.

U narodnoj poeziji Gore susreću se različiti vidovi metrike koji traže posebno istraživanje. Međutim, na prvi pogled mogu se uočiti neki metrički elementi, kao što su ponavljanja, vokativ, dužina vokala, pripjevi.

Od pripjeva najčešći su: *majčice mila, of mila nan' mori, more babo, mila nane, milj jetrvo, milj devere* i drugi. Prisutni su uzvici koji djeluju kao da su izvan sinhronne situacije: *haj, hej, lele, le, hopa, li, haj mori*.

Ponavljanje ima višestruku ulogu u različitim nivoima stepenovanja: kao izvorno ponavljanje – *Karafilko, kara li te majka*; ponavljanje jednog dijela koji treba da se naglasi – *neka ti je mila nane hairlija, mila nane, hairlija, Ne odi Rasim raspašan//Rasim, niz taja niva ornica*; ili kao gradacija – *Bisero, mome mori, Bisero lele, Bisero jena na majka*.

U leksičkom pogledu primijetan je veliki broj turcizama u svim goranskim pjesmama. Ponekad se stiče utisak da su turcizmi „preplavili“ goransku poeziju. Uticaj albanskog jezika je prisutniji u albanskom dijelu Gore, ali znatno više u govoru nego u poeziji i drugim formama narodnog stvaralaštva. Uticaj albanskog, aromunskog i grčkog jezika je očigledan u strukturi goranskog govora, koji po mnogim svojim osobinama, zajedno sa pomenutim jezicima, pripada Balkanskom jezičkom savezu. Sve ovo rezultira da se u govoru Gore i u narodnoj poeziji Gore u odnosu na kontrolnu grupu, na svim nivoima, formiraju različiti tipovi lingvostilema.

Pjesme iz Gore imaju mikro i makro geografiju. Niti u jednom slučaju se ne pominju Srbija, Bugarska ili Makedonija, što samo za sebe govori o odnosu ovih ljudi prema svom porijeklu. „Geografski prostor, ili njegova domovina, započinje i završava se Šar-planinom, koja je poznata kao mjesto sa simboličkim vrijednostima za dobro, lijepo, zdravo u čovjekovom životu.“¹⁹⁸ U pjesmama se pominje Amerika, Balkan, Kosovo, Grad (misli se na Prizren), Solunsko polje, Beligrad, Anadol, Sofija, Kavala, Bitola, Gusinje, Novi Pazar, Stambol, Turska i dr. Pominje se i niz lokalnih ojkonima i toponima (Brod, Restelica, Kruševo, Šištejec, Muri-dža, Barbula, Maruša planina, Ćurulec, Štiroica, Careva češma, Samovila i dr.).

PROZNO STVARALAŠTVO

Narodne priče iz Gore su doskora bile nepoznate nauci, jer uopšte nisu bile zabilježene. Slično je bilo i sa pjesmama do prije tridesetak godina. Međutim, pjesma je otpornija na odumiranje, jer je vezana za melodiju i pjeva se, pa tako duže živi u narodu. Na početku smo pominjali prve

---

¹⁹⁸ Nazif Dokle, *Goranski narodni pesni*, Patrija, Skopje, 2000.

zapise iz Gore koji su nastali u XIX vijeku i koji su više pripovjedna građa nego priče.

Vladimir Bovan je kao profesor prištinskog univerziteta sam, u okviru Projekta GOS, ali i uz pomoć studenata iz Gore – Murvete Kajkuš i Sehata Misina (kojima su to bili seminarški radovi) – prikupio značajnu građu narodnih pripovjedaka iz Gore.¹⁹⁹ Međutim, nije poznato da li je ova građa uopšte objavljena. Bovan usput pominje i zbirku pripovjedaka Haruna Hasanija (vjerovatno u rukopisu). Bovan ističe da u Gori prevlađuju novelističke priče, a da je manje fantastičnih što dovodi u vezu sa pečalbom i realnim potrebama u svakodnevnom životu ovih ljudi. U zbirci Murvete Kajkuš, kako navodi Bovan, ima narodnih bajki (3), priča o životinjama (4), skaski, legendi i predanja (5), novela (12), šaljivih priča (3), ali nema anegdota.

Nazif Dokle je prvi objavio i knjigu narodnih pripovjedaka iz Gore (*Iz narodne goranske proze*).²⁰⁰ Knjiga sadrži sedamdesetak narodnih pripovjedaka svrstanih u četiri grupe – *Bajke (Prikažne)*, *Hikaje (Ičajina)*, *Istiniti događaji (Odsaječke ičajina)* i *Anegdote*. U petom dijelu su *Mudre riječi (Mudre lafoj)* koje su, zapravo, poslovice i slične kratke forme iz života ljudi.

Nešto kasnije je i Ramadan Redžepari objavio knjigu pripovjedaka *Čekmedže*²⁰¹ što polako doprinosi da se praznina koja je dosad postojala u oblasti prikupljana pripovjedne građe iz Gore polako popunjava. Ramadan Redžepari je objavio još dvije knjige narodnih pripovjedaka iz Gore (*Čekmedže II i III*). Redžepari je građu prikupljao od ljudi sa kojima se u životu susretao, te njegove priče imaju novelistički karakter. Većina njegovih priča je prepuna turcizmima, jer obrađuje „turski vakat i ambijent“. Tome je doprinijelo i autorovo poznavanje turskog jezika.

Prozno narodno stvaralaštvo iz Gore je stilski raznovrsno. Veće prisustvo novela je karakteristika ovog stvaralaštva i dovodi se u vezu sa realnim potrebama stanovništva i pečalbom koja ga prati. Manje je fantastičnih priča, jer život nameće svoj ritam i, umjesto maštanja o udobnom i imaginarnom bogatstvu i uživanju, nudi surove slike u borbi za goli opstanak i puko preživljavanje.

---

¹⁹⁹ Vladimir Bovan, *Narodno pripovedanje kod Goranaca*, GOS, Beograd, 1995. str. 214-224.

²⁰⁰ Nazif Dokle, *Iz goranske narodne proze*, Alem, Prizren, 2003.

²⁰¹ Ramadan Redžepari, *Čekmedže*, Alem, Prizren, 2005.

JEZIČKO-STILSKO OSOBINE NARODNE POEZIJE GORE

Usmeno stvaralaštvo Gore je izuzetne stilske osobenosti. Poezija je raznovrsna, veoma bogata i predstavlja sliku jednog života u surovim i teškim uslovima. Osnovnu strukturu pjesama čini spoj poetskog govora sa melodijom i muzikom. Odvojene ne mogu nikako.

Narodna poezija Gore ima dvostruko stilističko obilježje. Prvi nivo markiranosti odnosi se na kolokvijalni govor Gore, dok se drugi odnosi na konrolnu grupu jezika. Gotovo da nema stilske figure koja nije prisutna u ovim pjesmama. Epiteti, kontrasti, hiperbole, gradacije, metafore, alegorije, poređenja su samo neke od njih. Također je, naročito u epsko-lirskim pjesmama, prisutna i slavenska antiteza.

Goranski govor je po mnogim svojim osobinama veoma specifičan. Bogat je raznim arhaičnim formama koje nisu poznate u drugim govorima. Mnogi jezički segmenti i forme sačuvani su u konzerviranom obliku i čine lingvističke raritete na cjelokupnom južnoslavenskom prostoru. Značajnu ulogu u očuvanju ovakvih jezičkih elemenata imalo je usmeno stvaralaštvo, posebno narodna poezija u kojoj su do danas sačuvane mnoge rijetke i arhaične jezičke konstrukcije, koje u drugim slavenskim govorima više nisu u upotrebi ili su njihova daleka jezička prošlost.

Međutim, dosad objavljene knjige narodnih pjesama iz Gore ne mogu u potpunosti biti pouzdan izvor za opis goranskoga govora, pošto zapišivači nisu uvijek adekvatno bilježili građu, jer većina njih nije imala neophodno lingvističko, književno, etnološko, folklorno i drugo znanje.

Proces standardizacije i promjena u kontaktima sa drugim jezicima prisutni su u svakodnevnom govoru, dok je narodno stvaralaštvo odoljelo gotovo svim uticajima sa strane. Najbogatiji i najčistiji goranski govor čuva se u narodnom usmenom stvaralaštvu.

Goranska narodna poezija i proza su značajno kulturno nasljeđe koje je prisutno u životu Gorana u obimu u kojem je to moguće u jednoj ruralnoj sredini u vrijeme prodora i uticaja savremenih medija i komunikacija. Na žalost, dio ovoga blaga postepeno nestaje, izumire, zajedno sa nestajanjem starijih pokoljenja.

FONOSTILISTIKA

Fonostilistika istražuje izražajna sredstva i stilističke postupke na fonetsko-fonološkom i prozodijskom planu, a osnovna jedinica joj je fonostilem. Broj glasova, posebno vokala, njihova upotreba, funkcija i alternacije, ukazuju na značajno fonostilemsko bogatstvo narodne poezije Gore i govora Gore.

Fonološki sistem goranskog govora razlikuje se od fonološkog sistema okolnih slavenskih govora. Goranski govor se po nekim osobinama razlikuje od svih okolnih dijalekata i na srpskoj i na makedonskoj strani, jer se razvijao pod snažnim uticajem neslavenskih jezika – turskog, arapskog, aromunskog i albanskog. Dio fonema javlja se s različitim alofonskim varijacijama, a uočava se i fonološka neutralizacija.

U narodnoj poeziji Gore se kao izražajno-stilska sredstva mogu sresti mnoge fonometaplazme koje se prvo javljaju u običnom razgovornom jeziku (u jednom slučaju kao rezultat dijalekatskih razlika ovog govornog tipa u odnosu na kontrolnu grupu, a u drugom slučaju kao stvar tendencije jezika da slijedi tzv. "zakon najmanjeg naprezanja" u skladu s potrebama komunikacije).

Budući da se modifikacija gramatičkih (neutralnih) oblika, etalona, vrši dodavanjem, izostavljanjem, zamjenom i promjenom mjesta određenog strukturnog elementa, moguće je razlikovati pet tipova fonometaplazmi: prostriktivne, restriktivne, supstitucionalne, mutacione i transpozicione. Pošto u procesima nastajanja fonometaplazmi u funkciji određenog strukturnog elementa učestvuju kvalitativno različiti glasovni segmenti (segmenti sastavljeni od vokala, segmenti sastavljeni od konsonanata i segmenti sastavljeni i od vokala i od konsonanata), moguće je razlikovati tri kvalitativna tipa fonometaplazmi: vokalske, konsonantske i vokalsko-konsonantske.²⁰²

U narodnoj poeziji Gore vrlo često dolazi do preplitanja autentičnog muzičkog zvuka i slike. Tako se sugerira impresivni vizuelni i intenzivan auditivni (muzički) doživljaj. Zapravo, u njima je prisutna igra zvuka i slike. Nalazimo obilje asonanci (monoasonanci), aliteracija (monoaliteracija, bialiteracija).

Ponavljjanja glasova u narodnoj poeziji Gore imaju emocionalno i estetsko dejstvo na recipijenta, ali su ponovljeni glasovi i nosioci ritmičke funkcije, pa često pjesma djeluje i svojom akustičkom pojavom.

---

²⁰² Milosav Čarkić, *Fonostilistika stiha*, Naučna knjiga, Beograd, 1995. str. 6.

Za utvrđivanje fonostilema u narodnoj poeziji Gore potrebna je kontrastivna analiza glasovnog sistema govora Gore u odnosu na kontrolnu grupu, kako bi se utvrdili stilemi na ovom nivou lingvostilističke analize.

VOKALIZAM

Goranski govor ima sistem od šest vokala. Izvjesne sličnosti u sistemu vokala mogu se sresti i u obližnjim makedonskim i srpskim govori-
ma. Vokalsku službu u goranskom govoru vrše i slogovne likvide *r* i *l*:

$$\begin{array}{ccccc} i & \text{ə} & u & & \\ e & a & o & + & r \quad l \end{array}$$

Razvoj vokalizma goranskog govora u duhu je promjena u ostalim slavenskim jezicima – smanjenje broja fonoloških jedinica na pet klasičnih vokala.²⁰³ Od specifičnih vokala javlja se *ə* - glas poluglasničke vrijednosti, koji je u goranskom govoru različitog porijekla. (Ovaj glas se u nekim zbirkama goranskih narodnih pjesama obilježava apostrofom /'/, ili albanskim znakom /ë/, kao što je u jednoj zbirci Nazifa Dokle. Vidoeski ovu fonemu označava sa /ǎ/, dok je bugarski autori označavaju sa /b/.)

Vokalski sistem goranskog govora pretrpio je znatan uticaj neslavenskih balkanskih jezika, prije svega turskog, albanskog i aromunskog. Govor Gore je bogat vokalima i njihovim alternacijama, te je milozvučan, sonorant i muzikološki adaptiran. Učešće vokala u narodnoj poeziji Gore inosi oko 48% čime se ovaj govor svrstava u govore sa izrazito visokim procentom vokalnosti.

U distribuciji klasičnih vokala nema pozicionih ograničenja. Postoje izvjesna ograničenja u distribuciji *ə*, ali „ona nestaju pod uticajem upotrebe sličnoga glasa u turskom i albanskom jeziku.“²⁰⁴

Zatvaranje, otvaranje, diftongizacija i supstitucija vokala su prisutni u goranskom govoru i oni su često rezultat kombinacije unutrašnjeg razvoja, fonetskog konteksta i stranog uticaja.²⁰⁵ Na zatvaranje i supstituciju znatno utiče fonetski kontekst.

Ispadanje konsonanata u intervokalnoj poziciji u goranskom govoru dovelo je do više novih distribucija vokalskih fonema. To je prisutno i u makedonskim govorima, posebno u ZPM. Vidoeski smatra da je ova po-

---

²⁰³ Pavle Ivić, *Izabrani ogledi*, Niš, 1991.

²⁰⁴ Mladenović, str. 90.

²⁰⁵ Pavle Ivić, isto, str. 26

java uticala da dođe do dodira gotovo svih vokala i „по тој начин се об-
разуване ред нови вокални секвенци кои порано во дијалектите не се
среќавале во некои позиции на збороформите. Како резултат на но-
вите односи што настанале меѓу вокалите се јавиле ред нови проце-
си.²⁰⁶

Diftongizacija vokala nije svojstvena goranskom govoru. Ova pojava
se javlja samo u brodskom govoru kada je *-l* na kraju sloga dalo *-ŷ* pa je
stvorena finalna sekvenca *V+ŷ* (*pépeŷ, vídeŷ, kóŷk, bíŷ, isípaŷ*).

Zabejnau Stojan, *pobejnau*,
za mlogu doma ne *došou*-
za devet puste godine.
Čaruau, Stojan *pečaliu*
iljadu ovce *mouznice* (Hasani, 13).

U Brodu je grupa *-ove-* zamjenjena grupom *-ŷe/-ŷje* (*bábŷe, négue, brátŷe, júnakŷe*).

Diftongizacija se rijetko javlja i u drugim govorima u sekvenci *V+i*
kada se *i* redukuje u neslogotvorno ^j, koje se u nekim pozicijama realizira
kao *j* (*sín^oj, sín^{oi}, brát^oj, brát^{oi}, vól^oj, vól^{oi}*).

Vokal A

Vokal *a* je prirodne artikulacije, osim u brodskom govoru u poziciji
a+ŷ, kada se pod uticajem istosložnog *ŷ* modifikuje u vokal zatvorenije
artikulacije */a^o/* u muškom rodu jednine radnog glagolskog pridjeva (*pó-
mina^ou, póbejna^ou, íma^ou, ída^ou, zasáka^ou*). Potvrđena je i supstitucija *a*
sa *o*: *ímoŷ, gríz^oŷ, dóšoŷ*.

U drugim govornim tipovima u ovom glagolskom obliku *a* nije pod-
ložno asimilaciji (*prášaf, ímaf, kópaf, ćáruaf, l'étuaf*).

Imenica *lamárina* („pleh“) u nekim mjestima javlja se i u obliku *lo-
márina* Org. Imenica *škola* javlja se u obliku *škólo* u nominativu i u op-
štem padežu:

Dvanáese gódine je *škólo* Ši, Vo Zápod ot dváese i ósma gódina íma
škólo, Ídet ke *škólo* fétvoto, A ke ideme ke *škólo* Za.

Imena država imaju i oblike na *-o*: *Túrsko, Grčko, Bósno, Némačko, Fráncusko, Ítaljsko*:

---

²⁰⁶ Видоески, Том 3, стр. 35.

Rabotalje vo *Túrsko*, imaf dućan vo *Bósno*, so ofce idalje vo *Grčko* Gora, Vo *Grčko* bíf, Vo *Ítaljsko* zéf prvó-mesto devedés-treća Ši.

Magmut će ide vo *Tursko*, bela Vetijo, oko šareno (Hasani, 270).

Za imena pojedinih države u upotrebi je i nastavak *-ja*: *Túrkija*, *Germanija*, *Angl'ija*. Pojava se još zadržala i naročito je prisutna u albanskom i makedonskom dijelu Gore.

Mehmet te vika v *Turkija*,
Mori Vetijo oko šareno (Dokle, 488).

na pusti gurbet vo *Đermanija* (Hasani, 54).

Vokal E

Supstitucije vokala E

E > I

U goranskom govoru vokal jat (ǰ) se manifestuje kao *e*:

Déca, mljéko, vréme, nédelja, kédelja, séno, pobégnala, pésok, véter.

Bitna dijalekatska i lingvostilistička crta goranskog govora je prijelaz *e* u *i* u kontaktu sa prednjonepčanim suglasnicima *j, lj, nj, ć*. Ova osobina nije zabilježena u makedonskim govorima. I u srpskim obližnjim govorima gotovo je nema, osim nekoliko dubleta u sirinićkom govoru.

ij < ej (< -ǰ) dosljedno je u glagolskim osnovama:

Šíje (*síjala* brašno), *zásíje*, *prósíje*, *se smíje* (selo ni *se smíje*), *se násmija*, *se posmíjala*, *gríje* (mesečina grije), *ogríjala*, *zágríje*, *víje* (snek vije), *smí se*, *grí se*, ali i izvedene glagolske imenice *smíjenje*, *gríjenje*, *sijánica* („zasijana zemlja“).

Mnogi od ovih oblika susreću se i u narodnim pjesmama:

Će ti se *smijet*, mori, družina (Hasani, 38)-

Koga se oret Ograđe, Kurto,
koga se *sije* bosiljok (Hasani, 63).

Mesto jorgan vedro nebo dzvezde *sijano* (Dokle, 205).

Sance ti *grije* ozgora,
Put ti se *smije* pret tebe (Dokle, 366).

Mladenović ističe da je *-ij<-ej* u glagolima lokalna inovacija šarplaninskih govora, jer se i u siriničkom govoru javljaju dubleti: *sijem – sejem, grijala se – grejala se, nasmi se – nasmej se*.

Mladenović, također, smatra da *i* umjesto *e* u nekim glagolima nije refleks *ќ*, već posljedica prodora jedne osnove u drugu. Interesantni su primjeri u kojima je izvršena supstitucija *e* sa *i*: *góřila, žívila, trípila, crńila, mřzila, vřtila*, (šuma *góřila* tri dena, *živila* bes^z muža, som *trípif* muke, se *iscrńila* vo ljice, ona sve gi *mřzila*, latka se *vřtila*). Postavlja se pitanje da li su ovo ikavizmi ili „prodor jedne osnove u drugu“.²⁰⁷ Remetić smatra da je ikavska zamjena jata „osobina poznata u govoru Prizrenske Gore“.²⁰⁸ Ova pojava poznata je i u mnogim bosanskim govorima.

I kod nekih imenica u grupi *ej*, sa hijatskim *j*, dolazi do asimilacije i supstitucije sa *i*: *ógl'ialo* (< *ogl'ejalo* < *ogl'edalo*), *Krušijanin* (< *Krušejanin* < *Kruševjanin* < *Kruševo*), *Šišťijani* (< *Šišťejani* < *Šišťevljani* < *Šišťejec*). Slično je i kod riječi *zítin* (< tur. *zeytin*). Od iste riječi je izvedena riječ *zítinka* („maslina“). Ova pojava je prisutna u višim selima Gore – Šišťeecu, Kruševu, Orešku, Restelici, Globočici, Borju.

Će deljime, *Šišťijani* mori, Budinojec (Dokle, 150).²⁰⁹

a) *i* < *e* + *ć*, *lj*, *nj*:

Zićir (< tur. *Zekir*), *mićenica* (< mećenica, „mućenica“) *Zéjnilj* (< tur. *Zeynel*), *ćéngilj* (< tur. *çengel*), *óginj/ógin* (oganj).

b) *i* < *ć* + *e*

Ovakvih primjera nema mnogo i oni se mogu objasniti progresivnom asimilacijom:

Maćidonec, Maćidonka (u Brodu) i *Makídonec, Makídonka* u ostalim selima, *ćimento* („cement“), *ćirámida* Rap Krs Za Pa.

²⁰⁷ Mladenović, isto, str. 112.

²⁰⁸ Slobodan Remetić, *Srpski prizrenski govor I (glasovi i oblici)*, SDZ, XLII, Beograd, 1996.

²⁰⁹ Pjesme pod brojem 147 i 150 iz zbirke Nazifa Dokle su zabilježene u Šišťeecu zbog čega je futurska konstrukcija sa *će* (kao u makedonskim govorima). U Šišťeecu, Zapodu, Pakiši, Košarištu i Orčiklu je dosljedno sačuvana ova pojava, tako da je u ovim selima – *Ké ké ideš? ké dójdem, ké prájme*. Pojava je poznata i u nekim drugim naseljima, ali je zabilježena samo od starijih osoba (Dragaš, Ljubošta, Leštane).

c) U brojevima *šjese* i *jidináese* došlo je do asimilacije. U *jidináese(t)/đidináese(t)* došlo je do asimilacije u različitim slogovima, a moguća je i asimilacija prema *đ* (*đidináese*).

Ajša je skupa preskupa, *šjese* ž'fti dukati (Dokle, 239).

d) Kod starijih Gorana pored običnog *dějka*, rijetko se čuje i *dívojka* (junak spije *míđu* dve *dívojke*, na rogoj nosi *dívojka*, sve *dívojke* so al-tani).

Oblik *divojka* je potvrđen samo u narodnim pjesmama i smatra se pozajmicom koja je stigla u goranski govor preuzimanjem folklornog materijala. Neki lingvisti smatraju da je oblik *divojka* preuzet iz kosovsko-metohijskih govora i da je mogao nastati naslananjem na *divota* i *diviti se*. Međutim, u goranskom govoru nisu poznati oblici *diviti se* i *divota*, te se ova činjenica ne može prihvatiti.

Dívojka se susreće u mnogim narodnim pjesmama.²¹⁰ U govoru je uobičajeni oblik *dějka* koji je prisutan i u narodnim pjesmama. Oblik *dívojka* je stilski markiran, ali često služi i za postizanje ritmičkog efekta. U primjerima koji slijede *dívojka* ima funkciju popunjavanja deseteračkog stiha:

Na postelja bećar i *divojka*,
Na *divojka* komar ka pirojka (Hasani, 91).

Se teralje momak i *divojka* (Dokle, 147).

I u drugim imenicama srećemo zamjenu *e* sa *i*: *Díbranin*, *gúmina/guminja* (množina od *gumno*), *vréminja* (: vremena), *midžidija* (zlatni novac sa likom sultana Abdul Medžida), *vítruška* (: *vetruška*; „ptica koja lebdi na vjetru“), *sinica* (: *sjenica*, ptica, Dokle, Rj).

I u nekim toponimima srećemo zamjenu *e* sa *i*: *L'iví Raven* (Levi Raven) Kru. Isto tako i ime sela *Mlíke* neki autori dovode u vezu sa *Mláke*.

e) Prilog *još* u goranskom govoru javlja se u više varijanti. U Brodu se čuva stari oblik *ešte* (*ešće). U Restelici i Kruševu asimilacijom *e* prema *šč* nastalo je *išće/išćo*. U nekim selima pored *još(te)*, potvrđeno je i

---

²¹⁰ U zbirci Haruna Hasanija oblik *divojka* se javlja 51 put, oblik *dejka* 163 puta, dok se oblik *devojka* javlja samo 3 puta. U zbirci Nazifa Doklea oblik *dejka* se javlja 80 puta, *divojka* 37 puta, dok se oblik *devojka* javlja 20 puta.

ište. *Ište* je kontaminacija *išće* i *jošte*. Pošto se *ište* javlja i u nekim debarskim i stručnim govorima, moguć je prodor iz tog pravca.

Prilog *među* javlja se i u obliku *miđu* Org Za Pa. U Košarištu su zabilježeni toponimi *Miđu 'bá dola*, *Miđu dérinja*. Zabilježeni su primjeri priloga *miđu* i u narodnoj poeziji Gore:

miđu nana i babeta,
miđu devet mile braća (Ristovski, 79).

f) Uzvik *l'el'e* je jedan od uzvika za kazivanje emocionalnog stanja (što bilo, *l'el'e*, ta što se napraj, *l'el'e*). Međutim, u Br Pa Za Ko kao i u narodnim pjesmama javlja se oblik sa *i*:

Tugo što je onja, *lili*, što je onja,
od pendžer što gljeda (Hasani, 90).

Iako je jat (⚔) u goranskom govoru zamijenjen vokalom *e*, što je osobina većine srpskih, makedonskih i dijelom bugarskih govora, u govoru i narodnoj poeziji Gore grupa *-ej* dosljedno je zamijenjena grupom *-ij* što bi mogao biti fonetski ikavizam. Po ovoj osobini goranski govor se razlikuje od svih susjednih govora i na makedonskoj i na srpskoj strani. Ovakvi fonostilemi prisutni su u govoru Gore, ali oni naročito dominiraju u narodnoj poeziji Gore i istovremeno tu poeziju čine posebnom u odnosu na kontrolnu grupu.

E > O

Osim u Re i Br u Gori je *ponédevnik/ponevdenik* („ponedjeljak“). U Re je *ponédovnik* i *ponedovnikarke* („žene koje posjete nevjestu u ponedjeljak“), dok je u Br *ponóunik*.

vo *ponounik*, mladi Asan-aga, ferman mu dadua (Hasani, 372).

U priložima i pridjevima *e* je zamijenjeno sa *o* kada je *-e* na otvorenoj ultimiji:

Vrúćo, krávjo, górnjo, dóvnjo, dívjo, ségašno Gora.

U Gori je *pládno*, gdje je *-o* analoško drugim priložima, pošto je imenica prišla adverbima.

na *pládno* ga izvadile (Hasani, 359).

U prisvojnim pridjevima izvedenim sufiksom *-ev/-ov* gotovo je uklonjeno *-ev*: *králjof, múžof, cárova*. Mladenović navodi za Goru i *Đúrđovdenj*.²¹¹

Međutim, u Gori postoji nekoliko naziva za ovaj praznik: *Đúrđevden, Đúrđevdenj, Đúren, Đúrenj, Đúrejn, Đúrđijen* Br, dok se veoma rijetko čuje *Đúrđovdenj* Rap. U Ši je *Đúrdevdenj*. Sve su ovo lingvostilemi koji bogate govor Gore i narodnu poeziju Gore:

Kurtence, Kurto budala,
Za *Đuren* doma da dojdeš (Hasani, 296).

Rano stanala Zejnepa
Za ovja l'eten *Đurđevden* (Dokle, 42).

Tri nedele deli Hamzo pred *Đurđovden* (Ristovski, 104).

Slično je i sa topnimom *Carevá-češma*, koji se ne odnosi na imenicu *car*, već na ime *Cáre* (patronim *Cárevci* Br), jer da se odnosi na imenicu *car* toponim bi bio *Carová češma*. Inače, *-ev* u nekim riječima novijeg je datuma i vjerovatno je stiglo preko književnog jezika: *muževó-dete, očevá-sestra*. U govoru su u upotrebi oblici *mužova, ocova, starcova (mužová-kniga, ocová-niva, starcová-brada* Kru).

Vokal I

Vokal *i* se redukuje i formira diftonšku sekvencu (*o^j, a^j*). Ovo se dešava u vokalskoj grupi stvorenoj nakon ispadanja *-v-*. Nekada se *i* realizira kao *j*.

U Brodu i Restelici *i* je dosta stabilnije, dok se u drugim mjestima često redukuje.

U Br i Re: *stáila, náprai, prol'ecóina, šiljéina, kukáica, dóžoi, pútoi, krastáica, plátoi, dvóroi, Kl'éčoi, Čárkoi, L'éšoi* Re, *Brégoi* Kru.

U ostalim selima Gore: *púto^j, ósta^j, vólo^j, ljébo^j, dvóro^j, sváto^j, nápra^j, Lázoj, Víroj* Rap, *Dóloj, Klénoj* Ku, *Brégoj* Lju, *Bréstoj* Pa.

U unutrašnjoj poziciji redukovano *i* je sa snažnijom frikacijom pa je po akustičkom utisku *j*: *kúkajca, pólojna, nápojla, kípajca, krástajca*.

U zbirkama narodnih pjesama je veliki broj ovakvih primjera, ali se prema oblicima tek približno može odrediti iz kojeg je sela materijal:

---

²¹¹ Mladenović, str. 99

Som *stailo* telj sitarka zaradi nego (Hasani, 412).

Kakvo je ljično, pristalo, // *Prolećoina* udara (Hasani, 295).

Testo da *leboj* zamesim (Dokle, 180).

Da l' *dvoroj* ne ti se metet, Zeburanče (Dokle, 404).

Da ti se skuset *putoi* (Ristovski, 110).

Vokal O

Vokal *o* se zatvara u interkonsonantskoj poziciji.²¹² U goranskom govoru *o* se zatvara najčešće pod akcentom. Zatvaranje sa supstitucijama je najčešće dosljedno, i tada je *o* dalo *u*.

Finalne grupe *-ov+V* (sa pridjevskim sufiksom *-ov*), i *-o(h)a* (iz 3. lica množine aorista i imerfekta), osim u Br sačuvane su.

a) Supstitucije vokala O

$O > U (o + j + V); O > U (o + v + V)$

Gubljenje vokala *v* i *j* u intervokalnoj poziciji dovelo je do supstitucije vokala *o* vokalom *u*. Ova pojava je jedna od značajnijih crta goranskoga govora koja je, u manjoj mjeri, prisutna i u nekim okolnim govorima. U odnosu na kontrolnu grupu ovo je izraziti fonostilem. Vidoeski u radovima navodi nekoliko primjera: *kúáč*, *kuáčnica*, *kúa* (:*koj*), *púe*, *múa* (:*moj*), *záruaf*, *púas*, *súel'ka*, *tógua*, *onógua*, ali i u nekim sufiksima: *vósuk*, *mózuk*, *pópuk*. Navodi i neke primjere koji nisu potvrđeni na terenu: *gúecko* (u Gori je *gúečko*), *nakúalno* (na terenu: *nakúalo*).

U narodnim pjesmama veliki broj primjera potvrđuje ovu pojavu:

Rano me isprati, majčice mila *mua*, na gurbet da idem (Hasani, 3).

Ja som star *čujek*, mori Mendo, (Hasani, 177).

da ti bide airlija, *vekuečno!* (Hasani, 389).

Mahmudija, ja mlanesto *okuana* (Dokle, 372).

---

²¹² Божидар Видоески, Том 3, стр. 30-31

Će tražime *Ljajkue* bačilo (Hasani, 106).

cev noć gorim *tuar* drva (Hasani, 123).

Ova pojava je prisutna i u izdvojenim leksemama, kada nije povezana sa ispadanjem konsonanata u intervokalnoj poziciji: *kúferi*, *pótkuf*, *dóktur*, *du*, *zbógum*, *krišum*, *makáruna* Gora. U Brodu je *čikúlada*.

treskae askerske *kuferi* (Hasani, 297).

Potkuf da ti udrim (Dokle, 159).

Idi ta traži *doktura* (Dokle, 445).

Ostani *s'bogum*, mori, Šar Planino (Dokle, 157).

s *krišum* šo se dava (Hasani, 200).

Pišanica bila, *boguano*, jetim da ostaneš (Hasani, 33)
(*buguano* < *bogom dano*; „jedinac, željeno dijete“).

Da li ste se, *du* dve mlade, razpoznale (Dokle, 355).

Oblici brojeva i pomoćnog glagola ispred *m* u nekim mjestima imaju oblike *sédum*, *ósum*, *súm* Krs Rap Org Za Pa Ko. U drugim mjestima je *sédom*, *ósom*, *sóm*.

U Re i Kru je *úgnišće*, u Ore i Ši je *úgnjište*, u Bo i Gl *úgnište*, pored *ógnjište* u ostalim mjestima.

Prilozi na *-om* javljaju se i na *-um*: *břgum*, *skrišum*, *gréhum*. U Org je *grúmečki* („nehotice“), u Kru je *gre^húmečki*.

U Org su potvrđni oblici *lákuć* i *nókuć*. U ostalim mjestima je *lákoć* i *nókoć*. U Rap Krs Za i Pa prijedlog *kros* ima oblike *krús* i *krújs*.

Veznik *dór/dóri* potvrđen je mnogim mjestima i u obliku *dúr/dúri*.

Dur da živa bidem,

Dur da vek vekujem (Hasani, 29).

O > A

Ova pojava nije tako česta u goranskom govoru, mada je prisutna u mnogim govorima i na srpskoj i na makedonskoj strani. Aleksandar Belić

pojavu tumači otvaranjem *o* izvan akcenta, dok Božidar Vidoeski smatra da je u korčansko-kosturskim govorima ona nastala pod uticajem alban-
skih govora koji poznaju ovaj proces.

U *pásinok* („posinak“) *a* u inicijalnom slogu može biti analoško prema *páštrka* („pastorka“).²¹³

U *kváčka* (kvočka) Gora imenica može biti motivisana onomatope-
jom *kva*, ili se čuva stari dublet pod akcentom.

Prilog *drugánako* („drugačije“) Dr mogao je *a* dobiti daljinskom asi-
milacijom prema narednom slogu. Slična pojava je moguća i u imenici
tópala („topola“) Za Pa Rap Krs, kao i u zamjenici *ávaja* („ova“), *ávaja*
voda je ot češma Cr. U ostalim mjestima je *óvaja*.

Vokal U

Vokal *u* je dosta stabilan u goranskom govoru. U ograničenom broju
riječi *u* je dalo *o*. U nekim pozicijama to se moglo desiti kao rezultat ana-
logije ili asimilacije u različitim slogovima.

U odnosu na kontrolnu grupu karakteristični primjeri prelaska *u* u *o*
su: *se ómila* (prema: umila se), *smók* (smuk), *ótode* (može se naslanjati na
ótovde, *ódonde*).

Nazimu da mu potura, // da belo lice *omije*. (Hasani, 139).

Od glagola karakterističan je *pódopri* („podupreti“) sa oblicima: *po-
dópira*, *podóprela*.

Kurto, ne *podópiraj* ćušina,
će ti se smijet družina, (Dokle II, 32).²¹⁴

Redukcije vokala u ə

Značajna odlika goranskog govora je postojanje glasa poluglasničke
vrijednosti – *ə* koji je različitog porijekla. Ovdje govorimo o poziciji u
kojoj su određeni vokali, najčešće *a*, u kontaktu sa nazalom dali *ə*. U ma-
njem broju leksema ova pojava je prisutna i u drugim pozicijama, prije
svega u susjedstvu sa plozivima i frikativima/afrikatima.

---

²¹³ Mladenović, 107.

²¹⁴ Dokle II označava zbirku *Sevni, bre ašik, sevni bre dušo*.

Ova pojava je prisutna i u obližnjim zapadnomakedonskim govori-
ma.²¹⁵ Koneski „zatamnjanje“ *a* objašnjava sličnim pojavama u alban-
skim i aromunskim dijalektima.²¹⁶ Pojam „zatamnjanje“ koristi Kone-
ski a odnosi se na redukciju i zatvaranje vokala.

A > ə

U kontaktu sa nazalima u mnogim slučajevima *a* je prešlo u *ə*. To se dogodilo u domaćim riječima kao i u riječima stranog porijekla. Glagol *znəm, znəjem – né znəm, né znəjem* koristi se u ovom obliku gotovo na cijelom prostoru Gore. Oblik *né znəm, né znəjem* je poznat na ograničenom prostoru i vjerovatno je inovacija.

Ne li *znəješ*, more Hasan, ka me ostaj,
so ručice, more Hasan, *kənosane* (Hasani, 4)
(*kənosane* < *kəna* < *kana* – „boja za kosu“).

U mnogim riječima prisutno je *ə* u kontaktu sa nazalima – *kəmesa* (kosir), *məgla, məgljivo, məgila* Ore, *məška, ^həmbər* Ši, *gənga* (mucati), *kənap, sənice* (saonice) Kru, *sənjice* Ši, (ali: *sánice* Gl, *sánjice, sánje* Dr Vr, *sánjiče* Krs, *sáānde* Br), *jagəncə* (jagnjad), *kəmo* (kamo, da vidim) Gora, kao i primjeri iz albanskog i turskog jezika – *kənać* (< *kənaq*, alb.), *Məzləm, amən, altən, džanəm, kəntar, kəna* (tur.).

Momci spijet, majčice, ka *jagəncə* (Dokle, 437).

Ofčare, mlado čobane, le *džanəm*, (Dokle, 66).

Amən dejče, vo džep što se nosi (Dokle, 161).

Ge zatemne jena temna *məgla*,
niz *məglata* jeno belo pile, (Hasani, 264).

Altən Ajša Šerif-agina (Dokle, 234).

Ne zimam *Məzləm* dovčište (Dokle, 269).

Klasični vokali daju *ə* i u drugim pozicijama, prije svega u susjedstvu s plozivima, ali i sa frikativom/afrikatom:

---

²¹⁵ Видоески, ГГ, 51.

²¹⁶ Blaže Koneski, *Istorija makedonskog jezika*, str. 37.

Kəzdisa (< perfekat od *kızmak*, „naljutiti se“), *bəktisa* (< tur. *bakti*, „dodijati“, „dosađivati“), *Kəšla*, *Kəštica* (top.) Bo, *Kətajce* (top.) Ši, *kəšpet* (“pehlivanske kratke pantalone”), *se məfsa* (“vuče se”), *zədno*, *zəđno*, (“zadnje”), *názəć*, *kətešar* (“domašar”, „koji ne izlazi iz kuće”), *Məškojce* (top.) Cr, *Sədišta*, *Ləškí put* (top.) Zl.

Da bi sinoj čuma ve sotrela,
Salj *zəđnoto* da ostane (Dokle, 50).

Ostali vokali, osim *a*, se veoma rijetko „zatamnjuju”
Səzair Dr, *bəven*, *bəvna* Re Zl Je Ur, *bóvna* i *ból'en* Kru Gl Bo Org
Za Ore Ši, *tənka* (“zamuckuje”) Kru Zl Re.

eno go ide *Səzair*, lele (Hasani, 241).

Vokal Љ

U goranskom govoru vokal *Љ* je zamjenjen vokalom *e*. Ekavsku zamjenu *Љ* srećemo kako u osnovi riječi tako i u morfološkim kategorijama.

Karakteristični su odrični oblici pomoćnog glagola „jesam“: *nesom* (*nesum*), *nesi*, *neje*, *nesme*, *neste*.

Ikavska zamjena *Љ* u goranskom govoru se tumači kao zamjena *e* sa *i* u kontaktu sa nekim prednjonepčanim suglasnikom.²¹⁷ Međutim, mora se imati na umu činjenica da se ova pojava sreće u velikom broju riječi i da nije zanemarljiva. Pojava ikavizama na ekavskom terenu decenijama je bila predmet ozbiljnih rasprava jezičkih stručnjaka.²¹⁸ Remetić ističe da su ovi ikavizmi nastali „fonetskim razvitkom ili morfološkim ugledanjem“. Napominje da u prizrenskom govoru „nema ni traga ikavske zamjene jata u primerima tipa *seje*, *greje*, *veje*, osobine poznate govoru Prizrenske Gore“.²¹⁹

---

²¹⁷ Mladenović, str. 96.

²¹⁸ Remetić, str. 54.

²¹⁹ Isto, str. 54. (Remetić: „Mnoštvo ikavskih likova od navedenih osnova sadrži knjiga Haruna Hasanija *Goranske narodne pesme*, izdata u Prištini 1987. godine. Do istih potvrda došao sam u ličnom kontaktu sa Gorancima.“)

Nazalni vokali **ǃ** i **ǂ**

Nazalni vokali **ǃ** i **ǂ** su nekorelativni i ukazuju da je goranski govor nastao kao rezultat jezičkih mješavina. Kontinuantni nazalnih vokala se približavaju gornjopološkim govorima, mada potpune podudarnosti nema.²²⁰

Nazalni vokal **ǃ**

Proces zamjene nazalnog vokala **ǃ** bio je jednostavniji. Nazalni vokal **ǃ** je u goranskom govoru dosljedno dao *-e*:

Jézik, jéčmen, jétrva, zǎec, pétok, jerébica, jégulja, povénalo, čédo, mesečina, tégnem („vučem“; „patim“), *devetnáeset*.

Ne se čudite žetvari
Imam *devera* bečara (Hasani, 306).

gi se posmijala, Ilinki, najmlada *jetrva* (Hasani, 370).

Nazalni vokal **ǂ**

Složeniji je bio razvoj nazala srednjeg reda **ǂ**. Različite zamjene za taj glas potvrđuju da se vokalni dio tog nazala već rano razlikovao po nekim nijansama.²²¹

Refleksi nazalnog vokala **ǂ** u goranskom govoru su: *ǎ, u, a, o, e* (*zǎb, rúka, nárače, klópko, kédelja*).

Refleksom **ǂ** > *e* goranski govor se naslanja na zapadnomakedonske govore, prije svega na torbeške govore, na gostivarske i debarske.²²²

Refleksacija **ǂ** > *ǎ* naslanja se na makedonsko-bugarske govore, dok se refleksacija **ǂ** > *u* naslanja na srpske govore.²²³ Koneski pretpostavlja

---

²²⁰ Видоески, Том 1, стр. 349.

²²¹ Koneski, isto, str. 36.

²²² Видоески, исто, стр. 313.

²²³ Koneski, *Istorija*, str. 13. („Jedan od glavnih kriterijuma za dalju podjelu tih narečja na govore jeste različita zamena nazala **ǂ** u njima. Govori sa *u* – Skoplje-Tetovo, govori sa *o* – Debarski kraj, govori sa *a* – Centralna Makedonija, govori sa *ǎ* – Ohrid-Prespa, Gornji Polog“).

da je razvoj $\varkappa > \partial$ rezultat uticaja albanskog i aromunskog na makedonski.²²⁴

$\varkappa > \partial$

Vrijednost $\partial < \varkappa$ u goranskom govoru najčešće između dva ploziva, ili je ploziv ispred ili iza.²²⁵

Vidoeski ističe da se fonema ∂ kao kontinuant nazala $\varkappa$ javlja u leksičkim morfemama samo u korijenu.²²⁶

Kəpina Gora, *Kəpiništa* Ko, *kəsaj* („zalogaj“), *kəsavci*, *kəsajče*, *okəsən* („ujeden“) Re, *ukəsə* Kru, Gl, *kəsən* („zalogaj“) Org, *ukəsən* Gl Kru, *gəsənica* („gusenica“) Za Org Pa, *dəp*, *dəboi*, *Dəpče* (top.) Ore, *Dəbec* (top.) Bo, *Dəbje* (top.) Pa, *dəga* („čežnja“), *stəpni* („stupiti“, „gaznuti“), *bəs* („busen“, ali i „mokar“), *bəstinka*, *təfči* („tucati“, „udarati“), *məti* („mutiti“), *mətajče* („komad masla“), *mətno* („mutno“), *təp*, *təpaf* („tup“), *gəs* („guz“), *zgəzi se* („idi nazad“), *gəvgani* („ispupčene kosti od mršavosti“), *se kəpe* („kupati se“), *zəp*, *zəbi*, *zəban* („zuban“), *babinzəbec* („narcis“), *səbota*, *kəkolj*, *kəkljika* („kukolj“), *sədreš* („sitan snijeg“) Kru, *gəkni* („gugnuti“), *gəvdəvi* („odugovlačiti“), *Lək* i *Ləka*, toponimi u više sela Gore, *sət*, *sədoj*, *sədoi* („súd“) Gora bez Re, *tətne* („tutnji“) Gora, *kətnjik* („kutnjak“) Ur Je.

Da li *tətne* ili grmi, // il se zemna trese? (Hasani, 364).

Dete *iskəpala* i dete povila (Hasani, 369).

Tugo mi go boli, nan' mori, *zəpče* srmalija (Hasani, 378).

ja će zemem, Ato dejče, dva *zəbani*, (Ristovski, 71).

Moravice *mətna* i krvava

Ta zateraj momke i divojke (Dokle, 142).

Pet *kəsavci*, more Jonuz, v' jena usta (Dokle, 313).

Ka *kəklika*, džan'm, vo pčenica (Dokle, 487).

---

²²⁴ Koneski, *Istorija*, str. 37.

²²⁵ Mladenović, str. 114.

²²⁶ Видоески I, стр. 20.

ж > A

U neznatnom broju korijenskih morfema ж > a, dok refleks a u nekorijenskim slogovima potvrđuje bliskost sa makedonskim govorima.²²⁷

Leksema *nárače* Gora, ali redovno *rúka*, *rúček*, *óbruč*. Glagoli su uvijek *naráčala* i *poráčala*.

Naračala, kara Fatma, *poračala*,
Po Brojani, kara Fatma, po nizami. (Hasani, 32)

Leksema *pajáčina* („paučina“) je nastala od *pájak*. Moguća je daljinska asimilacija. U makedonskom jeziku je *pajážina*, dok se oblik *pajáčina* sreće u debarskim govorima.

Oblik *sádoi* koji pominje Vidoeski²²⁸ nije potvrđen, dok je oblik *sódoi*, koji pominje Mladenović,²²⁹ potvrđen samo u Re, ali ne i u Kru. Oblik *sót* (mn. *sódoi*) se odnosi na „saće“, dok je *sət* oblik za „súd“ (mak. *cád – cádovu*).

Sufiks *-nж* u aoristnoj osnovi je dao *-na*: *ugásnala*, *grábnala*, *písna*, *návenaf*, *ljégnalje*, *póbegna*. I ova pojava je mogla nastatati pod uticajem makedonskih govora.

U priložima imeničkog porijekla: *déna* Zl Kru Bo Re Gl, *dénja* Dr Rap Lju Krs Za Pa Ko Oč, *nóća* Gora.

U trećem licu množine glagola „jesam“ u Zl i Br je *sa*, u ostalim selima sporadično. Obično je *se*. (Oni *sa* dojdene Br, ofce mgi *sa* idane vo plajna Zl).

dur *sa* sestre, Elmas kara-Asan, dolu vo komšije, (Hasani, 120).

ж > O

Veoma su rijetki primjeri sa *o < ж*. Mladenović navodi da su to leksičke pozajmice iz ZPM govora.²³⁰ U Restelici su potvrđeni oblici *sód/sódoi* („sud/sudovi“, posuda), dok je oblik *otut* sigurno inovacija koja je stigla preko književnog jezika, jer je u Gori *ótode*, *ótodum*. Oblik *klu-pko*, koji navodi Mladenović, potvrđen je u nižim selima Gore – Krs Rap Pa Za Org Ko Oč, dok je u Re Kru Gl Zl Ši Bo *klópko*.

Oblik *sotka* („uzan prolaz između zidina“) je pozajmica iz ZPM govora. U Br je oblik za množinu *só'te*. Mladenović oblik *sotka* dovodi u

²²⁷ Видоески I, исто.

²²⁸ Видоески, *Горанскиот говор*, 46.

²²⁹ Mladenović, 115.

²³⁰ Mladenović, 116.

vezu sa *Sateska* (top. kod Broda). Belić riječ *sotka* u galičkom govoru dovodi u vezu sa rijčju *sót – sódoi* („saće“) koja je poznata i u goranskom govoru.

Toponim *Globóčica*, koji se izvodi iz korijena **glōb-*, Seliščev tumači kao nazalizaciju $\varkappa > o$ ili kao prostu denazalizaciju $\varkappa$. Pored oblika *dlabina* (dubina) u nekim selima potvrđen je i oblik *dlabóčina*.

$\varkappa > U$

U jednom dijelu primjera $\varkappa$ je dalo *u*. Koneski ovo povezuje sa uticajem srpskog jezika na makedonski od XIV vijeka i uticajem crkvenog jezika srpske recenzije.²³¹ I u goranskom govoru ova pojava je mogla stići iz obližnjih srpskih govora.

Pútnik, múka, gúska, júže, gólubi, múž, ómuži („udati se“), *rúka*, (ali: *nárače, pórača*), *rúček, túžen, túpan, se prúžif, múder* („miran“), *pút, pútišće* Re Kru.

Eno ge, dado, *putnici*
Barbula ga pocrnele (Hasani, 7).

ispucale, kara Fatmi, bele *ruke* (Dokle, 468).

$\varkappa > E$

U nekoliko leksičkih pozajmica iz zapadnomakedonskih govora, koje se javljaju u svim mjestima Gore, $\varkappa$ je dalo *e*: *kéde/ćéde, ké/će, ótkede /ótćede, jégljen* („ugljen“) *jétok, kédelja, kédeljka/ćédeljka, mećenica*.

Vidoeski ističe da su forme sa *e* „познати во сите горански села, како и во говорот на Муслиманите во тетовските села Урвич и Јеловјане.“²³²

Kede karakteriše debarske i pološke govore.²³³

od *kede* idet drvari, (Hasani, 306).

Ćede je Stojan, naš Stojan,
će će mu trla praima, (Hasani, 13).

Mi istura gərne s' *mećenica* (Dokle, 428)

---

²³¹ Koneski, *Istorija*, 42.

²³² Видоески I, стр. 349.

²³³ Mladenović, 118. (Citira više autora)

Slogovne likvide ǀ i ǃ

Vokalno ǀ

Vokalno ǀ u goranskom govoru u jednom broju leksema čuva fonološku individualnost.²³⁴ U najvećem broju primjera neutralisano je na dva načina:

- vokalizacijom (> *u, oŭ, o*);
- dekompozicijom u dvije foneme: vokal-sonant (*əv/ov*) ili, u ograničenom broju primjera, sonant-vokal (*lu, le*).

Primjeri sa *u < ǀ* u goranskom govoru, ali i nekim makedonskim i bugarskim govorima, je uticaj srpske refleksacije.²³⁵

a) Vokalno ǀ je u goranskom govoru u nekoliko primjera dalo *u* i to ne na cijeloj teritoriji:

Jabuka, Ljupanovo jábuče Bo, Crvena *jábuka* Krs, *Jábuče* Rad Kru, *vúk, vúkica, vúčica, bú^ha, pústa, dúžen, dúpka, dúbaljka, dúglo* („vir“).

Karakterističan je primjer *jábuka* koji je u Br poznat kao *jábo^uko*, dok je u Re *jáboko*. Mladenović navodi *jáboko* i za Kru i Gl što nije potvrđeno na terenu. Oblik *bó(h)a* je poznat u Kru, Gl i Bo („*Bóha* kuća me-teše“, Dokle, 86).

pod vrba ti som ležala,
so *jabolko* ti som zborila, (Hasani, 100).²³⁶

Na tri granke, dado, tri *jabuke*,
Na četvrta, dado sokol sedi, (Hasani, 223).

imam ćerka, ore Magmut-paša, tetosko *jabouko*, (Hasani, 272).²³⁷

Također, primjeri *žútica, žúč, kúk*, koje navodi Mladenović su, vjerovatno, uzeti od mlađih osoba, jer nisu svojstveni goranskom govoru. Sem u Brodu gdje je *žoućica, žoućka, kóúk*, u drugim mjestima je *žəftica, žvəčka/žəvčka* i *kəfk*.

---

²³⁴ Mladenović, 119.

²³⁵ Видоески, стр. 34.

²³⁶ Oblik *jabolko* nije potvrđen, jer je u Restelici *jaboko*.

²³⁷ Primjer iz pjesme pod brojem 100 nije potvrđen na terenu, dok je pjesma pod brojem 272 iz Broda.

a) U najvećem broju slučajeva vokalno *l* je dalo *əv/əf*:

Kəvne, kəfk, vəvna, bəvna, bəven, pəvna Zl Re Ur Je,²³⁸ *žəft, žəftarka* („vrsta trave“), *žəftar* („novac žute boje“) Bo, *žəftica* („žutica“), *se zəkəvni* Gora (osim Br), *səvza, məvznica, məvze, se zəkəfna* („materijalno se oporavi“), *žvərčka* („žumance“) Kru, *žvəčka* Gl, *žəftka* Re.

I trista ovce *məvznice* (Dokle, 56).

Teško go majka *kəvneše* (Dokle, 243).

b) U malom broju primjera *l* je dalo *ə*: *sənce, səbice*. U Rap Krs Pa Za Ko i Oč je *sləbice*,²³⁹ dok je u Br *sójbice*.

Zajde *sənce* zad gora (Dokle, 1).

Se skačila na gorna *səbica* (Dokle, 51).

Vi ležala vaša dejka pod *sojbice* (Hasani, 399).

c) U nekoliko primjera *l* je dalo *-ov*: *bóvna*, (ali: *bólen, bólez^s*), *vóvna, vóvno, póvzan* („puž“) Kru, *póvno* Kr Gl, (ali: *puno* u Rap Krs Za Pa Ko Org Oč).

Bovna leži Mita tri godine (Ristovski, 36).

d) U brodskom govornom tipu *l* je dalo *-ou*. Ovo je „najznačajnija dijalekatska diferencijalna crta u odnosu na ostali deo Gore.“²⁴⁰ Ova osobina približava brodski govor tetovskom i donjopološkom govoru uopšte.²⁴¹ Brodski tip se, između ostalog, i po ovoj osobini (*l* > *ou*) odvaja od svih govora Gore čime postaje melodičniji, jer se ovom promjenom povećava procenat vokala u ukupnoj strukturi. Inače je eufonija (melozvučnost) odlika broskog govornog tipa, ali i govora Gore uopšte koji spada u izrazito melodične govore sa učešćem vokala od preko 48% u ukupnom sistemu fonema.

---

²³⁸ U Zapodu, Pakiši i Košarištu je *vəvna*, ali je *bovna* i *bovnica*.

²³⁹ U Rap je zabilježen i oblik *slubice*.

²⁴⁰ Mladenović, 123.

²⁴¹ Трајко Стаматоски, *Градскиот тетовски говор*, стр. 231.

Móůze, mouznica, Źóůte, kóůk, sóůze, sóůnce, napóůni, pouůzal'en, vóůna, kóůne, doůna Br.

iljadu ovce *mouznice* (Hasani, 13).

– Šo mi meteš Seburanče, šo mi *souze* roniš,
souze ka graduška (Hasani, 27).

Ja će vi dojdem, mlade dvajca braća,
ka će *sounce* boucne. (Hasani, 371).

f) Mada i Vidoeski i Mladenović navode da je *ʃ* samo u malom broju primjera iza dentalnog suglasnika dalo *ʃə*, na terenu je potvrđeno više ovakvih slučajeva. Neke riječi nepoznatog porijekla, također, poznaju ovu pojavu.

Dləg, dləžina Kru Gl Zl Je, *dləvdži, dləvdžina* Pa Za Ko Rap Krs, *dləži, dləgúnaest, dləgušest*, Bo (Dokle navodi *dləžnik* – Od lošoga *dləžnika* koš pleva), *dləbok, dləbóčina, Dləboká vrba* (top.) Za, *Dləgárnica* (top.) Cr, *Lək* Ko Kru Org Oč, *Ləgovo* Or, *Ləkajca Ši, Dləvge* (top.) Le, *Dləga l'ívada* Gl Ba, *Rídləga* Gl, *Dləgonač, Di, Dlə'gá strana* Ba, *Dləgá mlaka* Ml, *ləšti, ləšti* mesečina („sija“,) Gora, *lətva*, ne stəpaj na *lətva* štica Kru, *lətovʃ* („slab“, „trošan“), grede se *lətve* Zl, *Ləsce* (top.) Ku Rap Cr, *Ləgue*, (top.) Krs Rap, *Ləški put, Dləvga l'ívada, Ləkje* (top.) Zl, *gəlavʃ* („težak neradnik“, „logav“).

Ka ke mi *ləšnet* dukati (Dokle II, 44).

Dləgi putoj, naša dejko, Bele Vode (Dokle, 303).

ne letaj gore visoko
ke paneš dolu *dləboko* (Ristovski, 86).

Vokalno ʃ

Vokalno *ʃ* u govoru Gore je postalo od praslavenske glasovne grupe *rʃ, rʃ* ili *ʃr, ʃr*. Vokalno *ʃ* se u goranskom govoru javlja u svim pozicijama riječi. Veće je stabilnosti u sredini i na kraju.²⁴² Na početku riječi i

---

²⁴² Mladenović, 126.

na morfemskoj granici sa vokalom u morfemi ispred *r*, realizira se kao ^o*r*,²⁴³ a ima i potvrda dekompozicije u dvofonemsku sekvencu -*ər*.

U distribuciji *r* postoje ograničenja: ne javlja se iza *l*, *n*, *nj*, *lj*, *j*, *ć*, *đ*, *š*, *dž*.²⁴⁴ ne može biti iza vokala, ako nije na morfemskoj granici; u jednoj riječi se može javiti samo jednom. U medijalnoj poziciji *r* je stabilno. Stabilna je i grupa *cr*.

Crn, *Crn kamen* (top.) Re, *Crešnín dof* (top.) Kru, *Krstec*, *Crnjevci* (top.) Krs, *Crvena jábuka* (top.) Krs, *vřba*, *vřzgulj* („čvor“) Kru, *křrtulj* („vrsta planinske trave“) Re Kru, *vřfka* („vezica“) Gora, *třmka* („pčela“) Gora, *třmka Ši*, *crvec*, *skřšila*, *mřsa* („tijelo“), *krčćanica* („krivina“) Gora, *Crvćenika* (top.) Vr Le, *třtori* („brblja“), *mřmka* („mrmlja“), *přhać* („perut“), *přpljać* („paprat“), *přsa* („žuri“), *čřčori* („žubori“), *dřg* („red“), *fřča* („četka“), *dřpav* („pocijepan“), *dřlja*, *gřčava* košul'a („naborana košulja“). U Borju je zabilježen izoliran oblik *čřěšna*.

Međutim u riječima koje počinju suglasnikom *h*, ispred *r* čuje se poluglasnički prizvuk: *h^ořgnaha* („pojuriše“), *h^ořga* („koristi“, „troši“), *se h^ořpa* („češe se“) Bo. Ova pojava je karakteristična i za sela u kojima je suglasnik *h* veoma stabilan – Globočica, Borje, Šišteec, Orešek.

Na početku riječi ispred *r* javlja se poluglasnički prizvuk u svim mjestima, osim u Brodu u kojem se poluglasnički prizvuk ili poluglas javlja iza *r*:

^o*rš*, ^o*ržoj*, ^o*ržanica* („slama od raži“), *ərđlje* („prljavko“) Ml Vr Or.

Na početku riječi potvrđeni su i primjeri sa izrazitom poluglasnosti ispred *r*:

ərbet, *ərš*, *ərka*, *ərčka* („jelova grana“) Kru, *sé ərpa*, *ərbi* („kruni“), *ərgnaa* („pojuriše“) *əržoi* Re, *ərkićića* Ba.

U Brodu se poluglas javlja iza *r*: *rəđa*, *rəbet*, *rəb*, *rəbi*, *rəka*.

Prisutnost poluglasa u višim selima upućuje na ZPM govore.

U nekim riječima javlja se *r* koje je sekundarno jer je nastalo nakon gubljenja vokala: *gərđi* („grudi“), *stəřga* („struga“), *přt* („*protb“), *přće*, *př^lće*, *střk* (*strokb), *dvá strka*.

U narodnim pjesmama teško je pratiti vokalno *r*, jer su svi zapisivači imali prilično problema. Hasani ga samo ponegdje označava apostrofom, dok ga Dokle bilježi i tamo gdje se javlja bez izrazite poluglasnosti (*děrho*, *pěrsten*, *sěrp*, *sěrece*).

²⁴³ Видоески, *Горанскиот говор*, 51.

²⁴⁴ Pavle Ivić, *Ogledi II*, 70.

Njive ti uzdrele,
r'žoj popanale (Hasani, 23).

Što mi *h'rđa*, majčice, *h'rđosale*,
dadice, *h'rđosale* (Dokle, 478).

Poluglasnici

Među značajnije odlike goranskog govora svakako je i „normalna“ upotreba poluglasnika koji je korelant foneme *a*. Najbolje se čuva kada je pod akcentom.

Ovu fonemu poznaju obližnji makedonski,²⁴⁵ kao i sretački govor.²⁴⁶

„Се образува во средниот дел на усната празнина со нешто пови-соко издигнување на грбот на јазикот отколку при изговорот на вокалот /a/ и без учество на усните, кои заземаат неутрална полож-ба.“²⁴⁷

Po mjestu obrazovanja vokal *ə* je zadnjega reda, nelabijalan (nezaokružen), po obimu otvora u usnoj duplji – tijesan, a po stepenu podizanja jezika je srednji.²⁴⁸

Pošto su jerovi vokalizovani dosljedno (*b > e*, *ɸ > o*), što je izrazita makedonska osobina, *ə* je u goranski govor ušlo iz jezika i govora koji su ovaj glas imali u fonološkom sistemu.²⁴⁹

U goranskom govoru *ə* je različitog porijekla:

- a) *ə < ɸ*₂ (sekundarni poluglasnik);
- b) *ə < vokal*, redukcijom;
- c) *ə < ɤ*;
- d) *ə < ʀ*, dekompozicijom u sekvencu *ər/rə*;
- e) *ə < ʎ*; dekompozicijom u sekvencu *əl/lə > əv*;
- f) *ə > turski poluglasnik*.²⁵⁰
- g) *ə > albanski poluglasnik* (rijetko, samo u nekoliko slučajeva – *kə-nać, me okənaćila, se okənaćif*).

---

²⁴⁵ Видоески III, стр.19.

²⁴⁶ Remetić, str. 40.

²⁴⁷ Видоески III, стр. 19.

²⁴⁸ Видоески III, стр. 19.

²⁴⁹ Mladenović, 130.

²⁵⁰ Mladenović, 130.

Sudbina jerova (ь, ъ)

Vokalizacija jakih jerova ($b > e$, $\bar{b} > o$) izrazita je makedonska osobina u goranskom govoru. Mladenović smatra da čuvanje tonalitetne opozicije, ali i neke druge osobine, pouzdano svjedoče da je ovaj govor dosta rano imao zajedničku razvojnu fazu sa makedonskim govorima na pravcu Gostivar – Reka – Struga – Ohrid.²⁵¹

I u korijenu i u sufiksima $b > e$:

Óves, se razdénilo, déneska, vézden, járem, témnina, kvásec, úmen, zláten, stúdenec, ópenke, zdrávec;

U toponimima: *Bratanóv venec* Br, *Ófčinec* Zl, *Starčovec* Ko, *Kótelec* Ši, *Méždé'ec* Kru, *Ráven*, Gl, *Bíjanec* Gl, *Píšec*, *Počívalec* Bo, *Stúdenec* Krs Bo Ši Org, *Krásta'ec* Re, *Komáćevec* Krs, *Buréševac* Org, *L'éništa* Ši, Bo, *Drbúloec* Pa, *Budínoec* Bo.

I $\bar{b}$ je uvijek dalo o :

Pésok, četvrtok, pétok, ténok, kóga, nócví, dóžoi, vóška, sótre, lákoć, són, nókoć, ópenok, vó („u“), só („sa“), nízok, Šípok Org, *Pəpok* Rap.

Malo je primjera u kojima je na mjestu nekadašnjih jerova nastalo $\bar{a}$. Broj takvih primjera svodi se na odnos *lako* (pridjev) – *póloko/póloku* (prilog), mada je i ova pozicija neutralisana, jer je distribucija oblika sa $\bar{a}$ ili o u pojedinim mjestima različita.

Oblici *lak*, *laka*, *lako*, *pólako* su karakteristični za dološka sela, u Br je *pól'eko*, dok je u Re Gl Ši Bo Zl Kru *pól'eka*.

Pošto su svi zapisivači narodnih pjesama Gore iz „viših“ sela svuda su bilježili oblike *leka/poleka*:

Poleka odite svatoi
neje gotova manesta (Hasani, 397).

Polekom te kićeni svatoi
Polekom te koni ne morajte (Dokle, 78).

Poluglasnik turskog porijekla

Poluglasnik turskog porijekla u goranskom govoru dao je $\bar{a}$, zatim a , a u nekoliko leksema e . Poluglasnik $\bar{a}$ umjesto poluglasnika turskog porijekla potvrđen je u svim pozicijama.

$\bar{a} < i$:

---

²⁵¹ Mladenović, 130.

Báldəza, čakər, bəktisa (< tur. *bakti*, „dodijati“, „dosađivati“), *kəzdisa* (< perfekat od *kızmak*, „naljutiti se“), *jázək, kəna, Jáldəza* Kru, *fəstan, kəspət, səkl'et, kəskan, hánəma, kənap, sədžade, zəndana, kádəna, ál-tən, sandək, kəbl'e* (< *kibla*), zavíti se spróti *kəbl'e, Kəbros* („Kipar“) Zl.

Hanəme mlade *kadəne* (Dokle II, 22).

ka imala, kara Fatma, golem *k'smet* (Hasani, 31).

go zatvorile, Ibra kulukdžija, vo temna apšana,
džanam, vo temna *z'ndana* (Hasani, 272).

Ešte li đe nosiš, Ibo, *čak'r* Ibo,
đečke nogaice i bela skutača, (Hasani, 29).

pa ti zele, Omer-aga, *sand'k* lire, (Hasani, 320).

Turski sufiksi *-lık, -luk, -lük* daju *-lək*, ali i *lak*, pa i *lok*:
Ráatlək, kalábalək Di, *fukáralək* Rad, *pazarlək, domaćinlək* Br.
Kalábalak, altípatlak, kəskanlak, gúrbetlak, búrmulak Kru, Zl.
Múštilok Kru, *múštolok* Pa Za.

Vi ideme, prijatel'i, *kalabalak* (Dokle, 293).

Sve gledate, halištari, na *prokudlək* (Dokle, 318).

bi som dala, majčice, najgoljem *muštilok* (Hasani, 275).

a < i:

Sándaci, áltan, kálap, džánam Gl Br, *jástak, čádar* Vr Dr.

e < i:

Jástek, Kru Gl Ba, *níšader* Kru Re Gl, ^h*áter* Gl Di Zl.

Vokalske grupe

Vokalske grupe u goranskom govoru su različite po porijeklu – neke su primarne, neke novostvorene nakon ispadanja suglasnika. Neke grupe su stabilne, dok se druge uklanjaju progresivnom ili regresivnom asimila-

cijom i sažimanjem, razvijanjem prijelaznih glasova, desilabizacijom jednog člana.²⁵²

Vokalske sekvence sačinjene od istih vokala, na morfemskoj granici ili u drugoj poziciji poslije gubljenja suglasnika, često ostaju. Ovo se posebno odnosi na novostvorene grupe nastale ispadanjem *h*.²⁵³ Inače, *h* se čuva u Globočici, Borju, Orešku, te zato u zbirci Nazifa Doklea gotovo nema novostvorenih vokalskih grupa koje su nastale ispadanjem suglasnika *h*.

a) Grupa -OO-

Grupa -oo- se javlja u dijelu goranskog govora u kojem se glas *h* gubi u intervokalnoj poziciji ili na morfemskoj granici. Posebno se ova grupa javlja u riječima koje su nastale od prefiksa za komparativ -*po* i riječi koje počinju fonemom *o*:

Poósušen, poóstaren, poóboren, poóbaljen, póopran, poosirómašen, poóslaben, poótvoren, poópušten (poópušćen Re Kru), poótresen, poóceden, poóbujen, poódmoren, pooptéreten, poóretčen Gora;

Sme doóral'e, ka će poostárete, Gora, poóptegni juže Re, dóođam Zl.

Golem mi kuvet *doodāše* (Hasani, 145).

Šo sedim vreme *prooda* (Hasani, 253).

će te čeka, Vajdo bre sestro, dur da *poozdraveš* (Hasani, 233).

b) Grupa -AA-

Snáa Kru, ostánaa, sáan Vr, sabáalje, jáam, máalo, máaše, ćáaja Re, *povíkaa, prášuaa* Or, *dávaa* Zl.

meke mi kruše *davaa*, // belo mi krpče *mahaa*, (Ristovski, 54).

Mi dadoa konja *jaanogo* (Hasani, 16).

sinojka ti dojde od gurbet // i prva *maana* ti najde (Hasani, 20).

pred saba vo *saat* četiri (Hasani, 64).

---

²⁵² Mladenović, 138.

²⁵³ Mladenović, 139.

Ostanaa, majčice, dejke izvadene. (Hasani, 221).

c) Grupa -EE-

Vokalska grupa u glagolskom prilogu sadašnjem *-e+eći* uklanja se razvijanjem prijelaznog glasa ^j: *pije^jeći, nose^jeći, misle^jeći*. Međutim, ova grupa se u nekim mjestima čuva: *odéeći, spijéeći, noséeći* Za Org Kru.

Grupa *-ee-* javlja se u riječi *kede*, poslije ispadanja *d*, tako da imamo oblike *Kée si?* Ot *kée si?* / *Ćée si?* Ot *cée si?* U Zapodu se čuje *Kedé ke 'eš?* (Kede ke ideš?).

Grupa *-ee-* poslije ispadanja *v* čuva se ili uklanja hijatskim ^j/_j: *Šištejec* Rap Ml, *Šište^jec* Ku, *Šišteec* Kru Pa Za, *Krušeečká* plajna Re, *Cáreec* Ba.

M'tna reka *đurđeenska* (Hasani, 417).

vo tija selo *Šišteec* (Hasani, 116).

krušeečka je plajna daleko (Hasani, 247).

voda *sipeeći*, mile braća, na češma studena (Hasani, 293).

držeeći, kara Fatma, teško ralo. (Hasani, 30).

d) Grupa -AI-

Grupa *-ai* javlja se pošto su ispali suglasnici *v* i *h* i intervokalnoj poziciji. Ovo je prisutno u Re i Br, dok se u drugim mjestima grupa „uklanja u svim pozicijama desilabizacijom *i* (< ^j/_j)“.²⁵⁴ Ova pojava je karakteristična za zapadnomakedonske govore.

Stáif, rukáica, praíme, krastáica, go ostaíla, zabráif li Re, *práim* Rap. *Kápkajca* Za, *kípkajca, nógajca* Ši, *prájme* kuća Kru.

U muslimanskim imenima: *Ráim* Dr Kru, *Sáit* Krs Le, *Spáija, Saít* Br. Ženska imena dobijaju *j*: *Rájma, Sájma* Gl, *Vájda* Kru. U pjesmi se javljaju imena *Sájda* i *Kájma*. U Re i Br je *dáidžo*, dok je u drugim mjestima *dájdžo, dájdžofci* Ml.

U toponimima *Pláinice* Cr i *Prpljáišta* Za grupa *-ai* je nastala poslije ispadanja *n* i *đ*.

---

²⁵⁴ Mladenović, 140.

Kuća će *napraime* (Hasani, 70).

golem saltanat *staila* (Hasani, 192).

kuća će *naprajme*, kuća na tri kata (Hasani, 127).

Hajrija ga *stajle* pod fildžan (Hasani, 140).

e) Grupa -AE-:

Grupa -ae u goranskom govoru je različitog porijekla. Često se razbija hijatskim glasom: *térajē, bégajē, gljedájeći, prájet, órajē*.

so golem merak, dado, *tkaeno* (Hasani, 7).

Kod brojeva nastaje ispadanjem *j*: *džidináese, petnáese, dváese*.

f) Grupa -AO-

Javlja se u riječima *gráoi, stráoi* Gora. Javlja se i poslije ispadanja *h* u pozivciji između *a* i *o*:

S'nce *záoda* nad Murga Kru, naše se *naóđaje* vo cela duna Zl.

na ramo puška *graorka* (Hasani, 113).

U goranskom govoru se javljaju i druge vokalske grupe, najčešće poslije ispadanja glasova u intervokalnoj poziciji -IA, -EA, -OA, -OI, -OE, -UA, -UE, -UO:

so *negue* drugari (Hasani, 24).

Da izvadet *ruo* srmeno (Hasani, 7).

na češma voda *sipea*, // dejke ališta *perea* (Hasani, 216).

som *sonualo*, Ali-ago, dva loši *sonoi* (Hasani, 28).

Otidoa vo polje bošnjačko,

Pa *najdoa* tri ora dejčića,

Zastanaa konji vo sred oro, (Hasani, 165).

Kontraksije vokala

Sažimanje vokala u goranskom govoru je česta pojava. Zabilježeni su primjeri nastali sažimanjem vokalskih grupa poslije asimilacije prema prvom ili drugom vokalu.

Nápako (< naopako) je u Rap Krs Br Za Pa Rad, dok je *naópako* u Re Ši Kru Gl.

Zóva (< zaova) je zabilježeno u cijeloj Gori.

Poredbeni veznik *ka* (< kako) je poznat na širem prostoru. Primjeri su potvrđeni i u narodnoj poeziji Gore:

a za *zóva* srmene čorape (Hasani, 185).

Ka me učini, šo me naprai, Altano le,
Ka suo drvo javorovo, izgore bre, (Hasani, 99).

Redukcije vokala

a) Afereza

Fonološka afereza nastaje izostavljanjem nekog glasovnog segmenta na početku primarnog oblika. Primjeri u narodnoj poeziji i u govoru Gore nisu naročito brojni u odnosu na kontrolnu grupu. Bez inicijalnog *-o* potvrđene su pokazne zamjenice za kakvoću *vákof*, *vákvo* i demonstrativne zamjenice za količinu *vóljikaf*, *voljíkava*, *voljíkávogo*, (u Re je *vóljkav*, *vóljkava*), zatim prilozi *vóljko*, *váke*, *vámo*.

Prilozi za mjesto *zgóra* i *zdóla* izvedeni su iz priloga *ózgora* i *ózdola*.

Pridjev *vogódišen/vogódišenj* je bez *-o* u inicijalnoj poziciji. Slično je i sa imenicom *dadénica* („vjerenica“) koja je izvedena od glagola *se dála* („vjerila se“), a nije od glagola *udati se*, jer se u goranskom govoru upotrebljava glagol *omúžila* („udala se“).

Tórnik, *núk* i *dóvica* se dovode u vezu sa ispadanjem *-v* u inicijalnoj poziciji. Glagoli *zela* („uzela“), *stani* („ustani“) su bez *u*:

da čujet, dado dejke *dadene*,
i *vogodišne*, dado, maneste (Hasani, 7).

rano *stanala* Zejnepa (Dokle, 42).

Krotko go dremka *fatila* (Dokle, 238).

b) Sinkopa

Sinkopa nastaje ispuštanjem vokala u unutrašnjosti riječi. U goranskom govoru i u narodnoj poeziji Gore primjeri sa ovom pojavom su česti i brojni. Međutim, postavlja se pitanje šta se u goranskom govoru može smatrati sinkopom, tj. u odnosu na koji se standard može posmatrati – na bosanski/srpski ili makedonski. Mnogi sinkopirani oblici (u odnosu na kontrolnu grupu) su dio kolokvijalnog govora Gore i nisu stilski element narodne poezije Gore.

Ispuštanje vokala u sredini riječi ima i izrazito stilističku funkciju.

Imperativ se javlja u oblicima *játte, itte, dššte, pítte, sétte, ótte*. Međutim. Ovi oblici imaju i nesinkopirane oblike (*sedite, jadite, odite*). U nekim mjestima javlja se i oblik *setve* (*Setve so zdravje Cr Krs Za*).

Jatte, pitte dva koni bratovi (Dokle, 142).

Poleka *odte* svatoi (Hasani, 397).

Sinkopa se javlja i u drugim riječima, kako u glagolima, tako i u brojevima, imenicama, zamjenicama.

Glagol *zábraj* (ali i *zábroj* Org) se češće javlja nego oblik *záboraj*:

i gajlina da ge *zabraj* (Hasani, 52)

Glagol *udri/udrila* javlja se samo u tom obliku, kao i glagoli, *gotvi/ugotvi, žne/žnje*:

Udrila, majko, duša letojna (Hasani, 8).

Se *gotvet* će zakosujet // i će *žnet* njive uzdrene (Hasani, 41).

ja će se *gotvim, ugotvim*, majko (Hasani, 253).

Imenice *órnica* („neorana njiva“), *svírla* („zurla“), *gúnče* (javlja se i u obliku *gúnjiče* Gl Ši), kao i imenice *mádžir* (< tur. muhacir), *fúrna* (< tur. furun, ali i primarno, gr. foŕnos) se uvijek javljaju sa ispuštenim glasom u medijalnoj poziciji. Imenica *den* se u množini javlja u obliku *denoi/denoj*, ali se u nekim mjestima i u poeziji javlja i u obliku *dni*.

Dva *dni* putoj preko ravno pol'e,

Tri *dni* putoj preko Crno more (Dokle, 143).

so dve rale *svirle* tupani (Hasani, 113).

Niz taja niva *ornica* (Dokle, 442).

I v *furna* nedopečen (Dokle II, 18).

Da ne me prežališ, mila majčice, *mádžir* će ti idem (Hasani, 261).

Sinkopa se javlja u primjerima: *óvja, ónja, dvájca, trójca, kítni/kítno, tóljko/tóljku, vóljko/vóljku*:

Berite se, *kitni* svatoj, kitite se (Dokle, 328).

trojca ljudi mi dojdoa (Hasani, 146).

Kol'ko leži, *tol'ko* naračuje (Hasani, 365).

c) *Apokopa*

Fonološka apokopa nastaje izostavljanjem nekog glasovnog segmenta na kraju primarnog oblika. Ova vrsta restriktivne fonometaplazme nije tako zastupljena u govoru i narodnoj poeziji Gore. Pojedini oblici koje navodi Mladenović – *ćút, béš i dík se*²⁵⁵ su novijeg datuma i ušli su iz književnog jezika, dok je oblik *drž/drš* starijeg postanka. Pomenuti oblici se upotrebljavaju kao *tráj, bégaj i dígni se*.

Apokopa je zabilježena i u *ájt, álj* (< da l'i), *dálj* (< da l'i), *álj* (< al'i), *élj* (< el'i), *ílj* (< il'i).

Imenica *prólec* nije nastala ispuštanjem *e*. Moguće je da je izvedena sufiksom *-j*, ili je ujednačavanje izvršeno prema *jésen*. Ipak je izvjesnije da je postala od oblika *prólet* palatalizacijom finalnog konsonanta, kao što su nastali i oblici *lákoć, nókoć, zéc*. Imenica je muškog roda.

U primjerima *dvéstotin, péstotin* sačuvan je stari genitiv množine.

U narodnoj poeziji Gore zabilježen je manji broj primjera u kojima se javlja apokopa:

Drš se, drš se, nuse Muhamedova (Dokle, 370).

---

²⁵⁵ Mladenović, 147.

ilj na tija, majčice mila mua,
šestotin jag'nca (Hasani, 276).

d) Ispadanje više glasova

U goranskom govoru u više slučajeva u medijalnoj i u finalnoj poziciji imamo pojavu ispadanja više glasova. Karakteristični su glagoli *ošla*, *ošlo*, *ošle* (< *otišla*). Oblik može biti analoški prema *došla*, a mogao je nastati i poslije gubljenja suglasnika u intervokalnom položaju.²⁵⁶

dur ne ste *ošle* na muža (Hasani, 228).

ti ka si *ošov* vo Prizren // ona ti *ošla* vo roda (Hasani, 113).

Glagol *póljaj* je nastalo od *pógljedaj* u procesu nakon ispadanja *g* i palatalizacije *l* (*pogljedaj* > *pogljeaj* > *poljaaj* > *póljaj*). Od ovog glagola je i *ljáj*:

Ljaj, sega ke ni go prajet školo novo Za.

Nikoj ne ti dojde, Ilinko divojko, doma da te *polja* (Hasani, 370).

da ga viđime, ajde, da ga *poljame* (Hasani, 156).

U Re je *prógori* (govoriti, pričati):

Sme *progórilje* nešćo za svabda, *prógori* so bavajka nasamo.

Ispadanja po više glasova javlja se i kod imenica: *Dúren* Dr Ba Vr, *Dúrenj* Za Pa Rap Krs Le. Imenica *plánina* se češće javlja kao *plájna*. Karakterističan je oblik imenice *déjka*. U govoru je poznata samo u ovom obliku, dok se u pjesmama javljaju i oblici *dévojka* i *dívojka*. Od *déjka* su i pridjevi *déjkečki/déjčečki* i *déčki*. Svi ovi stilemi svojom jačinom i ekspresivnošću utiču da govor Gore i narodna poezija Gore postanu zaseban i specifičan fonetsko-fonološki areal.

Imenica *ponévdénik/ponédevnik* javlja se i u obliku *ponédovnik* Re, kao i *ponóŭnik* Br.

Duren je, Kurto budala,
Za *dejke* i za bećari (Dokle, 43).

---

²⁵⁶ Mladenović, 149.

so *dečko* ruo će sedim (Hasani, 131).

duri vo *plajna* Maruša (Hasani, 306).

vo *ponounik*, mladi Asan-aga, ferman mu dadua (Hasani, 372).

I u drugim riječima je došlo do ispadanja više glasova u finalnoj poziciji: *záš* (*zášto*), *ka* (< *kako*), *bóš* (< *bóže* < *bóžem*), *jen* (*jeden*), *ke/će* (*kede/ćede*), *káne* (< *kako da ne*).

Ko me ostaj, more Asan, sama *jena* (Hasani, 4).

boš će dojde za Đurđevden (Hasani, 21).

Zaš mene ne si kažalo? (Ristovski, 36).

jen trndafilj i jeden karafilj (Hasani, 393).

e) Asonanca i aliteracija

Asonanca je ponavljanje istih vokala ili vokala istog tipa – prednjih ili zadnjih na primjer u određenom segmentu teksta, u cilju stvaranja glasovnog simbolizma, eufonije ili asocijacije na ključnu ili tematsku riječ tog teksta.²⁵⁷ Asonanca se često javlja u kombinaciji sa aliteracijom (ponavljanje istih konsonanata ili konsonanata istog tipa).

Aliteracija je ponavljanje istih ili istotipskih suglasnika u tekstu, sa istim zadatkom kao i aliteracija. Asonanca i aliteracija zasnovane su na operaciji iterativnog dodavanja, a javljaju se u reduplikacijama, onomatopejama i drugim zvučnim figurama kao i u figurama ponavljanja.

U narodnoj poeziji Gore, u kojoj jezik ima istovremeno i poetsku i muzičku funkciju, emitent poruke veoma često poseže za postupkom slikanja glasovima. Glasovni simbolizam ima za cilj ili stvaranje zvučne slike koja odgovara sadržaju stihova, ili da ponavljanjem glasova koji dominiraju u ključnoj i tematskim riječima stihova stalno potencira i ističe važnost tih riječi.

U narodnoj poeziji Gore vrlo često dolazi do preplitanja autentičnog muzičkog zvuka i slike. Tako se sugerira impresivni vizuelni i intenzivan

---

²⁵⁷ Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika*, NUK, Sarajevo, 2000. str. 111.

auditivni (muzički) doživljaj. Zapravo, u njima je prisutna igra zvuka i slike.

Nalazimo obilje asonanci (monoasonanci / kada se ponavlja jedan vokal više od polovine prisutnih vokala u stihu/), aliteracija (monoaliteracija, bialiteracija), kao na primjer u pjesmi *Kurtence kurto budala* (Aj ugurala, kurto, natamo, // ugur da ti se ugodi // ka ugodena pogača) gdje se *u* i *g* ponavljaju u gotovo svim riječima. Ili početni stih pjesme *Ga sakale Ilinka divojka, dalek nadaleko* u kojem se, kombinacijom asonance i aliteracije (ponavljanjem *a*, *k*, *d*), postiže izvanredan stilistički i zvučni efekat

U zbirkama goranske poezije asonanca i aliteracija predstavljaju značajno stilsko i jezičko bogatstvo i prisutne su u mnogim pjesmama:

Nelj ti reko, Jorge more,
Elj me majka dala,
Elj me majka dala,
Na devet devera
Na devet devera, Jorge,
za najstaro haro, haro i grbavo (Dokle, 276).

Po rosa, po rosa, // Jena moma bosa.
Po moma, po moma, // Jeno Turče mlado (Dokle, 34).

Koj je krif, / Neka je žif. / Koj je praf, / Prah i pepaf (Dokle, 107).

Ne teraj torec, / Stratorec, / Tija je kučkin praporec. (Dokle, 103)

Vo leskiče, vo leskiče // Jeno tenko prtče.
A pri prtče, a pri prtče, // Momče i divojče (Dokle, 214).

Asonanca i aliteracija se najčešće realizuju kroz ponavljanja, rиму i druge stilske i ritmičke efekte, čime se pojačava ukupni doživljaj pjesme. Stilogene mogućnosti ovih figura se pojačavaju u kombinaciji sa drugim fonetsko-fonološkim figurama kao što su: *proteza* (dodavanje fonema na početku riječi); *epenteza* (ubacivanje fonema u sredinu riječi) i *paragoga* (dodavanje na kraju riječi); ili pak njima simetričnim pozicionim oduzimanjem fonema: *afereza* (oduzimanje fonema na početku riječi); *sinkopa* (oduzimanje u sredini riječi) i *apokopa* (oduzimanje na kraju riječi).

KONSONANTIZAM

Fonološki sistem konsonanata goranskog govora razlikuje se od fonološkog sistema okolnih slavenskih govora po čuvanju foneme *h* u svim pozicijama, ali ne i u svim leksemama.²⁵⁸ I Vidoeski smatra da se goranski govor po nekim osobinama razlikuje od svih okolnih dijalekata „и на македонската и на српската страна.“²⁵⁹ Među značajnijim karakteristikama Vidoeski smatra i čuvanje foneme *h* i procese u vezi sa njom.

Konsonantski sistem goranskog govora razvijao se pod snažnim uticajem neslavenskih jezika – turskog, arapskog i albanskog. Dio fonema javlja se s različitim alofonskim varijacijama, a uočava se i fonološka neutralizacija.

Unutar goranskog govora uočljive su razlike u pogledu distribucije konsonanata, tako da su u pojedinim govornim tipovima pojedine foneme gotovo nestale, dok su u drugim stabilne.

Fonološki sistem konsonanata goranskog govora čini 26 jedinica:

<i>Sonanti</i>	<i>Opstruenti (šumni suglasnici)</i>
v m	p b f
l r n	t d
j lj nj	c dz s z
	ć đ
	č dž š ž
	k g h

Glas H

Suglasnik *h* se u govoru Gore očuvao u svim pozicijama, osim u res-teličkom tipu. Najbolje se očuvao u Globočici, Borju, Orešku, Crnje-ljevu, Urviču, Jelovjanu i Brodu. U Šišteecu je očuvan kao u dološkom ti-pu gdje se u nekim pozicijama javlja sa oslabljenom frikacijom. U alban-skom dijelu Dološte – u Zapodu, Orgosti, Pakiši, Orčiklju i Košarištu – *h* je na granici stabilnosti, jače je frikacije nego što je u kosovskom dijelu Dološte. To je zbog uticaja albanskog jezika sa kojim se graniče ova sela i školskog sistema na albanskom jeziku koji je uspostavljen prije više od osamdeset godina.

---

²⁵⁸ Mladenović, 153.

²⁵⁹ Видоески III, 314.

U Urviču i Jelovjanu *h* se javlja dosljedno i u svim pozicijama, slično kao u Globočici i Borju. Očuvanje foneme *h* u urvičko-jelovjanskom govoru može se povezati sa mjestom iz kojeg su doseljeni stanovnici ove subgrupe. Naime, pouzdano se zna da ih je većina došla iz Borja i Broda, sela u kojima se *h* dobro očuvalo.

a) *H* normalne frikacije:

Hál'išta, harámija, haírl'ija, hával'e, halaf, haram, hećim, hal'ištari, háрно, hódža, hálva, hájde, hájvan, hódim, hrána, hajátnica, hájduk, Hálim, Hánífa, Hájrija, Háta, Háva, Hímet, Hánka, Hál'il', Hámzo, Hárun Gl Bo Ore Ur Je, *L'ivada Haljítova* (top.) Ore, *Hajdétovo* (top.) Krs, *Hutóv vir* Gl, *Hodžiné mlake* Je.

Sáhan, máhalo, bóha, máhaf, jóha, čóha, rúho, tího, sóha, tróha, spáhija, snáha, máhal'ka („preslica“), *se obáliha, séhir, se úrnaha, záhoda, gréhota, se nábraha, dóhođa* Gl Bo Ur Je, *Šundinskó mahalo* (top.) Bo.

Órah, sméh, gráh, glúh, vídeh, míslíh, íh (uzvik) Gl Bo Ore, *méh, síromah, níh, gréh, órah, práh, strétoh, ímašoh, vídoh, nájdoh* Br.

Zbirke narodnih pjesama ne daju pouzdanu sliku upotrebe glasa *h* u goranskom govoru. Hasani ga veoma slabo upotrebljava, dok Dokle koristi govor svog rodnog sela, Borja, u kojem je *h* u jakoj poziciji i ne pravi razlike unutar jezičkih tipova.

U zbirci Hasanija se *h* gotovo ne upotrebljava, čak ga nema ni u pjesmama koje su iz Broda u kojem se *h* dobro čuva u mnogim pozicijama. Zbirka Ristovskog je nepouzdana, jer su informatori pjesme bilježili prema nahodanju. Dokle je validan samo za onaj dio goranskog govora u kojem se glas *h* dosljedno čuva. Redžeplari *h* upotrebljava u svim pozicijama, bez obzira da li je pjesma iz sela u kojem je ova fonema gotovo neutralisana.

Beri svuje, naša dejko, *halali* se (Dokle, 304).

Ka go *pohuli mahalo* (Dokle, 268).

Hajrijo, haro te udrilo (Hasani, 140).

Spahinče se zaženilo,
Vo *sabah* dejka izvadi
Na ruček mu ga *dadoha*, (Dokle, 57).

b) **H** sa oslabljenom frikacijom (^h)

U znatnom dijelu goranskog govora glas *h* se javlja sa oslabljenom frikacijom. Pojava je prisutna i u mjestima u kojima je *h* u svim pozicijama stabilno. U pjesmama i materijalu je veoma teško pratiti ovu pojavu. Mnogi sagovornici u jednom trenutku riječ izgovaraju bez *h*, dok naredni put istu riječ izgovaraju sa glasom oslabljene frikacije (^h).²⁶⁰

Inače, *h* sa oslabljenom frikacijom se javlja u svim pozicijama riječi:
^hájduk, ^hambar Ši, ^harbet, se ^hrđi kuće, ^hambar Pa Org Za, ^halva, ^hitno, ^haram, ^hÁlim, ^hízmet Org, ^hal'íštari, ^hÁljit Krs, ^háljišća Re, ^hAsóv potok Kru, ^hák, ^hóro, ^hítaje Di, ^hálal, ^hódža, ^hódime Ba, ^hánuma, so ^hájvana Le, ^hódaf, ^hódala Ml, imaje dućan vo ^Han Zl.

idí^hodi, *Dovnji má^halo* Cr, *réko^ha*, *práša^ha*, *po^hítaj* Org, *sabá^hal'e* Kru, *sú-^ha* Zl, *sná^ha*, dva *vrá^ha* Di, sedum *sá^hata* Rap, me *iskəpa^ha* Or, *sú^ha jó^ha* Ku, *rázbra^ha*, *sná^ha* Ml, *má^halo* Rad, *pró^hiđam* Le, ni *ostána^ha* Vr, *á^har* Za Pa Vr Org.

njt^h, ná *sába^h*, *mé^h*, *strá^h*, *óra^h* Za Pa Org, *gré^h* Ml, *strá^h*, *smé^h*, *sú^h* Lju, *óra^h*, *glú^h* Rad, *síroma^h*, *nú^h*, *sú^h* l'ep Dr.

c) *Ispadanje H*

H ispada u svim pozicijama, u svim selima, ali u različitom obimu. Najstabilnije je u morfemama za oblik.²⁶¹ Do sličnog zaključka smo došli prilikom terenskih istraživanja i analize narodne poezije Gore.

Úsen, *áber* dojde, *Uskiná češma* (top.) Re, *ládnoča*, *odéeci*, *íljado* Ml, *Ladén kamenj Ši*, *ljép*, *ládno*, *ódi* Krs, *álva* Kru, *Ásan* Ml, *Árun* Za, *ótelj*, *áter*, *ámbar*, *odžínica* Br, *ándžar*, *álal* Rap.

Gróot (top) Re, *Úo*, *čóa*, *jóa* Gl, *muárebe*, *zaídaa* Br, *spáija*, *gréota* Krs, *pód-latka* Kru, *rúo* déjkino Vr, *donésoa*, *dádoa* Ba, *stréa*, *jáal'e* koni, *vídoa* Re, *Mémet*, *Ámet* Rap, *iljézome*, *ístina* („ohladi se“) Dr.

Vr, *prá*, *strá*, *grá* Za Gl Crni vr (top.) Zl, *mé*, *strá* Kru, *ódma*, *vr* Dr.

Svi rabotame so *stra* vo srce (Hasani, 10).

Jeno *sabaalje* srce me zabolji (Hasani, 11).

²⁶⁰ Prilikom terenskih istraživanja u albanskom dijelu Gore, mnogi sagovornici su me ubjeđivali kako se *h* čuje u svim pozicijama stabilno, ali su kasnije i sami bili u dilemi da li ga izgovaraju ili ne. Posebno je tako bilo u Zapodu, Pakiši, Orgosti i Crnjeljevu.

²⁶¹ Mladenović, 158.

odamno nikakov *aber* nemam (Hasani, 12).

ajduci glava dignalje (Hasani, 269).

pod *strea* som noćevala (Hasani, 285).

d) Neetimološko **H**

Neetimološko *h* na početku riječi ispred vokala može se smatrati protetičkim glasom.²⁶² Takvo *h* se sreće kod muslimanskog stanovništva. Koneski ističe da je aspirirano *h*, kao fakultativan pristup vokalima u početku riječi, zabilježeno u govoru torbeškog (islamiziranog) stanovništva u Zapadnoj Makedoniji.²⁶³ I Vidoeski saopštava da se u govoru prilepskih i kičevskih Torbeša javlja prizvuk *h* na apsolutnom početku riječi ispred vokala.²⁶⁴

Neetimološko *h* je uglavnom sa smanjenom frikacijom.

^hÚlaf, ^húbava Ba, ^hÚbavi Sájbija („Dobri Bog“) Gora, ^hódžak, ^hástal Krs, ^hástalče, ^hódžaci Gl, ^hrš, ^hrđave Le, ^hálišta, ^halíštari, Bo Org, ^halíštari Je Ur.

Svadba ni je, ja drvari, v *hubaf* vakat (Dokle, 320).

Slušaj, *halištari*, šo velime (Dokle, 311).

So Ramčeta, ja mlanesto, *hulavogo* (Dokle, 348).

U svim navedenim primjerima *-h* ima protetičku funkciju.

e) Supstitucije **H**

Broj leksema u kojima je došlo do supstitucije foneme *h* je veoma mali. Supstituenti su: *k*, *g*, *v*, (*j*). Običnije *h* ispada bez traga.

Vazduk,²⁶⁵ *tepic* Ml, *záktev* Re, dvá *tepika* (mn. *tepic*), *vázduk*, *pl'ek*, Vr Kru.

---

²⁶² Mladenović, 159.

²⁶³ Koneski, *Istorija*, 76.

²⁶⁴ Видоески I, 314.

²⁶⁵ U Gori stariji umjesto *vazduk* upotrebljavaju imenice *soluk* i *hava*.

Ágmet, Mágmut, jágna, mágna, oglúgnala, nígne Br, *jágnaf* na kojna, *nignó-dete* Gl *gí* viđi (gi < ih) Za;

Imenica *kóžuf* (< kožuh) javlja se i u oblicima *kóžuv, kóžuvi* Krs, *kožúvišta* Or, *kožúfišća* Re, *kóžufče* Br, Kusi *kožufci* na ramo (Dokle, 218).

Magmut će ide vo Tursko (Hasani, 270).

aren svekor *Agmet*-aga, // *Agmet*-aga krotko jagnje (Hasani, 289).

mi ga *jagni*, Crna Arapino, debeuka kobilka (Hasani, 366).

Da turet, majko, zimske *kožufi*, (Hasani, 8).

Glas J

Goranski govor poznaje *j* punog izgovora i poluredukovano *j* (^j). Izgovor glasa *j* zavisi od fonetskog konteksta. Najbolje se čuva na početku riječi ispred vokala prednjeg reda. U medijalnoj poziciji najbolje se čuva u neposrednom susjedstvu nekog drugog suglasnika. U intervokalnom položaju najbolje se drži između dvaju vokala zadnjega reda. Na kraju riječi se ne čuva jedino iza vokala *i*.

a) *J* na početku riječi

Jézik, jéden, jénoš, jájce jégl'en, jél'en, jétim, jéž, jéla, júže, júžica, jétok, Jónuz, jástrem, jerébica, Jákup, jádem Gora, *jópe* Gora bez Re. Na početku riječi *j* se javlja i u mnogim toponimima: *Jámčica* Rad, *Jámke* Gl Lje, *Jóšice* Le, *Jávoriče* Krs Kru, *Jávor* Za Le Kru Ore Di Bo, *Jélica* Br, *Júlica* Bo, *Jásika* Kru Ši, *Jaríl'ica* Zl, *Jezero* Di Zl Kru, *Jasikoina, Jávori*, Re Org, *Jahové* njive Ši, *Jásen* Bo, *Judiné l'ivade* Je.

b) *J* u unutrašnjosti riječi

U grupi *-aja-* *j* se dobro čuva i rijetki su primjeri sa ispadanjem ovoga glasa:

Óvaja, tája žena Rad, *ónaja* Kru, *ávaja* Cr (*a* < *o* daljinskom asimilacijom). U Br su zabilježeni primjeri *óvaa, táa, ónaa*. Primjer *óvaa* zabilježen je i u Gl i Le.

U grupi *-ija-* *j* se dobro čuva:

Zmija, džámija, Sájbija, sunétl'ija, šámija, Hájrija, postécija/postéki-ja Gora, kao i u toponimima: *Mítrija Re, Níjača Cr, Tábiya Kru, Karšija Rap, Bijača Bo, Mijáčove Krs.*

U grupi *-oja-* ispalo je *j* pa je stvorena grupa *-ua*. Ova osobina je prisutna i u pološkim govorima: *púas, múa, tvúa, kúa, svúa, zápuaf.*

Grupa *-oje* dala je *-uje*: *Svúje, nékuje, múje*. Inače, *j* ne ispada u grupi *-uje*.

U grupi u kojoj je *j* ispred *i* veoma je nestabilno, pa često ispada. Ako je sačuvano, onda je to *j* sa slabom pozicijom.

Terziín kamen (top.) Re, Terdziín kamen (top.) Bo, Ilín kamen (top.) Ši, Kadríinci Je, Amdúina sésstra Dr, Sajbúina rábota Kru.

Dejče, bre, turi de go *šamiičeto* (Ristovski, 20).

Ilinko divojko, bratče *Aliiče* (Hasani, 370).

I u grupi *-oji j* gotovo uvijek ispada: *ízbroi Or, póilo, gnóiste Rap, tróicam Re.*

c) **J** na kraju riječi

Na kraju riječi *j* se dobro čuva iza samoglasnika *a, e, o, u*, dok iza *i* ispada, posebno u drugom licu jednine imperativa.

Slúšaj bíraj, svákoj, níkoj, mój, tvój, kəsaj, čěj, pišuj, gájl'uj, kúpuj, šěj („svadbena oprema“), *lój, gnój, kážuj, némoj, svój* („rod smo“) Gora.

Násmi se, pósmi mi se dur ne ti som se posmijaf, zgrí se, ótsi brašno, pí malo vodica, nápi se Gora.

d) Protetičko **J**

Protetičko *j* je prisutno u goranskom govoru. Karakteristični su primjeri: *jópe* Gora (osim Re gdje je *ópe*), *júže, júžica, jút্রে* (češće se koristi *útre* i *vútre, vútro*), *jóbojke* Gora, *jóbojće* Br.

U narodnim pjesmama protetičko *j* se javlja i u riječima u kojima ga u govoru nema. Ova pojava je više odlika ženskog pjevanja:

Pa da panem vo turska *jordija*
da *jodberem* mlado bez mustađe (Ristovski, 12).

košulja ne ga *joprara* (Ristovski, 42).
Od večera, maje, se *juspalo* (Ristovski, 45).

Glas V

Varijacijsko polje glasa *v* u goranskom govoru široko je – od labiodentalnog (*v*) do fona sa bilabijalnom artikulacijom (*w*).²⁶⁶

Glas *v* u goranskom govoru je podložan promjenama i ispadanju. U određenim gramatičkim kategorijama sporadično ima bilabijalni izgovor. Potpuno se gubi u određenim pozicijama. U nekim pozicijama pomoću sonanta *j* uklanja se zev nastao ispadanjem glasa *v*.²⁶⁷

a) *V* u intervokalnoj poziciji

Iz grupe *-avi v* ispada s visokom dosljednošću u glagolskim oblicima i imenicama. Pojava je prisutna u mnogim makedonskim i srpskim govorima.

Školo ni go *náprajlje* Za, džade ni se *póprajlo* Ore, *váljajca* Org, *ubáina*, *ostáila*, *zabráila*, se *zábaila*, *valjáica*, *nogáica*, *kukáica* Re, *nógajce* Org, *kípkajca*, *grmajca*, ^h*úbajna* Ši.

V je nestabilno i u grupi *-ovi*, dok je u grupama *V + v + e* nešto stabilnije, ali se i ovdje različito ponaša.

Sínoji, *sədoi* Ore, *lástojca* Org, *jalojca*, *brézojna*, *búkojna* Kru Gl, *Bréstoј Drángoške* Bo, *Brátkojca*, *Ljekojtá voda* Kru Vr.

Ráven (top.) Gl Rad Ku, *Zúkove kórita* Krs, *Stančevé mlake* Zl, *Báćevec*, *Búkojec* Rap, *Boróševac*, *Trdóšovec* Pa, *Brátóec* Ku, *Maslároec* Vr, *Budínoec* Bo, *Gramatníkoec* Gl, *Drbúloec* Pa, *Mézđeec* Kru, *Šíšteec*.

Ka me *ostaj*, more Asan, sama jena,
Sama jena ka *kukajca* (Hasani, 4).

će idem devet *denoi* (Hasani, 22).

Kave vi sme, prijatelj'i, *napraile* (Dokle, 295).

Šo se beli gore vo planina,
da l' se *orloj* eli se *kamnoi*,
eli se *snegoi*? (Hasani, 215).

U grupi *-ava v* je stabilno, veoma rijetko ispada:

---

²⁶⁶ Mladenović, 168.

²⁶⁷ Remetić, 79.

Sme bralje *mórava* (cvijeće) Kru, ge *stávaje* na vrata Oč, sme *pro-dával'e* sal'ep Gl, *Mórava* (top.) Ši Zl Krs Rap, bila *húbava* dejka Gl Bo, će mi izbega *krava* Org, Moravice, mətna i *krvava* Ši, ^hodime *náamo-ná-tamo* Rad.

Grupa *-ova* je stabilna, osim u brodskom govoru u kojem, nakon ispadanja *v*, *o* prelazi u *u*: *brátúa*, *négúa*, *junákúa*, *Čučúljúa*, *Agmet Đurđúa vodenica*, *Iljaz Kozarúa vodenica*, *Jaja Cakúa vodenica*, *Jaja Štičariúa vodenica*, *Smailj Bogdanúa vodenica*.

mi otidua, Jana belo grlo, vo *rodúa* kuća (Hasani, 368).

U grupi *-u(v)a* : *uje* u osnovi glagola i u izvedenim imenicama, *v* je nestabilno, rijetko se čuva, skoro dosljedno ispada:

Čúvala deca Le, *Sajbija* da te *čúva* od^t lošo Gl Kru Zl, deca po^hubavo go *čúvaje* jezik Za.

Kupúalje žito ot Tetovo Rap, *čúa*, *čúaje* Re, *čúaš* za deca Ba, stari *ka-žúalje* Di sme *pišú^walje* Org, *stánu^wat* ráno, *pišú^wate*, *pominú^wate*, *pišú^wanje* Za Pa, *letú^wačka*, *utepú^wačka*, *vrzú^wal'če*, Re, Kru, *zúanci* Gora.

tri leta som *letualo*,
tri zime som *zimualo* (Hasani, 16).

sama som ge žnela
em sama *vrzuala*
som go *nazuala* Alija žetvarče
Alija *vrzualjče* (Hasani, 24).

U grupama *-avo*, *-evo*, *-ovo* *v* je veće stabilnosti. Rijetki su primjeri sa *w* ili sa ispadanjem *v*. Ispadanja su najčešća u brodskom govornom tipu. U imenici *dějka*, nakon ispadanja *v* došlo je do asimilacije i kontrakcije vokala. Ovu pojavu Vidoeski objašnjava: *dévojka* > *deojka* > *deejka* > *dejka*. Međutim, u narodnim pjesmama mnogo češće se javlja oblik *dívojka*.

Jávori (top.) Re, Rad, *Zavórište* (top.) Za, *Visók zavor* (top.) Zl Kru Krs, *pálavo* konjište Pa Rap, *závojka* („okrajak hljeba“) Kru, *hulavó-dete*, *húbavo* Bo Gl.

Krúševo, *Crnjél'evo*, *Račevó* brce (top.) Zl, *Bal'evó* gumno (top.) Ši, Kru, *Bačevó* selo, *Hul'ičevo* báčilo Bo, *Carevo l'ivadiče* Ur.

Lózje *Jonúzovo*, Trlo *Rámšovo* Rap, *Ramánovo* Lju, *Koprovó* brdo Zl, *Hajdétovo* Krs, *Ibišovo* Re, *Zabósovo* Ml Ba, *Danovó* mesto, *Mitrovó*

selo Org, *Ljupanovó* jábuče, *Damatovo* rudíniče Bo, *málovo*, *brátovo*, *Mávrovo*, *Tétovo*, *Súljovo*, *sínovo* Gora bez Br.

b) *V ispred suglasnika*

Na početku riječi *v* (< *vb*) ispred *s*, *z* i *f* ispada: *zímam*, *stánala*, *zéla*, voda *zóvrela*, *fátila* Gora, *vátila* Br.

V se dobro čuva u glagolima *vl'ézi*, *vl'égla*, *vl'éče* kao i u glagolu *vníkna*, trava *vníkna*.

reka Bistrica kuća ni potkopala
vo dvoraj ni *vlegla*
i ni *zela*, Ali-ago, babeta i matere! (Hasani, 27).

Imenice *tórník* i *dóvec/dóvica* potvrđene su samo u ovom obliku.

U imenici *vnúk* *v* se čuva, osim što se Re i Kru javlja i u obliku *nuk*. U albanskom dijelu Gore ova se riječ zadržala samo kod starijih osoba, dok su je mlađi zamijenili albanskom riječi *nip*.

U unutrašnjosti riječi ispred bezvučnog suglasnika *v* se obezvučava:

Séfski, *ófca*, *tráfke*, *kófčeg*, *čáfka*, *vřfka*, *dófčište* Gora, *dófčišće* Re Kru, *Ófčinec* (top.) Zl, *Senókofce* (top.) Org.

ti da ga viđiš Zejnepa, // Ka bere *trafke* zelene (Dokle, 40).

Mi potfati tri *ofčara*, (Dokle, 71).

Sedejeći, dade, niz *kofčedzi*, (Dokle, 480).

na noge imaše *vřfke* nekitene, (Hasani, 58).

Iz grupe *-ovs* *v* najčešće ispada: *Skendéroski*, *Destánoski*, *Bećíroski* *Alíloski* (prezimana) Br, *Bajroská mlaka*, *Durosko l'énišće* (top.) Kru, *Bréstoj Drángoske*, *Kal'oská niva*, *Kámen Díšoski* Bo, *Žifkoska lívada* Ši, *Kaljoska vodénica* Re, *Čeljosko máhalo* Ur.

Ukoliko se čuva, tada se *v* neutrališe sa *f*: *Dulofské* njive Rap, *ófce Túćéfske* Re.

U imenima rodova najčešće se *v* čuva, ali ima primjera gdje se neutrališe sa *f*:

Balabánovci, *Pačarízovci*, *Surdúljovci*, *Maljékovci*, *Páškovci* Rap, *Dúrovci* Ši Kru Krs, *Ábdovci*, *Čekúkovci* Ku, *Anđúrovci*, *Bárdovci*, *Káso-*

vci Le, *Dríndovci*, *Jadrášovci*, *Kájčovci* Lju, *Durákovci*, *Kókljevci*, *Křčovci*, *Mřčovci* Zl, *Cárevci* Ur. *Kórčovci*, *Láčovci* Je, *Mícovci*, *Strúljevci* Ši.

Mladenović ove primjere navodi isključivo sa *f* – *Bogdánofci*, *Bajmákofci*, *Balabánofci*, *Gágofci*.²⁶⁸ Dokle ih različito bilježi – nekada sa *v*, nekada sa *f*, što potvrđuje činjenicu da se radi o pojavi koja nije jasno definisana: *Kalízofci*, *Kapánofci*, *Damátofci*, *Prcánofci*, *Olománofci*, ali *Kál'ovci*, *Gíđevci*, *Démovci*, *Cékovci*, *Dupéšovci*.²⁶⁹

Ovdje se radi o poziciji koja je negdje na sredini – *v^f*. Većina informatora je ova imena bilježila sa *v*, dok su na pitanje da li je *v* ili *f*, uvijek bili u dilemi.

c) Grupa *v^b* u prijedlogu

Po kontinuantima *vo* i *v* goranski govor se naslanja na obližnje zapadnomakedonske govore.²⁷⁰ Ovaj prijedlog se u goranskog govora upotrebljava sa različitim značenjima: pravac kretanja (Tíraf za *vo* Drágaš); boravak, mirovanje (*Vo Zápod* sum roden); kazuje vrijeme (Mlanesta *vo* nedelja ga zelje).

Prijedlog *vo* javlja se i u obliku *v*. Mladenović navodi i primjere u kojima se ovaj prijedlog javlja sa vrijednostima *w* i *vu* (l'éži *w* ódaja Ml, *vu* róda ne ga púšćala Kru). Pošto je navedeni primjer sa *vu* iz Kruševa, nije potvrđen na terenu. (Primjer bi bio poznat autoru ove knjige, pošto je rođen u ovom selu.)

Oblik *vo* se češće upotrebljava od oblika *v*. Oblik *v* se ne upotrebljava ispred riječi koje počinju sa *v* i *f*, već samo *vo* (*vo* voda, *vo* var, *vo* vir, *vo* fildžan, *vo* fanulja).

Manji broj toponima je zabilježen sa *vo*: *Vo Seférovo* Za, *Vo drén* Cr.

U narodnim pjesmama prisutna su oba oblika. Ponekad oblik *v* ima ritmičku i metričku funkciju:

v meana mi go prodalje, (Hasani, 85).

Vo planina jena izvir voda, (Dokle, 49).

Ljuba da *v* roda ne puštaš (Dokle, 58).

---

²⁶⁸ Mladenović, 175.

²⁶⁹ Dokle, *Rječnik*.

²⁷⁰ Mladenović, 176.

Glas F

Osim u brodskom govoru, gdje se najčešće supstituiše sa *v*, u ostalom dijelu Gore *f* se dobro čuva. Mnogi autori ističu da je prisutnost *f* u goranskom govoru očekivana, pošto i obližnji makedonski i srpski govori dobro čuvaju ovaj frikativ. Ivić iznosi stav da se glas *f* dobro čuva u govorima Muslimana zbog intenzivnijih kontakata sa turskim jezikom.²⁷¹

Fonema *f* se u goranskom govoru javlja u svim pozicijama. Najčešće dolazi u pozajmicama (među kojima najveći dio otpada na orijentalizme), u rezultatu desonorizacije *v* i u riječima onomatopejskog porijekla.

a) *F* na početku riječi

Fák („mišolovka“), *fánulja/fánelja* („džemper“), *fésat, fés, fáraš/fároš* („kutija za smeće“), *féner, frc-frc* (onomatopeja), školo ni je *fétvo, fíl'a, fíča* za hališta, *fíl'džan, fřtuna*, pot kapa *fótuska, fúrke, féredže*, otišl'e *finárije, fíraun, fítme*, ogin beše *fótnat*, ot njego ti *fúfka, fúka* nos svekede, *fúkara, fúci* nešto, *fəstan, fúrna*.

Javlja se u patronimima kao i u malom broju toponima.

Fázil'a, Férat, Fázl'ija, Fídana, Fétanka, Fúat, Fátima, Fátma, Fárija, Fériz, Fíkret, Fírda, Fírdeza, Fėjzo, Fáik, Fúčkovci (rod) Org.

Feratovó češmiče Bo, *Filjíbine* kućarice Rap, *Fúrna* Re, *Fíljiži* Krs, *Feratová* l'ivada, *Fíšek* Za.

b) *F* u sredini riječi

Íftar, íftira, músafir, kárafil', téferič, kófa, náfil'e, téfter, séfte, sófra, náfaka, kádife, tráfka, vřfka, zbífka, mífka, šífka, číft, séfa, cəfte, žəftica; Áfiza, Árifka, Réfija, Šéfija, Náfija, Ráfet, Sáfet, Séfer, Šéfik, Téfik; Jéftinci, Zóf doljec Krs, *Pećinóf kamen* Re, *Radóf kamen, Džinóf* potok Kru, *Sófiče, Ófčinec* Zl, *Zásofca* Ko, *Téferič* Krs Bo.

c) *F* na kraju riječi

Pétef, álaf, músaf, zárf, káda'if, záif, céjif, ^hóšaf, čáršaf, štr'bať, gr'bať, pótkuf, óglaf, ótruf, se nástršif, kóf, vřzgul'af;
^hÁkif, Ráif, Árif, Sáif, Názif, Dál'if, Júsuť, Máruť, Húsref, L'átif, Šéřif;

---

²⁷¹ Ivić, *Ogledi II*, str. 85-86.

Dóf Rap Krs Ku Lju, Káf, Strmof, Méf Rad, Lókof Ra Le, Vákuf Vr, Vákof Ba, Niní dof Krs, Dóf Jášetov Bo, Zádef Org Cr Krs Je, Vákaf, Samardín dof Kru, Córdof Ku.

d) *Supstitucije F*

U nekim riječima, uglavnom u Brodu, *f* je dalo *v*:

*Sóvra, váti, vrlji, árive, vájde, véner, víljdzan, Aníva, Atíva, Vátima, Džáver, Šériv, Vérit, Vérida, Mústava.*²⁷² U Re je zabilježen toponim *Severové-rupe*, kao i rod *Sevérovci*.

Blage go dremće *vatija*, (Hasani, 13).

Ja će ti *vatim* alajka (Hasani, 270).

nel' sme jal'e od jena *sovra*, (Hasani, 73).

Vrisna pisna *Vatima* kadana (Hasani, 205).

Afrikate

Sistem afrikata u goranskom govoru simetričan je i tročlan: *c – dz; ć – đ; č – dž*. Afrikate mogu biti u inicijalnoj i medijalnoj poziciji, na apsolutnom kraju riječi samo bezvučne.²⁷³

Glasovi *ć* i *đ* nejednako se izgovaraju u goranskom govoru, mada su sačuvali svoj fonološki status. U njihovom izgovoru, u većoj ili manjoj mjeri, frikativna komponenta je uvijek prisutna. Koneski smatra da su u zapadnomakedonskom narječju ovi glasovi bliski srpskohrvatskim glasovima *ć* i *đ*.²⁷⁴

Mladenović smatra da se ovi glasovi razlikuju od standardnih srpskih afrikata po nešto smanjenoj frikativnoj komponenti. U Gl, Vr i Or su *ć* i *đ* sa izrazitom frikacijom.²⁷⁵ Isto je potvrđeno i u Borju. U Brodu su *ć* i *đ* umekšani i sa slabom frikacijom, tako da su po svom izgovoru mnogo bliži makedonskim glasovima *ќ* и *ѓ*.

---

²⁷² Oblik je potvrđen i u Kruševu, Orešku, Urviču i još nekim mjestima.

²⁷³ Mladenović, 181.

²⁷⁴ Koneski, *Istorija*, 70.

²⁷⁵ Mladenović, 182.

I izgovor glasova *č* i *dž* je flotantan i kreće se od *č*, *dž* normalnog obrazovanja do *č'*, *dž'*, afrikata sa pojačanom frikacijom. Prisutni su alofoni u skoro svim mjestima.

Uočena je korelativnost u pomjeranju fonetske prirode afrikata *č'* – *č'*, *đ'* – *dž'*, *ć* – *č*, *đ* – *dž*, *t'* – *ć*, *d'* – *đ*.

Zbirke narodnih pjesama iz Gore nisu pouzdane za analizu afrikata u goranskom govoru. Hasani je potpuno van struke, te ih bilježi prema nahođenju. Tako se događa da istu riječ u istoj pjesmi različito bilježi: *večer* /*večer*, *čarujem*/čaruje, *čeleč*/čeleć, *Čazim*/Čazim, *želajeći*/želajeći, *Muridža*/Muriđa i dr. Dokle je nešto dosljedniji, mada i kod njega ima slučajeva nedosljednog zapisivanja: *aščija*/aščija, *zajčiča*/zajčiča.

a) Glasovi *č* i *ć*; *dž* i *đ*

U najvećem dijelu Gore dobro je sačuvan troredni sistem afrikata zahvaljujući makedonskom zaleđu. U većini goranskih sela čuva se stabilan odnos parova afrikata *č:ć* i *dž:đ*. U Globočici, Borju i Orčuši došlo je do znatnijeg svođenja parova na *č* i *dž*, dok je u Restelici, Kruševu, Vraništi i Bački stabilan odnos sa rijetkim potvrdama sa neutralizacijom *č*, *dž/ć*, *đ*. U albanskom dijelu (osim u Borju i Orešku), kao i u Urviču i Jelovjanu, sačuvan je stabilan odnos parova afrikata.

Čaušof kamen, *Čopurka*, *Čujećec* (top.) Ši, *Čapčevó* selo, *Čekičof* kamen, *Čopur*, *Jédriač*, *Kl'éc* (top.) Re, *Čejren* Pa, Bo, *Čestak* Bo Ore Gl Vr Or, *Češma* Za, *Čúka* Gl Bo Org, *Čekičofci*, *Čekórinici* Činárovci (rodovi) Bo, *márkiče* („gunj“), *déjče*, *Ánciče* Org, *skútača* Gora, *Úrvič*, *pčénica*, *pčénka* Ur Je, *jéčmenj* Za Pa Ur Je Rap Krs.

Cácuk, *Córdof* Ku, *ćerke*, *dúćani* Je Ur Org, *šéćer* Ore, so *mácina* („auto“) Cr, go *vráćate* jézik Za, a pána *nóc* Ore, báret *cvéćinja* Za, *pújci* Cr, *maćédonski* Oč, *dvéci* („drugi“) Za Pa Org Ko Cr.

Dželjóf dof Kru, *Džámbala* („igra pod maskama“) Zl, *džámbala* (strašilo na njivi) Je, *džúždevec* („daždevnjak“) Je Ur Gl Ši, *Džemétovo* Za, *džómadan* Bo, *džámadan* Kru, *džámedan* Org, *džémadan* Ši, *Džirítljinci* (rod) Bo, *džúbe* šáreno Bo, tákof im je *džíns* („gen“, arab.) Gora, *džénaze* Gora, *ámidža* Ore, *Čupévdžija* Re, *Karadžiná* reka Dr, *džéljezo* Org.

Dáhojca, *Đurđev lak* (top.) Bo, *Đurđejca* Vr, *Đakovó* polje Dr, *Đunó-ravenj* Je, *Đikománica*, *Đúmišeo*, *Đurđúe* Br, *Đérgolok*, *Đuljín* potok Le, *Đinđer* Rad, *Kalúđeri* Ur, *Zapóđani*, *méđa*, *míđu* Pa Za, *do^hóđaje* Org, *kráđa*, *ljúđi*, *pró^hođa* Ore, *đólj* Kru, *Đurđevdenj* Je Ur, *Đúrenj* Za,.

Poremećaj u parovima afrikata je započeo. Svođenje paraova afrikata u goranskom govoru novijeg je datuma i vezuje se uglavnom za mlađe

govornike.²⁷⁶ Ovo potvrđuje i činjenica da su parovi dobro sačuvani u goranskim selima u Albaniji i Makedoniji, pošto su ostali izvan uticaja obližnjih srpskih govora (Prizren Đakovica, Peć) u kojima su afrikate svedene na dva para i u kojima je istrvena opozicija između glasova *č* i *ć* odnosno *dž* i *đ*.²⁷⁷ Svođenja afrikata nema u Br, a sistem je najviše napadnut u Gl Re Ore Bo. Stabilan odnos u Br objašnjava se naslanjanjem na stanje u tetovskom govoru.²⁷⁸ Zbog flotantnosti u izgovoru afrikata, ponekad je teško odrediti da li se radi o alofonu ili o fonemi.

Č > ć

Krǎće, déjće Kru, déjćića, Báčka Ba, ćárdaće, gúnće, ćújek, trćime, večerújeme, ka kóziće Re, ćétiri déca, mi se ćíni Lju, kúćića, véćera Rad.

Ć > č/č'

Ćázim, ćékič, će nóćeva, kúća Gl Bo, déjćič'a, bráč'a i úmrel'e, dómač'in Or.

Dž > đ

Dáfer, na dámija, Usen-ámida, fíljdan, pot pénder Re, Rédep Vr, dúćandija, đín Krs, đúbe Org Cr, Ođín-kamen, Đinóť-potok Kru.

Đ > dž/dž'

Vo tudžá-kuća, če vídžiš šo ne se vídžuje Gl, ot krádža gláva ne dígame, našé-ljudži Or, narádž'ala déca, na méđž'a Re.

b) Afrikata dz

Afrikata *dz* je prisutna u goranskom govoru. Ovaj glas prisutan je i u obližnjim makedonskim i srpskim govorima. Većina lingvista smatra da ovaj glas nije kontinuant praslavenske afrikate. Ilić tvrdi da afrikata *dz* „ni u jednom modernom srpskohrvatskom govoru ne predstavlja direktan nastavak praslovenskog *dz*.”²⁷⁹ Koneski objašnjava da je novo *dz* u makedonskom jeziku „rezultat aromunskog uticaja.”²⁸⁰

Dzébe, dzébjaca Gora, dzrdzaljen, dzéndzalo Ši Oč térdzija, se dzé-ndza Bo, se dzəndza, dzəndzalo Je Ur, Téndzilja Kru Re, Dzukiná mlaka

---

²⁷⁶ Mladenović, 185.

²⁷⁷ Ivić, *Ogledi II*, 83.

²⁷⁸ Стаматоски, *Тетоскиот говор I*, 223.

²⁷⁹ Ivić, *Ogledi II*, 79.

²⁸⁰ Koneski, *Istorija*, 67.

(top.) Ši, *Dzúko, Dzépa, dzvér, dzvéči* Je Kru, *Ámdzo, néjdzi, óvojdzi, tójdzi* Ši Oč Ore Za Pa, *dzít, dzídoi* Br,²⁸¹ *dzvézda* Pa Za Krs Vr Dr Ore Ši Ba Ur Je,²⁸² *stárojdzi, mládojdzi, módzuk, mlódzina* Bo Gl, *Terdziín kamen* (top.) Bo, *benévredzi* Org, *búbredzi* Ra Dr Vr *térljidzi* Ba, *Kótledzi* (top.) Lju.

U zbirkama narodnih pjesama jedino Dokle u nekoliko slučajeva, ma da nedosljedno, upotrebljava ovaj glas. Hasani ga uvijek zamjenjuje sa z.

So svetna *dzvezda* vo čelo! (Dokle, 59).

Ka sitne *zvezde* vo nebo (Dokle II, 44).

Pusto *terdzijiće*, majčice mila, grom da go ubije, (Dokle, 177).

Nemoj za *mlodzina*, (Dokle, 250).

Sedejeći, dade, niz *kovčedzi* (Dokle, 480).

Glas Nj

U najvećem dijelu goranskog govora glas *nj* se dobro čuva. Konstatacija Vidoeskog da je u većem dijelu Gore *nj* izjednačeno sa *n* se može odnositi samo na Br Re Kru Gl i Zl, dok to ne važi za ostala naselja Gore. U Dr Ra Ku Lju Le *nj* je sačuvano, uz prisustvo alofona *n'*. U Rap Krs Ku i Ml *nj* se dobro čuva, sa rijetkim primjerima alofona *n'*. U albanskom dijelu Gore *nj* se dobro čuva u gotovo svim selima, osim u Borju gdje je *nj* djelimično izgubilo palatalnost. Još je Vidoeski primijetio da se fonem *nj* dobro čuva u urvičko-jelovjanskom govoru. On navodi nekoliko primjera i ističe da su tome doprinijeli pološki govori u kojima se *nj*, također, dobro čuva.²⁸³

Na stabilnost *nj* u goranskom govoru mogao je uticati i debarški govor, iako Debar nije u neposrednom susjedstvu Gore.

U najvišim selima, koja su teritorijalno najbliža zapadnomakedonskim govorima, osnovna vrijednost je *n'*, a nije nepoznata ni defonologi-

---

²⁸¹ Ovaj primjer je potvrđen samo u Brodu. Na makedonskoj strani, u selima Urvič i Jelovjane, je *zit* i pored činjenice da se u ovim selima više od šezdeset godina nastava izvodi na makedonskom jeziku u kojem je *dzid* (*suð*).

²⁸² U nekim mjestima idu naporedo *dzvezda* i *džvezda*, dok u drugim samo *džvezda* (Cr Kru Re).

²⁸³ Видоески I, стр. 315.

zacija; u najnižim selima čuva se prednjonepčani glas *nj*, *n'* je rijetko, nije potvrđena fonološka neutralizacija sa *n*.²⁸⁴

a) *Nj*

Njive Sinánove Za, so *nji*^h Org, so *njá* Za Pa Krs Rap, vo *njíva* Ur Oč, Múkulu *njívišta* Krs, Gol'emá *njíva* Ur, *njégov* Cr Za Pa Org.

Skúpinja, so *kónja*, *Crnji* kamen, *Crnjéljevo* Cr, sme vřilje so *kónji* Ore, so *pišúanje* Za, *Gornjá* Rapča, *Dovnji* Krstec Rap Krs, *Dovnji* ma^halo Cr, *Lázenje*, *Ópkinje*, *Konjskí* kamen (top.) Je, *kətnjik* Ur Je, *kórnji*, *kámenje*, *tél'inja*, *pl'ėvnja*, *svírenje*, *sírenje*, *jágnje* Za Pa Ko Krs Rap, *klášnje* Org, „vo *dóvnji* pázari“ (Dokle 170).

Dénješenj, *lánjišenj*, *čvérašenj*, *njéknjašenj*, *prelánjišenj* Za Pa, *Đúrenj* Cr Oč Krs Rap, *Prípozenj* (top.) Rap, *óginj* Cr Za, *Cuckóravenj* (top.) Cr, *óginj*, *dénj* Or, *ogénj*, *néknja* Vr.

Prvoto leto – za ubavogo *konja*, (Hasani, 16).

Njive ti uzdrele, r'žoj popanale, (Hasani, 23).

belo lice za *gledanje*, (Hasani, 78).

ne te kujem, *konju*, za *igranje* (Hasani, 108).

b) *N'* (< *nj*)

Pénkovo *n'ívište* Rad, *Gúmin'a*, *Górn'i* đérgolok, Málovo *rávn'ište*, Belá-zem'n'a Le, *jágn'e*, *síren'e*, *klášn'e* Vr, *ségašn'e* Or, *mámen'e*, *rábotan'e* Kru, se púřtif *kón'*, *letn'ó*-vreme, *Rávn'ište* Ba.

c) *N* (< *nj*)

Pirové *nive*, *Dovná* čeřma, Kru, *Rávníšte*, Sinanué *nive*, *Gorno* máalo Br, *Nívišta* Gl, *Dovna* Vlahínica Bo, „túrli *cvécina*“ (Hasani, 305) „ta řto ke ti *nívica*“ (Dokle, 1), „vo *knígata* túžno i žalosno“ (Dokle, 79), „játte, pítte, trí brátovi *kóni*“ (Dokle, 143), *ógen* Re, *ógin* Kru Zl, *óđen* Br, na *kóna*, *novóžena* Gl, *kámene*, *úgniřće*, *níve órane* so *kóni* Re.

---

²⁸⁴ Mladenović, 189.

nive mu se, deli Amzi, nekopane (Hasani, 31).

prava stava, sevdo mori, za *kršene* (Hasani, 77).

osedlaj mi *kona* doriija, (Hasani, 113).

U dijelu leksema *nj* je neutralisano dvofonemskom sekvencom *jn*:
Kójn Ore Gl, *Mlajnestín* kamen Vr, *Plájniče* Krs, *Plajnica* Org, *pláj-*
na, *bélojna* Kru.

i od *kojna* pana (Hasani, 205).

- *Mlajnesto*, kuzum nevesto, (Hasani, 125).

d) Neetimološko *Nj*

U jednom dijelu goranskog govora javlja se neetimološko *nj*. Za njegov nastanak presudni su morfološki i glasovni uzroci. Belić isključuje asimilativni uticaj prednjih vokala, već smatra da na ovu pojavu utiče pozicija *k, g + n*.²⁸⁵

Ova pojava se javlja u dološkom tipu goranskog govora, dok u brodskom i resteličkom tipu je nepoznata, jer je u ovim tipovima osnovna vriednost *n'*, ili je *nj* izjednačeno sa *n*.

Jéčmenj, *mázenj*, *ládenj*, *žénjet* Je Ur²⁸⁶, za *tríese dénja*, *dvá kámnja* Org, *žénjet*, *cénjeta* Za Pa, *njéknjašenj* Cr, se *óženjif* Ku, *tégnjeme* Rap, *Sigínj kamenj* (top.) Rap, *Kočáravenj* Krs, *Pótjasenj*, *Drenóf kamenj* Za, *Mazénj kamenj*, *Boždáravenj* Pa, *Ofčí kamenj* Ore, *Đunóravenj* Je, *Ilín kamenj* Ši, *Gúmenja* Lju, *kórnji* Za Ši Pa Krs Rap, *plámenj*, *kámenj*, *kórenj* Rad, *Úsenj* Rap Krs Ra Lju, *zémnja*, *crépnja* Za Pa Rap Krs.

Laterali

Sistem laterala u govoru Gore različito je opisan u dosadašnjim radovima. Ovo se odnosi kako na sudbinu *l* (+ *i, e*) tako i na fizička svojstva *lj*.

---

²⁸⁵ Aleksandar Belić, *Dijalekti istočne i južne Srbije*, Beograd, 1905. str. 220-224.

²⁸⁶ Vidoeski ovu pojavu u urvičko-jelovjanskom govoru objašnjava jotovanjem grupe *n j > nj*.

Vidoeski smatra da se u goranskom govoru stari palatal *l „затврднал на алвеоларен фон со вредност на посебна фонема – л’ут, л’ути, кл’уч, недел’а, сел’анин – како во гостиварскиот и сите западни периферни говори... Таква вредност наоѓаме и место секвенцата *l’ во примери од типот сол’, жал’, мол’ба, жал’ба, бришал’ка“.²⁸⁷

Vidoeski smatra da urvičko-jelovjanski govor ne poznaje palatalizaciju l ispred prednjih vokala – lice, bile, leto (: l’ice, bil’e, l’eto u goranskom govoru). To ga navodi na zaključak da je palatalizacija l u goranskom govoru izvršena nakon migracije stanovnika Urviča i Jelovjana sa starih ognjišta.²⁸⁸ (Međutim, istraživanja na terenu ne potvrđuju razliku po ovom pitanju između goranskih govora sa jedne i sa druge strane Šarplanine.

Zbirke narodnih pjesama nisu pouzdane po pitanju bilježenja laterala, posebno l. U zbirci Nazifa Doklea, štampanoj u Skoplju, izvršena su prilagođavanja od strane priređivača te se l i u pozicijama ispred i i e označava sa l (pole, zeleno, bolet, upali, plela, plevna, svileno, posteleme, detelina, panale, prijatelji), mada je u govoru uvijek l’ ili lj.²⁸⁹

U drugoj zbirci i u Rječniku, koji su pisani u albanskoj transkripciji, Dokle svuda upotrebljava lj (albanski l) u poziciji ispred e i i (leto, lice, kolepka, livada, golem, legni, leska, lešnik, lisje, lisnik, libade, Livadica, Lipe = ljeto, ljice, koljepka, ljivada, goljem ljegni, ljeska, lješnik, ljisje, ljisnik, ljibade, Ljivadica, Ljipe).

Hasani je potpuno nedosljedan. On je, pod uticajem srpskog standardnog jezika, uvijek koristio l (sakale, brale, upalena, lebot, poletto, lice, bele, čeleć, sabaale, someli, čule, razbrale, gledanica, gajle). U pojedinim pozajmicama iz turskog jezika Hasani koristi oba laterala bez nekog pravila (belki, gajle, fildžan, memlečet, sabaale; beljki, gajlje, filjdžan, memlječet, sabaalje). U nekoliko slučajeva, opet u duhu standardnog srpskog jezika, upotrebljava lj (prijateljju, solunsko polje). Zbog svega toga, obe zbirke narodnih pjesama nisu pogodne za analizu i proučavanje laterala u svim pozicijama.

a) Glas L

U poziciji l + a, o u, suglasnik goransko l nešto je velarnije nego u standardnom jeziku:

---

²⁸⁷ Видоески, стр. 313.

²⁸⁸ Видоески, стр. 315.

²⁸⁹ Zbirka N. Doklea je štampana u Skoplju, pa je možda i to razlog što se l ovako piše.

Lázina, Plájniče, Krs, Lázenje Je, Lózje Krs Org, Plóča Rap Kru Ba, Jéla Gl Kru, Mláka Ba Gl Krs, Óblo Gl Ba Ml, Vlák, Laórnice Kru, Sláp, Lókoř, Lókačka Le, Báltope Ml, Plúžine Lju, Vláška, Starí lazi Vr, Lanniné mlake Zl, Lázec, Lókvo, Lázine Bo, Mláčišća, Lastoječki kamen Re, Plót Br.

U poziciji *l + i, e – l* se umekšava u različitom stepenu. U nekim mjestima je kao palatalno *l'*, dok je u nekim selima i nekim glasovnim grupama izjednačeno sa *lj*. Mnogi autori ovu osobinu goranskog govora objašnjavaju albanskim i aromunskim uticajem. Inače, ova osobina je zahvatila govore srednje zone Balkanskog poluostrva.

Mladenović ističe da u distribuciji *l* u goranskom govoru postoje izvjesna ograničenja: ne može se javiti ispred vokala prednjeg reda, nema ga na kraju sloga.²⁹⁰

L + i, e:

Vélji, smé bílje Vr, ne me púštilje póslje, stóljica Cr, mi véljiš šo mísljiš Ore, ke mi vljézet kóze vo njíva Oč, véljet, sáljep Ur Za, nósálje, ljép Org Ko Rap Krs, ljíce, ljívada, ljísnik Bo, ímalje, vljízla Re, se sóbralje, za ljétina Ml, Pršljika, Saduljín kamen Pa, ljébec, púštilje télje Krs, kótljiče, ljívade Di, maljíčkavo déte Kru.

L'ívade, te mól'im, l'íce, Gol'ém doŭ, Gól'ema l'ívada, Jél'ica Br, l'é-galo, l'étojna L'isičina sofa Gl, sóbral'e, ídal'e Di, cípel'e, víkal'e, Dóvga l'ívada, Skál'iče Re, L'ívade Ml, L'éništa, L'éšica, L'ivičárica Ši, Sél'išta, Sel'ičiča, Sól'išta Je, L'éška, L'éšoji Zl.

b) *L* na kraju sloga

U goranskom govoru *l* je na kraju sloga dalo *-v/f*. Jedino je u Brodu *-l* na kraju sloga dalo *-ŭ*, koje sa vokalom ispred sebe gradi diftonšku sekvencu.

„Замената на краесложното /л/ во /в/ е општа појава на горанскиот дијалекат, сп. *воф* – *волој*, *вреф* (: *врела*), *гоф* – (: *голо*), *равник*, *котеш* (: *котли*).“²⁹¹ Vidoeski, također, ističe da je ova pojava zahvatila šarplaninski predio srpskog i makedonskog jezičkog područja.

M. Pavlović smatra da je pojava prelaska *l* u *v* na kraju sloga u srećkom govoru podstaknuta uticajem visokoga *l*, unošenog s juga.²⁹²

²⁹⁰ Mladenović, 196.

²⁹¹ Видоески I, 350.

²⁹² M. Pavlović, *Govor Srećke župe*, str. 84.

Sum rábotaf Org, Cín kof Le, cévden, débef, Žaftá voda Vr, Kótef Ši, Radón dof Zl, Dóvče Bo, Dóf Ku, Káf, Méf, Béf kamen, náprajf káf, páre némaf Rad, Dovga l'ívada Re, pépef, víkaf, šíf, žaft, ímaf Kru Zl, trčaf, pánaf, zídaf Dr, kótef, vóf Or, donji-pázari (Dokle, 170), séfske gújeda, másofce, rífce Re, Vófkojca, ogl'íjafce, krífce, kófce Gl, Dóvnja Rápča Rap Krs, Béf ridec Krs, Béfčojca Ku, ponédevnik, rávnik, pónvoč Dr, vavná, baven, pavnó, um né-zímaf Je Ur, téfčin'a, kráva stévna, málo másofce, rífce néjdzino, sívna vójska Ši, „sívni tópoj“ (Dokle, 305).

Ka som šetaf po sokaci, (Hasani, 136).

Moma Mita mi je jako bovna (Hasani, 212).

Senaf Murselj vo gumena,
Staif noga preko noga (Dokle, 195).

Priganice, kotev vruća voda (Hasani, 407).

U Brodu je *l* na kraju sloga u svim pozicijama dalo *ŭ* (kratko *u*). Osobina slična onoj u Brodu, gdje je *l* > *ŭ* (kratko, nerazvijeno *u*), zabilježena je u resenskom govoru.²⁹³

Cršín doŭ, Žouřica, Kóteŭ, Beŭ kamen, vídeŭ, nósiŭ, nasípaŭ, pomí-naŭ, jabóŭko, óreŭ, péteŭ, pečáliŭ, večéraŭ, doŭna-óda^la, žóŭto, bóŭna, áŭ^va, dóšoŭ, sóŭza, zasákaŭ, pobéjnaŭ, debéŭka kóbiljka Br.

Zabejnau, Stojan, pobejnau,
Za mlogu doma ne došoŭ (Hasani, 13).

so žouto vedro vo ruće (Hasani, 65).

sarma zagorena, auva nepečena (Hasani, 243).

imam ćerka, ore Magmut-paša, tetosko jabouko (Hasani, 272).

Asan-aga souze go projdoa, (Hasani, 365).

Će ti dojde divji oreu, (Hasani, 403).

---

²⁹³ Ovo je zabilježio Trajčo Kitančov, rodom iz Resena, još 1898. godine. On navodi primjere vikáŭ, pepeŭ, čuŭ, jaŭ, ošoŭ, peteŭ i dr.

U orijentalizmima se *l* na kraju sloga zamjenjuje sa *lj/l'* ili se čuva u manjem broju primjera:

Stámbol Rad, *Ánadol*, *hálal* Gl Bo, „golem *ikbal*“ (Dokle, 330), *álal* Ku, *álva* Ml, *ástal*, *káldrma* Vr, *kával* Re, *álva*, *ástal* Zl, *šálvari* Re Dr.

Stambolska šamija, bre dejče (Dokle, 161).

Mi otide vo grada *Stambola* (Hasani, 367).

Halali se, naša dejko (Dokle, 303).

I u pozajmicama se *l* ponekad, veoma rijetko, zamijenjuje sa *v/f*:

Stámbof Gl Rad Krs Ml Ku, *stambofska*-šamija Dr Kru, *hálaf* Bo, *álaf* da ti je Di, *álaf* Re.

c) *Glas Lj*

Sonant *lj* u govoru Gore je posebna jedinica fonološkog sistema. Međutim, ima dosta potvrda sa alofonom *l'*. Ovakvo alveolarno palatalno *l'* GG razvio je sa ZPM govorima, prije svega gostivarskim.

Najveći dio autora *l'/l < lj* u slavenskim govorima objašnjava uticajem albanskog jezika.²⁹⁴ Ivić ističe da je „u mnogim govorima duž albanske granice, crnogorskog, metohijskog i prizrenskog tipa, kao i kod sandžačkih Muslimana, poremećen odnos između *l* i *lj*, ali bez potpunog gubljenja distinkcije ovih fonema.“²⁹⁵

Toponimi: *Ljusjánkica* Gl, *Ljúskajca* Krs, *Ljupanovo-jábuče* Bo, *Ljút-kojca* Zl, *Ljúšajca* Ore, *Ljáljojca* Ši, *Ljúboška* Kru, *Ljubana* Ml, *Víljan* Dr Vr Ku, *Metíljajce* Dr, *Zaključén* kamen, Demirovo *ljúzgalo* Gl, *Váljajca* Krs, *Ljájkoica*, *Kukúljűe* Br, *Čúlja*, Re Rap Krs, *Káljčeve*, *Dželjóf* dof Kru, *Kukáljanik* Ku, *Vrtókulje* Vr, *Vúljanik* Zl, *Krljočka* Cr, *Prpljá-díšte* Ko Org, *Krtulj*, *Prpljáiste* Za.

Patronimi: *Ljájko*, *Čúkulj* Gl, *Ljókan*, *Ljúša*, *Čúculj* Br, *Žúljka*, *Šúplja*, *Káljo* Re, *Ljúpan*, *Žágulj*, *Áljabak* Kru, *Kúkulj* Je, *Surdúljovci* Rap.

U riječima koje se, mahom, završavaju na *-ulj*, a od kojih znatan dio potiče iz aromunskog jezika:

Drósulj (slina), *mrsulj* (slina), *hrkulj* (pljuvačka), *dríckulj* (proljev), *drópulj* (prljavko, zapuštenik), *pártuljka* (rita, dronjac), *káculja* (vrsta kape), *čúculj* (vrh, gomila), *ćáfulj* (čuperak), *čéculj* (vrh), *vrgulj*, *vrgulj*

²⁹⁴ Ivić, *Ogledi* II, 102.

²⁹⁵ Ivić, isto, str. 102.

(čvor), *tréskulj*, *pótsekulj* (grančice), *tútuljka* (fišek od papira), *kápurlja* /*káprulja* (motka), *pošétuljka*, *póljegolj* (poleglo žito), *krljuk* (čobanski štap), *ljúzgalo* (klizalište), *smrékuljka* Gora.

Ima primjera kada je *lj* slabije palatalnosti, odnosno kada se javlja kao *l'*:

L'útina, *rodítel'i*, *kaménl'iva* Br Gl Vr Bo Ore, *l'úpila* Ore Org Vr, *l'útike* Di, *núšal'ka*, *l'úpim* Br, *l'údi* Ore, *débel'ka*, *tól'ko* Gl, *kól'ko* Br, *zél'anik* Le, *kóšul'a*, *nédel'a* Rap Krs, *póstel'a*, *kédel'a* Or, *sél'ani*, *grébul'a* Dr, *žál'* mi je Or, *sól'*, *účitel'* Gl *sól'*, *sókol'* Br.

d) *Laterali u pozajmicama*

Tursko polumecko *l* je u goranskom govoru zamijenjeno palatalim *lj/l'* u različitim pozicijama u riječi:

Búljuk ofce, *séljam*, iljezljje na *séljamet*, *sálj*, *fíldžan*, *gájlje*, *béljki*, *bédelj*, *májasilj*, *kándilj*, *íljač*, *rézilj*, *bélja*, *píljaf*, *sútljijač*, *gáljiba*, *zén-gilj*, *telj-sítarka*, *číljim*, *fíljaje* puške, *kátij*, *fítij*, *kárafílj* Gora.

Múrselj, *Áljilj*, *Súljče*, *Ísljam*, *Smáilj*, *Čámilj*, *Džémilja* (Hasani); *Élj-maz*, *Hájlilj* *Múraljem*, *Džémulja*, *Ádiljka*, *Đúljiza* (Dokle); *Mevljánovci* Dr, *Ismájljovci* Rap, *Táfílj*, *Mévljan*, *Ljútviija*, *Símbilja*, *Đúljbe(h)ar*, *Ab-dúljjafur* Gora.

Sadúljjino kájnače (top.) Lju, *Suljejmánica*, *Seljmanóv* peš Br, *Đuljnazino* báčilo, *Iljačjá* voda Rad, *Saduljín* kamen Pa, *Abduljino* češmiče Vr, *Aljimanova* vodénica Zl.

Palatalizacija i sibilizacija

Rezultati alternacija *k*, *g*, *h* – *č*, *ž*, *š* – *c*, *z*, *s* poremećeni su analoškim uopštavanjem alternanata.²⁹⁶

U vokativu jednine imenica muškog roda na *-ó* sa *-k*, *-g*, *-h* na kraju gramatičke osnove, u ekspanziji je nastavak *-u*:

Gljedániku, *vójniku* Re, *čújeku*, *pútniku*, *vójniku*, *júnaku* Rap, *vúku* Di, *móre čújeku* Zl, *vrágu* Ra, *sirópuku* jedan Kru, *ustrójniku*, *zgovórniku* (provodadžija) Bo.

Gledaniku, pravo da ti kažem, (Hasani, 70).

Neka ti je, *zgovornike*, *hairlija* (Dokle, 288) (*k* ispred *e*).

²⁹⁶ Mladenović, 205.

Veoma rijetko, i to od starijih osoba, bilježe se i oblici sa *-e*: *vúče*, *čúječe*, *vráže* Br, *čúječe* Rad.

I u narodnim pjesmama sreću se oblici vokativa sa *-e*:

Daj *Bože* leto/Da srkame mleko (Dokle, 13).

Šo si bilo a *junače* k'smetlija (Hasani, 406).

U izvedenicama se rezultati alternacije djelimično čuvaju, a potvrđeni su i dubletni oblici. Tako imenica *rúčica* označava dio rala, dok je *rúkica* deminutiv od *rúka*; *nóžice* su makaze, dok su *nógice* deminutiv od *nóga*.

Zabilježeni su oblici: *vúkica* („grabežljiva osoba“), *vúčica* („ženka vuka“) *rékica*, *rúkice* (ali i: *rúčice* mu pomodrelje, „so *rúčice* k'nosane“, Hasani, 6) *knígiče*, *kóskiče* (ali i: *kóščiče* me boljet), *púškica*, *nógice* (ali i: *nóđice* me boljet), *putníkica*, *búkica* (ali: „Pot zelena *bučica*“, Dokle, 2), *Búkiče* Gl Kru.

U mnogim izvedenicama je sačuvana prednjonepčana alternacija:

Májčica, *prášina*, *úšnik* („naušnica“), *múšica* („muha“), *tróška* (: *troha*), *gráška* („zrno graha“), *vrážaljka* („gatar“), *poljézina* („poleglo žito“), *mláčno*, *górčl'ivo*, *múčen*, *múčna*, *pesóčište*, *Ml'ičanin*, *pajáčina* *glúšec* („miš“), *strášlje*, *vlácar*, *drúžina*, *sirómašen*, *dúžen*, *júžen*, *túžen*, *dal'éčina*, *dlábóčina*.

Toponimi: *Pesóčina* Rap Di, *Mláčje* Dr Cr Za, *Vúčjama* Ku Dr, *Jóšice* Le, *Mláčice* Gl, *Mláčište*, *Jámčica* Rad, *Jábuče*, *Saduljino kájnače* Lju, *Grášišta* Br Ba Rad Gl, *Oblo járužje* Ba, *Órašek* Rap, *Órašje* Bo, *Vláška*, *Vlaški* potok Vr, *Čúječec* Ši, *Vršec* Ku, *Gljivničica* Krs, *Pláčén* kamen Br, *Bučine* lživade Ml, *Juručke* gróbišća, *Stóžje* Re, *Brežné* nive Ku, *Mijačovo má^halo* Krs, *Ul'ánčišta* Bo, *Pozl'ipóčica* Kru.

Ima dosta primjera sa velarima u prisvojnim pridjevima i riječima motivisanim njima:

Déjkin Gora, *tétkin*, *májkin*, *májkinci*, *cérkino* dete, *Majkín* kamen Re, *Dejkine* kámene, *Mlákiče* Kru, *Trmkín* grop Ši Gl, *kókoškin*, *snahin*, *Rujkiné* smreke Gl.

Kod nekih glagola nije došlo do palatalizacije:

Má^ham Zl, *strúgam*, *jáham* Gl, *díga*, *víka*, *béga*, *se stéga*, *ríka* Gora.

Rezultati palatalizacije čuvaju se u glagolima:

Séčem, *péčem*, *se múčim*, *súšila*, *vršim* Gora; *striži*, *séči*, *péči* Gora, *strižet*, *péčet*, *séčet* Kru Zl Re.

Alternacije *k*, *g*, *h* – *c*, *z*, *s* čuvaju se u nekim oblicima, dok se u drugima uklanjaju u korist *c*, *z*, *s*.

Kájnci Br (< turc. *kaynak*: „izvor“), *rúčeci*, *júnaci*, *ustrójnici*, *zú-anci*, *pútnici*, *vúci*, *Čárdaci* (top.) Kru Zl, *Krajkóloci* Ši, *Rasádnici* Krs, *Pésoci* Ml, *Žábljaci* Rap, *sókaci*, *búbreci*, *bárjaci*, *sirómasi*, *kóvčezi* (ali i *kovčedzi*), *pótoci* (ali zabilježen je toponim Belje-*pótoke* Zl), *mlózina* (: *mlogo*, ali i *mlódzina*).

Nemoj za *mlodzina* (Dokle, 250).

Sedejeći, *dade*, niz *kofčedzi* (Dokle, 480).

U dativu jednine i množine imenica na *-a* uopšteni su *k*, *g*, *h*: *májki*, *čerki*, *vójski*, *rúki*, *nógi*, *jábuki* Gora.

Mladenović navodi primjer *očevá*-sestra u kojem je *c* dalo *č*. U najvećem dijelu Gore je potvrđeno *ócová*. Inače, u mnogim izvedenim imenicama imamo alternaciju *c* u *č*: *meséčina*, *ófčarče*, *vodéničar*, *krtíčina*, *ljévičar*, *désničar*, *nádníčar*, *váljajčar*.

Rezultati palatalizacije se čuvaju i pojedinim toponimima: *Zajčév* doljec Rap, *L'isičiná* dupka Ba, *Deničino* máalo Ml, *L'isičiná* sofrá Gl.

Jotovanje

a) Staro jotovanje

Staro jotovanje u trpnom glagolskom pridjevu je nestalo:

Iznósene ^hál'išta Org, *réka vrátena*, *tráva izgázena* Rap, *déteto béše napáteno*, *kítene*, *fátene* Gl, *vráten* od gránica, *bášća zagrádena* Re, *déjka izvádena*, *rázljuten* Rad, *nákvasen*, *pázen* Kru.

ta što ti je, Turčín Alija, šo si *zamisléno* (Dokle, 182).

So bele pare *redéno* (Dokle, 239).

dejke *izvadéne*, *tupani faténe* (Hasani, 221).

ti pasehme trava *izgazéna*, (Hasani, 190).

Rezultati jotovanja istrveni su i u glagolskim imenicama:

Kósenje, *nósenje*, *prósenje*, *vózenje*, *pázenje*, *gázenje* Za Pa.

I trpni glagolski pridjev s osnovom na labijalni suglasnik ne poznaje jotovanje:

Kúpen, mámen Ku, jáveno mu je Kru, óstajen, prájen Ore.

b) *Grupe *tj, *kt', *dj*

Grupe **tj, *kt', *dj* dale su u GG s visokom dosljednošću *ć i đ*:

Nóć, nóćeska, vréća, sváća, kúća, vrúćina, noséeci, nevrúćuća, Gora, će (ali i *ke/ke*) *Gora, če nóćeva Gl Bo, nóćvi, nóćevala Zl.*

Véđa („munja“), *véđi* („obrve“), *méđa, túđo, méđu/múđu/míđu, ráđa* Gora.

Međutim, ima primjera u kojima ima tragova kontinuanata *št, žd* (< **tj, *kt', *dj*).

*Pómoš*²⁹⁷ („pomoć“), *pěš* („krševit, kamenit predio“).

Veliki je broj toponima sa osnovom *-peš*: *Pěštera Zl, Pěšterka Ba, Pěšter Ra, Pěšoi, Bérof peš, Mrčof peš, Durandaín peš, Krasotóićke péšoi, Babin peš, Seljmanóf peš Br, Babiná peš Rad.* U Borju je zabilježen toponim *Kaštica*, što se može dovesti u vezu sa bugarskim *къщта* (kuća).

U goranskom govoru je veliki broj toponima na *-ište, -ošta* u kojima je *št* < **tj*. Ova pojava je prisutna i u susjednim oblastima oko Prizrena gdje je „...zapažena visoka koncentracija arhaičnih i rano potvrđenih toponima sa istočnoslovenskim glasovnim odlikama (Скоробиште, Милиште, Стножештани itd.)“²⁹⁸

Šišteec, Krákošta, Ljúbošta, Dólošta, Gora, Sól'išta Br Krs Ku Org Je, Pládništa Or Bo, Trljíšta Ra, Zbórišta, Ígrišta, Kl'étišta Zl, Grášišta Gl Rad, Óvništa Gl Ku, Sədišta Gl Zl Kru, Séljišta Ku Je, L'énište, L'éčište Ml, Šéljišta Gl, Bratóništa, Redíština Dr, Štédim Br Gl Rap, Štirénika Br.

Potvrđeni su i rijetki primjeri u kojima se javlja grupa *-žd* < **dj*:

Rózda Kru, Bo, róžden'e Or, róždavnik („materica“), *məždi* („rosi“), *goljém-iždek* („vručina“) *Kru, ážder, éžda* („koljeno“, „rod“) *Bo, dóž-doljec* („daždevnjak“) *Cr Org, dóždanec Kru, Ore, džúždevec Ši Je Ur, džúždenec Bo.*

Toponimi: *Bóždarce Gl, Boždáravenj Pa, Méždeec Kru Gl.*

Krážba je u *Za Pa Oč Ko* i *Cr*, dok je u ostalom dijelu Gore *kráđa*.

c) *Novo jotovanje*

Novo jotovanje zahvata suglasnike *d, t, l, n*, a izvan asimilativnog procesa ostali su labijali i *z, s*.

²⁹⁷ Javlja se i oblik *pomok*.

²⁹⁸ Aleksandar Loma, *Jezička prošlost jugoistočne Srbije u svetlu toponomastike*, Zbornik radova, Niš, 1994, str.115-116.

U zbirnim imenicama $t + j > \acute{c}$, $d + j > \acute{d}$, $l + j > lj$, $n + j > nj$:

*Bráča Ra, bráča Gl Bo, práce Gora, l'ívađe, ógrađe, ljúdi Gora, sírenje, kámenje, trnje*²⁹⁹ Rap Krs Za Org, *kómaci* (< komat) Br Kru, *tréci, tréca tréco* Gora, *dvéci* („drugi“) Za Pa Ko Oč Cr, *zélje, zéljka* Gora.

Ógrađe Ba Br Dr Krs Kru Ku Or Ra Zl Ur, *L'ívađe* Rap Le Or Ko Org Ore Za, *Livađárski put* Ra, *Gláva od l'ívađe* Bo, *L'ivádišta* Je, *Poprádišća* Kru, *Prpljádišta* Za Org, *Stódje* Ba, *Gúmenja* Rap, *Pódbrđe* Gl, *Stréđnica* Re, *Tesno benébređe* Bo, *Stređní rid*, *Kasove kámenje* Ši, *Póđelje* Za.

U GG danas naporedo egzistiraju oblici *ógrađe/ógrade* i *l'ívađe/l'ívade*. Oblik *l'ívađe* označava zbir livada više vlasnika, dok se *l'ívade* vezuje za sistemsku množinu. Toponim *Ógrađe* označava zbir bašta uz selo, dok se oblik *ógrade* vezuje za sistemsku množinu.

Se naredilje kosači na Muratoske *ljivađe* (Dokle II, 34).

niz tija njive *ograđe*,
Niz tija česte *kamenje* (Hasani, 141).

U goranskom govoru su posvjedočene interesantne fonološke kombinacije *lj/l'j*, *nj*, *ćj*:

Trnje Re Kru, *kóljje* Ml, *kól'je* Gl, *Rázdoljje* (top.) Le.

U Gori je *práce* („pručé“). Oblik *prtče/prtće* je deminutiv od *prt* („Jeno tenko *prtče*“, Dokle, 241). Zbirna imenica *svéćinja/cvéćinja* javlja se i sa neutralisanim *nj*:

Ka planina, ja mlanesto, so *cvećina*,
Turli *sveće*, ja mlanesto, odbirano (Dokle, 372).

U zbirnim imenicama *s* i *z* se ne jotuju:

*Grózje, l'ísje*³⁰⁰ *zákosje, lózje* Gora, *Lózje* (top.) Rap Krs, *Lázje* Za.

Niz *lozje*, niz belo *grozje*, (Dokle, 243).

U grupi *labijal + j* nije došlo do jotovanja:

Zdrávje, snópje, skópjanče, žúpjanin,³⁰¹ *trúpje* („trupci“), *grmjje, mrávje* („mravi“), *brávje* („bravi“), *gúbjanik* („vsta pite“), *krávjo, dívjo* Gora,

²⁹⁹ U višim selima *nj* je neutralisano sa *n* (*sirene, kamene, trne*).

³⁰⁰ Oblici *lišće/lišče/lišće* su deminutivi od *lis(t)*

jabuče *dívjače* Kru, *Dəbje*, Di Pa Vr Je, *Pótdəbje* Le, *Dívjač* Krs, *Rúpje* Re Krs Or Rap, *Rázdovje* Re, *Vrbje* Di.

Ugurala, ja praćanci, i so *zdravje* (Dokle, 338).

Spahinče, tursko *skopjanče*, (Dokle, 57).

Me dade za *župjanina* (Dokle, 214).

U složenicama glagola *id-ti* sačuvana je grupa *-jd-*. U prezentu dominira *j'* umjesto grupe *-jd-*. Zabilježeni su rijetki primjeri sa izvršenim jotovanjem:

Će *dójet* *dóma* Cr, čekam rét da mi *dójde*, *prójde* na mós Ore, nékoj je *dójden* Za, se *dójdene* od Borje Ur, *dójde* od rábota Je, sance *zájde* Gora.

Afrikata *đ* se suspstituiše sonantom *j*: *Brójanin*, *grájanin*, *stréjno*, *Strejní*-kamen Cr, *Prpljáišta* Ko, ali su zabilježeni i oblici sa *đ*: *Bróđani*, *Zapóđani*, *stréđno*, *Stréđnica* Re, *Prpljáđišta* Cr Za Org, *zəđno*.

po *Brojani*, kara Fatma, po nizami (Hasani, 18).

Po nizami, kara Fatma, po *brođani* (Dokle, 468).

Palatalizacija finalnih konsonanata t, d, l, n

Palatalizaciju starih sekvenci **db*, **tʰ* koje su dale *đ* i *ć* neki autori smatraju najznačajnijom dijalekatskom crtom goranskog govora. Vidoeski navodi i primjere (*зек, домазек, клек, лакок, нокок, пролек, глак – глагом, гэрѓи, челек – челегом, нек, назаќ, окиќ, напраќ*).³⁰² Imenica *raprat* u goranskom govoru ima oblike *prpljać*, *poprač* i *pəprać*. Primjer *raprač* nije potvrđen u Gori, već samo u Župi. Ostali primjeri su potvrđeni na terenu.

Vidoeski ističe da ovu pojavu poznaje makedonski pirinski govor. To je solunski izoglosni snop koji ide na sjever pravcem Kukuš – Berovo.³⁰³ Međutim, u goranskom govoru se palataliziraju i *l* i *n* (*jésenj*, *dénj*, *sólj*,

³⁰¹ U Gori se koristi oblik *župjanin/župjanka* koji označava osobu iz drugog sela, dok je *Župjanin/Župjanka* osoba iz Župe kod Prizrena (*Višegrađanin/Višegrajanin*).

³⁰² Видоески I, стр. 314. Oblik *raprač* je potvrđen u Župi kod Prizrena.

³⁰³ Видоески, *Македонските дијалекти*, стр. 96.

žálj) što nije slučaj u solunskom izoglosnom snopu. I ova osobina goranskog govora mogla je nastati pod uticajem neslavenskih jezika, naročito aromunskog.

Sme požn'el'e jen *póstać* (< *postat*, „dio obrađene njive, parcela“), *póprać* Gl Kru, *p'rpjać* Rap Krs Za Re, *pəprać* Br, *p'ʰać* („prhut“) Re Kru Zl, *p'řhać* Gl Bo, *pófič* (: *pavit*, „biljka puzavica“) Bo Kru, *pófəć* Krs, „vo *pofič* zelen panato“ (Hasani, 238), *g'đi*, *čéljeć* (: *čéljeđi*), *lákoć*, *nókoć*, *názać/názəć*, *ódnazać*, *próljeć*, Za Pa Cr Ko Rap Krs, *nókoć*, *lákoć*, *pról'eć*, *čél'eć*, Gl Bo Ore, *nókci*, *lákci* Vr Rad, *gláđ*³⁰⁴ Ore, *gláđos* Zl, *víc* (< *viđ* < *vid* + *j*), na *víc*, sme bilje *ná-veđi* Kru, *p'rvic* („prvi gosti“) Ši, *viđárice* („žene koje odlaze na viđ“), *zéc*, *dómazeć*, *ókić* (< *okit* „inje“) Gora, *kl'éc* Br Dr, *kljéc* Ra, *kl'éc*, *péc* (< *peđ* < *ped* + *j*; „pedalj“) Br Rad, *péc* Gl, *kréc/kréc* (< *kret*, „korak“) Gora, *kómać* (: *komat* < *komad*) Kru Br, jén *kómač* ljép ízef Bo, *níci* (< *niti*)³⁰⁴ *níci* na razboj Gora.

Toponimi: *Kljéc* Rad, *Kl'écói* Re, Drtná *kleč* Ši, (ali: *Kljétišta* Zl), *Prpljáđišta* Org, *Popráđišće* Kru, *Stređní* rid Ši, *Stréđnica* Re.

Ajde Abaz, ajde be *zeće*, doma da ideme, (Hasani, 2).

Česte šume, naša dejko, retki *poprać* (Dokle, 333).

se umorif, majko, na *g'đi* mi zaspav (Hasani, 188).

Mu narasle, Ibru kulukdžiji, *nokči* do *lakoči* (Hasani, 272).

ga fuknale, Fatima Dorija, vo temne *klećoi* (Dokle, 285).

Alternacija *k – ć*, *g – đ* u glasovnim grupama

U brodskom govoru su umekšane grupe *ki*, *ke*, *gi*, *ge* i zamjenjene grupama *ći*, *će*, *đi*, *đe*. Glasovi *ć* i *đ* su umekšani, tako da su po svom izgovoru bliski makedonskim glasovima *ќ* i *ѓ*. Inače, ova osobina brodskog govora je nastala pod uticajem tetovskog govora. Neki autori smatraju da je ova inovacija nastala pod uticajem neslavenskih jezika, prije svega aromunskog.

Váće, *táće*, *drémće*, *túrsće*, *pl'će ópenće*, *ruće*, *kósće* me bóljet, *šíroće*, *slámće*, *óbojće*, *ćeđe*, *pěšći*, *očnala*, *rácija*, *sécira*, *ásćer*, *ćítme*, mi

³⁰⁴ Oblik *níci* (< *niti*, konci) ima ograničenu upotrebu (samo na razboju) i ima samo oblik za množinu. Inače, u GG koristi se oblik *kónec/kónci*.

se *ćiha*, *naćítena*, *ćítka*, *Bandžé mlaće*, *Mačkiné dupće*, *Sótće*, *Smediné dupće*.

Pólođe, *sáandě*, *nóđe*, *móđila*, *dləđe*, *drúđe* múži se tija, *bláđe*, *bísađe*, *đi* dóšou brát, *ádo* mu *đe* dáu, *zađínala*, *léđen*, *zéndilj*, *ođnoj*, Rašit-*áđino* đúbre.

blage go *dremće* vatija (Hasani, 13).

Ugotvi ostra *sećira* (Hasani, 13).

Napraj mi *plitće openće* (Hasani, 106).

Bisađe pare nasipau (Hasani, 13).

a pot *nođe* plastne *ođnoj* idet (Hasani, 366).

Osim u Brodu, ova pojava je prsutna i u Radeši i Lještanu, ali je sveđena na izdvojene lekseme *će*, *ćéde*, *svécede*, *váće*, *táce*.

Inače, u Albaniji, u Za Pa Ko Oč i Ši u upotrebi je partikula *ke* koja se isključivo koristi za građenje futura (*Ke* ni bide ka ke vas, ke *ke* ideme Za, *ke* mi poklonite Oč). Upotreba partikule *ke* je zabilježena i od starijih osoba u Krakosti (Dragašu) i Ljubošti.³⁰⁵

K i g u pozajmljenicama:

Ćibrit, *šécer*, *dúćan*, *ićíndija*, *bérecet*, *Ćámilj*, *ćíljim*, *bécar*, *Béćir*, *Šáćir*, *ćírija*, *šúćur*, *ašícare*, *ćája*, *ćáruje*, *ćústek*, *cémer*, *mácina/mákina*, *ćímbilje*, *ićájina*;

đúture, *đólj*, *đémre*, *đeris*, *Đúljbehar*, *Đúlja*, *Đuljizarka*, *đúgum*, *đémija* (tur. < *gemi* „lađa“).

Metateza

U goranskom govoru metateza nije česta i ograničena je na suglasničke grupe. Broj leksema sa metatezom je nešto veći u resteličkom govornom tipu.

Grupa **svb-* > **sbv-*: *Səvnalo*, *će səvne*, *səvnalje* ka Mljičani Gora.

---

³⁰⁵ Kod goranskih iseljenika u Turskoj upotreba umekšanih palatala je normalna pojava, što ide u prilog tvrdnji da je palatalizacija *k* u *ć/č* izvršena u posljednjih sto godina pod uticajem škole na srpskohrvatskom jeziku. U prilog ovome ide i činjenica da su palatali dosta meki u albanskom dijelu Gore koja je, također, ostala izvan ovog uticaja.

Grupa *cɔv- > *cɔv-: *Caftē*, ruke da ti *caftet*;

ti *c'ftele*, zgovornike, ruke i noge. (Dokle, 288).

U nekim mjestima Gore u upotrebi je oblik *čvera* Re Dr Krs, pored uobičajenijeg *fčera*. U upotrebi je i oblik *čera* Br.

Čvera daf laf drugomu (Hasani, 251).

U grupi -zj nije izvršena metateza: *grózje*, *lózje* Gora, *Lózje* Rap Krs Org.

Krušum je zabilježeno u gornjim selima Re Gl Zl Bo Ore Ši, dok je u nižim selima *kuršum*. (Rane *krušumove*, Dokle, 401)

U Gori su bez metateze turcizmi: *Bájrak* (top.) Kru Re, *Bájram* Gora, *Bajroská* mlaka Kru, *Bájrojce* (top.) Ml, *Bájrija* Dr, *Bájruš* Br, *Bajrámijska* Zl, *bajrámuje* Re.

bele oblaci – *bajraci* (Hasani, 382).

Pomenuti oblici bez metateze su karakteristični za položske govore, dok je metateza u okolnim srpskim govorima izvršena.³⁰⁶

Metateza je zabilježena u imenicama *svábda* i *ávla* (< tur. *helva*) samo u Restelici. Primjere koje navodi Mladenović za Kruševo nisu potvrđeni na terenu. Isto tako oblik *cpúje*, koji navodi Mladenović, nije zabilježen, jer je svugdje u Gori *pcúje*.

U Gori je *ajmál'ija/hajmál'ija* (< turc. *hamayli*; „hamajlija“).

U Gori su naporedo u upotrebi oblici *ponévdénik* i *ponédevnik*. U Re je *ponédovnik*, dok u Br *ponóunik*.

Oblici *mógila*, *məgila* i *məđila* su bez izvršene metateze.

U Ur i Je je zabilježen oblik *gálap* (< turc. *lagap* „prezime“). U ostalom dijelu Gore je *lágap*: tija je naš star *lágap* Kru, Re. U Bo je *červe*, dok je u ostalom dijelu Gore *čévre* (< turc. *çevre*; „mahrama“). U Re i Za je *kaprulja* („motka“), dok je u Kru *kapurlja*.

---

³⁰⁶ Видоески, стр. 352.

Obezvučavanje/ozvučavanje suglasnika (Desonorizacija i sonorizacija)

Zvučni suglasnici u goranskom govoru ne mogu stajati na apsolutnom kraju riječi. Mnogi autori osobinu desonorizacije slavenskih govora na Balkanu dovode u vezu sa ovom osobinom u neslavenskim balkanskim jezicima.³⁰⁷ Ova pojava je prisutna u okolnim makedonskim i srpskim govorima.

Zbirke goranskih pjesama nisu dovoljno pouzdane za proučavanje ove pojave u goranskom govoru. Hasani najčešće koristi oblike koji su u upotrebi u standardnom srpskom jeziku, dok je Dokle nedosljedan.

a) Obezvučavanje zvučnih suglasnika (Desonorizacija)

Na apsolutnom kraju riječi zvučni suglasnici se često zamjenjuju svojim bezvučnim parnjacima. U unutrašnjoj poziciji grupa *v* + *bezvučni opstruent* neutrališe se grupom *f* + *bezvučni opstruent*:

Grát, gólup, ápap (< turc. *ahbab*), *zít, glác, cé'l'ec, rít, dəp, zəp, gəs, mrás, pépef, pétef, óref, káf, sénaf, stájf, nášof, dóšof, tráfká, céfká, ófca, ubáfština debéfština, uláfština, mráfka, žafto, cəfte, séfski* Gora bez Br.

Toponimi: *Lək/a* Di Dr Rap Gl Krs Le Lju Or Kru Ku, *Káf* Rad, *Dóf* Rap Ku, *Rít* Kru Ml Vr, *Utóf* kamen Re, *Orlóf* kamen Bo Zl, *Kótef*, Strédni *rit* Ši, *Glók* Je, *Nínidof* Krs, *Pótploča* Kru, Koljín *rit* Ba, *Zákapeš* Rap, *Gos* (< gozd) Gl, *Sám dəp, Čolóv dəp* Vr.

Senaf Murselj više selo (Hasani, 74).

Mije ti sme, Fatimo dormino, babove *apapi* (Hasani, 122).

Bila na *trafke* Zejnepa (Dokle, 41).

Ofčar mi *ovce* paseše (Dokle, 66).

Koj je *krif*, neka je *žif*.

koj je *praf*, prah i *pepef* (Dokle, 107).

---

³⁰⁷ Ivić, *Izabrani ogledi II*, str. 104-106.

b) *Ozvučavanje bezvučnih suglasnika (Sonorizacija)*

U određenom broju primjera u GG došlo je do ozvučavanja bezvučnih suglasnika u medijalnoj i finalnoj poziciji. Ova pojava se javlja fakultativno i kao posljedica poremećaja u distribuciji suglasnika.

Dva *jástega*, tri *dúšega*, dva *térljiga*, *aftóbuzi* kasnet, *džéboi* prazne, *mózoj* se zatvorene, *púazi*, *mústade*, *lámba*, *símidi*, *fíšedzi*, *búbredzi*, *nóze* (: „nosić“) Gora.

U toponimima: *Poprádišća Kru*, *Prpljádišta Org*, *Kótledzi Lju*.

Dur iskinaf tri *jastega*,
Tri *jastega*, tri *dušega* (Dokle, 270).

Nastršif *mustade* ka glok vo mogila (Dokle, 540).

lambe upalene, *perdina* puštene (Hasani, 373).

Ispadanje suglasnika

Restriktivne fonometaplazme zasnivaju se na minus-postupku koji dovodi do izostavljanja određenog strukturnog elementa iz primarnog oblika. Ove fonometaplazme slijede zakon jezičke ekonomije usljed čega spadaju u red posebno produktivnih fonometapformi. Budući da postupak restrikcije, kao i postupak reduplikacije, obuhvata, početak, sredinu i kraj primarnog oblika, on može proizvesti tri vrste restriktivnih fonometaplazmi: a) *fonološku aferezu*, b) *fonološku sinkopu* i v) *fonološku apokopu*.³⁰⁸

Fonološka afereza nastaje izostavljanjem nekog glasovnog segmenta na početku primarnog oblika. *Fonološka sinkopa* nastaje izostavljanjem nekog glasovnog segmenta u sredini primarnog oblika. *Fonološka apokopa* nastaje izostavljanjem nekog glasovnog segmenta na kraju primarnog oblika.

a) *Ispadanje suglasnika u intervokalnom položaju*

Ova pojava je prisutna u goranskom govoru i podstaknuta je zapadno-makedonskim govorima. Ispadanje suglasnika u intervokalnom položaju u slavenskim balkanskim govorima nastalo je pod uticajem latinskog,

---

³⁰⁸ M. Čarkić, *Fonostilistika stiha*, Naučna knjiga, Beograd, 1995. str.13.

grčkog i albanskog jezika. Za goranski govor, ali i za zapadnomakedonske govore, presudan je uticaj albanskog jezika.³⁰⁹

Iz brojeva *d* redovno ispada: *Péese, tríese, četiríjese, šíjese, dváese, peesétina* Gora, *Súm rábotaf četiríjese* gódine šnájder Org, *šíjese* koni samarni (Dokle, 56).

U jednom broju glagola sa osnovom *klad-, gled-, id-, jad-, hod-* gubi se *d*: *gl'éame* svua rabota, *će* ti go *dá'e* Ku, *séala* ke sestra Vr, mi ga *gl'éaj* Org, *Kóa* k[e] *íete?* Kede ke *eš?* Za, sum *zágljeaf* orla Pa, „Ke k' *íjeme*“ (Dokle, 36), „Pétlje, *ké* *će* *ješ*“ (Dokle, Priče).

U prilogu *kede* ponekad *d* ispada ili je pasivnije artikulacije: Ot *kée* si? Kru, da im kažeš *kée* sme se^ga Bo, „*ke* *će* mi je, Suljo bečar, nočevame“ (Dokle, 206).

U priložima *kóga, tóga, séga* rijetko se gubi *g*:

Kóa iljeze na porta Ml, *séa* sme hubavo Gl, *tóa* doš'l'e svi Ba.

Ponekad se gubi *m* u intervokalnoj poziciji:

Néame stoka, *néame* krave Ml, *íame* sve Dr, ke *zéem* tuar brašno Ši.

U imenici *šiljeđe/šilježe*³¹⁰ u množini su potvrđeni oblici bez *ž/đ*:

Šiljéina Br Re, *šiljejna* Gora bez Br i Re.

toku ti se, nuse mori, *šileina* (Hasani, 281).

Da krmim lude *šilejna* (Dokle, 41).

b) Gubljenje suglasnika u suglasničkim grupama

Sudbina finalne konsonantske grupe *frikativ + dentalni okluziv (s, z, š, ž + t, d)* u goranskom govoru se ne razlikuje od sudbine okolnih govora u kojima se ove grupe uprošćavaju:

Ból'es, mós, žalos, prs, krs, šés, stáros, l'ís, grós, čís, pákos, mládos, nésves, própas, vrédnos, ábdes, dóš, priš, péš Gora.

Toponimi: *Krs* Re Ml Rad Za Je, *Krskamen* Rad, *Nákr*s Pa, *Pótkr*s Bo, *Própas* Kru Zl, *Imeróv mos* Vr, *Šoljín mos*, *Brés* Br, *Ja^hiín bres* Di, *Gos* (< gozd) Gl.

Grupa *-st* je stabilna u riječima *stáp, stápče, óstri, óster, óstrilo*. U riječi *páštrma -st* je zamijenjeno sa *-št*.

U brojevima i brojnim imenicama grupa *-tst-* uprošćava se u grupu *-st*: *pésto, pestótina, péstotin, šésto, šéstotin*.

³⁰⁹ Видоески, стр. 70-71.

³¹⁰ Mladenović navodi samo oblik *šilježe* koji je potvrđen u Dološti. Dokle u Rječniku za jedninu koristi oblik *šeljeg (sheleg)*, dok za množinu koristi oblike *šiljeđina* i *šiljejna*.

c) *Odnos grupa št:šč/šč, žd:žd/ždž*

Prema ovim grupama goranski govor se dijeli na:

- restelički dio (Re Kru), koji ove grupe realizuje kao *šč/šč, žđ/žđ*, i
- ostali dio, u kojem se grupe realizuju kao *št, žd*.

Grupe *št, žd* u resteličkom tipu su neutralisane pod uticajem obližnjih zapadnomakedonskih govora. Ova pojava je prisutna u obližnjim rekanjskim govorima, posebno u Žirovnici i susjednim selima, kao i u obližnjim pološkim govorima.³¹¹ Kontakt Restelice sa ovim selima bio je od presudnog značaja za stabilizaciju ove inovacije.

Gróbišća, st'nišće, úgnišće, déčišća, déjčišća, sírišće, šćávelj, véšćer, vešćerica, šćice, gúšćer, púšći, svójščina, ál'išća, píšći, póšćim („biskatí“), *kl'ěšće, níšćo, svéšćo, zášćo, išće* Re Kru, *záošćo, ošćo* Re,

U velikom broju toponima u Re i Kru javlja se grupa *šč/šč*: *Bacíljíšća, Bóbišća, Džerávišća, Gášćen, Juručke grobišća, Košárišća, Kotárišća, Plátišća, Pripórišća* Re, *Đandarské vrtišća, Duroskó l'enišće, Gazá-l'išće, Krinčišća, Poprádišća, L'ečišća, Trantórišća* Kru.

išće li će šetaš niz Pirin planina (Hasani, 322)

ja ne vi tražim *ališća* (Hasani, 131).

nišćo ne donese // *svešćo* mu donese (Hasani, 214).

Na *ošćo* mu se, majčice, ašik učinite (Hasani, 277).

Grupa *šč* je zabilježena od starijih osoba i u Šišteecu (*gróbišća, hájišća, svéšćo*).³¹²

Manje je primjera sa grupom *ždž/žd*: *Bóždžurok, áždžer, Méžđeec* Kru.

d) *Grupa DN*

Iz grupe *-dn* ploziv ispada iz glagola izvedenih sufiksom *-ne/na*, ili ako je grupa stvorena na morfrmskoj granici:

---

³¹¹ Grupu *-šč* poznaje i galički govor koji je imao znatnog uticaja na goranski govor zbog stalnih kontakata stočara na Šar-planini, kao i u zimovnicima na putu do Solunskog polja. Možda ovi kontakti imaju i starije korijene zbog veza Mijaka i Gorana.

³¹² Po ovoj osobini govor Šišteeca bi se mogao uvrstiti u restelički tip. Međutim, po čujanju glasa *nj* kao i upotrebi *k* (*ke, veke*) približava se dološkom govornom tipu.

Sénaŕ Murselj, náveni granke, pánalo drvo, própanaf vo mlaka, óne-sla drva Gl Bo, ónela Br, séni vamo Ore, pánala slana Kru.

Broj *jéden* i riječi koje imaju veze sa njim, najčešće je uprošćen:

Jén, jéna jéno, jénoš, jénput, zájeno, níjeno, svéjeno Gora, *Imaf jéden* klanaf *svéjeno, Jénošte* Hubavogo Sajbija (Dokle, Priče).

Grupa *-dn* stabilna je u riječi *pládno, pládnište, pládnuje*, kao i u toponimima *Pládništa* Or Bo, *Pladnórište* Rap, *Pladniština* Dr, *Gládnica* Kru Ml.

e) Grupa GN

Ova grupa je stabilnija od grupe *-dn*. Veoma rijetko *g* ispada:

Trnalje na put („pošli“) Gora, *trnaf* doma Di, *dínite, podínite* Krs Za.

Grupa je stabilna u riječima *gnoj, gnezdo, magnetofon*.

U broskom govoru grupa *gn* je u nekoliko riječi dala *jn*:

Zabéjnala, léjnala, stéjni, pobéjnaŭ, léjni, Méjmet.

Zabejnau Stojan, *pobejnau* (Hasani, 13).

Ja da se, *maje, stejnem, prestejnem* (Hasani, 106).

Počinale, pod zavor *lejnale* (Hasani, 190).

Uprošćavanje grupa *dn* i *gn* u perifernim zapadnomakedonskim govorima objašnjava se uticajem albanskog jezika.

Asimilativni – disimilativni procesi u suglasničkim grupama

U goranskom govoru je izvršena asimilacija po načinu izgovora. Ova pojava karakteriše širi areal jugoistočnih slavenskih govora.

U Gori je *zémna/zémnja* i od toga *zémnjivo, zémnjište* Rap, *zémneno* Gl, *Belá zemnja* Ku, *Belá zemna* Kru.

mlogu daleko vo tuđa *zemna* (Hasani, 10).

U najvećem dijelu Gore je *vníknala*.³¹³ U dološkim selima je *mljíknala, mljínalo*. Dokle u Rječniku pored oblika *vníkna* („mi *vníkna* vo

---

³¹³ Primjeri koje navodi Mladenović – *mniknala* trava, čenica ne *mniknala* za Kru i Re na terenu nisu potvrđeni.

glava“) bilježi i oblik *vnica* („Tekra će počne da *vnica* grahot“). Oblik je potvrđen na terenu u nekim mjestima.

U unutrašnjosti grupe *vn*, *vnj* prelaze u *mn*, *mnj* u skoro svim leksemama, ali fakultativno:

Dámno, *ódamno*, *glámna*/*glámnja*, *gómno*, *gomnáríka* („vrsta trave“), *rámno*, *plémna*/*pljémnja*; u toponimima: *Ramné*-karpe Zl, *Rámnište* Br.

Rávno, *plévna*/*pljévnja*, *səvnalo*, *glávna*; u toponimima: *Rávnište* Br Rad, *Rávnište* Ku Ši, *Ravn'íština* Lju Le, *Ravné* njive Or, *Rávnišća* Re.

Grupa *-mn* ostaje u *gúmno*, *témno*, *témnina*; u toponimima: *Gúmno* Ba Bo, *Gúmništa* Ore, *Gúmništa*, *Gúmno* Zéjnosko Bo, *Šutrakovó gumno* Re, *Pódgumno* Krs Org, *Zagúmena* Zl, *Gúmena* Vr, *Gúmenja* Rap (grupa je razbijena umetanjem *e*), *Temná* čaršija Rad.

Gumno nema žitce, (Dokle, 2).

Čini gajret, ja mlanesto, *temnina* je (Dokle, 352).

Suglasnička grupa *sc* nastala na morfemskoj granici dobro se čuva: *Íscepi* drva Kru, *íscedi* mljeko Re, *íscrnet* vo ljice Zl, stoka *iscrknala* Rad, *ráscaften* orgovan Kru, *mésce* Gora; u toponimima: *Ləsce* Rap Ku, *Dóljesce* Zl. Dokle uvijek upotrebljava *-iz* (*izceden*, *izcrnet*, *izcepi*).

Ima mnogo primjera sa izvršenom asimilacijom i kontrahovanjem: *rásetala*, *móščića*, *ráširi* ruke, *Dve-móščića* (top.) Re, *iščulje* svi, *dénešnji* Ku, *iščépe*ne háljišta, *kóščice* mi panaha Gl.

Afrikatizacija

Afrikatizacija se vrši u kontaktu frikativa sa praskavim suglasnikom, frikativa sa sonantom, frikativa sa vokalom. Ova pojava u goranskom govoru je mogla nastati pod uticajem aromunskog i albanskog jezika.

a) Grupa TS

Brócki zbori, *brócko* siren'e Zl Gl, *ljívacko*-seno Rap, né znəjea *arnáucki* Pa, dóma so déca zborim i *arnáucki* Oč, *ljúcki*, *gospocki* Ku; u toponimima: *Gracká* sljiva Ši, *Grackí* kamen, *Brocká* reka Br, *Brockí* put Gl.

Cura saka *arnaucko* dete (Dokle, 193).

dej đidi, *brocki* delijo, bre (Hasani, 267).

Afrikatizacije nema kada je grupa na granici prefiksa i korijenske morfeme: *ótseklje, ótseči, ótsíjala, ótsi, ótsipi, ótsopnat, ótspređa, pótsekulj, pótjukan, pótsečen* Gora; u toponimima: *Strétsela* Gl, *Strétselo* (u izgovoru se čuje c), *Pótselo* Re, *Pótsibe* Le.

U brojevima i brojnim imenicama grupa *-tst-* je uprošćena u grupu *-st-*: *péstotin* ofce, *péstotine*, *pésto* Gora.

b) Grupa PS

Pcúje,³¹⁴ će *pcójse, štípca, pcójsala* („lipsala“), *pcójsanik, pcójsanica, vápca* (< *vapsa*; „boji“), Gora, *tépcija* Or Kru, *pcí* (u jednini *pés*, češće je *kúče*), „*pcište* nejeno šo zbori za matere“, *pcuánica*, „fanulja mu beše *vápca* svetno“ (Dokle, Rj), ali: nema da *prókopsa* Kru, *tépsija* Bo.

c) Grupa PČ

Pčénica Gora, *čénica* (rijetko) Or Ku, *pčénica, pčénka* („kukuruz“), sijem *pčénka* (ali: „zeljanik so *kólomboć*, a ne zeljanik so *pčénka*“) Ur Je.

Deafrikatizacija

Ovom pojavom je obuhvaćen mali broj leksema. Pojavu poznaju i zapadnomakedonski govori, ali i mnogi crnogorski govori.

ć, đ > j:

Brójani, grájani, Belográjani Br, dadi *Brojáninu* Re, tresem *préjnica* (: *prédnica*) Kru, *préjno* (: *prédno*), *stréjno* (: *strédno*), *zéjno* (: *zəđno*), Vr Rap, *sínojka* Gora. Toponimi: *Strejní* kamen Cr, *Strejné* voda Krs, *Strejní* rit Br, *Strejní* vr Ml.

Ovi oblici se javljaju i sa sačuvanim afrikatima: *zəđno, zəđno* ti ve-ljim, *zəđešen, prédno, strédnete* zidoji zelje da se turaje. I pojedini toponimi to potvrđuju: *Stređní* rit Ši, *Stređná* Vraca Re, *Strédnica* Re, Rad.

po *Brojani*, kara Fatma, po nizami (Hasani, 18).

Po nizami, kara Fatma, po *brođani* (Dokle, 468).

---

³¹⁴ Oblik sa izvršenom metatezom *cpuje*, koji navodi Mladenović, nije potvrđen na terenu. Ovakav oblik je karakterističan za govor Župe kod Prizrena.

Prostriktivne fonometaplazme (proteza, epenteza, paragoga)

Prostriktivne fonometaplazme se obrazuju plus-postupkom, to jest dodavanjem nekog strukturnog elementa primarnom obliku. Pošto se dodavanje vrši na početku, u sredini i na kraju, razlikuju se tri vrste prostriktivnih fonometaplazmi: a) *fonološka proteza*, b) *fonološka epenteza* i v) *fonološka paragoga*.³¹⁵

a) Grupa SR-:

U suglasničkim grupama *sr* i *zr* umeće se *t*. Ova pojava zahvata veliki areal bugarskih, srpskih i makeonskih govora. Zabilježeni su i primjeri sa čuvanjem grupa.

Strámuje, ímalo *strám*, se *strélje* vo Síjena Re, *stréda*, *strébro* Le, *strámota*, *strédzima*, Dr, *stréden*, *stréput*, *stréten*, *strétnoć*, *stréca*, *stréćava*, *strétleto*, *stréda*, *strébro*, „né *strelo*, né *izelo*“ (Dokle, RJ).

Toponimi: *Stredulak* Ore, *Stređní rit* Ši, *Strenjí kamen* Cr, *Stređní mos* Bo, *Strétselo* Re Gl, *Strejní vr* Ml.

Na put da go *stretem* (Dokle, 181).

Vo ruke i *strebren* prsten (Dokle, 191).

Da li spiješ, ja mlanesto, elj' *stramuješ*, (Dokle, 348).

Vo *strede* cincarevo gnezdo (Dokle, 129).

b) Grupa ZR-:

N'ive *úzdrel'e* Zl, *úzdrelje* deca i sakaje da se ženet, kruša *úzdrena*, Neje *zdrén* orahot (Dokle Rj), *úzdref* za ćutek Kru, *zdrígajca* („podri-givanje“) mi ide Kru, *Prízdren*, *Prízdrenec* Br Gl Rad; *Zréla* crešn'a Gl, *zréla* jabuka Kru, će *úzret* Di.

Šo da rabotam, bećar more, ržoj ni *uzdrele*, (Hasani, 313).

---

³¹⁵ M. Čarkić, *Fonostilistika stiha*, Naučna knjiga, Beograd, 1995. str.10.

Geminate

Malo je primjera u goranskom govoru sa udvojenim suglasnikom. Udvajanje je najčešće u sinkopiranim oblicima glagola u drugom licu množine imperativa. U ovim primjerima udvajaju se *t-t*:

Játte, sétte, ótte, ítte, pítte Gora, *sétte* so zdravje Re, *játte* so mera Gl.

Jatte, pitte, dva koni bratovi (Dokle, 142).

Ovi oblici se javljaju i bez sinkope (*jadite, sédite, ódite, idite*).

U nekim selima Dološte upotrebljavaju se oblici *setve, itve, otve*: *Setve* so zdravje Cr, *Itve* so zdravje Rap Krs).

*

* *

Polazeći od činjenice da je stilem izražajna jedinica jezika, svi navedeni primjeri fonetskih osobenosti narodne poezije Gore su fonostilemi, potvrđeni i u govorima Gore i literaturi. Oni dominiraju narodnom poezijom Gore i istovremeno tu poeziju čine posebnom u odnosu na kontrolnu grupu. Izražajni su impresivno i ekspresivno. Njima se postiže građenje akustičkih slika događaja, emocionalnih stanja pojedinaca, čime se konkretno i autentično portretira lik – govornik. To se, prije svega, odnosi na vokalske i konsonantske fonostileme kojima se neposredno stvaraju afektivna stanja pojedinaca, akustične slike monologa/dijaloga, te ambijentalno locira radnja u Gori i okolini, dakle zaseban i specifičan fonetsko-fonološki areal. Mada u mnogo čemu hermetizirani i arhaizirani navedeni fonostilemi su dio realnoga govora realne poezije i dijalekatske cjeline, te su i ovom činjenicom faktori maksimalizacije izražajnosti.

Zahvaljujući tome narodna poezija Gore je živa slika živoga govora, odnosno etiketa pojma govora u Gori i okolini i stvarna slika govornoga osjećanja, i govornih potreba, pojedinaca koji u izboru fonetsko-fonološkog bogatstva, u odnosu na kontrolnu grupu, predstavljaju zasebnost i neporedivo više izbornoga materijala. I navedeni fonostilemi sa neznačajnom zastupljenošću vrlo su značajni, jer su i oni asocijativno-akustički izražajni i dokaz o nedovoljnoj istraženosti narodne poezije Gore (nedovoljnom sakupljačkom radu), a na što ukazuju i naši zaključci nakon apliciranja kvestionara potrebnoga za ovu radnju. Broj glasova, posebno vokala, njihova upotreba, funkcija i alternacije, ukazuju na značajno fonostilemsko bogatstvo narodne poezije Gore, govora Gore i okoline.

PROZODIJA

AKCENAT

PRIRODA AKCENTA

Akcentat goranskog govora je dinamičan, ali bez izrazite ekspiracije. Goranski govor ima jedan akcentat sa širokim varijacijskim poljem.³¹⁶

Duženje vokala pod akcentom je uočeno na različitim tačkama bugarskog i makedonskog jezika, posebno u zapadnomakedonskim govorima³¹⁷ pa ono izaziva utisak o pjevanju.³¹⁸

Duženje vokala pod akcentom – najčešće u jednosložnim i dvosložnim riječima – uslovljeno je ekspiratornom ulogom goranskog govora, pošto je za izgovaranje trosložne riječi potrebna snažnija vazдушna struja nego za izgovor jednosložne ili dvosložne.³¹⁹

Na duženje vokala, pod akcentom ili iza akcenta, utiče i kvalitet vokala: otvoreni vokal *a* duže se izgovara od zatvorenih *e*, *i*, *o*, *u*, a duženju su – zbog lakoće izgovora – podložniji otvoreni slogovi.³²⁰

Gramatička funkcija je neutralisana, a dinstinktivnu funkciju preuzima prilog ili priloški upotrijebljena imenička jedinica. Semantička funkcija akcenta nije uočena.³²¹

Emfatičnost se ostvaruje, najčešće, dužinom vokala pod akcentom, rjeđe mjestom akcenta. Intonacija rečenice zavisi od ličnog stava govornika, od komunikativnih funkcija (obavještenje, pitanje, zapovijest, želja itd.), od temperamenta govornika.

Akcentat u goranskom govoru je dinamičan, a tonske razlike u njemu ne javljaju se kao diferencirajuće sredstvo, već se on karakteriše jačinom glasovnog udara na naglašenom slogu. Akcentovana riječ i slog se duže izgovaraju, a ostale riječi često postaju atonične.

Autori zbirki goranskih narodnih pjesama nisu akcenatski označavali prikupljeni materijal. Međutim, u narodnim pjesmama ima znatnih odstupanja od akcenta običnog govora. Ljudi iz naroda, kada kazuju stihove,

---

³¹⁶ Mladenović, str. 73.

³¹⁷ Koneski, *Istorija*, str. 89-95, Koneski, *Gramatika*, str. 139-210,

³¹⁸ Belić navodi mišljenje Veselinovića o galičkom govoru: „Oni u govoru izgovarajući reči po katkad izgleda da pevuše, t.j. tako otegnu neke slogove u rečima da izgleda da ih počinju pevati“ (A. Belić, *Galički dijalekt*, str. 147).

³¹⁹ Koneski, *Gramatika*, str. 140.

³²⁰ Mladenović, str. 74.

³²¹ Mladenović, str. 73.

ne vode se običnim akcentom riječi i njihovih sklopova, već tada prate glasovni takt pjevanja i muzički ritam.³²²

MJESTO AKCENTA

Ograničavanje mjesta akcenta na poslednja tri sloga riječi stara je karakteritika neslavenskih balkanskih jezika. Takvo akcentovanje nalazimo u grčkom, rumunskom i albanskom jeziku.³²³

Akcent goranskog govora je antepenultimski i naslanja se na akcent zapadnomakedonskog narječja.³²⁴ „Ovde je u pitanju djelovanje jednog ritmičkog principa koji ne dopušta da se iza akcenta nađu više od dva sloga.“³²⁵

I Vidoeski određuje akcent goranskog govora kao „тип со фиксиран акцент на антепенултимата – карактеристичен за западното македонско наречје“³²⁶

Antepenultimski ritam znatno je stabilniji u nižim selima. U ovom dijelu goranskog govora rijetko se koristi penultimski akcent kao sredstvo isticanja. Trećesložni akcent najnestabilniji je u Brodu.³²⁷

U trosložnim i višesložnim rječima javljaju se četiri mogućnosti mjesta akcenta: ááaa, aaáa, áaaa, aaaa. Prvi tip je osnovni, ostali rijetki i fakultativni.

Administrativna goranska prezimena slična su albanskim prezimenima na *-i*. Ukoliko su trosložna i četvorosložna imaju akcent na penultimi pod uticajem akcenta u albanskim obližnjim govorima: *Danijáli*, *Zenúni*, *Bahitjári*, *Alizóti*, *Ibrahími*, *Osmáni*.

Stara prezimena i imena rodova čuvaju akcent karakterističan za goranski govor (*Dúrovci*, *Bajmákovci*, *Gúrguška*, *Kókora*, *Džólopan*, *Béro*, *Kóčišta*, *Pájko*, *Kálabak*, *M්ර්čo*).

Sintagmatski akcent

Mjesto akcenta u goranskom govoru zavisi od slogovne strukture riječi, od sintaksičkog odnosa riječi u rečenici, od rasporeda toničnih i ato-

---

³²² Koneski, *Gramatika*, str. 203.

³²³ Koneski, *Istorija*, 95.

³²⁴ Koneski, *Istorija*, 12, 94; Ivić I, 41.

³²⁵ Koneski, *Istorija*, 94.

³²⁶ Видоески 3, стр. 114.

³²⁷ Mladenović, 79.

ničnih riječi u govornom nizu. Riječi u sintagmatskim skupovima i ritmički reljef rečenice određuju pomjeranje akcenta i stvaranje sintagmatskih intonacionih cjelina u kojima skupovi riječi svoje pojedinačne akcente prilagođavaju antepenultimskom ritmu.³²⁸

Pravilo sintagmatskog akcenta ostvaruje se u goranskom govoru u onim uslovima u kojima se ostvaruje u ZPM govorima. Cjeline sa sintagmatskim akcentom su prisutnije u narodnoj poeziji i toponimiji, ali se često susreću i u govoru.

a) *Pridjevska riječ + imenica*

U sintagmi tipa *pridjevska riječ + imenica* pridjev je u običnom redosljedu pretežno ispred imenice, ali se imenica javlja i iza pridjeva, češće nego u okolnim govorima. Akcenat može biti na finalnom slogu pridjeva, a imenica postaje atonična:

Dvé-kila beló-brašno na mésec Bo, *Crné-kape* né pantim Org, *avajá-voda* je ot češma, *crno-đube* Cr, *našá-semka* Je, *svujé-selo* je najhúbavo Gl, *kiseló-mljeko*, *presén-ljep* Re, *nejdziná-sestra*, *sefská-njiva* Za.

Veliki broj toponima je sa sintagmatskim akcentom:

Kosoróf-kamen, *Blagé-urde* Je, *Gol'emá-njiva*, *Judinská-češma* Ur, *Dláboká-vrba* Za, *Il'ná-reka* Ši, *Danovó-mesto* Org, *Kukéf-kamen* Cr, *Visók-zavor*, *Čapčevó-selo* Bo, *Carevá-češma*, *Koprovó-brdo* Zl, *Belá-voda* Vr, *Mečkiná-dupka*, *Giní-voda*, *Gol'ém-izvor*, *Gol'ém-argač* Re, *Bojčín-kamen'* Rad, *Starí-senik* Or, *Dlágá-mlaka* Ml, *Senčevé-mlake* Lju, *Đuljín-potok* Le, *Lučinó-brdo*, *Šabanová-mlaka* Ku, *Đinóf-potok*, *Beló-brašno* Kru, *Zrežnó-brdo* Krs, *Guševá-voda* Gl, *Goljém-pažeć* Rap, *Đakovó-polje* Dr, *Amziné-n'ive* Di, *Atóv-kamen*, *Duška-reka*, *Zizín-ploš* Br, *Krčevé-njive* Ba.

I u narodnim pjesmama su česti primjeri sa sintagmatskim akcentom:

Pa mi strélo jéno *presnó-gropče* (Dokle, 188).

Svékor béše *krotkó-jagnje*,
a svékrva *ljutá-zmija* (Hasani, 290).

Međutim, kada je druga riječ sintagme trosložna, prvi član – fakultativno, postaje atoničan i sa sljedećim članom čini intonacionu cjelinu:

---

³²⁸ Mladenović, 80.

Bela-súktača Cr, *nove-hál'išta* Gl, *detečka-ráбота*, *četiri-gódine* Br, *cela-gódina* MI; u toponimima: *Mamino-čěšmiče* Ur, *Bel'e-kámenje* Ši, *Omerovo-čěšmiče* Kru, *Dve-móšćića*, *Dva-stúdenca* Re, *Tri-jábuke* Bo.

Kada je drugi član sintagme jednosložna riječ, akcentat se fakultativno prenosi na ultimiu prethodnog člana: *Srední-prs*, *drvéń-mos* Kru, *goljém-muš* se práj Ši, *Ləški-put* Zl, *Marín-dof*, *Čolóv-dəp* Vr, *Vodenččí-rit* Re, *Atóv-peš* Br, *Suhí-dof* Bo.

U albanskom dijelu Gore, u Crnjeljevu i Pakiši, zabilježeni su primjeri u kojima se akcentat prenosi na penultimu prvog člana: *Gól'em-laz*, *Vláni-sad* Cr, *Stári-tor* Pa.

b) *Prenošenje akcenta na broj:*

Dvá-kamna Br, *obedvé-njive* Krs, *četirí-puta* Zl, *pét-puti* na dénj Rap, *trí-cřešne* Gl.

Toponimi: *Dvá-kamna*, *Dvé-buke* Kru, *Dvá-kamn'a* Le, *Obá-dola* Re, *Obé-reke* Vr Or, *Dvé-breze* Ši, *Dvé-kruše* Cr.

Drugó-letó, za úbav altípatlak,
trećé-letó za ubavá-dejka (Hasani, 16).

c) *Prenošenje akcenta sa glagola na imensku riječ, zamjeničke i glagolske enklitike*

U narodnim pjesmama je poznato prenošenje akcenta sa glagola na imensku riječ čime se stvara akcenatska cjelina:

Sitnó-vrnet, májčice, vrnájčice (Dokle, 479).

Nalbátinče *konjá-kuje*,
a dílber mu *lambá-drži* (Hasani, 61).

Sví-ovčari *ovcé-brojet*,
Selím-ćaja, dádo, *kožé-broji* (Hasani, 53).

Prenošenje sa glagola na zamjeničku enklitiku: ne *mú-dava*, ne *mgí-došof* Zl, šo si *gó-zela* takvogó-muža Ba.

Bog *gí-dade* jeno muškó-dete (Hasani, 264).

i prva máana *tí-najde* (Hasani, 20).

Prenošenje na glagolsku enklitiku: *Ké-žela, ké-žela* i ke zátraje Za, šo *cé-činiš* bés bávajka Re, šo *sí-došla* ka na svádba Ml, šo ti *súm-rekla* lóšo Pa, *sóm-učinif* nijet Ur.

d) *Prenošenje akcenta sa dvosložnih riječi na prijedlog*

Prenošenje akcenta sa dvosložnih riječi na prijedlog nije dosljedno. Ima i mnogo primjera bez prenošenja:

Pó-puta, vó-selo Krs, *óstanaf bés-pare* Gl, me čeka *prét-kuća* Zl;

U toponimima: *Pód-izvor* Cr, *Pót-češma* Or, *Pót-karpe* Le, *Zád Vršec* Ku, *Pót-kruša* Kru, *Zát-kamenj* Krs;

Dóšla do óvde sáma Re, *vo Zápod* Pa, *dóma so déca*, ge stávaje *na vráta, ke stóka, na bútin* Oč, *ot češma*, máti *óšla vo njíva* Cr, *Vo drén* (top.) Ore.

Pó-nive i po lívađe (Dokle, 43).

Tán, tán *pélivān*,
Skáči *břdo ná-tavan* (Dokle, 2).

dur grije s'nce *vó-selo*,
dur peret dejke *vó-reka* (Hasani, 295).

e) *Ne + glagol*

Akcentat se često prenosi na riječcu *ne* uz glagole, ukoliko je glagol jednosložan ili dvosložan:

Né-možem da spíjem Kru, *né-som* bíla vo Góra támo Cr, *kójnot né-prima* sámar Ore, da *né-projde*, níkoj *né-čuva* stóka Ur, *úm né-zima* Je.

ka mi *né-pozna* álišta (Hasani, 191).

Né-vražaj só-mene (Dokle, 424).

RITAM

U pjesmama iz Gore gotovo sve je podređeno ritmu. Ritam se ovdje javlja kao naročita organizacija smislenih i glasovnih elemenata. Ritam, ponavljanja i rima se nameću kao jedan od najvažnijih stilskih postupaka. Cjelokupna narodna poezija Gore je vezana uz melodiju, pjevanje, a priroda jezika odlučuje koji će versifikacijski sistem u njima dominirati.

Narodne pjesme iz Gore je veoma teško bilježiti, jer su u njima česta ponavljanja što otežava da se tačno odredi granica stiha. Taj problem su imali svi zapisivači, pa se događalo da su potpuno iste pjesme nejednako zapisane i u više različitih varijanti.

U narodnoj poeziji Gore se rima i glasovno ponavljanje javljaju kao osnovni elementi ritma stiha.

Rima ili **srok** se, inače, u nauci definiše kao glasovno podudaranje na kraju stihova ili dijelova u stihu. Postoji *parna* ili *glatka* rima: ona u kojoj se vezuju po dva uzastopna stiha (aa, bb, cc), *ukrštena* ili *unakrsna* (ab ab), *obgrljena* (abba), *nagomilana* (aaaa) ili *isprekidana* – bez određenog reda. U narodnoj poeziji Gore su zastupljeni svi pomenuti modeli rime, mada se najčešće javljaju bez nekog određenog pravila.

U narodnoj poeziji Gore egzistira više kvantitativnih modela rime (*je-dnofonemske, dvofonemske, trofonemske...*). One su formirane od *vokal-skih* i *konsonantskih* fonema, ali nisu podjednako frekventni svi modeli. Najzastupljenije su *izomorfne*, a tu su i *epentetske, metatezne* i *metatezno-epentetske* rime.

Pana m'gla vo **polet**o,
žalj mi pana na **srcet**o, (Hasani, 134).

Haljilj-aga fidan **bojljija**
Ne prodavaj konja **dorija**
Sama će ti dojde **hojljija** (Redžeplari, 3).

Posebno su brojni primjeri horizontalnog rimovanja, gdje se povezuje početak i kraj jednog stiha (*rima simploha*) ili krajevi polustihova (*leoninska rima*). Nisu rijetki ni primjeri povezivanja (rimovanja) dveju uza-

stopnih riječi (*kontaktna rima*), te rimovanja skoncentrisana oko cezure (*rima medijana*).

Ko me ostaj, more Asan, **sama jena,**
sama jena, more Asan, ka **nijena,**
ka kukajca, more Asan, **želajeći,**
gradne svze, more Asan, **turajeći?** (Hasani, 10).
(kombinovana rima)

Moma **Mita** mi je jako bozna,
nikoj mi ga **Mita** ne poljuje
i **nikoj** gi, **Miti**, ne veruje.
Koj' **veruje** za pare letuje.
Pusto Ture, ošlo vo **Sofija,**
vo **Sofija** ke Smailj spahija. (Hasani, 212).
(kombinovana rima: rima simploha, leoninska, vertikalna)

Majčice **mila,** **premila,**
asćer je **mućen,** **premućen** (Hasani, 244).
(kontaktna horizontalna rima)

Ga sakale Ilinka divojka, **dalek nadaleko,** (Hasani, 370).

Vrisna pisna Vatima kadana (Hasani, 205).
(kontaktna rima)

Polekom te *kićeni svatoi*
Kićeni svatoi, **polekom te,** (Dokle, 79).
(kombinovana rima: rima anadiploza, inverzija)

U narodnoj poeziji Gore veoma frekfrentna je *unutrašnja (leoninska) rima* (povezuje krajeve dva polustiha istoga stiha):

Usta mi **zbori,** srce mi **gori** (Hasani, 10).

sve doma da **sedi,** i tebe da **redi,** (Hasani, 366).

Ne se **straši,** ja mlanesto, ne se **plaši.** (Dokle, 294).

Len da **vadi,** len da **sadi.** (Dokle, 418).

Da **zamineme**, le džanam, da **pomineme**. (Redžeplari, 85).

da **letuje**, majčice, pare da **čaruje!** (Hasani, 10).

Naračala, kara Fatma, **poračala**,
po **Brojani**, kara Fatma, po **nizami**. (Hasani, 31).

Rima često nastaje u kombinaciji i kao rezultat figura iterativnog davanja, baziranih na ponavljanju leksičkih elemenata, kao što su:

- *anafora* (ponavljanje iste riječi ili grupe riječi na početku dvije ili više recenica, stiha, pasusa):

Ostanale dejke dadenice,
ostanale dejke nemužene,
ostanale nuse teljosana,
ostanale lambe upalene. (Hasani, 384).

Džemilja će ga turaje,
Džemilja bela i crvena,
Džemilja nadaleko čujena,
Džemilja nišan vo selo,
Džemilja gorska anema. (Hasani, 113).

- *epifora* (ponavljanje iste riječi ili grupe riječi na kraju dvije ili više rečenica, stiha, pasusa):

ne li si *gajle imala?*
Ja nesom *gajle imala*,
stara som majka *imala*, (Hasani, 65).

- *simploha* (kombinacija anafore i epifore)

Mesto dušek, halištari, slama *vi je*,
Mesto jastek, halištari, lisnik *vi je*,
Mesto jorgan, halištari, seno *vi je*. (Dokle, 315).

- *okruženje /ciklos* (ponavljanje iste riječi ili grupe riječi na početku i na kraju rečenice, stiha, pasusa):

Blaze tebe, naša dejko, i *preblaze* (Dokle, 302).

anadiploza (ponavljanje iste riječi ili grupe riječi sa kraja prve rečenice/stiha i na početku naredne rečenice ili stiha):

*Letaj, letaj, ja mlanesto, da proletaš,
Da proletaš, ja mlanesto, tri planine,
Tri planine, ja mlanesto, česte čume,
Česte šume, ja mlanesto, retki poprač,
Retki poprač, ja mlanesto, tihe reke,
Da proletaš, ja mlanesto, v' naši dvorjoj. (Dokle, 333).*

*Kakva ni si, ja mlanesto, ka planina,
Ka planina, ja mlanesto, so cvećina, (Dokle, 372).*

- *reduplikacija/geminacija* (ponavljanje iste riječi ili grupa riječi u susjednoj poziciji):

*Pokraj, pokraj, pokraj be sevdo,
da ne mi se udaiš, (Hasani, 184).*

*Karafiljko, kara li te majka?
Ni me kara ni mi razgovora, (Dokle, 211).*

Ponavljjanje u kontaktu ili na bliskom odstojanju predstavlja višestruko vraćanje na isti sadržaj, a samim tim dolazi do produbljivanja iskaza. Ponekad ponavljanje podsjeća na eho i istovremeno pojačava eufoniju:

Zid zidale kula trojca braća, (Hasani, 369).

*tri leta som letualo,
tri zime som ge zimualo. (Hasani, 16).*

Kukaj, kukaj, kukajčice, (Hasani, 51).

vodenica voda nema, ne ti go meljem. (Hasani, 125).

*Umrela mlada Dalmatinka,
pred umreša vasijet ostajla (Hasani, 242).*

Sve ovo utiče na stilsko bogatstvo čime se proizvodi i muzikalnost. Ovo su pjesme koje se lako pjevaju, jer zvuk nije samo prateći element već ima vrlo bitnu ulogu u stvaranju cjelokupnog utiska.

Mnogi *pripjevi* i *ponavljanja* leksičkih elemenata u svim pozicijama i dijelovima stiha imaju višestruku ulogu i različite nivoe stepenovanja (izvorno ponavljanje, ponavljanje jednog dijela koji treba da se naglasi, gradacija).

Ritam narodnih pjesama Gore održava se pripjevom ili refrenom. Riječ i sintagmatski izrazi se javljaju kao pripjevi, veoma često kroz cijelu pjesmu: *majko, majčice, mila mati, mila mamo, dado, dade, dadice, maje, milo materino, mila nan' mori, libe, sevdo, ja mlanesto, ja devojko, naša dejko, drugače, lele, lili, tugo, džanam, mili babo, mladi junak, kurto, boguano*, i drugi. Ova ponavljanja se najčešće javljaju kao umjetnuti dijelovi (vokativi, apelativi) u sredini pjesme, ali se mogu naći i na početku ili na kraju stih(ov)a:

Svi putnici, *dade*, izdojdoa,
a naš putnik, *dade*, nema ni go, (Hasani, 14).

Nakiti se, *libe*, promeni se
ka manesta, *libe*, od prv večer, (Hasani, 54).

Aj, ugurala siroma, *kurto*,
ugur da ti se ugodi, *kurto*, (Hasani, 63).

Ka me omuži, *mila le nan' mori*, tol'ko daleko,
tol'ko daleko, *o mila nan' mori*, pusta tuđina, (Hasani, 279).

Tugo, šo je onja, *lili*, što je onja,
od pendžer što gleda,
džanam, od pendžer što gleda? (Hasani, 90).

Pripjevi često imaju i funkciju *uzimanja* daha (zraka) u procesu kreiranja teksta pjesme. Ponekad je prvi stih pjesme ustaljeni model koji služi kao uvertira i priprema pjevača (dueta ili grupe). Pošto otpjevaju prvi stih, pjevači naprave pauzu tokom koje stvaraju (dogovaraju) tekst za naredni stih pjesme koji, u mnogim slučajevima i kod pojedinih vrsta pjesama, nastaje u toku pjevanja (ženske pjesme uz svadbene i druge običaje).

S obzirom na to da se više jedinica slaže u funkciji, to i čini da je i kumulacija faktor isticanja. Ona je ustvari preplitanje raznovrsnih pona-

vljanja, smišljenih, namjernih, ciljanih, a ne jednostavno gomilanje konstrukcija bez nekog reda.³²⁹

Mnoge pjesme počinju uzvicima *aj, ej, oj, haj, (h)ajde, oj more, a bre, ore, ori, mori* koji često imaju funkciju apelativa jer idu zajedno sa imenima junaka koji su u komunikaciji (dijalogu), ili kojima se narodni pjevač obraća. Uzvici ponekad imaju ulogu ritmičkog popunjavanja i prilagođavanja pravilima pjevanja, a ponekad djeluju kao da su izvan sinhronne situacije.

U narodnim pjesmama iz Gore zastupljene su različite vrste stihova: *osmerac, deseterac, dvanaesterec*, kao i stihovi od 14 i više slogova. *Osmerac* i *deseterac* se javljaju kao simetrični ali nisu rijetki ni asimetrični oblici.

Simetrični *osmerac* je vrlo prisutan stih u narodnoj poeziji Gore:

Vrata mi je // zatvorena
So dve slamke // 'ržanove. (4+4) (Dokle, 494).

Senaf Murselj // vo gumena,
Staif noga // preko noga. (4+4) (Dokle, 195).

Nesimetrični *osmerac*:

Majčice mila, // najmila,
Ta što je džumbus // pot pendžer? (5+3) (Dokle, 183).

za Đuren // doma da dojdeš,
zejnepa // da ga rašetaš, (3+5) (Hasani, 35).

Nesimetrični (epski) *deseterac*:

će preletam // visoka planina, (4+6)
će preletam, // so tebe će dojdem. (4+6) (Hasani, 61).

Daj mi bože // krila labodove
Ja da letam, // dur devet planine,
Pa da panem // vo Solunsko pole,
Da odberem // Bošnjaka junaka. (4+ 6) (Dokle, 168).

---

³²⁹ Hasnija Muratagić-Tuna, *Sevdalinka – izazov za lingvostilistička istraživanja*, Riječ, Nikšić, 2009. str. 43.

Simetrični deseterac:

niti mi, ago, // teži đerdanot, (5+5)
toku mi, ago, // teži merakot. (5+5) (Hasani, 93).

U narodnoj poeziji Gore česti su dugi stihovi, slični bugaršticama. Broj slogova u bugaršticama je petnaest ili šesnaest s cezuroom obično iza sedmog ili osmog sloga. Međutim, pjesme iz Gore sa 14 i više slogova imaju po dvije cezure koje obično dolaze iza četvrtog odnosno šestog ili desetog sloga. Ovakav broj i raspored slogova u pjesmama iz Gore najčešće je uslovljen ponavljanjima i refrenima koji se mogu naći na svakom mjestu stiha (na inicijalnom, medijalnom, finalnom, kao anadiploze i dr.):

Melo melo, // Sebuhanče, // dva ravni dvoroji, (4+4+6)
Sebuhanče, // dva ravni dvoroji (4+4) (Redžeplari, 146).

Će ge nosim, // Imere be brate, // dur da živa bide, (4+6+6)
dur da živa bide, // dur da vek vekujem, (6+6) (Hasani, 30).

Mi ilegla, // majka Abazova, // na gorna Muridža (4+6+6)
da prečeka, // majka Abazova, // mlade gurbetčije: (Hasani, 19).

MORFOSTILISTIKA

Morfostilistika proučava funkcionalno-stilsku markiranost morfoloških kategorija i ekspresivne vrijednosti tih kategorija, te kao posebno važan problem morfološku sinonimiju kao dio gramatičke sinonimije. Osim toga, morfostilistika proučava gramatičku sinonimiju uopšte i po pojedinim kategorijama i vrstama riječi. Gramatička sinonimija zanimljiva je sa stilističkog, ali i semantičkog stanovišta, budući da se upravo na značenjskom planu uspostavlja najznačajnija distinkcija između pojedinih formi koje ulaze u sinonimski red.³³⁰

U govoru Gore i narodnoj poeziji Gore došlo je do smanjenja broja padežnih oblika što je rezultiralo, uz ostale morfološke i tvorbene karakteristike, pojavom brojnih morfostilema. Takvo egzistiranje deklinacije proizvodi vrlo markirane lingvostileme.

Postojanje člana u postpoziciji je značajna odlika goranskog govora što u odnosu na kontrolnu grupu ima izrazitu izražajnost, dok je deklinacija članovanih riječi još jedna lingvistička i lingvostilistička crta goranskog govora.

U konjugaciji nisu potvrđeni oblici infinitiva, glagolskog priloga prošlog i futura II, dok se futur gradi pomoću partikule *ke/će* i *prezenta*, što je takođe izražajno indikativno. Gubitak infinitiva i njegova zamjena opisnom konjunktivnom konstrukcijom *da + prezent* ili *prezentom*, likvidacija slavenskog futura kao i prisustvo analitičkog perfekta su, pored ostalih, odlike po kojima se govor Gore svrstava u kategoriju jezika sa visokim stepenom balkanizacije.

Narodna poezija Gore i govori Gore sačuvali su svoj govorni osjećaj, aklimatizirali se brojnim administrativnim prisilama, te modelirali svoju tvorbu riječi (domaća osnova + tuđi morfem, tuđa osnova + domaći morfem). Na taj način su kolokvijalni govornik i narodni stvaralac Gore formirali vlastitu pojmovnu, impresivnu i ekspresivnu izražajnost mnogih morfostilema.

---

³³⁰ Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika*, NUK, Sarajevo, 2000. str. 239.

PROMJENLJIVE RIJEČI

IMENICE

U goranskom govoru je došlo do smanjenja broja padežnih oblika što je odlika obližnjih južnoslavenskih govora. Posebno je pojava prisutna u govorima koji se nalaze u neposrednoj blizini Gore, sa jedne i sa druge strane Šar-planine. Govoreći o prizrensko-timočkim govorima Ivić ističe da je ovdje „u deklinaciji sintetički princip u visokoj meri zamenjen analitičkim“.³³¹

Belić smatra da je na smanjenje broja oblika od presudnog uticaja bila pojava člana: „Prema tome, vredi kao pravilo da član ruši deklinaciju; čim se on uz kakvu reč upotrebi koja inače ima deklinaciju, ona se gubi ...Tuđinski član donosi svakako i tuđinsko gubljenje deklinacije.“³³²

Međutim, broj padežnih distinkcija u goranskom govoru, kako u jednini tako i u množini, veći je od onog koji se konstatuje za najveći broj makedonskih govora. U goranskom govoru nije došlo do potpune analitizacije koja je zahvatila gotovo sve obližnje zapadnomakedonske govore. Od padežnih oblika u jednini u goranskom govoru čuvaju se *nominativ*, *opšti padež* – *casus generalis*, *vokativ* i *dativ*. U množini se padežni sistem sveo na dva oblika – *nominativ* = *opšti padež* = *vokativ* i *dativ*. Egzistiranje ovakvog vida deklinacije proizvodi vrlo markirane lingvostileme.

Po dobrom čuvanju dativske forme od svih imenica oba broja goranski govor se razlikuje od svih makedonskih i prizrensko-timočkih govora.³³³ Dativ u goranskom govoru se dobro čuva u posesivnoj i namenskoj funkciji, dok je dativ smjera (cilja) zamjenjen predložko-padežnom konstrukcijom *ke* (*ke* + OP), u kojoj padežno značenje preuzima prijedlog *ke* (Trnalje za *ke školo* Za). Čuvanje dativa u makedonskoj dijalektologiji objašnjava se stanjem u neslavenskim balkanskim jezicima – aromunskom i albanskom.³³⁴

U članovanim imenicama u dativu oba broja i akuzativu jednine zamjenica u postpoziciji preuzima morfološko obilježje, dok je imenica u OP (*mužátomu* mu rekoŕ, *drugarátogo* go videdŕ, go zaklaf *petlátogo*, Dokle, Priče). Ova veoma arhaična osobina poznata je malom broju slaven-

---

³³¹ Ivić, *Ogledi III*, str. 132-133.

³³² Belić, *Galički dijalekat*, 165.

³³³ Ivić I, str. 176-177.

³³⁴ Koneski, *Istorija*, 8, 138-139.

skih balkanskih govora. Stanje slično goranskom bilježi se u govoru sela Boboštica kod Korče u Albaniji, kao i kod nekih govora Pomaka na Rodopima. Analizirajući ovu pojavu Koneski zaključuje da se član razvio dosta rano dok još nije bila potisnuta sintetička deklinacija.³³⁵

Imenice muškog roda na -ø

Distinkcija *živo* – *neživo* utiče na broj oblika u jednini. U množini broj oblika nije uslovljen kategorijom *živo* – *neživo*.

U jednini imenica sa značenjem živog razlikuju se četiri oblika: N, G = A = OP, V i D. Imenice koje ne spadaju u kategoriju živog razlikuju tri oblika N = OP, V i D.

U množini sve imenice razlikuju dva oblika N = OP = V i D.

U OP jednine imenica za živo morfološko obilježje je *-a*:

Kóna starogo samo torba go drži, Ne se diga ruka na *óca*, Ne greši *Bóga*, Žena go bere *múža* (Dokle, Priče), som bila ke *bráta* Gl, Kru, tražim *Ésata* i đubre Ljajkosko Br, utepaf *zájca* Ši, ima *gljedánika* ot Radeša Kru.

Ovčara muža som imala (Hasani, 65).

Memeda majka karala (Hasani, 327).

Nalbatinče *konja* kuje, (Hasani, 61).

OP jednine za neživo jednak je nominativu: kuća ot *kámen*, hodi po-kraj *zít* Gl Bo, *Pódzit* Gl, *Zátkamenj* Krs, *Zádríd* Rap, *Zárid* Di.

U jednom broju toponima ima prodora nastavka *-a* i za neživo: *Zádrída* Ore Krs, *Pódzida*, *Prekódola* Pa.

U dativu jednine ove imenice imaju nastavak *-u*:

Petljeto mu reklo *stárca*, pomogni *čújeku* koga je na muka Gl, *Hásanu* mu rekla Je, *Úsenju* mu pcojsaf konj Krs, ones'l'e ruček *bávajku* Re, *brátu* ne se ljuti Zl, *Ómeru* mu ukralje telje Ba, *kónu* ne veruj Bo, *sínu* kupif stan vo Beljigrat Le; Budaljestomu *čújeku* pušti mu put, Poklo-netomu *kónu* ne mu se gljedaje zəbi (Dokle, Priče).

Se valila Magmutpašinica *mužu* vo postelja (Hasani, 272).

---

³³⁵ Koneski, *Istorija*, 129.

A *Nazifu*, naš kadija, pestotine (Dokle, 345).

U dativu jednine i imenice sa značenjem neživog imaju *-u*:

Zidu ne se zbori Rad, ni *gróbu* oja lafoj ne kažu, će kažem *gróbu* Bo, *grádu* davalje žito Rap, *ljéšniku* mu panalje ljisje Ore, turi voda *orgóvanu* vo bahča Ši.

Preblaze *veku* našem (Dokle, 41).

Analitička forma dativskog značenja *na + OP* nije prodrla u goranski govor. Pojedini primjeri ove konstrukcije ukazuju na početak prodora iz obližnjih zapadnomakedonskih govora. Međutim, konstrukcija je ograničena na situaciju kada nešto treba odnijeti zanatliji. U rijetkim primjerima u narodnim pjesmama konstrukcija *na + OP* javlja se sa značenjem namjene. Međutim, sinonimnost prijedloga *na* i *ke* više ukazuje na značenje mjesta, a ne namjene.

Som ge dala *na májstora*, som bila *na dóktura*, terljik go dala *na térzija* Re Kru, klašnje da ge daješ *na valjájčara* Cr, često ide *na zəbara* Zl, *na kónara*, *na gujédara*, *na ófčara* ni se dadene ofce Kru.

babo mi go sošiv, dejko,
vo Brod *na* terzija. (Hasani, 175).

Haj, nit umira, ni stanuje
ni *na* boga duša dava (Dokle, 436).

Vokativ jednine ima nastavke *-e*, *-u*, a uočeno je i jednačenje N i V. Dominira nastavak *-e*, dok je *-u* rjeđe. Ima primjera u kojima se ista riječ u vokativu javlja sa oba nastavka: *-e* i *-u*.

Jéljene bráte, ke da si da si, ovde da si (Dokle, Priče), ore *múže* Rap, *ófčare*, raskopčan džamadan Re;

Šo si glava, *bre Bécire*, prevrzalo (Hasani, 76).

Vodeničare, star *prijateljje*. (Dokle II, 41).

Jusufe e nalbatinče (Hasani, 191).

Neka ti je, *zgovornike*, hairlija, (Dokle, 289).

A me čuješ, *čújeku* Zl, *gljedániku*, dojdi po akšam Re, *vrágu* jeden, *júnaku* Le Ku, more, *vúku*, ne zimaj deca Kru.

Vodeničare, star *prijatelj*u (Hasani, 125).

Mene me mati rodila, *gledaniku* (Hasani, 145).

Mnogo je primjera u kojima je došlo do izjednačavanja vokativa sa nominativom. Ovo se najčešće dešava ako su uz lično ime upotrijebljeni atributiv ili apozicija, ili kada se uz vokativ upotrijebi riječca *more/mori*, *bre/be*, *ja*:

Véjselj, zemi stap. Pošto veljiš ti, *Séljim*, će go zem stap. Zaš, *bre Fétah*, si go zaklaf petlatogo. (Dokle, Priče); *Mámut*, dojdi vamo Zl.

Ka me ostaj, *bečar more*, i druga zasaka (Hasani, 210).

Slušaj, *ja Ibrahim*, šo velime (Dokle, 312).

U *nominativu* množine ovih imenica došlo je do znatnog poremećaja ranijeg odnosa osnova i nastavaka. Na to je naročito uticalo slabljenje zbirnog značenja i brisanja razlike između izbrojane i zbirne množine.³³⁶

Najveći broj ovih imenica u *nominativu* množine ima nastavak *-i*. Višesložne imenice su bez proširene osnove, osim rijetkih izuzetaka:

Drvari, *pútnici*, *ófčari*, *gujédari*, *peljífani*, *iljači*, *árgati*, *pobrátimi*, *kólani drúgari*, *jávori*, *fildžani/vildžani*, *símidi*, *ustrójnici* Gora; u toponimima: *Ízvori* Kru, *Čárdaci* Zl, *Kótari* Pa, *Árgači*, *Kázani* Je, *Kájnci* Br.

Mali broj jednosložnih imenica ima množinske oblike bez proširene osnove: *múži*, *vnúci*, *zəbi*, *vúci*, *prsti*, *kóni/kónji/kójni* Gora, *Ridi* Di.

Imenica *dén* u množini ima oblik *dénoi/dénoj*. U Br ima oblik *dni* koji se sporadično javlja u Zl Kru i drugim mjestima. Oblik je prisutan i u narodnoj poeziji i ima ritmičko-stilsko obilježje:

Dva *dni* putoj preko ravno pol'e,
Tri *dni* putoj preko Crno more (Dokle, 143).

Pojedine dvosložne riječi imaju proširenu osnovu u *nominativu* množine: *kótloi*, *pétloi*, *órloi*, *péploi*. Ove imenice se javljaju u oblicima: *pé-tlji*, *órlji*, *kótlji*, *péplji*, kao i u oblicima: *pépefi*, *órefi*, *kótefi*, *pétefi*.

Imenica *čujek* u množini ima oblik *ljudi*.

---

³³⁶ Mladenović, 284.

U gornjim selima je *kórnoi, kámnoi, plámnoi*, dok u nižim *kórnji, kámnji, plámnji*.

Mali broj ovih imenica u nominativu množine ima nastavak *-e*:

Ópenke, rúkave, čórape, mústaće, órahe, póloge, zákosje:

Óra'e Kru Re Zl Dr, *órahe* Gl Bo, *óra^he* Za Rap Pa, *ópenke, póloge/polođe, čórape, rúkave* Gora.

Oblik *pótoke* koji navodi Vidoeski je u rijetkoj upotrebi. Javlja se i u toponimu *Bel'e-pótoke* Zl. U Vr je zabilježen toponim Nova-*pótoka* u kojem se imenica javlja sa pridjevom u ženskom rodu.

U množini goranski govor razlikuje dva oblika: N = OP = V i D. Odsustvo posebne forme za akuzativ množine imenica muškog roda je osobina makedonsko-bugarskog područja.³³⁷

Dativ množine ovih imenica gradi se po modelu OP + *m*. Međutim, u višim selima prisutna je pojava da se množinska osnova završava na suglasnik, a da je nastavak za oblik *-am*:

Stárcam i kašelj im vredi, *Vólam* ka oreš trebe da zboriš so lafoj hubave (Dokle, Priče); turi seno *vólam, ljúđam* ne veruj Kru, Zl, ge praćaje *gljedancam* Re, *sínoam* poklonif imanje, plati *gujúdaram*, turi *kónjam* Le.

Ne se falji *bećaram* po putoj (Dokle, 283).

Putnicam putoj kažujet (Dokle, 451).

bakalam som se isplatiu (Hasani, 39).

Drugaram da me davaš (Hasani, 104).

Kónjim sme turilje, *ljúđim* sme reklje Rap Krs Za Pa, *vúcim, vóloim, stárcim, kósaćim* Krs Rap, *kójnim, vóloim, stárcim* Lju.

Dio imenica ženskog roda sa konsonantskom osnovom, a bez nastavka u nominativu prišao je imenicama ovog deklinacionog tipa. Tako su imenice *křf, nóć, sólj, mládos, bóljes, jésen, pákos* u goranskom govoru u muškom rodu. Imenice *kókoška, kóska, ləža* su dobile obilježje ženskog roda.

Bif jošte *nóć* Bo, cev *nóć* ne spijem Kru, go janaf *bóljez* Bo, *mládos* mu prošof take Zl.

---

³³⁷ Ivić III, str. 155.

Imenice muškog roda na -o, -e

Imenice muškog roda na -o, -e vezane su najčešće za muška lična imena i hipokoristike muških ličnih imena. Uglavnom su to muslimanska dvosložna imena tipa *Súljo*, *Hámzo*, koja su u goranskom govoru ponekad i hipokorističkog značenja. Ovdje spadaju i imena srodnika – *bábo*, *bábajko/bávajko*, *dáidžo/dájdžo*, *ádžo*, *mídžo*, *báte*, *ljáljo* (otac, ujak, stariji brat).

Bábo, *dáidžo/dájdžo*, *ádžo*, *báte* („otac“) Gora, vikni *báteta* Bo, *bávajko*, bez matere i *bávajka*, ge daf *bávajku* Re, *bábajko*, ošou so *bábajka*, se žaliu *bábajku* Br, *ámidžo* Lju Krs, *mídžo* Gl, *ljáljo* („otac“, „stariji brat“) ograničeno na Kru Ši Bo.

U Zbirci Hasanija pominju se sljedeća muška imena koja se završavaju na -o i -e: *Águlje*, *Ámzo*, *Bájro*, *Dínčo*, *Íbro*, *Kóljo*, *Kúrto*, *Múle* *Bostándžija*, *Múso*, *Níko*, *Súljo*, *Súljče*, *Túre*, *Rámče*; u Zbirci Nazifa Doklea: *Ábdulče*, *Bájro*, *Féjzo*, *Hámzo*, *Dínčo*, *Íso*, *Kúrto*, *Súljo*, *Rámče*, *Túre*, *Spáhinče*.

Inače, mnoga muslimanska imena u Gori imaju deminutivne nastavke -če, -čo čime dobijaju hipokorističko značenje: *Rámče* (Ramadan), *Súljče* (Sulejman, Suljo), *Ámče* (Ahmet), *Ímče* (Imer), *Zénče* (Zejnula), *Bájče* (Bajram), *Sáljče* (Salih), *Jónče* (Jonuz), *Mírče* (Miriman);

Salj *Ómerče*, majčice oženeto (Dokle, 437).

Da donese, *Súljče*, leblebije“ (Dokle, 462).

Ova osobina je mogla nastati pod uticajem aromunskog jezika.

Neka imena i nadimci imaju i nastavak -ulje gdje se uočava aromunski formant: *Águlje*, *Ábulje*, *Íbulje*, *Čázulje*, *Gúgulje*, *Dábulje*, *Sádulje*.

Kad je u pitanju proširenje-neproširenje osnove u zavisnim padežima muških ličnih imena i hipokoristika na -o, -e Gora je podijeljena u dva dijela.

U Br i Re u ličnim muškim imenima i imenima srodnika na -o ne proširuje se osnova: *Ámzu*, *Íbru*, *Rédžu*, *Súlju*, *dáidžu*, *bávajku/bábajku*; *Ímza*, *Íbra*, *Rédža*, *dáidža*, *bávajka/bábajka*, zemi *Rédža*, *Íbra* go vratilje od granica, seni pret *Músa*, vikni *Súlja*.

Mu narasle *Ibru* kulukdžiji nokči do lakoči (Hasani, 272).

Go puštile *Ibra* vo dovna odaja (Hasani, 271).

U ostalom dijelu Gore dolazi do proširenja osnove formantom *-et* u OP i D: *Rédžeta, Súljeta, Bájreta, Zénčeta, Bájčeta, Íseta, Íbreta, dáj-džeta, bábeta, báteta, ljáljeta, ádzeta; Rédžetu, Súljetu, Íbretu, Ísetu, dáj-džetu, bábetu, ádzetu, ljáljetu, bátetu.*

Imenice ženskoga roda

Imenice ženskog roda u jednini imaju N = OP, D i V. Opšti padež jednine ovih imenica izjednačen je sa N poslije prelaska $\varkappa > a$.

Ima primjera sa sačuvanim sintetičkim genetivom na *-e*. Primjeri su bilježeni od starijih osoba, dok mladi uopštavaju analitičku konstrukciju.

Bila vo Átidže, vo Áfke noćevala Br, *bila vo sestre* Zl Kru, *vo ćérke* sedaf Ba, *vo újne* som bila Kru, poljaj *vo Ismétice*, *če zaidet vo májke* Gl.

Vo tétka som spala Kru, *umrela vo ćérka* Pa Krs, *vo Nedžática* zaređilje Ku, *vo Árifka* ostanala Rap, *bila vo tétka* Lju, som *bila vo stóka* Ku.

Sve češća je upotreba *ke* + OP:

Ke tétka noćevala Gl, *Se uspaf ke májka* Zl, *Ka došof ke kúća* Bo.

Dativ jednine ima nastavak *-i*: *Dala sestri*, *rekoť náni* Re, *májki, vodé-nici, rúki, vójski* Kru Zl, *žéni* ne gi kažuj Zl, *turi kókoški* Ore.

Za dativ jednine Mladenović navodi i primjere sa *-e*: (Jel'en gi rekoť *sestre, májke* gi se učinilo, *blaze tebe i žéne*).³³⁸ Primjeri su, vjerovatno, zabilježeni u nižim selima i od starijih osoba.

Vokativ jednine u goranskom govoru ima nastavke *-e* i *-o*.

Imenice na *-ica*, apelativi i vlastite imenice čuvaju starinu:

„Kukaj, kukaj, *kukújčice*“, „*Májčice* mila premila“, „*Gledánice* slezi vo dvoroi“, „*Piličiča, dádice*, sitno pujet“ (Hasani), *věščice, gljedánice, adžínice, Osmánice, Asánice, Fuátice* Re.

Slično se ponašaju i dvosložna ženska imena hipokorističnog značenja:

„Ore *Rájče, Rájče* pipirajče“ (Hasani, 97), *Núrke, Zínke* Di, *Váske, Áfke* Gl, *Ájke* Zl.

Trosložna imena imaju najčešće nastavak *-o*:

„Deca ošle, *Ílinko be sestro*, nadvor da igraje“ (Ristovski, 133), *Stani Áfetko*, *stani Đúzeljko* Zl, *Árifko, Trndáfiljko* Gl, *Sáfurko, Réfiko* Ba, *Fé-tanko, Karáfiljko* Kru, *Góranko, Túrčinko, Bórbjanko, Rápčanko* Gora.

Ali:

Ne li si se naspala, kuzum bela *Hedije* (Ristovski, 123).

---

³³⁸ Mladenović, 297.

Šo si fur ke, *bre Zejnulje*, poturila“ (Hasani, 48).

Apelativi na *-ko*:

Tétko, májko, déjko, góstiljko, cérko, mazníkarko, pošétuljko Gora.

Hipokoristična imena za kazivanje srodnika:

Šo me rodi, *nane*, vo pusto selo Zl, *dade, nane, majke* Dr, *maje* Br.

Digni me, *nane*, utre porano (Hasani, 307).

Mladenović navodi da nema jednačenja nominativa jednine sa vokativom. Međutim, naišli smo na veoma zanimljive primjere u kojima se oblik vokativa upotrebljava umjesto nominativa:

Me vikaje *Šéfijo*, ime i je *Átidžo*, se vika *Rámizo* Kru.

U odnosu na kontrolnu grupu ovo je izrazito markirani morfostilem.

Nominativ množine ovih imenica ima nastavak *-e*. Nema tragova nastavka *-i* u Njd., mada ga imaju pojedini obližnji makedonski govori. Koneski ističe da je morfema *-e* mogla nastati iz potrebe kako bi se suprotstavila obliku na *-i* koji poznaju imenice muškoga roda.

Órnice, nebídnice, déjke, dadénice, askérice, júnice, golúbice, dóvice, gl'edánice, múšice Gora; *gránke, tráfke, sénke, drémke, kóske, góstiljke* Gora bez Br, *gránće, drémće, kósće* Br; *zíme, gláve, ljívade* Gora.

Dativ množine ima nastavak *-m* koji se dodaje na OP: *Déjkem, ófcem, kozem, ženem, dóvicem, drúgačem, glávem* Re Ši Bo Gl, *déjčem* Br.

Ima primjera u kojima je nastavak *-am*:

Ófcam Rap, *ženam, séstram, déjkam* Lju Le Ku, *dóvicam* Dr. Ovi primjeri su rijetki i zabilježeni su u nižim selima.

Imenice muškog roda na *-a* u potpunosti pripadaju ovom deklinacijskom obrascu. U jednini poznaju N = OP, D i V, dok u množini N = OP = V i D.

Imenice srednjeg roda

Imenice srednjeg roda se završavaju na *-o* i *-e*. Nastavak *-o* je u ekspanziji, tako da imamo: *jábuko* (plod), *škólo, škémbo, máhalo, íljado, Príštino, Túrsko, Búgarsko, Bósno*.

a) *Imenice srednjeg roda bez proširene osnove*

Dativ jednine ovih imenica je veoma ograničen ne nekoliko primjera: *Gujedu* daj seno Br, da onesem *gujedu* Dr, *selu* nikoj ne pomogna Kru.

U N = OP = V množine ove imenice imaju nastavak *-a*:

Vlákno-vlákna, gújedo-gújeda, náqualo-náquala, rálo-rála, vréteno-vrétena, klópko/klúpko-klópka/klúpka, gúmno-gúmna, kópito-kópita, crévo-créva, brádo-bráda, zřno-zřna, vídelo-vídela, rílo-ríla, drvo-drva Gora.

U dativu množine ove imenice imaju nastavak *-m* ili *-am*:

Báčilam, décam, sélam, jájcam, gróbištam/gróbiščam vrétenam.

b) Imenice srednjeg roda sa proširenom osnovom

Većina imenica srednjeg roda sa nastavkom *e* ima proširenu osnovu sa *-en, -et*.

U dativu jednine ove imenice imaju nastavak *u*: *Ímenu, vrémenu, brémenu rámenu*. Međutim, ovi oblici su u ograničenoj upotrebu, a ima i prodora nas- tavka *-et*: *vremetu*.

U množini N = OP=V sa proširenom osnovom ima različite nastavke:

-a: ímena, vrémena, rámena, sémena, brémena, gúmena, vímena Bo Kru Re Gl Zl, *Gúmena* Vr, *Zagúmena* Zl;

-enja: rámenja, ímenja, gúmenja Ši Rad, *Gúmenja* Rap, *Gúmenjci* Za;

-ina/-inja: ždrébina, téljina/téřčina, séřčina (ali i: *séla*), *mórina, búrina* Re Kru Zl Gl Bo, *téřčinja* Ši, *téřjinja, ždrébinja, íminja, mórinja, vréminja, búrinja, víminja* Org Pa Za Rad Rap Krs, *Gúmin'a* Le.

Dativ množine kod ovih imenica ima model OP + *-m*:

Rámenam, téřjinam, vímenam, ímenam Zl Kru Gl Re Bo Ore;

Gúmenjam, rámenjam, vímenjam, ímenjam Rad Di;

Íminjam, bréminjam, vréminjam Rap Krs Za Pa Ko.

Brojne imenice

Brojne imenice u goranskom govoru poznaju oblike za skupinu osoba muškog pola, kao i oblike za skupinu osoba ženskoga pola. U narodnoj poeziji Gore javljaju se ustaljeni oblici brojnih imenica: *dvájca, óbajca, trójca, pétina, sédmína*.

a) Brojne imenice za skupinu osoba muškoga pola

Dvájca, obádvajca, óbajca, tróica/trójca/tróřica, četvóřica, óbajca lə-žet ka kućića Bo, pojče ot *četvóřica* ne bilje Gl, samo *dvájca* došlje Ore.

Zid zidale kula *trojca* braća (Hasani, 366).

je meseno ka za *dvajca* ljudi,
ka za *dvajca*, ka za *čtvorica*, (Hasani, 222).

Brojne imenice od *petina* i dalje grade se po modelu *osnovni broj + -ina*: *Pétina, šestina, sédmina, ósmina, devétina, desétina, tréeset i ósmina*.

I vlezoha, Fatimi Dorii, *sedmina* bečari. (Dokle, 285).

sedmina duše ovčari, svirea žoute kavali, (Hasani, 376).

b) Brojne imenice za osobe ženskoga pola

Ove imenice pokazuju veće bogatstvo u modelima građenja. U višim selima ove imenice se grade samo nastavkom *-nice*, dok se u nižim selima, pored nastavka *-nice*, rijetko javlja i nastavak *-ine*. Dokle u Rječniku upotrebljava i oblike sa neetimološkim *h* (*dvéhnice, četirihínice*).

Dvénice došlje, *obedvénice, trínice, četirínice, petínice, sedmínice* Br Re Zl Gl Kru, *četirihínice* ostanalje da dojdet podocna, sme bilje samo mije *dvéhnice* tuje (Dokle Rj);

Pétine, šestine, sédmine, devétine Rap Krs Za Rad Le Lju Dr Ku.

I imenice muškog i imenice ženskog roda imaju samo dva oblika N = OP = V i D.

U dativu imaju nastavak *-(a)-m*, odnosno, *-em*:

Dvájcám, óbajcam, trójcam, pétinám, sédminám, dévetinám Gora.

Dvénicem, trínicem, četirínicem, obedvénicem Gora.

Zbirne imenice

Zbirnih imenica u goranskom govoru gotovo da nema, pošto su oblici u dativu množine obilježeni nastavkom *-m*. Jedino u imenici *čélječ* ima tragova zbirnog nastavka na *-ed*:

Čéleč mi pomref Or, oni mi se *čélječ* Br, ona se sobrala so *čéljeđ* Ba, siten *céleč* (Hasani, 10).

Međutim, imenica se koleba pa prodire i odnos *čélječ* (jedno dijete) – *čéljeđi* (mn.). U upotrebi je i oblik *dva čéljeđa* (djeca iz dva braka).

Znatan je broj imenica sa nastavkom *-je*. Međutim, njihovo značenje je najvećim dijelom množinsko:

Snóp-snópje (: snopoi), *klás-klásje* (: klasoi), *l'ís-l'ísje* (: listoi), *prt-prće* (: prtoi), *grós-grózje* (: grozoi), *rás-rásje* (: rasoi, „trun“).

Pluralia tantum

Pojedine imenice *pluralia tantum* su prišle obliku jednine i stvorile novi množinski oblik: *vráta-vráte, ústa-úste, grébulja-grébulje, víla-víle, médra-médre* Gora.

Zatvori, sestro, *vráte*, pendžeri (Hasani, 115).

Samo množinu imaju imenice:

*Sábice*³³⁹ Kru Re Rad Gl Ši Bo, *slábice* Rap Krs Za Pa Ko Oč, *sójbice* Br; *nóžice* („makaze“) Gora; *názojke* („vrsta vezenih čarapa“) Gora bez Br, *názojće* Br; (*h*)*ál'išta* Gora; *nócví* Gora; *grđi* Gora; *bísage*³⁴⁰ Gora bez Br, *bísade* Br; *gáce* Gora; *brdila* Gora.

Imenice u partitivnim sintagmama

Kada je partitivna riječ imenica, imenica u funkciji dopune ima oblik OP množine. Ukoliko je riječ u službi dopune sa gradivnim značenjem, tada je N = OP jednine:

Ni zaginaf cef krdar *ófce*, krdar *kóze* Re Kru Zl;

buljuk *ovce* mi ge poteraa“ (Hasani, 282).

Čáša *vóda*, dvé-čaše *vóda* Kru Bo, ne sme imalje *ljép*, dve kila *brášno* belo na mesec Bo, pet karljice *žito* Zl, dva kamiona *pésok* Re.

U sintagmama *osnovni broj + partitivna dopuna* uopštava se forma -a uz sve osnovne brojeve:

Sedom *kámnja*, dva loša *sóna*, četiri *bráta* Rad, tri *nóca*, četiri *čújeka* Br, dva *dénja* prajme svadba Cr, dva-tri *láfa*, pesto *gróša* Ku, dva *krdara*, petnaeset *túara*, tri *gujédara* Re, dva *béčara*, tri *kótara* naprajlje Gl, dva *méseca*, sto *snópa* Dr;

duša saka pet *reda* dukati (Hasani, 46).

---

³³⁹ Imenica *sábice* se rijetko javlja i u obliku jednine (gorna *sábica*, prva *sábica* Kru).

³⁴⁰ Zabilježen je i oblik *bisag* sa značenjem jednine („Vo jenujet *bisag*, majko mori, glave ot junaci.“ Dokle, Rj).

U višim selima, najbližim ZPM zaljeđu, uočava se prodor opšteg pa-
deža množine u partitivne konstrukcije s osnovnim brojem.³⁴¹ Ovu osobi-
nu poznaje žirovnički govor koji ne poznaje izbrojanu množinu kao gra-
matičku kategoriju.

Sedom *křdari*, dva ravni *dvóroi* Gl, među dva *ógnoi*, imaf dva *sínoi*
Kru, pet *dúkati* kupif, dvaese *kón'i* ni ukralje haramije Re, nema četiri
rázredi školo, sme prošlje tri *rido*i, obadva *kljúčoi*, pet *kónji sámarne* Br.

Će idem devet *denoi* (Hasani, 22).

Som videlo, Ali-ago, dva *loši sonoi* (Hasani, 26).

U višim selima i u brojnim konstrukcijama s rječju *put* znatno su obi-
čniji oblici *puti*. I ovo bi mogao biti uticaj zapadnomakedonskog govora,
prije svega galičkog.³⁴²

Osom *púti* sme vratilje kojni, tri *púti* na den pije iljači Gl, dva *púti* mu
prijatif kon', sto *púti* som rekof Kru, dva *púti* ga turilje, tri *púti* ge vratilje
ot granica Re, ona go pratila još dva *púti* (Dokle, Priče), šes *púti* Br.

Imenice ženskog i muškog roda na *-a* u službi partitivne dopune ima-
ju oblike sa nastavkom *-e*:

Sédum *gódine* súm rábotaf Org, šes *gódine*, šes *stárice* ostanalje vo
selo Rad, preko tri *gránice* Re, sve tri *žéne* mu umrelje Rap, imaf pet *gá-
zde*, donesof tri-četiri *gránke* Vr.

ZAMJENICE

Lične zamjenice

Sistem ličnih zamjenica u goranskom govoru je sljedeći:

Jednina	Množina
1l. <i>ja</i>	<i>mije</i>
2l. <i>ti</i>	<i>vije</i>
3l. <i>on/ona/ono</i>	<i>oni</i>

---

³⁴¹ Mladenović, str. 322.

³⁴² Belić, *Galički dijalekat*, str. 172.

Lična zamjenica *ja* prisutna je u obližnjim srpskim i makedonskim govorima. Oblik *jas*, koji poznaju neki makedonski govori, nije uočen u goranskom govoru.

Lična zamjenica za treće lice jednine je stabilna i razlikuje oblike za sva tri roda – *ón, óna, óno*, dok je proces uopštavanja oblika za množinu *oni* za sve rodove u toku. U goranskom govoru oblici *tója* i *tája* imaju isključivo demonstrativno značenje i nisu u funkciji lične zamjenice za treće lice jednine.

Oblici *mije* i *vije* su jedini oblici koji su potvrđeni u goranskom govoru za prvo i drugo lice množine.

a) *Promjena ličnih zamjenica*

Jednina

N	<i>Já</i>	<i>ti</i>	<i>on, ono</i>	<i>ona</i>
OP	<i>méne;</i> <i>me</i>	<i>tébe;</i> <i>te</i>	<i>njégo/n'égo/négo;</i> <i>go</i>	<i>nja/n'a/na;</i> <i>ga, ja, je</i>
D	<i>méne;</i> <i>mi</i>	<i>tébe;</i> <i>ti</i>	<i>njému/n'ému/nému;</i> <i>mu</i>	<i>njéjzi/n'éjzi/néjzi</i> ³⁴³ ; <i>i, gi/đi</i>

Množina

N	<i>mije</i>	<i>vije</i>	<i>oni</i>	
OP	<i>nas;</i> <i>ne</i>	<i>vas;</i> <i>ve</i>	<i>njih/n'ih/ni;</i> <i>gi/đi, ge/đe</i>	
D	<i>nam;</i> <i>ni</i>	<i>vam;</i> <i>vi</i>	<i>njim, n'im;</i> <i>gi, im, gim, mgi</i>	

Ovakav deklinacioni tip imaju mnogi obližnji govori.

Pored dugih i kratkih (ortotoničnih i enklitičkih) oblika zamjenica, u govoru Gore se javljaju i udvojene forme:

ortotonični + enklitički oblik lične zamjenice;

imenica + enklitički oblik lične zamjenice.

Enklitike *ni, vi, ne, ve* zahvataju veliki areal srpskih i crnogorskih govora kao i sve makedonske govore.

³⁴³ U nižim selima i u svim selima albanskog dijela Gore ovi oblici imaju *dz* mjesto *z* (*nejdzi, njejdzi*). .

U opštem padežu zamjenice *on* i *ono* imaju enklitički oblik *go*, dok zamjenica *ona* ima oblike *ga*, i *ja*:

Go vrzalje za drvo Zl, će *go* prijavet čújeka Org, „a naš putnik, dade, nema *ni go*“ (Hasani, 14), „dada ke *go* ljuja“ (Dokle, 386); mi *ga* gl'ejaj krava Org, mlanesta vo nedelja *ga* zimame Cr, *ga* ostajf sama Bo, ka će *ja* viđim Or, ne možeš da *ja* doneseš Krs.

Lična zamjenica *ona* u dativu jednine ima oblike *gi* i *i*. Oblik *gi* je karakterističan za niža sela, dok je *i* skoro dosljedno u višim selima, koje je moglo doći iz gornjopoloških govora:

dadi *gi* go Jani amanetov // i *i* reči Jani da ileze (Hasani, 163).

gi go batisaa jeno stradno dete (Hasani, 264).

Lična zamjenica za treće lice množine *oni* u OP ima enklitičke oblike *gi* i *ge*. U Br ovi oblici glase *đi* i *đe*:

Če *gi* izgrlji, *ge* čekala Gl, ke *ge* udocniš Za, da ne *gi* čujem tupani Ba, on *ge* zef, *gi* sobraf doma Rap, a *đe* viđiš, će *đi* utepam Br.

eno *ge*, majko, idet putnici (Hasani, 8).

za grlo da *đe* okuje (Hasani, 192).

U dativu množine zamjenica *oni* ima enklitičke oblike *gim*, *im* i *mgi*. Oblik *gim* je karakterističan za niža sela, dok se *im* upotrebljava u Re Br Gl Kru Bo Ši i Ore. Rijetko se i u nižim selima koristi *im*. Enklitika *mgi* je jedino prisutna u Zlipotoku i mogla bi nastati iz *gim* metatezom.

Im som rekof, *im* pobegnaf Kru, ofce *im* ge zelje Re, da *im* ljegne srce Bo, *gim* bilje čvera Org, *gim* dadite Ml, *gim* ukralje krava Dr, *gim* pobegnalje Vr, *gim* rekla mati Krs, *mgi* došof brat, svi *mgi* ošlje vo Subotica, žene ne *mgi* zboret Zl, Adem bozadžija nadve-natri *mgi* iskaža, hizmet *mgi* činet najhubave alajke (Redžeplari, Čekmedže).

Muži *gim* se, kukajčice, na gurbet idane, (Hasani, 51).

b) Puni i udvojeni oblici ličnih zamjenica

Puni oblici ličnih zamjenica upotrebljavaju se kada je zamjenica naglašena, kada zauzima prvo mjesto u rečenici. Prijedlozi se upotrebljavaju samo uz pune oblike.

OP = A i D: *Tebe* čekam Gora, daj ga *mene* Re, „Ja *tebe* imam da zemem“ (Dokle, 183), „Buka *mene* soljca // Ofca *mene* jagne“ (Dokle, 2), „Da dojdem i ja *so tebe*“ (Dokle, 145), „Ne ogrubuj sebe *za mene* // Ne me davaje *za tebe*“ (Dokle, 214), „na *mene* kabaet frljaa“ (Hasani, 286), *tebe* sum donesla Za Pa Krs Rap, *tebe* som ge kupila Re Gl.

Udvojene forme se mnogo češće koriste od ortotoničnih.

„*Tebe te* prošla Zejnepa“ (Dokle, 42), „Da ne *te tebe* zagledam“ (Dokle, 154), „Ja *tebe te* sakam, Dudo Kalino, mua da mi bideš“ (Dokle, 182) „*mene me* mati rodila, gledaniku // ka što *te tebe* rodila, gledaniku“ (Hasani, 145), „a *mene mi* si ostajlo“ (Hasani, 110), „*Mene me* čeka rabota // *Tebe te* čeka rabota“ (Dokle, 139); „Izin *mi* dajte i *mene*“ (Hasani, 113), *Mene mi* kupilje Gora, *mene mi* ge dalje Je Ur, *tebe ti* donesof Zl.

U trećem licu jednine muškog i srednjeg roda razlikuju se OP = G = A (*njego/nego, go*) i D (*njemu/nemu, mu*):

Nego vikalje, a *mene* ne Re, ot *nego* se strami Ore, *go* vratilje ot granica Gl, „ona *go* pratila još dva puti“ (Dokle, Priče), i *nego go* stajlje vo haps Bo, *njego go* utepalje Dr Le;

Njemu bilo pišano Rap Za, *Mu* uljezla majka negova, *mu* bilo žalj Bo, „*Mu* som davaf žena so dve deca“ (Hasani, 361), *njemu mu* bilo krivo Ku, ne *mu* veruje *njemu* Org.

U trećem licu jednine ženskog roda razlikuju se OP = G = A (*nja/na, ga/ja, nja/na ga/ja*) i D (*njejzi/nejzi, njejdzi/nejdzi, gi/i, njezji/nejzi/njezdzi/nejdzi gi/i*):

Ne se ljutim na *nja* Rap Za, *Ga* ostajlo i ošlo, *ga* ostajf sama, *ga* stajla sljikata na češma, *Ga* ispratif *nja*, da projdem noć so *nah*,³⁴⁴ Ide za ke *nah* (Dokle, Priče), „Ajrija *ga* stajlje pod filjdžan“ (Hasani, 139), so zor ne vi *ja* davame Kru, *Nja ga* turif Krs, *na ga* stajlje prva Gl, i *na ga* vratilje Re;

Nezji ge gotvim, *gi* došof muž Zl, *i* som poračaf Re Kru, *njejdzi* kaži Org Cr, „koj će *gi* gleda dertoi“ (Hasani, 268), *Nejdzi*³⁴⁵ *gi* došlje na vrata Bo Ore, *Nejdzi* zelo da i dzebe Bo, *gi* bilo krivo *njejdzi* Za Pa Ko, ge daf *nejdzi* Ši.

Udvajanje ortotoničnih i enklitikičkih oblika zamjenica u množini vrši se pod istim uslovima pod kojima se udvajaju i ostale lične zamjenice.

c) Lična zamjenica svakog lica *sebe*

Povratnom zamjenicom svakog lica *sebe* različita padežna značenja

³⁴⁴ Dokle upotrebljava oblik *nah*. Vjerovatno je ovaj oblik nastao analogijom prema obliku u množini *njih*.

³⁴⁵ Oblik *njejdzi/nejdzi* se oslanja na obližnje makedonske govore (Видоески III, 135.).

kazuju se istim oblikom. U govoru Gore i u narodnoj poeziji Gore javlja-ju se ortotonični i enklitički oblici lične zamjenice svakog lica:

Sébe ne viđi Zl, Gl, gljedaj *sébe* i zdravje Re, *sébe* som ge tkala Zl, ostajf čelječ po *sébe* Gl, *zát-sebe* nema nikogo Bo.

Mladenović navodi da nije uočena dativska enklitika *si*, obična za obližnje makedonske govore.³⁴⁶ Međutim, u Rapči i Kruševu, ali i u narodnoj poeziji, zabilježeni su rijetki primjeri koji upućuju na ovakvu formu:

Nekoj *si* dojde, nekoj *si* beše Rap, Gledaj *si* rabota Kru;

Što nema *si*, novožena, ti da staneš, (Dokle, 356).

Vodenica voda mi nema, zemi *si* go žitovo (Dokle II, 41).

Enklitika *se* je sastavni dio glagolskih oblika, ali uvijek dolazi ispred glagola, osim u imperativu kada se javlja i iza glagola:

Se smije, *se* gljeda, *se* prašuje, *se* čudi, *se* strami, *se* razbolje, *se* l'ičet.

Se umorila Zejnepa (Dokle, 155).

Se terale bećar i divojka (Dokle, 147).

Dokle u Rječniku navodi oblik za dativ ove zamjenice – *sébetu*. Oblik je potvrđen u Šišteecu i izraiziti je morfostilem u odnosu na ostali dio Gore, ali i u odnosu na cjelokupnu kontrolnu grupu:

Mahana ne viđiš *sébetu*, zijan si naprajf *sébetu* Ši.

d) *Upitna zamjenica za lica koj*

Za situacije kada se ne zna odgovor, zamjenica za lica glasi *koj*:

Ne-znəm *koj* će doje Kru Zl, *koj* e najubaf Ml, „*koj* će ga nosi srmena skutača“ (Hasani, 248), „*Koj* će ti go nosi crnoto guniče“ (Hasani, 267), *Koj* čeka, će načeka, Kako *koj*, kako *koj*, rekof petef na bunište (Dokle, Priče).

Kada se zna odgovor na postavljeno pitanje, ova zamjenica ima različite oblike za rodove:

Kúa umrela Dr, *kúa* dejka da ti izvadime Zl, kaži *kúa* te saka Re, *kúje* dete panalo ot kruša Kru, *kúje* ljudi ošlje vo plajna Rad.

Ove zamjenice imaju pridjevsku promjenu:

---

³⁴⁶ Mladenović, 340.

Ot *kogo* si kupif kojna Gl, vo *kogo* je mužena Re, *komu* ste go prodalje auto Vr, *komu* nijet, *komu* k'smet (Dokle, Priče).

Za *kogo* si go, mori, šarila? (Hasani, 20).

Komu će ga ostajš tvua verna ljuba (Hasani, 267).

e) *Opšta zamjenica svakoj*

Osnovni oblici za jedninu su *svákoj*, *svákua*, *svákuje*, dok je opšti oblik za množinu *svákuje*. Pored ovih oblika u višim selima javljaju i oblici *svák(i)*, *sváko* i *sváka*.

Svákoj neka gljeda svua rabota Ši, *Svákoj* može da zbori za mene Bo, *Sváku* imala po jena krpa, *svákuje* dete ima po nekoj šejtanlak (Dokle, Rj), *svákua* trmka met ne bere, *svákua* žena kućnica ne biduje Zl, „*Svakua*, *svakua* // *svakua* moma i momče“ (Dokle, 75), *svákoj* den po jen idžat, ne se tura solj vo *svákuje* grne Kru, *svákuje* ljudi prijatelji ne bidu-
jet Re;

Svák ima svua nafaka, Vo *svák* tuar imaje i krive drva, *Sváka* planina svua temnina, *Sváko* nagore ima jeno nadolu (Dokle, Pr), *Sváki* sabah, *sváka* brigada Bo, *svaka* den Br.

U zavisnim padežima poznati su oblici *svákogo*, *svákomu*, *svákujego*, *svákujemu*, dok su u dativu ženskog roda zabilježeni oblici *svákojzi*/*svákojdz*i, *svékojdz*i:

Ne se saka ljep ot *svákogo* Re, *svákomu* po malo Rad, *svákujego* poljala Ku, *svákujemu* putniku Gl, *svékojdz*i saka da kupi Gl.

Slične oblike imaju i neodređene zamjenice *nékoj* i *pónekoj* kao i odrična zamjenica *níkoj* (*nékoj*, *nékua*, *nékuje*; *pónekoj*, *ponékua*, *ponékuje*; *níkoj*, *níkua*, *níkuje*).

U goranskom govoru upotrebljavaju se i složeni oblici *kójdae*, *kójbilo*, *némkoj*,³⁴⁷ *némkua*, *némkuji*, *némkuje*. Oblici tipa *némkoj* formirani su kontaminacijom *ne znam* i *koj* i predstavljaju posebne lingvostileme u odnosu na kontrolnu grupu.

f) *Imenička zamjenica š(t/ć)o*

U goranskom govoru imenička zamjenica za stvari ima oblik *što*/*šćo*, ali dominira forma sa uprošćenom suglasničkom grupom *šo* koju poznaje

---

³⁴⁷ Oblik *nemkoj* poznaje i govor Boboštice. (Видоески III, стр. 158.)

galički govor. Ova zamjenica se upotrebljava u upitnom, neodređenom i relativnom značenju.

Što sakaš reći? *Što* ti reko sinojka? *Šo* si rabotaf duri sega? *Šo* si zbo-rif za mene? (Dokle, Rj), „*šo* kažuje, babo *šo* ti veli“ (Hasani, 1), ne slu-šaj ljudi *što* zboret, *što* zboret i *što* kažujet“ (Hasani, 39), „a *ščo* imaš belo grlo“ (Hasani, 78), ka *ščo* znae deli Amzo neka dojde“ (Ristovski, 105).

Oblici sa grupom *šč/šč* se javljaju samo u Restelici, Kruševu i rijetko kod starijih osoba u Šišteecu. Kod mlađih osoba primijetna je tendencija da se grupa zamjenjuje grupom *št*.

Pored oblika *š(t/ć)o*, ova zamjenica ima još dva oblika OP: *óšto/óščo* i *šógo/štógo*.

Ot *šógo* si bəvna Re, so *šógo* go udrilje Ml, za *štógo*, ot *štógo* se plaši Rad, „na *oščo* mu se, majčice, ašik učinite“ (Hasani, 277), „za *šogo* te, libe, varosujet“ (Hasani, 80), „kaži, Inke, kaži dušo, od *šogo* si bovna?“ (Hasani, 211)

Slične oblike imaju i neodređena zamjenica za stvari *nešto/něščo*, od-rična zamjenica za stvari *ništo/níščo*, kao i opšta zamjenica za stvari *své-što/svéščo*. Javlja se i zamjenica *štógoder/ščógoder* koja znači nešto ma-lo, bilo šta.

Nešto će te prašam, Atmano stara le sevdo, (Hasani, 159).

Babo dojde *niščo* ne donese
žena dojde *sveščo* mu donese (Hasani, 214).

Za *ništogo*, ja mlanesto, da ne žališ (Dokle, 296).

Pridjevske zamjenice

Prisvojne zamjenice

U goranskom govoru prisutne su sljedeće prisvojne zamjenice:

Pisvojna zamjenica za prvo lice jednine (*mój, múa, mú'e; mú'e*):

„Pred *mua* porta sedea // *moj* muabet teraa“ (Hasani, 231), „*moj* mua-bet čineše“ (Hasani, 112), „sve *muje* drugače i *muje* vrsnice“ (Hasani, 236);), *mú'e* bratče Kru, *mua* sestra Gl.

Prisvojna zamjenica za drugo lice jednine (*tvój, tvúa, tvú'e; tvú'e*):

„Toja ti je *tvoj* prv' gledanik“ (Hasani, 205), „ja ti som, maje, *tvua* stradna Milena“ (Hasani, 245), „*Tvuje* deca ti ga poslale“ (Hasani, 20).

Prisvojna zamjenica za treće lice jednine (*njégof/négof, njégova/négova, njégovo/négovo; njégove/négove/négovi*;³⁴⁸ *njéjzin/njéjzin, njéjzina/njéjzina, njéjzino/njéjzino; njéjzine/njéjzine*.³⁴⁹).

U Brodu zamjenica glasi *n'égof, n'égũa, n'égũo; n'égũe*. Dokle u Rječniku navodi oblike *tógof, tógova, tógovo; tógovi, tógove*. Svi ovi oblici su potvrđeni u Šišteeću i imaju morfostilističko obilježje u odnosu na ostali dio Gore i na kontrolnu grupu. Ovo bi mogli biti oblici prisvojno-pokaznih zamjenica.

Njégof konj Krs, „*njegova* će bide Hajrija“ (Hasani, 140), *njégovo* maalo Rap, kon *négof, négova* rabota, *négovi* koni, *négove* sestre i deca Bo, „so *negue* drugari“ (Hasani, 24), sestra *négũa*, dete *négũo* Br, kon *tógof* ti vlezov vo livada, *tógova* dejka beha ga grabile, *tógovo* je deteto, *tógovi* sinoj, *tógove* dejke se mlogo rabotne (Dokle, Rj).

Njéjzin brat Gl, „Go zagleda Seburanče *njéjzin* prv gledanik“ (Hasani, 27), *njéjzina* mati bila bœvna, selo *njéjzino* Zl, *njéjdzin* babo, *njéjdzina* odaja je mlogo uredena, mati *njéjdzina*, dete *njéjdzino*, sestre *njéjdzine* Bo.

Prisvojna zamjenica za prvo lice množine (*náš, náša, náše; náše/náši*³⁵⁰):

„a *naš* putnik, majčice, ne ni dojde“ (Hasani, 9), dvor *náš* je pogoljem Ore, dada *náša* je postara Kru, semka *náša* Je, dete *náše* ni je bovno Di, *naše*-muži Rad, *naše*-koske Vr, mlogo stare *náše* Je, babovci *náši*, dvorjoj *náši*, sestre *náše* (Dokle, Rj).

Prisvojna zamjenica za drugo lice množine (*váš, váša, váše; váše/váši*):

Váš otec Gora, kon *vášujet* nema go Kru, orahot *váš* mi praj latka vo dvor, *Vášata* krava mlogo se bucka, deca *váše* vezden sedet so kamene vo ruke, koni *váši*, *váši* muži sve novo noset (Dokle, Rj).

Prisvojna zamjenica za 3. lice množine (*njíhni/níhni/njín/nín, njíhna/níhna/nína/nígna, njíhno/níhno/nino/nígno; njíhni/njíhne/níne/nígne*):

Nín čujek, *níhna* krava, vo *níhna* kuća, *níhni* kojni Gl, *níhno* dete mi gi ukralo, *níhne* žene, so *níhni* koni svejeno sme vršile (Dokle, Rj), *njína*-mati, *njína* bila Rap, nit' sme zimalje *njíhno*, so *njíhne* Je, jezik *nígni*, *nígno* dete, *nígna* mati, *nígne* sela se uredene Br.

Oblici prisvojnih zamjenica:

³⁴⁸ U Globočici, Borju i Orešku za muški rod se upotrebljavaju oblici sa *i* (*negovi* koni, *negovi* drugari).

³⁴⁹ U albanskom dijelu Gore, ali i u nekim nižim selima u kosovskom dijelu Gore umjesto z javlja se *dz*.

³⁵⁰ Oblici *naši* i *vaši* upotrebljavaju se uz imenice muškog roda u množini u Gl Bo Ore.

Opšti padež jednine muškog roda: *mújego, tvújego, njegóvogo, nášego, vášego, njegóvogo*;

Dativ jednine muškog i srednjeg roda: *mújemu, tvújemu, njegóvomu, (negújemu Br), nejzínomu, nejdzínomu, nášemu, vašemu, njínomu, (n'íg-nomu Br)*;

OP jednine ženskog roda jednak je N;

Dativ jednine ženskog roda: *mójojzi/mójojdzi,³⁵¹ mójzi/mójdzi, mú'i, tvójojzi/tvójojdzi, tvójzi /tvójdzi, tvú'i, njegóvojzi/njegóvojdzi, njégovi/négovi, néjzini/néjdzini, nášojzi/nášojdzi, náši, vašojzi/vášojdzi, váši, njíhni/n'íni/(nígni Br)*;

Dativ množine ženskog roda: *mújem/múam,³⁵² tvújem/tvúam, njégovem/négovem/(négűem Br), néjzinem/néjdzinem, našem, vašem, njíhнем/níhнем, (nígnem Br)*.

a) Opšta prisvojna zamjenica ima oblike *svój, svúa, svú'e; svú'e*. Javlja se još i u oblicima *svújego, svújemu, svújojzi/svújojdzi, svú'i, svú-jem*.

Zamjenica *svój/svúa* se poimeničava i tada označava „svoju, rođaka“: On mi je *svój*, ona mi je *svúa*, mije sme *svój*, mije sme *svúje* Gora.

b) Upitna prisvojna zamjenica ima oblike: *čéj,³⁵³ číja, čú'e; čú'e*. Javljaju se sljedeći oblici: *čú'ego, čú'emu, čújojzi/čújojdzi, čúji, čújem/čújam*.

c) Opšta složena prisvojna zamjenica ima oblike: *svéči/svéčej, své-čija, svéčije; svéčije.³⁵⁴*

d) Neodređena pridjevska zamjenica ima oblike: *néčej/néči/néč'i, né-čija, néčije; néčije.³⁵⁵*

e) Odrična prisvojna zamjenica ima oblike: *níčej/níči/níč'i, níčija, níčije; níčije*.

f) Prisvojno-demonstrativne zamjenice u goranskom govoru imaju ograničen broj oblika. U višim selima ove zamjenice su gotovo nepoznate. U nižim selima javljaju se oblici: *ovómuaf, ovomúava, ovomúavo, ovomúave; tómuaf, tómuava, tómuavo, tómuave*.

---

³⁵¹ Nastavak *-oj* često ispada (*mojojzi* ' *mojzi*).

³⁵² Oblici sa *-am* zabilježeni su mahom u nižim selima.

³⁵³ U Rapči i Krstecu za muški rod u upotrebi su oblici *či* i *čej*.

³⁵⁴ Prema *e* u motivnoj riječi ove se zamjenice približavaju obližnjim makedonskim govorima (Vidoeski III)

³⁵⁵ Dokle bilježi oblike *nemčej, nemčija, nemčije* sa značenjem *bilo čiji, ne znam čiji*. Oblici su potvrđeni na terenu.

Pokazne zamjenice

Goranski govor i poezija Gore poznaje tročlani i dvočlani sistem pokaznih zamjenica. Tročlani sistem je prisutan u višim selima, dok dvočlani sistem poznaju niža sela. Tročlani sistem (*óvja, ója, ón-ja*) poznaju viša sela Gore kao i sela u Makedoniji (Urvič i Jelovjane), te viša sela u Albaniji (Borje, Šišteec, Orešek i Crnjeljevo). Dvočlani sistem (*óvja, tó-ja*) poznaju niža sela Gore kao i niža sela u Albaniji (Zapod, Pakiša, Orgosta, Košarišta i Orčikle).

Tročlani sistem poznaju obližnji makedonski i neki granični srpski govori. Dvočlani sistem poznaje i albanski jezik.

Oblici koji imaju tročlani sistem imaju i paralelne oblike *ovógua, tógua, onógua*. Oblici *ovógua* i *tógua* se veoma rijetko javljaju u selima sa dvočlanim sistemom. U Brodu, koji ima tročlani sistem, nisu uočene zamjenice tipa *ovógua*.

Pregled pokaznih zamjenica:

	Jednina			Množina		
Muški rod	<i>ovja, ovija, oja ovogua/ ovogoa</i>	<i>toja togua/ togoa</i>	<i>on-ja, onija, onja onogua/ onogoa</i>	<i>ovja, ovji³⁵⁶ ovija oja</i>	<i>tija</i>	<i>on-ja onija onja</i>
Ženski rod	<i>ovaja ovja, oja avaja³⁵⁷</i>	<i>taja</i>	<i>onaja</i>	<i>ovja, ovje ovija, oja</i>	<i>tija</i>	<i>on-ja onija onja</i>
Srednji rod	<i>ovja oja</i>	<i>tija toje tije</i>	<i>on-ja/ onja</i>	<i>ovja ovija oja</i>	<i>tija</i>	<i>on-ja onija onja</i>

Za poznati pojam koji je najbliži govornom licu u jednini muškog roda upotrebljavaju se oblici *óvija/óvja/ója*. Dominira oblik *ovja*:

„*Za ovja leten Đurđevden*“ (Dokle, 40), *Ovja* bačilo vakvo mljeko dava (Dokle, Prie), *ovja* kon prošof na trka Ore, *ovija* sin je najstar Di, *oja* izvor presušuje Kru, *oja* ne se videlo Re.

Oblici za ženski rod jednine su *óvaja/óvaa/ávaja*:

³⁵⁶ Oblike *ovji* (m. r. mn.) i *ovje* (ž. r. mn.) bilježi Dokle u svom Rječniku.

³⁵⁷ U Crnjeljevu je zabilježen oblik *avaja* koji je nastao daljinskom asimilacijom.

Óvaja godina nišćo ne sme sijalje Re, „Oni mu ga napraja *óvaja* du-bara“ (Hasani, 17) sve biođa na *óvaja* dunja Rap, *óvaja* duna Bo, *óvaa*-voda Rad, *ávaja* voda je ot češma Cr.

Oblici za srednji rod su sinkretični sa oblicima za muški rod.

Za kazivanje pojma koji je prisutan govornoj situaciji, ali nije ne-posredni učesnik, za m. r. jd. upotrebljava se *tója*, za ž. r. jd. *tája*, za s. r. jd. *tíja*.

Tója ót Durs, na *tíja* vreme Org, du *tója* den som čekaf Bo, „na *tája* dobra večera // na *tíja* jagnje pečeno“, „*tója* je kučkin stratorec“, „*tája* je muška vergija“ (Dokle, 207, 103, 153), „*tája* godina vo Borje došlo prvo radio so gas“ (Dokle, Priče), *tíja* dete je šejtan Ši.

Za pojam koji je najdalje od govornog lica, a obično nije prisutan, upotrebljava se zamjenica *ónija/ón-ja* za m. i s. r. jd., *ónaja* za ž. r. jd.

Ón-ja je Crnaljevo Oč, „Koj je *ónja*, Fatimo Kadano, svatoi šo te-gne?“ (Hasani, 204);

Ón-ja mi je gledanik Bo, *ónija* je brat Amirof Re, *ón-ja* magare na Vlačka je naše Vr;

Ónaja žena bila da krade, *ónaja* cepenica mi trebe (Dokle, Rj), *onajá*-voda ne se pije Kru, *ónaja* ne posuši Ši.

Oblici za množinu su *óvja/óvija/ója* (*óvji/óvjje*), *tíja*³⁵⁸, *ón-ja/ónija*.

Óvija ljudi vo selo Dr, *óvja* iljači Zl, *ója* konji Le, *óvji* muži (Dokle, Rj), *óvija* žene Dr, *ójá*-žene te vikaje Kru, „*Óvjje* žene ne bilje na svadba“ (Dokle, Rj), *óvija*-sela Rad, *ója* sela du Órčiklje Org, *ója*-tefčina ne se naše Ši, *óvjačke*³⁵⁹ jabuke (Dokle, Rj);

„Na *tíja* čifti konopci“ (Dokle, 46), *tíja* denoj Bo, *tíja* se muške rabo-te Za, za *tíja* pare nof bi si kupif Ore, *tíja* jagonca kupif Zl, *tíjačka* slama, so *tíjačke* koni (Dokle, Rj);

Ónija ljudži se naši Gl, *Ón-ja* žene se ot Borje Ore, *Ón-ja* sa oni Zl, *ón-ja*-deca Kru.

Zamjenice muškog roda jednine u višim selima imaju u N=OP oblike *ovógua*, *tógua*, *onógua*, dok u dativu imaju oblike *ovómua*, *tómua*, *onómua*:

Óvogua čujek kraf vo bašta naša Bo, *ovógoa* ne zbori našenski Cr, vrzite go *tógua* šo dupnif zit, *tógua* šo klanaf (Dokle, Priče), ne kupuj ot

---

³⁵⁸ U mnogim mjestima je od zamjenice *tíja* nastala glagolska forma *tíja* (*se tíjaje*, *se tíjalje* – Napre pčenica sme *tíjalje* Je) sa širokim poljem značenja. Sličan primjer je potvrđen i u selu Grnčare (Podgor).

³⁵⁹ Dokle u Rječniku navodi primjere *ovjačko*, *ovjačke*, *tajačka*, *tijačko*, *tijačke* koje označavaju nešto malo (*ovo malo*, *to malo*).

onógua Zl, *Ovómua* mu som ge daf knigete Bo, *tómua* mu som rekof Kru, majstoru *onó- mua* Le.

U dativu ž. r. jd. javljaju se oblici sa nastavcima *-ojzi/ojdzi*:

Ovojzi-nivi i trebe đubre Zl, *óvojdzi* i som gi daf knigete Bo, *tójzi* ne kupif ništo Re, *tójdzi* i som rekof Ši, *onojzi*-ženi Br, *óvojdzi*, *tójdzi* Org Bo, *onojdzi* Bo, *óvojzi* daj, *tójzi*, *ónojzi* Ur Je Kru Zl Re Gl.

Dativ množine gradi se dodavanjem *-m* na OP: *óvjam/óvijam*, *tíjam*, *ón-jam/ónijam*.

Óvijam ljidim Rap, *óvijam* ženam Le, *óvjam* ženem Kru, *tíjam* ženam Za, *tíjam* decam Lju, *tíjam* ženem, *ón-jam* ljudam Zl, *ónijam* kon'am Ba.

Zamjenice za kakvoću

Zamjenice za kakvoću proširuju osnovu elementom *-v-*. U muškom rodu javlja se oblik sa *-ov* kao što je u obližnjim makedonskim govori-
ma.³⁶⁰

Dativ množine ženskog roda ima nastavke *-zi/dzi*.

Dativ množine ovih zamjenica gradi se nastavkom *-m* koji se dodaje na OP.

U množini je u upotrebi sinkretički oblik na *-e*. Međutim, u Gl Ore i Bo u muškom rodu množine bilježeni su posebni oblici: *vákvi*, *tákvi*, *ónakvi*, *kákvi*, *nékakvi*, *svékakvi*.

a) Pokazne za kakvoću: *vákof*, *vákva*, *vákvo*; *vákve*; *tákof*, *tákva*, *tákvo*; *tákve*; *ónakof*, *ónakva*, *ónakvo*; *ónakve*.

b) Za pitanje: *kákof*, *kákva*, *kákvo*; *kákve*.³⁶¹

c) Neodređena za kakvoću: *nékakof*, *nékakva*, *nékakvo*; *nékakve*.

d) Opšta za kakvoću: *svékakof*, *svékakva*, *svékakvo*; *svékakve*.

e) Za negiranje: *níkakof*, *níkakva*, *níkakvo*; *níkakve*.

Oblici zavisnih padeža:

OP jednine muškog roda: *vákvogo*, *tákvogo*, *ónákvogo*; *kákvogo*; *nekákvogo*; *svékákvogo*; *nikákvogo*;

Dativ jednine muškog i srednjeg roda: *vákvomu*, *tákvomu*, *ónákvomu*; *kákvomu*; *nekákvomu*; *svékákvomu*; *nikákvomu*;

---

³⁶⁰ Видоески 3, 163.

³⁶¹ Dokle u Rječniku bilježi oblike *nemkakof*, *nemkakva*, *nemkakvo*; *nemkakve* sa značenjem „ne znam kakav.“ I ovi oblici imaju OP i D (*nemkakvogo*, *nemkakvomu*, *nemkakvojdzi*, *nemkakvem*).

Dativ jednine ženskog roda: *vákvoj(d)zi, tákvoj(d)zi, onákvoj(d)zi; kákvoj(d)zi, nekákvoj(d)zi, svekákvoj(d)zi, nikákvoj(d)zi;*

Dativ množine: *vákvem, tákvem, ónakvem; kákvem; nékakovem; své-kakovem; níkovem.*

Zamjenice za količinu

Pokazna zamjenica za količinu: *vól'ikaf, vol'íkava, vol'íkavo; vol'íkave; tól'ikaf, tol'íkava, tol'íkavo; tol'íkave; onól'ikaf, onol'íkava, onol'íkavo; onol'íkave.*

Upitna zamjenica za količinu: *kól'ikaf, kol'íkava, kol'íkavo; kol'íkave.*³⁶² (Jedino u resteličkom tipu su potvrđeni debarski i pološki³⁶³ oblici *kól'ikaf, kóljkava, kóljkavo; kóljkave.* I u ovom govornom tipu potvrđeni su i oblici *kóljikaf, koljkava...*).

Svi oblici pokaznih i upitnih zamjenica za količinu imaju i oblike sa -č – *vól'ičkaf, vol'íčkava, vol'íčkavo; vol'íčkave; tól'ičkaf, tol'íčkava, tol'íčkavo; tol'íčkave; kól'ičkaf, kol'íčkava, kol'íčkavo; kol'íčkave.* Svi ovi oblici označavaju “nešto malo” i najčešće se koriste za komparaciju:

Ja go pantim Nazifa *vóljičkaf*, Ke pantiš ka si bila *voljíčkava*, *Tóljičkaf* nigde ne go zimaje, *Kóljičkaf* bif ka si se mužila? (Dokle, Rj)

U višim selima zabilježeni su i oblici *vóljindraf voljín-drava, voljín-dravo; voljín-drave; kólindraf, koljín-drava, koljín-dravo; koljín-drave* sa značenjem „tako mali“. Ove oblike bilježi i Dokle u svom Rječniku i oni su u odnosu na kontrolnu grupu izražajno markirani morfostilemi:

Kóljindraf bif ka si se mužila, Ja go pantim Rasima *vóljindraf*, Ka pantiš ka si bilo *voljín-dravo* toga. (Dokle, Rj).

Pokazne i upitne zamjenice za količinu imaju oblike za OP i D.

Opšta zamjenica za količinu: *své, svá; sví, své:*

„*Sví* trojca me daruaa“ (Hasani, 146), „*své* tvuje drugari“ (Hasani, 23), *své* drugačice mi se izmužile“ (Hasani, 26), *své*-tri snahe Gl.

U goranskom govoru nije poznat oblik *sav* koji je zamjenjen pridjevom *cev* (< cel). U ženskom rodu zamjenicu u ovom značenju potiskuje *céla*, ali su potvrđeni i primjeri sa *sva*:

Svá-zima vrnaf snek Kru, *svá*-noć ne prestanalo Zl, *svá*-ljetno Di.

³⁶² Dokle bilježi oblike *nemkol'ikaf, nemkol'íkava, nemkol'íkavo; nemkol'íkave* koji imaju oblike za OP i D.

³⁶³ Видоески 3, стр.166.

Svánoć sme igralje, *svávečer* ne dignaf glava ot jastek, *sváproljeć* (Dokle, Rj), „Da li *svánoć*, ja mlanesto, si sedala“ (Dokle, 297).

Oblici za dativ množine su *svím* i *svém*: *svím* braćam, *svím* konjim Rap, *svém* dejkem, *svém* ženem, *svém* selam Rad.

PRIDJEVI

Pridjevski vid

Pridjevski vid je u goranskom govoru najvećim dijelom neutralisan.

U nominativu muškog roda dominiraju oblici neodređenog vida, dok su u zavisnim padežima oblici određenog vida potisli forme neodređenog vida, pa je stvorena hibridna promjena.

U ženskom i srednjem rodu se ne razlikuju oblici određenog i neodređenog vida, pošto je akcenat goranskog govora bez diferencijalne funkcije.

Ni davalje *béf* ljep Bo, *stár* čujek Zl, „Muž moj *dlag* // muž moj *kus*“ (Dokle II, 15), ljep *kolómbočen* Kru Bo, „za ovja *leten* Đurđevden“ (Dokle, 40), „eli som *golem* fukara“ (Hasani, 167), „ta mi duni *silen* veter“ (Hasani, 195), „*Mlad* Esat bajrak preskoči“ (Hasani, 380), „*desen* mu rukav vezala“ (Hasani, 360);

U toponimima: *Visók* zavor Kru, *Kríf* put Gl, *Crn* kamen, *Crvén* kamen, *Gol'ém* izvor, *Gol'ém* argač Re, *Crvenj* breg, *Ladén* kamenj Ši, *Raven* kamen Vr, *Gól'em* laz Cr, *Drvén* raven Ba.

Međutim, u narodnim pjesmama potvrđen je veliki broj pridjeva muškog roda jednine u određenom vidu, tj. sa nastavkom *-i*. Ovakvi oblici javljaju se samo u atributivnoj službi:

„Ugurula ti, more, *mladi* éhaja“ (Dokle II, 21), „Neka ti je, *mili* babo, hairlija“ (Dokle, 287), „Neka ti je, *mladi* junak, hairlija (Dokle, 289), „Će mi dojde od *Beligrad*“ (Hasani, 44), „na *pusti* gurbet“ (Hasani, 56), „Pred nas ima jedan *česti* orman“ (Hasani, 61), „me ze *stari* amidža“ (Hasani, 64), „stara majka i *stari* babajko“ (Hasani, 127), „Će ti dojde *divji* oreu“ (Hasani, 403);

U toponimima: *Suhí* dof Bo Gl, *Su'í* dof Ko, *Malí* Krstec Krs, *Vel'í* kamen Kru, *Starí* senik Or, *Stári* tor Pa, *Crní* vrh Bo, *Crnji* potok Cr, *Crni* v^or, *Dobri* stúdenec Zl.

Kod toponima *Stara* studenec i *Nová* potoka Vr, došlo je do poremećaja u rodu. U prvom slučaju pridjev je u ženskom a imenica u muškom rodu, dok se u drugom slučaju imenica *potok* (*potoka*) javlja u ženskom rodu. I u toponimima *Gornji* má^halo i *Dovnji* má^halo u Cr imamo pore-

mećaj u rodu – pridjev je u muškom a imenica u srednjem rodu. I u Dr je potvrđena slična pojava u toponimu *Down'i ma^halo*. U Ur i Je susjedno albansko selo zovu *Nové Selo*. Pojava je zabilježena u Šišteecu, kao i u Prizrenskom Podgoru, i može biti podstaknuta daljinskom asimilacijom.

U sintagmama *Húbavi/Úbavi Sájbija* i *Húbavi/Úbavi Jéden*, pridjev se upotrebljava samo u određenom vidu. Pridjev *Úbavi* ovdje ima značenje *Milóstivi, Dóbri, Jédini*, dok je *Sájbija* ime Boga, Gospodara.

Pridjev *zli* u imenu sela Zlipotok je najvjerojatnije novijeg postanka. U goranskom govoru ovaj pridjev ima oblike *zlov(f), zlova, zlovo; zlove*.³⁶⁴ Ovo potvrđuje i toponim *Zlof* potok Zl Vr. Starije osobe još ponekad selo nazivaju *Zlof Potok*. U turskim dokumentima selo se označava i kao *Hızli* potok (< *hızli*, tur. 'brzi').

Pridjevi mjesnog i vremenskog značenja se pod uticajem zapadno-makedonskih govora upotrebljavaju u formi neodređenog vida:

Dénešen, fćerašen, néknašen, ponéknašen, lánišen, polánišen, zímošen, brgošen, vámošen, dómašen, támošen, létošen, ségašen vnatrešen, nadvórešen Kru Bo Gl Zl Vr Br Ba Di, *dénješenj, čvérašenj, néknašenj, ponéknašenj, lánišenj, prelánišenj, zímošenj, brgošenj, vámošenj, támošenj, létošenj* Pa Za Ši Cr Krs Rap.

I *domašne*, majčice mila, i *nadvorešne* (Dokle, 407).

U nižim selima su zabilježeni i primjeri određenog vida: *dénešnji, létošnji, zímošnji, vámošnji, nadvórešnji* Rap Krs Rad Lju Ku. U Za je zabilježen oblik *pólanjski*.

U toponimiji su potvrđeni samo pridjevi mjesnog značenja na *-nji/ni*: *Gorní* sokak Br, *Gorní* mos, *Dovni* mos Re, *Dovnji* đérgolok, *Gornji* đérgolok Le, *Gorn'í* kaf Rad, *Strenjí* kamen, *Dovnjí* rit Cr, *Stređnjí* rit Ši.

U toponimu *Ljév-kamen* Vr javlja se pridjev mjesnog značenja neodređenog vida.

Promjena pridjeva

Osim nominativa u jednini pridjevi muškog roda razlikuju i OP i D:

„*Belogo* džoka jahnata“ (Dokle II, 30), „*Živi* ljudi idet po *mrtvogo*“ (Dokle, 52), „*imaš* babeta *lošogo*“ (Hasani, 82), napanaf čujeka *právogo* Zl, so kojna *komšúinogo* Gl;

---

³⁶⁴ Oblik je poznat u galičkom govoru. (Belić, *Galički dijalekat*, 184.)

„I hubavomu Kurtetu“ (Dokle, 363), *postáromu* bratu sve ostajf Re, konu *stáromu* čini hizmet Bo, bratu *goljemátomu* se rodilo vnuče Kru.

Pridjevi srednjeg roda pored N = OP razlikuju i D koji je jednak dativu jednine muškog roda:

Ostro kámenje Je, *kravjo* sírene, *divjó* meso Gl, vréme *məgljivo* Ba, *Šikovo* kórito Kru, *Mitrovó* selo Org, *Čapčevó* selo Bo;

Rekla detetu *malovatomu*³⁶⁵ (Dokle, Priče), turi kučetu *postáromu* Br.

Oblik *děčjo/děčje* je noviji, pošto je autohton pridjev *détečko*. U goranskom govoru imenica *déte* preuzima i značenje imenice „dječak“ (Ima jeno *déte* i jeno *dějče* – „ima dječaka i djevojčicu“). U Br su upotrebi i oblici *dětiče* (jd.) i *detičika* (mn.).

Pridjevi ženskog roda, pored N = OP, razlikuju i D:

Stará-majka Gora, *slamka* *əržánova* Re Kru Ši, *lična*, *prístala* („lije-pa“) Gora, *vəvnnena* fanelja Zl Je, *umná*-žena Gora;

Stárojzdi ženi Bo, *stárojzi* sestri Kru Gl, ni *mládojzi*, ni *stárojzi* Rad;

Starí-majki, *postarí*-snahi, *starí*-nani Gl, *starí*-sevdi Zl, donesof *bov-ní*-materi, se pofaljila *postarí*-jetrvi Bo, *crní*-ofci udri katranica Kru.

U množini dominira *-e* forma. U nekim mjestima u muškom i srednjem rodu množine pored ove forme javljaju se i oblici na *-i*:

Visoke zavori, *lóše* sónoi Re, *bel'é*-oči, *bel'é*-veđi, *dləgé*-uši Zl Kru, „će ni dojdet *naše* muži“ (Hasani, 137), „Izmela *ravne* dvoroi // ispekla *vruće* leboi“ (Hasani, 305);

Toponimi: *Dejkine* kámene Kru, *Bel'e* kámene Re, *Visoke* zavori Zl.

Nejdi po *loši*-putoj, *ravni*-dvoroj, *bel'i*-oči, *bel'i*-veđi, so *gol'emi*-uši Gl, „berite se *kiteni* svatoi“ (Hasani, 395), „Se sobrale sve *mladi* bečari“ (Hasani, 165), „drvari *mladi* bečari“ (Hasani, 306), Metejeći Ajša *ravni* dvoroj (Dokle, 433);

Toponimi: *Belí* bregoj Ml, *Starí* lazi Vr, *Stari* kótari Bo.

Komparacija pridjeva

Komparacija pridjeva i kvalifikativnih priloga je analitička, pa se po semantici poređenja goranski govor ne razlikuje od susjednih govora. Komparativ se gradi po modelu *po* + *pozitiv*, a superlativ *naj* + *pozitiv*. U goranskom govoru, koji pripada balkanskom jezičkom savezu, stepenuju se i imenice koje imaju značenje svojstva. I po ovoj osobini govor Gore

---

³⁶⁵ Pridjev *malov* (mali) ima proširene oblike za sva tri roda u jednini – *malov*, *malova*, *malovo*, kao i zajednički oblik za sva tri roda u množini – *malove*. U Gl Bo i Ore u množini oblik za muški i srednji rod je *malovi*, dok za ženski rod *malove*.

se svrstava u grupu jezika u kojima je sintetički oblik potpuno potisnut i zamijenjen analitičkim.

Komparativ (po+pozitiv):

Pógoljem junak ot nego nema Ore, brat *pogol'émoet* idaf Cr, sirene ni je *póslano* Re, *pómalo*f, *pomálova*, *pomálovo*; *pomálove* Kru, *pomalékaũ*, *pomalékava* Br, *pomálicav* Zl, *pomalíndrav* Gl;

dur ti som vake *pomlada*, *pomlada* i *popristala* (Hasani, 296).

sestra će najde, Jusuf, *poarna*,
poarna, Jusuf, i *poubava*³⁶⁶ (Hasani, 115).

Godine *brgu* će projdet
Dojdi mi, dojdi *pobrgu* (Hasani, 296).

Pórano bilo pogoljemo Orč, On je *pójunak* od mene, *poúgursuz* go nema Zl, *pómuš* ispana, Kru;

s' *pomalo*, kurto, će pomineme, (Hasani, 37).

deka je *pokabadaija* od mene,
deka je *počalamdžija* od mene, bre! (Hasani, 267).

Superlativ (naj + pozitiv):

On bif *nájjunak* ot svi Bo, ispana *nájmuš* ot svi Re, mati će go oženi so *naj baš dejka* (Hasani, 349);

Najstar som bečar vo selo (Hasani, 60).

Toko ja som jela *najvisoka* (Dokle, 49).

Pa ka vide *najludoto*³⁶⁶ bratče (Dokle).

najgolem muštilok, šo mi je *najmilo* (Hasani, 275).

---

³⁶⁶ Pridjev *lud/a/o* u govoru i poeziji Gore ima značenje *mlad/a/o*. Oblik *ludo* ima i funkciju imenice *dijete* (*Ima jeno ludo* – Ima jedno dijete; *Ga turif so dve lude* – Ostavio je sa dvoje djece.).

najnapre ličen kukurek (Hasani, 301).

Altana pana *naj baš bečaru*“ (Hasani, 181).

Šemsija dejka *najlična*, // *najlična* i *najubava*. (Hasani, 380).

BROJEVI

Sistem brojeva goranskog govora čine: osnovni, redni, distributivni i multiplikativni. Funkciju zbirnih brojeva su preuzeli redni brojevi ili brojne imenice.

U narodnoj poeziji Gore u upotrebi su mnogi stalni brojevi. Naročito se često javljaju brojevi *dva*, *tri*, *pet*, *šes(t)*, *devet*, *dvesta*, *trista*, *pesto(tin)*, *šesto(tin)*: *Tri planine*, *tri ridoj*, *tri godine*, *tri meseci*, *tri dena*, *tri sestre*, *trojca braća*, *tri pendžera*, *tri ovčara*, *tri čobana*; *pet lire*, *pet altana*, *pet godine*, *pet nedelje*; *devet godine*, *devet braća*, *devet odaje*, *devet predelje* (stada), *devet ovčara*, *devet sarije* (pasa), *devet koni samarni*, *devet kotara*, *devet ljeta* i dr.

Osnovni brojevi

Broj *jen* se rijetko javlja i u obliku *jéden*. U ženskom rodu je *jéna*, u srednjem *jéno*, a u množini je opšta forma *jéne*.

Jén, pored značenja brojnosti, upotrebljava se u značenju neodređene zamjenice *nékoj*, zatim pridjeva *ísti*:

Bilje *jén* stavec i *jéna* starica. Imalje *jéno* petlje i *jéna* Mačka, So noga *jéna* na *jénogo*, *jéna* na *drúgogo*, Som imala *jénogo* brata, vo *jéden* dućan ke *jénogo* imanogo, *jénujet* ga imaf mlogo pristala, I rekof šejtan *jénojdz*i starki (Dokle, Priče); ne ni ostanaf ni *jeden* tuar seno Re, *jéden* beše sam Vr, imaje *jéne* godine Zl.

Ja som sakala, o mila nan' mori, samo *jenogo* (Hasani, 279).

Broj *dvá* obilježava količinu pojmová muškog roda, a oblik *dvé* ženski i srednji rod. U upotrebi su i dvojinjski oblici *oba* i *obe*, naročito u toponimima.

Dvá-sina imala Lju, *Dvá*-kamna, *Dvé*-buke (top.) Kru, *Dvé*-breze Ši, *Dvé*-kruše Cr, *Dva*-stúdenca, *Dve*-móšćića, *Obá*-dola, Re, *Dvá*-kamn'a Le, Medžu 'bá dola Gl, *Obé*-reke Rad Vr Or;

Da otvoriš, ja mlanesto, *obe porte*“ (Dokle, 309).

Dvám sínoam Re, dvém mlánestem Ba, óbadvam múžam Dr óbedvem snáhem, obédvem decam kupif čizme Gl.

Ostali brojevi prve desetice imaju ove oblike: *čétiri, pět, šés, sédum /sédom, ósum/ósom, dévet, déset.*

*Devet godine bez rod som bila,
Na desetata som g' objagnila* (Dokle, 68).

Broj *jedináese(t)* javlja se kao *đidinájese, jidináese, jídinajs, idináese(t)*.

Brojevi okruglih desetica do *stó* imaju oblike: *dváeset i dváese, tríeset i tríese, četiiiset i četiriése, péeset i péese, šíeset i šíese, sedúmdeset /sedúmdese i sedómdeset/sedómdese, osúmdeset/osúmdese i osómdeset/osómdese, devédeset/devédese.*

Broj *stó* ima samo ovaj oblik. Brojevi *dvésto* i *trísto* javljaju se i u oblicima *dvéste* i *tríste*, odnosno *dvésta* i *trísta*:

*Koj ke digne dveste i dva snopa,
Koj ke digne trista i tri snopa* (Dokle, 147).

*Komu dveste, naš kadija, komu trista,
A Nazifu, naš kadija, pestotine* (Dokle, 345).

Obično je *íljado*, ali se javlja i kao *íljadu*. U brojevima većim od *jédan* javlja se kao *íljade* – *dve íljade, pet íljade, sto íljade*.

Redni brojevi

Redni brojevi su trorodni u jednini.

Redni brojevi su bez određenog pridjevskog vida, te najčešće imaju oblike *pířf, drúk*. U albanskom dijelu Gore, u mjestima Za Pa Ko Oč Org i Cr zabilježen je redni broj *dvéc(i), dvéca, dvéco; dvéce*. Ovaj oblik je mogao nastati analogijom prema rednom broju *tréçi/ tréca/tréco; tréce* naslanjanjem na stanje u albanskom jeziku. Ovakav oblik nije zabilježen u susjednim govorima, a nije poznato da li je uopšte poznat u slavenskim jezicima, što ga čini posebnim morfostilemom u odnosu na ostali dio Gore i na kontrolnu grupu u cjelini.

Prf čujek vo selo Re, ovja mi je *prf*-put Ore, kompir *drúk* će sadime Gl, *drúk*-put Krs; Vo čitaf Kuks naša škola bila *dvéca* šo je otvorena Za, na trka konj orgoški iljezof *dvéci*, *dvécoet* šo beše Org, deteto mu bilo *dvéco* Cr.

U narodnim pjesmama javljaju se oblici sa *-i* u muškom rodu:

prvi mi dade jabuko,
drugi mi dade prstenče,
treći mi dade kitkiće (Hasani, 146).

U množini, kao i u drugim riječima sa pridjevskom promjenom, dominira *-e*. Međutim, u Gl Bo i Ore u muškom rodu množine javljaju se oblici na *-i*:

Prve kučića vo reka ge frljaje Re, *drúge* muži se tija Rad, *drugé*-žene Ku;

Sme trnalje na *prví*-petlji, sme bilje *drúgi* na ret Bo, *prvi* denoi mi bilo poteško Gl.

Redni brojevi imaju pridjevsku promjenu. Pored OP razlikuju i D:

Ne ostavaj rabota na *drúgogo*, i on go prašaf *drugátogo* Ore, kojna *prvátogo* sme go prodalje Gl;

za Beljulja *prvogo* gledanika (Hasani, 171).

Ka me ostaj, Ramizo, *drugogo* zasaka, (Hasani, 154).

Rekof *drugátomu*, *trécomu* zeću Rad, *prvomu* gljedaniku Ml.

me natera, bećar more, *drugomu* da idem. (Hasani, 210).

U ženskom rodu u dativu oblici se završavaju na *ojzi/ojdz*i: *prvojzi* /*prvojdz*i, *drúgojzi*/*drúgojdz*i, *pétojzi*/*pétojdz*i.

ČLAN

Postojanje *člana* u postpoziciji je značajna odlika goranskog govora. Koneski smatra da se član razvio samo u jugoistočnom dijelu Balkana pod uticajem rumunskog, albanskog i grčkog jezika. U albanskom i rumunskom jeziku član je postpozitivan kao i u makedonskom i bugarskom jeziku.³⁶⁷ Aromunski jezik, koji je snažno uticao na stanje u goranskom govoru, odvaja se od drugih romanskih jezika po tome što se u njemu član, umjesto ispred imenske riječi, dodaje kao jedan oblik sufiksa, na kraju imenske riječi, pa se kroz deklinacije mijenja zajedno sa takvom imenskom riječi. Slično stanje srećemo i u govoru Gore, u kojem dolazi do deklinacija članovanih imenskih riječi, što je osobina gotovo nezabilježena u okolnim slavenskim jezicima.

Belić, u studiji o galičkom dijalektu, kaže da je ova postpozitivnost razvijena u vezi sa balkanskom postpozicijom.³⁶⁸ Međutim, neki autori smatraju da je član praslavenska osobina koja je donijeta na Balkansko poluostrvo.³⁶⁹

Demonstrativnost se ogleda u označavanju različitih prostornih relacija: *-ov* „blizu govornog lica“, *-ot* „blizu sagovornika“, *-on* „udaljen od oba učesnika u komunikaciji“, što u odnosu na kontrolnu grupu ima izrazitu morfolističku izražajnost.

Goranski govor je prema broju jedinica sa članskom postpozicijom podijeljen u dva dijela:

- a) viša sela imaju tročlani sistem (*-ov, -ot, -on*);
- b) niža sela imaju dvočlani sistem (*-ov, -ot*).

Članuju se imenske riječi: imenice (osim vlastitih) i pridjevske riječi (pridjevi, pridjevske zamjenice i redni brojevi). Osnovni broj *jen, jena, jeno; jene* se također članuje (*jénujet/jéniot, jénata, jénoto, jénete*). U Brodu se članuju i drugi osnovni brojevi (*dváta, dvéte* i sl.). Zabilježeni su i rijetki primjeri članovanja priloga (*vútroto/útreto, zaútreto, mlógoto, lóšoto, nagóreto*), kao i nekih brojnih imenica (*dvájcata, obájcata, trójcata* i sl.). Rijetko i više u deminutivnim oblicima vlastitih imenica zabilježeno je članovanje (*Rešadijata* ne pukna, *Arifčeto* ne se trpi, *Hasančeto* mi se skači na glava, *Avičeto* sosve se izhulavilo.).

---

³⁶⁷ Koneski, *Istorija*, 127.

³⁶⁸ Belić, *Galički dijalekat*, 223.

³⁶⁹ Ovakvo mišljenje imaju S. Mladenov, A. Seliščev, M. Pavlović i neki drugi autori.

Deklinacija članovanih riječi je još jedna lingvistička i lingvostili-
 stička crta goranskog govora. Oblici tipa *petlavogo, petlatogo, petlanogo;*
petlavomu, petlatomu, petlanomu su veoma arhaični i poznati su u malom
 broju balkanskih slavenskih govora. Stanje slično goranskom Koneski
 bilježi u govoru Boboštice kod Korče. Sličnu pojavu poznaju i neki govo-
 ri Pomaka na Rodopima.

Članovanje imenica

Postpozitivni član imenica u jednini razlikuje rod:

Muški rod	Ženski rod i m. rod na -a	Srednji rod
-ov	-ova	-ovo
-ot	-ota	-oto
(-on)	(-ona)	(-ono)

Članovane imenice razlikuju rod u množini:

Muški rod	Ženski rod i m. rod na -a	Srednji rod
-vi	-ve	-ve
-ti	-te	-ta
(-ni)	(-ne)	(-na)

Muški rod jednine:

Ljébof je vruć, *drúgarof* ošof vo selo Bo, *čújekon* nešćo zabrajf Re.

dadi gi go Jani *amanetov* (Hasani, 163)

do tuje, Sebuance, na *umot* da bideš³⁷⁰ (Hasani, 28)

staj go *lebot* na *kamenot* (Hasani, 137)

Ženski rod jednine:

Májkata nemala nikogo Org, *Déjkata* ga ostajlje Ore, I ona *žénata* go
 ispekla ljep Bo, *kúćana* je naša Kru, *krúšana* uzdrela Ši.

postiljaj ga, libe, *postéljata* (Hasani, 54).

---

³⁷⁰ *Na umot da bideš* – „da budeš u nadi“

da ti ga vidim *líkata* (Hasani, 130)

kosmava mi obelela (Hasani, 42)

- Šo se beli, nane, vo *gorana*
vo *gorana* će češma studena, (Hasani, 365).

Srednji rod jednine:

Ofčárčevo je ot Restelica Ši, *mésovo* se isušilo Zl, *déteno* je ot Borje Ore, *sénono* ognilo Re.

someli mi go *žitovo* (Hasani, 125)

Pana m'gla, majčice, vo *póleto*
žalj mi pana, majčice, na *sérceto* (Hasani, 221)

Zaginala Fata *đerđánčeto* (Hasani,87).

Muški rod množine:

Kónjivi se naše Ši, *ljúđiti* ne ga vršet rabota Gl, vrati ge *kónini* Re, *zagárini* zaprelje Kru. „otvorite *dućániti*“ (Hasani, 137).

Ženski rod množine:

Zatvori ge *ófceve* Re, *páreve* ne sa muje Zl, *žénete* se ot Orgosta Vr, *vrbete* preseči ge Ore, *krávene* paset ceu den Br, *déjkene* se dadene Kru, *ófcene* vrati ge Ši; „što je ovja, Ibo, vo *nóčvivi*?“ (Hasani, 222).

Srednji rod množine:

Décava će želaje Za, *sélata* beha puste Gl, *tefčínjata* zatvori ge Ši, *décana* da ne zaginet Re, *teljénana* se Zlipojačke Kru.

décava da ge porastem (Hasani, 42).

a) *Promjena članovanih imenica*

Deklinacija članovanih riječi sačuvana je u malom broju balkanskih slavenskih govora. Stanje slično goranskom Koneski bilježi u govoru Bo-boštice kod Korče u Albaniji³⁷¹ Sličnu pojavu imaju i neki govori Poma-

---

³⁷¹ Koneski, *Istorija*, 129.

ka na Rodopima. Po ovoj osobini govor Gore se razlikuje od svih susjednih govora i na jednoj i na drugoj strani Šar-planine.

Članovane imenice u goranskom govoru imaju sljedeće oblike:

	OP jd.	Dativ jd.	Dativ mn.
Muški rod	<i>mužávogo</i> <i>mužátogo</i> (<i>mužánogo</i>)	<i>mužávomu</i> <i>mužátomu</i> (<i>mužánomu</i>)	<i>múžavam</i> ³⁷² <i>múžatam</i> (<i>múžanam</i>)
Ženski rod	<i>žénava</i> <i>žénata</i> (<i>žénana</i>)	<i>žénivi</i> <i>žéniti</i> (<i>žénini</i>)	<i>žénevem</i> <i>žénetem</i> (<i>žénenem</i>)
Srednji rod	<i>détevo</i> <i>déteto</i> (<i>déteno</i>)	<i>detévomu</i> <i>detétomu</i> (<i>deténomu</i>)	<i>décavam</i> <i>décátam</i> (<i>décanam</i>)

Članovanje pridjevskih riječi

Članska forma pridjevskih riječi je značajna dijalekatska crta govora i narodne poezije Gore. I po ovoj osobini goranski govor se bitno razlikuje od jezika kontrolne grupe. Prema nastavcima u muškom rodu jednine goranski govor se dijeli u tri grupe:

1. *-ujev, -ujet, -ujen* poznaje najveći dio Gore;
2. *-o(j)ev, -o(j)et* poznaju naselja Rap Krs Za Pa Ko Oč Org i Cr;
3. *-ov, -ot, -on* poznaje Br i veoma rijetko Re Kru.

U ženskom rodu nastavci su: *-va, -ta, (-na)*.

U srednjem rodu nastavci su: *-vo (-ujevo), -to (-ujeto), -no (-ujeno)*

U množini su uopšteni nastavci za sva tri roda: *-ve, -te, (-ne)*.

Muški rod jednine:

Prvujef, zelénujef, stárujef, nášujet, stárujet Gl Bo Vr Kru, *nóvužen, malóvužen, stáružen, Ši Zl, dvécoef, mládoef, nóvoef, dvécoet, stároet, mládoet, prvoet* Org Za Ko Cr, *stároef, drúgoet, nóvoet, nóvoen* Ur Je, *prviof, nášiof, stáriot, prvriot, drúđiot* Br.

vo *prvujet* čador Hasan novožena

vo *drúgujet* čador mlanesta njegova (Hasani, 215).

³⁷² U nekim selima u Dološti potvrđeni su oblici sa *i* – *muživim* i *mužinim*.

do *visókujet* Čurulec (Hasani, 133).

Ženski rod jednine:

Nóvava kuća, posle i *drúgava* došla Re, *drúgata* žena mu bila pomla-
da Bo, *trécana* je ot Šišteec Ore;

na *desétata* će dojdem (Hasani, 22).

do *visókata* Đurđojca“ (Hasani, 25).

Ka ti ga vikaje, Amido, *drúgana* planina? (Hasani, 295).

Srednji rod jednine:

Nóvovo setre je bratovo Zl, Idet ke školo *fétvoto* Za, vo selo *stárono*
nikoj ne živi Zl, *vášeno* seno se isušilo Re, *malóvono* dete je ot Borje Gl;

do *žalósnoto* zavorče (Hasani, 133).

prévoto pendžerče drvari ke idet (Hasani, 236).

Množina:

Starevé-žene Lju, odvoj ge *malóveve* jag'nca Re, kuće *stárene* će pa-
net Br, ofce *béljene* se naše, ke *Goljémete* kamene Ši;

so *germánskete*, mamó, iljači (Hasani, 45).

sve dejke *najubávetete* (Hasani, 252).

Neka mi ga noset *mujete* drugari, (Hasani, 267).

Zabilježeni su rijeki i zanimljivi primjri članovanja priloga:

Nagóreto beše teško za oden'e Kru, *Útreto* ošlje, ka se razbudif *útre-*
to, *zaútreto* go zaklaf (Dokle, Priče), *Vútroto* jadenina jope će ge zagrije
(Redžepłari, Čekmedže), *lóšoto* se razboljef, *mlógoto* ne traži ot nego Bo.

Svi primjeri članovanih imenskih riječi u govoru Gore i u narodnoj
poeziji Gore funkcioniraju kao morfostilemi sa bogatim i raznovrsnim
mogućnostima izražajnosti.

GLAGOLI

U goranskom govoru u upotrebi su sljedeći glagolski oblici:

a) Prosti: *prezent, aorist, imperfekat, imperativ, radni i trpni glagolski pridjev, glagolski prilog sadašnji*;

b) Složeni: *perfekat, pluskvamperfekat, futur, potencijal (način)*.

Nisu potvrđeni oblici *infinitiva, glagolskog priloga prošlog i futura II*, dok se *futur* („futur I“) gradi pomoću partikule *ke/će* i *prezenta*, što je također izražajno indikativno.

Gubitak infinitiva i njegova zamjena opisnom konjuktivnom konstrukcijom *da + prezent* ili *prezentom*, likvidacija slavenskog futura kao i prisustvo analitičkog perfekta su najznačajnije odlike u konjugaciji govora Gore po kojima se on svrstava u govore koje je zahvatio jak proces analitizma, odnosno ulazi u kategoriju jezika sa najvećim ukupnim rezultatom balkanizacije.

Prezent

U prvom lice jednine prezenta uopšten je nastavak *-m*, koji se dodaje prezentskoj osnovi: *nósi-m, grébe-m, móžem, rábota-m, kážujem (kážu^wam)*:

Ćilim *tkajem*, kola da mu *izgrešim* (Hasani, 219) .

Ke ti *pratim* jena šarka kniga (Dokle, 454).

Kážu^wam, pišu^wam, mlogu ubavo *pomínu^wam* Org Cr Za, *kópem* Kru Gl, *kópam* Zl.

U drugom licu jednine nastavak je *-š*:

„da ga *účiš* i da *žélaš*“ (Dokle, 454), ka *pomínu^waš, pišu^waš* Za, *prášuješ* za bavajka Re, *béreš, nósiš, kópaš, svíriš* Zl.

U trećem licu jednine nema tragova starog nastavka *-тъ*.³⁷³

Da *letuje*, majčice, pare da *ćaruje* (Hasani, 9).

On ne *víka* na svabda Re, *néjće* ni da čuje Zl, ne *bíduje* take Bo, ne *bíoda* vake Rap, *svíri* na šupeljka i na kaval Re, mestoto *tóne* Kru, *stánuje* docna Ba.

---

³⁷³ Koneski, *Istorija*, 161.

U prvom lice množine je istočnojužnoslovenski nastavak *-me*:

Po stram će *páneme*, ćerko, kave *ne ímame* (Dokle, 174).

Slušaj, ja mlanesto, šo *vélime* (Dokle, 291).

Rabótame so stra vo srce Rad, *sédime* du povnoć, *trážime* kojni Gl.

Drugo lice množine ima nastavak *-te*:

Vije *pújete* pesne stare Re, ni *kažújete* ka bilo Lju, vije *pišú^wate* druk-
urnek Za, da se *vrátite* vo petok Bo, *kažú^wate* stare ičaina Org.

U trećem licu množine u najvećem dijelu Gore javljaju se nastavci *-et*
i *-t*. U nekim mjestima *-t* ispada u oblicima glagola prezentske *-a* osnove.
Ova pojava je inovacija, jer su pojedini oblici bilježeni i sa nastavkom *-t*
koji je nestabilan:

docna *legínajet* ... ovce *čekaje*. (Hasani, 280).

toga dejke, deli Amzo, se *dávaet* (Hasani, 33).

ke šo *počívaet* dejčiča,
koga se *vrácaet* od drva (Hasani, 308).

tuđe umoi, kurto, kuća *túraje*,
posle ti seir, kurto, *glédaje* (Hasani, 38).

Léta'e, béga'e, se spréma'e, túpa'e, ígra'et, šéta'et Gl, *víkajet, fáljet*, da
te *zémet* Ore, za Đurenj dejke *iljízaje* nagore ke Nijača. *Túpaje, ígraje* Cr,
víka'e, me kára'e, púca'e Re.

U Za Krs Rap Pa Ko zabilježeni su i oblici tipa: *zídat, ígrat, dósađat,*
žélat, dávat.

Vo Orgosta *ímat* džamija, Oni *skítat* Za, *púšťat* ofce vo njive naše,
stávat asvalt, *tépat* deca, *túpat* na svadba Krs.

Nastavak *-et* uopšten je u svim mjestima od glagola sa osnovom na *-e*:

Kážujet, pomínujet Ore, ljep da se *nájadet* Bo, *Ídet béret* granke, *réd-*
det đerdani Kru, *kážu^wat* stare, *pišu^wat* Za, *pomínu^wat*, *kúpu^wat* smre-
kunke vo polje Org;

Da *čújet* dejke dadene i vogodišne mlaneste (Dokle II, 34).

rano *stánujet*, oh mila nan' mori,

leboj da *zámeset*,
na žetva *ídujet* (Hasani, 280).

U nekim mjestima (Krs Rap Za Pa Org Orč Ko) u trećem licu jednine uopštava se osnovinski nastavak *-i*, tako da se javljaju oblici:

Orgoštani so *é zbórit, nósit, véljit*, Orčikljani *zbórit* pujići albanski Za, Stare *zbórit* našenski Oč, Žéne í sega *nósit* staré ^hall'išta Org, *trčít, sé-dít, nósit, se ženjit, mámit, várit, se čúdit, ljúpít, prášít* Rap Krs.

a) Pomoćni glagol *som/sum*

Pomoćni glagol *sum/som* („jesam“) u goranskom govoru ima samo enklitičke oblike u prezentu:³⁷⁴

Jednina	Množina
1. <i>som/sum</i>	1. <i>sme</i>
2. <i>si</i>	2. <i>ste/sve</i>
3. <i>je/jese</i>	3. <i>se/sa</i>

U Rap Krs Za Pa Ko Oč i Org u prvom licu jednine javlja se oblik *sum*. U Rap Krs Za Oč Pa i Ko u 3. licu jednine javlja se oblik *jese*.³⁷⁵ Pored oblika *ste* u drugom licu množine sporadično se javlja i oblik *sve* u Rap Kr Pa Za Ko Cr. Osim oblika *se* u 3. licu množine u nekim mjestima, prije svega u Zlipotoku i Brodu, javlja se oblik *sa*.³⁷⁶

Sum bíf térzija Org, Vo držávsko *som* rabotaf Ore, kónjof *jese* naš, Učítelj nam ni *jese* Tárzan ot Zápod Za, on *jese* brát moj Rap, tija *jese* tutúnkese babétovo (Dokle, Priče), *Sme* tñnalje múka Org, So máćina *sve* ga zímajje, *sve* záprelje Cr, oni *sa* vrátene od gránica, déca mgi *sa* góljeme, óvja ófce ne *sa* naše Zl, óvja *sa* Búlgari, ófce *sa* plánina ídane Br.

Imperfekat

Imperfekat se gradi od glagola nesvršenog vida i kazuje nesvršene radnje u prošlosti.

Imperfekat u goranskom govoru ima sljedeće nastavke:

---

³⁷⁴ Po ovoj osobini goranski govor se naslanja na makedonske govore.

³⁷⁵ Zbog ovog oblika stanovnike ovih sela nazivaju „jesevci“.

³⁷⁶ Forma *sa* je prisutna u mnogim makedonskim govorima, a ovdje je mogla doći preko tetovskog govora (Vidoeski III, str. 199).

Jednina	Množina
1. <i>-h/ø, -oh/o, -šoh, -še</i>	1. <i>-(h)me</i>
2. <i>-še</i>	2. <i>-(h)te</i>
3. <i>-še</i>	3. <i>-(h)a</i>

Nastavak *-h* u prvom licu jednine potvrđen je u Br Ur Je i rijetko izvan ovih mjesta:

Nóseh drva na ramo, *sédeh* so tebe Je, so ofce *rábotah*, *béh* doma toga, *béreh* drva ot bačkosko, *nóseh* stare aljišta Br.

U ostalim naseljima u prvo lice jednine je iz drugog i trećeg lica jednine prodro nastavak *-še*:

Ja *ímaše* jeno kučence Re, ja toga *rabótaše* vo Solun Kru, ja *túraše* voda vo cveće ka stigma ti Ml, ja *péčeše* maznik vo dvor ti ka vljeze Ši.

U drugom i trećem licu jednine u svim mjestima je nastavak *-še*.

Vo naše selo češma šarena,
téčeše, džanam, *jéčeše* (Hasani, 216).

Dur ni *béše* naš ovčar neženet,
ne *páseše* gore vo planina, (Hasani, 190).

U prvom licu množine nastavak je *-(h)me*. Ovaj nastavak je goranski govor razvio zajedno sa pološkim govorima.³⁷⁷

ti *pásehme* trava detelina,
ti *píehme* voda po izvori, (Hasani, 190).

U trećem licu množine nastavak je *-(h)a*, ali je *h* u nekim mjestima veoma nestabilno. U mnogim glagolima ispada:

Se *dúmaha* ke da ga davaje (Dokle, 51).

Ćane, ćane divojke,
Vo klećoi *sédeha* // Svilen gajtan *prédeha*, (Dokle, 118).

Ljuta rakija *píjeha*, hubave pesne *pújeha* (Dokle II, 34).

Nósea drva ot Viljan Ku, *míslea* će bide vreme ubavo Zl, *béa* izmrz-nalje vo snek Re.

³⁷⁷ Видоески 3, стр. 213.

Aorist

Aorist se gradi od glagola perfektivnog vida. U goranskom govoru dolazi do miješanja aorista i imperfekta u osnovama i nastavcima. Ovu pojavu poznaju mnogi obližnji govori.

U prvom licu jednine u Br održao se nastavak *-(o/e)h*:

Úmreh, ótidoh, majčice mila, mlada i zelena, (Hasani, 240).

Temnina beše ne *vídeh*. (Hasani, 126).

Vidoh zmija nad voda, (Hasani, 339).

Ne *pósluśah* babajka, *pósedah* na čaršija, *đe íspratih* du Kaculjica, *sóbrah* pare za svadba, *úgotvih* ruček majstoram, rano *se óženih* Br.

I Dokle u Pričama sporadično upotrebljava *h* u prvom licu jednine (ja ga *zeh* mlanesta). Inače, u Bo gdje se *h* dobro čuva u množini aorista, u prvom licu jednine dosljedno ispada.

U drugim mjestima u prvom licu jednine prodire oblik drugog i trećeg lica jednine što je korelativno sa sinkretizmom oblika u jednini imperfekta. Kod glagola aoristne osnove na suglasnik naporedni su nastavci na *-o* i *-e*, a više je potvrda sa nastavkom *-o*.

Ílezo da se rašetam (Dokle, 243).

Se³⁷⁸ ja *se óženi* vo pusta planina (Dokle, 73).

Úmre i ótide, majčice mila mua, mlada i zelena. (Hasani, 236).

i prva maana ti *nájde* (Hasani, 20).

Dójdo, íljezo, dóneso, réko, íspeko, dádo, nójdo Gora osim Br.

Ótide, nájde, dójde, dónese, pródade, íspeče, dódade Gora osim Br.

U drugom i trećem licu jednine glagoli s konsonantskom osnovom imaju nastavak *-e*, glagoli s osnovom na vokal *-ø*:

On niščo ne *dónese* Re, ti *istura* sve Gl;

pa mi *vléze* vo Muleve bostani“ (Hasani, 138);

---

³⁷⁸ *Se* („jer“) je vezik preuzet iz albanskog jezika i u upotrebi je samo u albanskom dijelu Gore. U Župi se koristi u obliku *ze*.

on *ostana* da letuje
Od more *duna* veterče, lele (Hasani, 147).

Hubavo leto *zamina* (Dokle, 151).

U prvom i drugom licu množine *h* u nastavku je nešto stabilnije, dok je u trećem licu množine u Br Re Kru potpuno ispalo iz nastavka:

Vi go *zehme*, ja praćanci baš trndafilj (Dokle, 339).

Šo mi ga *dadohte* Ajkuna divojka (Dokle, 53).

Se *narediha* kosači, Sprotiva ga *poturiha* (Dokle II, 34).

Na pladno mu *izvadiha*, (Dokle, 59).

Žetvari te *čuha* // Srpoj *poturiha* (Dokle, 230).

Vrátihme, pozbórihme, večárahte, trnahte Br, *dójdohme* Krs, *slézo^hme*
Za, *oblékohte, víkna^hte, prodádo^hme, íspi^hme* Gl;

Iljézome nadvor, *víkname* Dr, *Zaídaa* Br, *donésoa, dádoa* Ba, *vídoa,*
sóbraa, púknaa, ukrádoa Re, *obl'ékoa, prodádoa* Ba;

Otidoa vo polje bošnjačko,
pa *najdoa* tri ora dejčiča,
zastanaa konji vo sred oro,
pa im *vleze* junak vo sred dejke (Hasani, 165).

Omžžija, natuárija, vrátija, otvórija, zatvórija Rad Br Kru Re Rap
Dr Krs Ur Je Ši.

Spaija go *zatvorija* (Hasani, 363).

Imperativ

U goranskom govoru imperativ ima oblike samo za drugo lice jednine i množine. Oblici za treće lice jednine i prvo i treće lice množine zamijenjeni su opisnim konstrukcijama. Imperativ se gradi od glagola oba vida nastavcima: *-ø, -j, -i*.

Radi, rabotaj, ne sedi (Hasani, 38).

Mila mati, ne me *gajljuj*
mati mori, mi se *raduj* (Hasani, 47).

Zemi me, mor bećare, glavo palava (Dokle, 261).

Slušaj, prijatelji, šo velime (Dokle, 293).

Nákiti, se, *nášari* se, *prómeni* se, *púkni*, *dónesi*, *pómoži*, *réči*, *séči*, *pé-či*, *čekaj*, *váđaj*, *želaj*, *turaj*, *práj* Gora, *véru^waj*, *prášu^waj*, *zamínu^waj*, *ká-žu^waj* Org Za Pa.

U drugom licu množine upšten je nastavak *-te*:

Igrajte, deijke, *tupajte* (Dokle, 228).

Ispečite, Šištijani more, vrući leboj (Dokle, 150).

Otvórite, *zatvórite*, *nósite*, *skríte*, *čekajte*, *kážujte*, *vérujte* Gora.

U goranskom govoru je veoma česta upotreba imperativa umjesto aorista, imperfekta i perfekta. Pojava je naročito prisutna u narodnom stvaralaštvu i ima funkciju stilske markiranosti i doprinosi ekspresivnosti izraza:

Mati *reči*: 'Vo prve komšije'

Braća *reči*: 'Dalek na daleko' (Dokle, 51).

„Pilje mu *dadi* ovčaru mlanesta i mu *zemi* šupeljka. Ovčar *idi* so mlanesta doma...Koljko ti čini, mu *reči* delikanljija, i mu *dadi* koljko sakaf...I ka ga *zemi*, ona *krši*, *turaj*, ne *slušaj*, svaki den.“ (Dokle, Priče).

Glagolski prilog sadašnji

Glagolski prilog sadašnji potvrđen je samo od glagola imperfektivnog vida. U najvećem dijelu goranskog govora ovaj oblik ima nastavak *-eći* uz sve glagolske osnove. U pojedinim riječima fakultativno se javlja hijatsko *j^l*. U Rap Krs Za Pa Oč Ko kod nekih glagola *-a* grupe nastavak je *-ći*:

Smijéeci, *sipéeci* Rad, *odéeci*, *čekáeci* Rap, *begáeci*, *pujéeci* Le, *trčéeci*, *sečéeci* Ku, *gl'edáeci*, *teráeci* Ba, *odéeci*, *odéeci* Vr;

želajeći, more Asan, s'vze *turajeći* (Hasani, 5).

držeeći kara Fatma tečko ralo (Hasani, 31).

bećar da ostanem, Ramizo, tebe *čekajeći* (Hasani, 154).

Stavajeći veđi, će isteraš oči (Dokle, Priče).

Došof *bégaći* Za, *tépaći*, se uspal'e *čékaći* babeta Krs.

Ostataka glagolskog priloga sadašnjeg ima u nekim priložima:

Zasá'ečki (< za saj: „stvarno“, „odista“), Kru, *gre^húmečki* (< gre^hum – „nehotice“, „ne hoteći“) Zl, *grúmečki* Org, *níčki* pije voda, sedi *pónik* Bo, *skrišúmečki* Kru, *bl'ízum*, *b'rgum*, *pól'ekum* Za, „*Lekom*, *polekom* nevesto, da ne ti se skršet kolači“ (Dokle, Rj).

Interesantan je oblik *bolá(j)eći* sa značenjem „dao Bog“, „kamo sreće“. Oblikom se iskazuje želja ili nada da će radnja biti ostvarena. Ovaj oblik postao od grčke riječi *σ πολλα ετη* (*spolajti*) sa značenjem „za mnogo godina“, koji je u goranskom govoru dobio značenje „daj Bože“, „blagodareći Bogu“:

Bolájeći da ne se vratš. *Bolájeći* da dojde utre. (Dokle, Rječnik);

Bolá'eći ruka da ti povene Re, *Bolájeći* da staneme zdravo i živo Bo.

Radni glagolski pridjev

Gradi se od aoristne osnove nastavcima za oblik:

	m. r.	ž. r.	s. r.
Jednina	-v(f)/ǔ	-la	-lo
Množina	-l'e	-l'e	-l'e

U jednini muškog roda u Br je nastavak -ǔ (< l), dok je u drugim mjestima v/f (< l):

„Starec *zef* petlje, starica *zela* mačka. On *puštif* noga, *fatif* koren“ (Dokle, Priče);

Senaf Murselj vo gumena,

Staif noga preko noga (Dokle, 195).

Asan-aga ženi ne i *kažau*,

ti *ostanau* Asan-aga pri oblaga (Hasani, 369).

Čaruau, Stojan *pečaliu*

pa *trnau* doma da ide (Hasani, 13).

Dijalekatska crta govora Gore je upotreba oblika srednjega roda umjesto oblika za muški i ženski rod u direktnom obraćanju, posebno izražena u narodnom stvaralaštvu:

Sve što si *jalo* i *pilo*, bre dečče, tebe se *nosilo* (Dokle, 161).

Ta što si se, ja Ibrahim, *zasililo*?! (Dokle, 312).

Ni si kuća, zgovornike,³⁷⁹ *zaličelo*, (Dokle, 288).

U množini glagolski pridjev radni ima rodovski sinkretizovanu formu *-le*. Ovu osobinu goranski govor je razvio iz obližnjih makedonskih govora.³⁸⁰

Bi ti *došle* tebe tvuje braća (Dokle, 50).

Igrale babe na mesečina (Dokle, 408).

Što sme krivo, prijateljko, *učinile* (Dokle, 300).

Trpni glagolski pridjev

Trpni glagolski pridjev u goranskom govoru se gradi od prijelaznih glagola oba vida. Potvrđeni su nastavci *-(e)n* i *-(e)t*. Najznačajnija odlika ovog participa u goranskom govoru je što se gradi ne samo od prijelaznih i povratnih glagola nego i od neprijelaznih glagola (*úmren, pánat, ídan, záspan, dójden, nájaden, vlézen, jáhnat*). Ova osobina je nastala pod uticajem neslavenskih jezika, prije svega aromunskog.³⁸¹

„Novóžena go nášlje *nádaven*“, „*návežan* so drva, „*Cár óstaren* gi náprajf nih *cár* i *cárica*“, „Ako si *žénjet*“, „*jahnat* na konja so sedlo“, „Ona *fátena* tésno i *uplášena*“, „*prépuknat* ot ovja“, „Si *fáten*, *Séljim*“, „Tója šo díga rúka na óca, je *úzajmen*“, „Je *đunah* da se stáne *sófra né na jadena*“ (Dokle, Priče);

Beljki porano nekoj je *dójden* Za, Veljet da se *dójdene* ot Borje Ur, A si *stánat*?, Ne sum jošte *ídan*, Jošte ne sme *ljégnate* Org, Som *nájaden*,

---

³⁷⁹ *Zgovornik* – provodadžija („ugovornik“)

³⁸⁰ Koneski, *Istorija*, 155.

³⁸¹ Isto, 170.

Ne sme *ídane* još, *Vljézen* je vo bólnica Kru, Som *ízgoren* Je, Som *úmren* gláden, Hájduci né-bilje *zastánate* Ore;

Svi bečari, majčice, *neženeti*, Dokle, 437)--

Začekaite, svatoj', počekaite,
ešte ne je nusa *ugotvena*,
kor ališta ne sa *oblečene*,
belo lice ne je *našareno*,
altan čelo ne je *vrbosano*,
gajtan veđi ne sa *čatmojsane*,
svetna sitarka ne i je *stajena!* (Hasani, 398).

Futur

Futur u goranskom govoru se gradi pomoću partikule *će/ke* i prezenta glagola. Koneski smatra da je partikula *ke* ostatak trećeg lica jednine prezenta pomoćnog glagola „hteti“ od koga se ranije gradió futur u sastavu infinitiva.³⁸²

Partikula *ke* upotrebljava se u Ši Za Pa Ko i Oč, dok je u drugim mjestima u upotrebi *će*. U Br se upotrebljava veoma meko *ć* koje je slično makedonskom *ќ*. Umekšano *ć* se koristi od starijih osoba u gotovo svim mjestima izvan resteličkog tipa.

Ka *će násipe* dvé-nedelje, mlánesta *će íde* vo róda. Cr, *Će te zapovédaje* Ore, Ja *će vljézem* vo ógin Bo, „On jópe *će íde*. Ka *će dójde*, *će ga nájde omržena*.“ (Dokle, Priče);

Ja ne žalim, majko, na gurbet šo *ć' idem* (Hasani, 11).

Će te zemem, evo da te zela. (Dokle, 242)

Će ga puješ, more Asan, i *će želaš* (Hasani, 5).

Će zimate Ajkuna divojka (Dokle, 78).

Ke mi poklónite sega, *ke ódim* po koze Oč, A *ke zbóriš* so deca, *Ke ge údociš*, *k' ídet* na školo, *Ke ni bíde* ka ke vas, Koga *ke ídete* za vo Pá-

---

³⁸² Koneski, *Istorija*, 171.

kiša? Za, Ke *ke* ideš? *Ke* te čekam gore, Ja i ti *ke se térame*, koj *ke* pórano stáneme Ši.

Zanimljiva je konstrukcija *ćeš/đeš + da* koja se u goranskom govoru koristi za iskazivanje buduće radnje za prošlost. Sličnu konstrukciju poznaje bugarski jezik i neki crnogorski govori.³⁸³ Ova konstrukcija je nastala pod uticajem neslavenskih balkanskih jezika nakon gubitka infinitiva. U govoru Gore je dobila funkciju priloga *umalo, zamalo*. Po značenju je skoro jednaka sa albanskom formom *desh*, što je aorist glagola *dua* u priloškoj funkciji. Prema Čabeju ovaj prilog je nastao elizijom izraza *pak (u) desh që* i može se reći da je balkanizam.³⁸⁴

Deš da mi istera oči, *đeš da pukna* da ne mu kažahme šo zborime, *đeš da mrdna* ot um ka razbra za dete, *đeš da otide* finare (Dokle, Rj), *Deš da pana* da iskršim glava, *ćeš da dójde* so mene, *ćeš da me útepa* Kru, *ćeš da stígname* na vreme, ama on ne zádrža Zl.

Slična prethodnoj, u govoru Gore je prisutna i konstrukcija *ćeš + ke /ki* sa značenjem *kamo sreće da sam to i uradio, da bješe (ćeš ke som bif ke vas, ćeš ke som pif kave Kru)*.

Govor Gore poznaje i konstrukcije tipa *nema + da + prezent* i *ima + da + prezent*:

Ímam da zímam još pare, *Némam da vrátim* dug Zl, ka *nema da zá-pusteš* Re, ne sum učif i *nema da póložim* ispit Rap;

Ja tebe *imam da zemem*. Dokle, 183).

imam nešto tebe *da ti rečem*, (Hasani, 79)

Perfekat

Najvažnija promjena u ovom obliku u govoru Gore i narodnoj poeziji Gore je gubljenje pomoćnog glagola u 3. licu jednine i množine. Na taj način sam participski oblik iskazuje perfekt. Ova osobina je karakteristična za makedonski jezik.³⁸⁵ U ostalim licima perfekat se gradi po modelu pomoćni glagol *sum/som + radni glagolski pridjev*. U konstrukciji pomoćni glagol + *trpni glagolski pridjev* pomoćni glagol se javlja u svim licima. U prvom modelu prezentska enklitika pomoćnog glagola uvijek je na prvom mjestu.

---

³⁸³ Isto, 173.

³⁸⁴ Eqerem, Čabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipës III*, Tiranë, 1987, str. 174.

³⁸⁵ Koneski, *Istorija*, 168.

Vo državsko *som rábotaf Ore, sum bíf térzija, sum rábotaf* četirjese gódiine šnájder Org, toga *sme jálje* urda Ore, mije ne *sme dávalje* svuje, nit' *sme zímalje* njihno Je, a *sve záprelje*, a *sve dóšlje*, so mačina *sme ga zímalje* Cr;

Som videla, Ali-ago, dva loši sonoi (Hasani, 28).

Sait ošou, Imere be brate, na crna nizama (Hasani, 29).

Ke si tkala, naša dejko, *ke si plela* (Dokle, 304).

Sme čekale, mili babo, so godine (Dokle, 287).

Vidoeski³⁸⁶ i Mladenović³⁸⁷ ističu da je konstrukcija *imam/nemam + trpni glagolski pridjev* bez mnogo potvrda u goranskom govoru. Međutim, na terenu ima puno potvrda da je ova konstrukcija, kao i konstrukcija *sum/som+ trpni glagolski pridjev* prisutna u govoru Gore u znatnoj mjeri:

Némame zbóreno za tija Ši, *ímam rabótano* vo Kosovo Ore, *némam ídano* ke vas Cr, *ímam čújeno*, ama ne som baš siguren Re, *némam vljézeno* vo toja dućan Kru, *némam vídeno* takvo auto Zl, *íma zémeno* pare na zajam Gl;

Ja *som dójden* prf Je, Béljki pórano nekoj *je dójden* Za, *se dójdene* ot Gora Ur, svi *sa dójdene* na vréme, svi mgi *sa úmrene* Zl, *sme fátene* na mámene, *zémen je* so zor Kru, *ófce sa plánina ídane* Br;

Muži gim *se*, kukajčice, na gurbet *idane* (Hasani, 51).

Pluskvamperfekat

Pluskvamperfekat se gradi od pomoćnog glagola „biti“ u imperfektu i glagolskog pridjeva. U prvo lice jednine prodro je oblik za 2. i 3. lice jednine pomoćnog glagola *beše*, osim u Br gdje je zabilježen oblik *beh*. Dokle u Rječniku, također, navodi oblik *beh* za prvo lice (Ka *beh* tamo, som gi poznaf). Oblici za množinu su *be(h)me*, *be(h)te*, *be(h)a*.

Ja *beh pásoū* ofce toga, *beh dóšoū* ot gurbet Br, ja *beše záspala* ka vljezof on Kru, ja *beše se vrátila* ot niva Zl;

---

³⁸⁶ Видоески 3, 315. („Формите со *има/нема* на овој терен уште не допреле“)

³⁸⁷ Mladenović, 434.

Ti *beše zaspala* na ramo Vr, *beše došla* so matere Zl, *beše vljégof* vo borč Rad;

šo *beše* blago *zaspala* (Hasani, 147).

U prvom i drugom licu množine javljaju se oblici:

Behme óšlje vo Kuks, vije *behte dóšlje*, a mije ljep ne sme imalje Bo, vije *be^hte prěspalje* ka sme došlje ot nadvor Ku.

U trećem licu množine pomoćni glagol se javlja u dva oblika: *be(h)a i beše*:

Svi *beha ótišlje* na svádba Ore, *bea stánalje* rano Re, *beha ígral'e* Gl; *Beše ge fátilje* aramije Re, *beše vljézlje* vo selo vuci Kru, *beše stána-l'e* rano Ši.

Oblik pluskvamperfekta tipa *beše došle* bilježi se u ZPM govorima.³⁸⁸

U goranskom govoru ima više potvrda pluskvamperfekta pasiva:

Granica *bila zatvórena*, vo pesto metara *sme bilje potérane*, špijun *bif zádužen* za tebe Bo, *Bila múžena* vo Čučkinci, brat *bif brgo óženet*, on *bif skrijen* vo 'rž (Dokle, Priče), Još *né-beše dójden* (Redžeplari, Čekmedže);

vo srede *beše vézeno* (Hasani, 282).

Kapa mu *beše rédena* (Hasani, 73).

take mi, majko, *bilo píšano* (Hasani, 283).

Ka ni *beše*, Ramizo, na pendžer *zboreno*, (Hasani, 154)

Potencijal

Potencijal se u goranskom govoru gradi na dva načina: *bi + radni glagolski pridjev* i *bi + perfekat*.

Enklitika *bi* uopštena je u svim licima oba broja.

Ne *bi* ni *dóšof*, tuko drugo go mami Bo, Da *bi né-došof*, drúkurnek *bi bíla rábota* (Dokle, Rj), ja *bi dóšof*, ama ne som imaf vreme Re;

Da imam matere, mori mome mlada,
ustrojnik *bi došla*, *bi te izvadila*;

Da imam babeta, mori mome mlada, mito *bi mi platif*;

---

³⁸⁸ Koneski, *Istorija*, 169.

Da imam sestrica, mori mome mlada,
bi te poljivala, gostiljka *bi mi ošla* (Hasani, 230).

čatme veđi *bi udrilo* // šar-postelja *bi poslalo* (Hasani, 158).

Ka *bi mi si srelo*, bećar, šo *bi mi učinilo?* (Hasani, 104).

Bi ti došle tebe tvuje braća (Dokle, 50).

Konstrukcija *bi + perfekat*:

Za nego *bi som dála* sve Kru, *bi mi ste kážalje* Zl, *bi ste réklje* bavajku Re, *Bi ti sme dálje*, *bi som mísljif* ot sinojka, *bi mi ste kážalje* na vreme (Dokle, Priče);

bi som lice, ore ludo mlado,
belo lice *našarilo* (Hasani, 158).

bi som dala najgolem muštilok (Hasani, 277).

NEPROMJENLJIVE RIJEČI

PRILOZI

U goranskom govoru javljaju se prilozi različitog porijekla: prijedloško-padežni, sintagmatski, prilozi nastali dodavanjem partikule na zamjenički korijen, prilozi-pozajmice.

Po značenju javljaju se prilozi: za mjesto, za vrijeme, za način, za količinu, za uzrok.

a) Prilozi za mjesto

Támo/támoka/támokac/tamókazi, dóma, blízu, dáljeko, skrája, nádolu/nádulu, dólu, vámo, návamo, spróti/spráti/spǽrti, kárši(ja), ótode/ótodo/ótodum, ódvade/odávade, dlǽboko, ján (< turc. *yanli* – krivo), *nájan, jánporoz, nádvor, ódnadvor, nǽtra, ódnǽtra, názac, ódnazac, ózǽda, óddǽza, túje/tújeka/tújekac/tújekazi,* ³⁸⁹ *kéde/ćéde/ke/će, svékede óvde/óvdeka/óvdekac/ovdékazi, ózdola, ózgora.*

---

³⁸⁹ Oblike *tujekac, ovdekac, ondekac* poznaje galički govor (Belić, 182).

Óvdeka bíduje sve Ur, Óvdekac se samo ot viti dytë³⁹⁰ Za, Vije támo-
kac kako? Cr, tamókazi, ovdékazi Vr Ml;

Utre će idem *mlogu daleko* (Hasani, 10).

brgo se *nazač* vratilo (Hasani, 22).

tuje blizu vo komšije (Hasani, 73).

Voda *nadolu* // Alba *nagore* (Dokle, 14).

Ne letaj *gore visoko* // ke paneš *dolu dl'boko* (Dokle, 32).

b) *Prilozi za vrijeme*

Déna/dénja, noća (*Déna* spíje, *nóća* rábota), *déneska, nóćeska, zí-
moska, prol'écóska, l'étoska, jesénoska, sínojka, fčéra/čvéra, káposl'e,
dóposl'e, dócna, útre/jútre/vútre, záutre, nékna/njéknja, pónekna, láni,
pólani, ébedi* (< turc. – nikad), *dámno, kogágoder, níkoga/níkat, akšáme-
sti, tékra* (< turc. *tekrar* – ponovno), *séga, vézden, svánoć, svázima, svá-
leto, svájesen, sváprol'ec*.

„Jeno *sabaale* srce me zabolí“ (Hasani, 11), „gledaj me, gledaj jošte
deneska“ (Hasani, 49), da te gledam, libe, još *noćeska* // *ut্রে* će idem,
libe, *nadaleko*“ (Hasani, 54), „ti da staneš, bre mlada mlajnesto, *vutroj
rano*“ (Hasani, 56), „*Sinojka* sme se karale, dado, *navečer*, po večera“
(Hasani, 286), „*Sega* je vakat najubav“ (Hasani, 304).

c) *Prilozi za način*

Áčik/no (< turc. *açik* – otvoreno), *táke/táce/tákec/tákezi, váke/váce-
/vákec, nánoge, nákrivo, náramo, sósve(m), pónik, póleka, póloku, krí-
šum/skríšum, drugónako/drugánako, drúkako, gréhum, (na)vrápito* („na
brzinu“), *brgo/brgu jédva, bárabar, naópako/nápako, dóbro/dóbre, badí-
jala/badíjava, kástilje* (< tur. *kastile* – iz šale), *báška* (< turc. *başka* – od-
vojeno).

Dóbre dojde Vr, sve *nápako* rabotat Rap Krs, sme došlje *nánoge* Bo.

Šo si *ponik*, bre Bećire, zastanalo (Hasani, 75).

---

³⁹⁰ *Viti i dytë* – alb. „druga godina“, „drugi razred“.

skrišum šo se dava (Hasani, 200).

Mi trnalo Ture *navrapito* (Hasani, 212).

Godine *brgu* će projdet (Hasani, 296).

d) *Prilozi za količinu*

*Kalábalak, mlógo/mlógu, tóljko/tóljku, vóljko/vóljku, pójće/pújći/púji-
ći, bájegi, ból, (h)íč, híćec, búkadar, dží(h)an* (< per. *ĝihan* – mnogo, čitav svijet) *málo, vék* („mnogo“), *mírvica/mírfca, l'ék/l'ékca/l'ékčica* (malo).

Vi ideme prijatelji, *kalabalak* (Hasani, 410).

Hič ne me slušala (Dokle, 59).

RIJEČCE – PARTIKULE

Partikule ili riječce služe za isticaje drugih riječi ili značenja cijele rečenice. Koriste se i za iskazivanje potvrđivanja, poricanja, postavljanja pitanja i sl. Često su to riječi koje se javljaju i kao prilozi i veznici, no je njihova funkcija, kada idu kao partikule, drugačija.

Za potvrđivanje u goranskom govoru u svim mjestima upotrebljava se riječca *káne*. Rijetko se upotrebljava i oblik *kakó-ne*, izraz iz koga je riječca nastala:

(A si kupif?) – *Káne*.

(A će doje?) – *Kakó-ne*.

Za odricanje se koriste riječce *ne, jok* i *ni*.

a) *Upitne riječce*

U upotrebi su upitne riječce: *da lji/dalj, nelji/nelj/elji, a* i *zar*:

Da lji si videla Nevena? (Dokle, 1).

Ne li go zn'ješ koj den je

Eli je leten Đurđevden

Eli se potke stavaje (Dokle, 38).

Nelj ti reko, Fatimo *mori, ne* zimaj bečara (Dokle, 271).

A ima konak vo selo?“ (Dokle, 56).

Dalj' hećimi koni pojle,
Elj careva vojska projde?! (Dokle, 48).

šo si toljkava porasla // *zar* gajle ne si imala? (Hasani, 69).

b) *Imperativne riječce*

Upotrebljavaju se imperativne riječce *hájde/ájde/ájt, némoj, néka, áko*:

Nemoj mene da me pariš (Dokle, 10).

Neka ti je, mili babo, hairlija (Dokle, 287).

Hajde sestro so mene na gosti (Dokle, 51).

Ako ga živa izvadiš (Dokle, 67).

c) *Vokativne riječce*

U upotrebi su riječce *móre/óre, móri/óri, bré/bé* i *džánum/džánam/džánam*. Oblik *móre* koristi se za muški rod, dok se oblik *móri* koristi uz imenice ženskog roda:

Mori majko, momci me vikaje,
More momci, pogača da mesim (Dokle, 55).

Reka mu dojde golema, le *džan'm* (Dokle, 66).

Što si furke, *bre* Zejnule, naturilo (Dokle, 416).

d) *Riječce za isticanje i pojačavanje značenja*

Upotrebljavaju se riječce: *ta, te, ama, baš/baš, dor/dori/duri, barem, a, i, pa*, kao i modalne riječce *beljkim/beljki/beljći, možda/moš* i *ćimbilje*.

Dur iskinaf tri jastega (Dokle, 270).

sve majke će izizlezet, // *belki* i mua će dojde, (Hasani, 381).

Ta zateraj lenove divojke (Dokle, 144).

Duri da ne vi puška puknala,
dur da neste kona džoka jahnale (Dokle, 426).

PRIJEDLOZI

U goranskom govoru i u narodnoj poeziji Gore potvrđeni su sljedeći prijedlozi:

Bez, v(o)/w, do/du, za, ot, na, nad, pred, pod, pri, kraj, pokraj, zad, pomeđu, ke/će, niz, kroz/krujz, među/muđu/miđu, pomeđu, po, preko/preku, zaradi, protiv, sproti/sprati, so, okolo/okolu, više, poviše, mesto, namesto, odvade/odavade, otodo/otode.

po sokaci sama šeta,
so bečari mlogu zbori,
za beganje sve se gotvi (Hasani, 47).

do povnoć som go čekala
so našarene ručice,
vo leva ruka vedriče (Hasani, 66).

a) *Udvajanje prijedloga*

Određivanje prostornih relacija (pa i vremenskih) vrši se različitim jezičkim sredstvima. U jezicima sa sintetičkom deklinacijom tu ulogu vrše prijedložno-padežne konstrukcije, dok u jezicima koji su zahvaćeni procesom analitizacije (u koje nesumnjivo spada i goranski govor) osnovni tovar pada na prijedloge.

U goranskom govoru javljaju se prijedložski skupovi od dva i, veoma rijetko, od tri prijedloga. Prijedlozi se udvajaju u obližnjim zapadnomakedonskim govorima, prije svega u ohridskim govorima. Pojedini autori kao uzor za ovu pojavu nalaze u strukturi romanskih jezika. Smatraju da je to ekskluzivna romanska karakteristika jer je, osim u aromunskom, nema niti u jednom drugom romanskom jeziku, a niti u drugim evropskim jezicima. Ova pojava je još jedna potvrda o velikom uticaju aromunskog jezika na goranski govor, naročito na njegovu strukturu.

Ot ke, na ke, za ke, za ka ke, ka za ke, ka ke, do/du ke, do/du vo, za vo, za da, do/du pri, ot pod, ot zad, do/du zad, po pred, po nad, po više:

Ot ke plájna dúje véter, za da bide rábota, kolaj je za da se istura, istaj ge parete od pod krevet Re Kru, na ke mene póljaj Ši, závrti se za ka ke Bígor Zl, sénalje du pri čéšma Bo, zamínalje po više selo Ba, ge prácalje du zad Búka Gl, za ké vaše ako poljaš Org, Évo go óvja je ot ke vas Je;

Za ke nah ide jen delikánljija, Tínalje da idet za vo kásaba, Óvja ne je pút za ke náninci múje (Dokle, Priče), Sé-zavrte ot ke pórtá, tínalje ka ke sélo, se ódmota od okolo šija, po pret nas će ljetaš, hodaf ka za ke me-mlječet svoj, ot zat grmoi, drugar da mi bideš za na put, za na gurbet, porasof za da se ženi (Redžeplari, Čekmedže);

Do će će me ispratiš? (Hasani, 227).

od ke da gi dejki v dvoroj vleze, (Hasani, 151).

se približi, se nabliži, du pri kuća junakova (Hasani, 400)

za vo Brod šo idet, preko Kaculica (Hasani, 328).

*bi som dala najgolem muštilok
đerdan od pod grlo, (Hasani, 377).*

*- Če te prečekaje, Ilinko be sestro, ka du pri selo. (...)
Ka stignala, Ilinka divojka, ka ke svuje selo, (Hasani, 370).*

Prijedlog *ke/će* sa značenjem *kod, gdje* mogao je nastati od alban-skog *nge, ge* (u gegijskom dijalektu *ke*). Sličnu pojavu neki autori bilježe i u mrkovićkom govoru u okolini Bara u Crnoj Gori.

VEZNICI

Veznici povezuju riječi ili rečenice u složenoj rečenici. Povezujući riječi i rečenice, veznici pokazuju i svoju sadržinu, odnosno svoje značenje. Službom veznika u rečenici bavi se sintaksa rečenica, naročito sintaksa složenih rečenica. Veznici se odlikuju višeznačnošću, što zavisi od raznovrsnosti sklopova u koje ulaze.

U sastav goranskog govora ušli su i neki veznici stranog porijekla, naročito iz turskog jezika. Usvajanje jednog veznika znači nešto više od

usvajanja neke punoznačne riječi, jer svjedoči o razumijevanju smisla tuđeg rečeničnog sklopa.³⁹¹

Koordinativni veznici: *i, pa, te, de, ni, niti, a, alji/alj, ilji/elji/elj, samo, tuko/toko, veće* kao i veznici turskog porijekla *demek, salj, salde, sade, ama, em, ja, andžak, ilja, jok*. U albanskom dijelu Gore upotrebljava se veznik *ose* (< alb. *ili*).

Subordinativni veznici: *Koga/ka/ko, čim, dor/dur/dori/duri, da, ako, a, šo/što/šćo, deka, zašto/zašćo, zar(e)*.

Ama víje mlógu ste go zagínalje jézik, *El'i* ot Góra, *el'i* ot Ópolje bil'e Org, *Će* óstane, *ose* za idi-^hodi će doje Cr, *ama* tri puti voda da gaziš Ore, *Salj* ovde šo idet Za, *em* gof, *em* zlof Re, Konot *de* će zagine, *de* će izvadi glava, *Ja* trnče, *ja* ljep (Dokle, Priče), *zare* će ti bide gruba rabota (Redžepłari, Čekmedže);

Nit hećimi koni pojle,
nit careva vojska projde (Dokle, 48).

Haj, *nit* umira, *ni* stanuje,
ni na boga duša dava (Dokle, 436).

Salj ti li si moma, // *salj* ti li zn's d'igraš? (Dokle, 230).

Em je tenko, *em* je prepečeno (Hasani, 222).

UZVICI

Uzvici su takve riječi kojima se iskazuju emocionalna osjećanja, ili se njima skreće pažnja ili podražavaju zvukovi životinja kao i ostali zvukovi iz prirode.

Uzvici obično stoje na početku rečenice i u pogledu intonacije predstavljaju izvjestan „ključ“ njene emocionalne sadržine.

U narodnoj poeziji Gore evidentirali smo sljedeće uzvike: *na, ja, ha, hej/ej, haj/aj, aha/a, oh/o, oj, ih/i, lele/lili, uf, of*.

Oj more, Jusuf-adžija // *Ej* more, Jusuf-adžija (Hasani 113).

Haj more, Kurto budala (Dokle, 40).

---

³⁹¹ Koneski, *Istorija*, 101.

Lili brate, ta nemam kolači (Dokle, 51).

Haj, haj Šarplanino-o

E hej, dalj se guske, elj se bele bule?! (Dokle, 70).

TVORBA RIJEČI U GORANSKOM GOVORU

Osnovna je činjenica da su Slaveni na našim terenima jezički nadvladali Romane. Na nauci je da otkrije sve one importacije i još više supstitucije koje su se pri tom odigrale u slavenskom govoru.³⁹² Za tipološko zbližavanje balkanskih jezika od velikog uticaja je bio nomadski život, mješanje pokretnih stočarskih grupa različitog porijekla. Tako su se stvarali odnosi međusobno ravnopravnih jezika, a ne jačih i slabijih.

Uticaj neslavenskih jezika na goranski govor u pogledu tvorbe riječi bio je manji nego što je bio u pogledu gramatike. Prefiksacija i sufiksacija ostaju osnovni model izvođenja novih riječi koji je naslijeđen iz praindoevrepskog jezika i koji je očuvan do danas. Mnogo je više riječi dobijenih pojačanom prefiksacijom nego sufiksacijom.

Uticaj neslavenskih jezika na tvorbu riječi veći je u sufiksaciji. Zapažen uticaj je imao turski jezik iz kojeg su preuzeti nastavci *-ja*, *-džija*, *-lak/lok/lək*, *-əz*, *-aš* i drugi. Znatan broj glagola je formiran nastavkom *-sa* koji je nastao pod uticajem grčkog jezika. Iz aromunskog jezika su preuzeti tvorbeni nastavci *-ulj*, *-ule*.

Kao i u drugim govorima veliki je broj nastavaka pomoću kojih se tvore riječi sufiksacijom. U građenju imenica uočeni su ojačani sufiksi, što govori o učestvovanju različitih tvorbenih sisema u formiranju dijalekatskog tipa goranskog govora.

ač – *práčač, vrévač, púač, rípač, kúač, páfkač* („lažov), *gátač, rílač;*

ljka – *bríšaljka, núšaljka, súheljka* („pribor za tkanje“), *máhaljka* („vrsta vretena“), *mázgaljka* („umivaonik“), *stəpaljka;*

lo – *vídelo, óbleklo, nakúalo, blédilo, brđilo, jágnjilo, strášilo, sédalo, ljúzgalo;*

ar – *dómašar, váljajčar, vodéničar, gújedar, ófčar, báčilar, brđar;*

(ar)nik – *kokóšarnik, pétarnik, stramúarnik, ložičarnik, gujédarnik, šiljégarnik, potúarnik;*

ište/išće – *počiválište/počiválišće, úgnište/úgnišće/ógnjište, noćévište /noćévišće, búnjište/búnišće, pásište/pásišće;*

---

³⁹² Irena Grickat, *Studije iz istorije srpskohrvatskog jezika*, Beograd, Str. 51.

nik – *gl'édanik, títvarnik, gúbjanik, crévarnik, zéljanik, máznik, pátenik, zabrájenik, úmnik;*

ulj – *krtulj, mrsulj, hrkulj, štrkulj, šljakulj, vřzgulj, mækulj, drópulj;*

ica – *deljénica, slamárica, posnópica, branética, dadénica, izvadénica, turánica, duánica, mohórnicá („jeza“), imánica („bogatstvo“), nemánica, nebídnicá („nesreća“), gljedánica („djevojka“), vitkánica („vrsta pite“), šljakánica („šamar“), lapáica, kəsánica, pračánica, bljuánica, pišánica („sudbina“), mečénica/mičénica, posténica, ginática, prozeváica, namésnicá („druga žena“, „inoča“), karánica („svađa“);*

če – *dućanče, ženíče, vrátiče, kóžinče, šéjtanče, bókarče, kúćiče, sán-
dače/sándače, péndžerče, púsuljče, brátče, déjkiče, brémče, détiče;*

ce – *pérce, sénce, séfce, brášence, jágnence, kúćence, máčence, drv-
ce, zrnice, rifce;*

ence – *détence, igličence, brémence, brátčence;*

ok – *póčetok, zápredok, pridavok, dóvršok, závršok, pósedok, pólje-
sok, nápredok, náčetok;*

ka – *drémka, svírka, póstinka, prócepka, prómka, svřtka, sótká, po-
šétuljka, prófirka, strínka, pókrifka, pométuška, tópačka, póstivka;*

ot – *víkot, pískot, ríkot, jékot, cífkot, púkot, grágrot, vrévot, bəbot;*

ta – *sámota, gréhota, téskota, grúbota, gnəsota, čistota, srámota;*

ačka – *otrúačka, utepúačka, lókačka, gínačka, túračka, zákačka;*

ina – *právdina, krívdina, křvnina, mlózina, rávnina, dləbóčina, dlə-
žina, ródnina, svójština;*

tija – *golótija, gnəsótija, samótija, grubótija;*

af – *brášnaf, gúšaf, dířaf, káljaf, kóraf, pířaf, résaf, žəřtikaf, zelé-
nikaf, vetérničaf, máckaf, glázdaf;*

iv(o) – *məgljivo, šúpljivo, bóljezljiv, góřčljiv, dóžljiv, crvľjiv, drémľjiv;*

en – *vlákněn, vóvněn/vəvněn, srímen, ístrven, dríven;*

it – *vrářit, vóčořit, vékořit, sékořit, rázborit;*

l'e – *krádl'e, máml'e, vóšl'e, úšl'e, drícl'e, prđl'e, móčl'e, šúgl'e;*

eš – *smřdeš, glóteš, bljúteš, kólješ, nébideš, gládeš, gnjideš;*

ica/ec/ce – *pítica, hálvica, slívica, dáđica, májčica, séřtrica, mázni-
kec, šécerec, véterec, lébec, brátec, mėsce, brášence, sírence, ml'ékce.*

a) Građenje složenica

Goranski govor karakteriše izuzetna raznovrsnost u formiranju složenica. Poznate su mnoge kombinacije pomoću kojih nastaju nove riječi. Neke riječi nastaju spajanjem dviju riječi, spajanjem dijelova dviju ili više riječi: *samóživnik, samósanik, samosánica, ranóbudnik, nevrťikuća,*

nébidnik, nébidnica, namésnica („inoča“, „druga žena“), *mánesta/mlá-nesta* („nevjesta“), *rúčekvakat, kolačnátkolač, kolájbiće, rukepopótruke, tudósevci*.

U izvođenju složenih riječi može se izdvojiti jedan tip nesvojtven slavenskim jezicima. To su složenice sagrađene od dva imperativna oblika.³⁹³ Ti se izrazi mogu poimeničiti, ali se upotrebljavaju i adverbijalno:

Brkáj-vari („vrsta kačamaka“), *idí-hodi, idí-dojdi, perí-nosi, paní-stani, staní-legni, dojdí-projdi, perí-deri, kosí-nosi, krpí-trpi, stáj-istaj*.

Poznata je i kombinacija *glagol (imperativ) + imenica*: *turájkuća, goridígérica, širinoge, palikuća, kršipotke, lajkučka, vrtikučka* (vrsta trave), *mamítrava, mätnívoda, čadígæs sisájtjelje*. I u pojedinim toponimima javlja se slična kombinacija: *Giní* voda Re Zl, *Điní* voda Br, *Tečí* izvor Krs.

U tvorbi složenih riječi prisutan je uticaj turskog jezika. Ima složenica koje su nastale direktnim vezivanjem sastavnih dijelova, bez spojenog vokala i bez flektivnih gramatičkih elemenata: *ta(h)ánalva, miskísapun, đínsaba(h), altípatlak, simitmaja, mintánjelek, karáakšam*.

*

* *

S obzirom da u značajnoj mjeri struktura morfoloških realizacija u narodnoj poeziji Gore i govorima Gore odstupa od strukture kontrolne grupe (odnos prema imperfektu, imperativu, tvorbe itd.) znatan je broj morfostilema. Sve navedene konstrukcije u ovom poglavlju su izražajno markirane. To se odnosi i na pojedine vrste riječi, koje prisustvom i dominacijom u kolokvijalnim govorima Gore i narodnoj poeziji Gore destrukturiraju normu, nameću novu strukturaciju te proizvode ekspresivno i impresivno polje izražajnosti. Njima se stvara vizuelna slika događaja, psihološko-emocionalna slika pojedinca, što jezičku realizaciju čini efektivnom.

U komparativnoj i kontrativnoj analizi očekivanoga i upotrijebljenoga, nastaju nagli preokreti i toka misli i emocija, reakcija, ali i niz interverzija (preoblika) roda, broja, lica, upitnosti, dozivanja – skretanja pažnje, padeža; ali i karakterizacije uzvika, priloga, tvorbe glagola ili imenica i sl.

To pokazuje da je govorni i pjesnički izraz zasićen afektivnošću. U okolnostima realne jezičke asimilacije iz više pravaca i sa različitih strukturnih polazišta (članovanje, fleksija, čuvanje izvornosti i u okolnostima

---

³⁹³ Supstantivizaciju imperativa poznaje grčki jezik.

očigledne hermetizacije i arhaičnosti u jeziku itd.) narodna poezija Gore i govori Gore sačuvali su svoj govorni osjećaj, aklimatizirali se brojnim administrativnim prisilama, te modelirali svoju tvorbu riječi (domaća osnova + tuđi morfem, tuđa osnova + domaći morfem). Time je poezija Gore adekvatan portret govora Gore, odnosno kolokvijalni govornik i narodni stvaralac stvorili su vlastitu pojmovnu, impresivnu i ekspresivnu izražajnost navedenih morfostilema.

Kad se ima u vidu lingvistička pretpostavka da je u svim jezicima morfologija jezička kraljica gramatike, poezija i govori Gore nedvojbeno to potvrđuju, što po prirodi stvari inicira i funkcioniranje brojnih morfostilema. Upravo zato za navedene morfostileme tvrdimo i da su od svih stilema ovdje najbrojniji, kao što su i tipovi njihove izražajnosti najraznovrsniji. To znači i da poezija i govori Gore nude bogat izbor morfoloških izražajnih konstrukcija, čime se olakšava ispoljavanje individualnih i kolektivnih različitih emocionalnih stanja.

SINTAKSOSTILISTIKA

Sintaksostilistika ispituje stileme na sintaksičkom nivou, proučava njihovu funkcionalno-stilsku i ekspresivnu markiranost. Stilemi nastali na ovaj način spadaju u sintaksostileme. U narodnoj poeziji i govoru Gore naročito zanimljiva za proučavanje je funkcionalno-stilska razuđenost sintaksičkih kategorija.

U odnosu na kontrolnu grupu u govoru i narodnoj poeziji Gore došlo je do značajnih promjena što je stvorilo mnoge sintaksostileme. To je naročito izraženo u dijelu koji se odnosi na red riječi u rečenici, upotrebu enklitika (zamjениčkih i glagolskih), formiranje upitnih i bezličnih rečenica, poredbene konstrukcije, te na upotrebu glagolskih oblika.

Rečenični članovi i njihova sintaksička sinonimija dominiraju u govoru i narodnoj poeziji Gore. U okviru ovoga kao primjer može poslužiti funkcioniranje dekomponiranih predikata koji se sastoje od jedne glagolske kopule ili semikopulativnog glagola i glagolske imenice u opštem padežu. Pomoću dekomponiranog predikata nastali su mnogi frazemi i kalkovi preuzeti iz neslavenskih balkanskih jezika.

RED RIJEČI U GOVORU I NARODNOJ POEZIJI GORE

Red riječi je ostao slobodan, kakav je u svim slavenskim jezicima, međutim došlo je do značajnih promjena pod uticajem balkanskih neslavenskih jezika. Udvajanje objekta je pomoglo da se fiksira red glavnih članova u rečenici, jer otklanja nejasnost koja bi se u nekim kontekstima mogla javiti u odnosu subjekat-objekat.³⁹⁴ Mnogi modeli reda riječi u goranskom govoru su prenijeti iz balkanskih neslavenskih jezika.

Rečenica u goranskom govoru može počinjati kratkim zamjениčkim i glagolskim oblicima. Enklitike glagola „jesam“ idu ispred glagola. I zamjениčke enklitike, po pravilu, stoje ispred glagola.

Udvajanje direktnog i indirektnog objekta je bitno obilježje rečenice goranskog govora i narodne poezije Gore. Iako je ova pojava nastala u kontaktu sa drugim balkanskim jezicima, ona se u goranskom govoru realizira u širim razmjerama nego u jezicima iz kojih je nastala. Najčešće se udvajaju lične zamjenice (ortotonične i enklitičke forme), ali se umjesto ortotonične forme ličnih zamjenica upotrebljava i imenica. Udvajaju se oblici opšteg padeža (akuzativa), ali i dativa. S obzirom da su sve ovo je-

---

³⁹⁴ Koneski, *Istorija*, str. 105.

zički specifikumi, njihova izražajnost je evidentna i oni funkcioniraju stilistički markirano.

Glagolske i zamjeničke enklitike mogu biti na početku rečenice, što povećava broj mogućnosti kombiniranja.

a) *Atribut – imenica*

U goranskm govoru i u narodnoj poeziji Gore normalno je da atribut stoji ispred imenice koju određuje. Ali nije rijetko da atribut dođe iza imenice, odnosno da se nađe u postpoziciji. Ovakvo mjesto atributa je čak obavezno ako je atribut prisvojna zamjenica. Mjesto atributa iza imenice osobina je romanskih jezika. Ta osobina je karakteristična i za albanski jezik. Nesumnjivo je da je ona u goranskom govoru nastala kao rezultat kontakata sa pomenutim neslavenskim jezicima.

U narodnoj poeziji Gore ovakav raspored ima naglašeno stilističko obilježje:

vo ovaja *Gora zelena*,
šo gazim *trava zelena*
i ovja *cveće šareno*,
šo pijem *voda studena* (Hasani, 40).

Nalbatinče mlado konja kuje, (Hasani, 108).

Sedi so zdravje *polje solunsko* (Hasani, 53).

da mu stajiš *uzda stambolska*,
sedlo edrensko,
da mu dadeš *trava zelena*,
voda studena od zad Gumena, (Hasani, 56).

Dérvišu stár, evo ti jeno *mágare stáro*, zef *tórba pútnička*, *góra prístala*, *dřva krástrene*, *pótok bíster*, će se napije *vóda stúdena*, *kúća nóva* ni prajet, zagljeda jeno *jábuko crveno*, *kón stár* go čuva *stópana svújego*, *ótec néjdzin*, *bábo négof*, vo *sélo négovo*, ke *múža nejdzínogo*, ot *sélo váše* (Dokle, Priče)

I u mnogim toponimima imenica stoji iza atributa: *Báčilo Tefikovo*, *Bréstoј Banúšoske*, *Bréstoј Drángoske*, *Dóf Jášetov*, *Dóf Nikéteski*, *Dóf Džáferov*, *Gúmno Zéjnosko*, *Jóhe Imérove*, *Jóhe Láckoske*, *Jóhe Nezírove*, *Kámen Díšoski*, *Láke Selímoske*, *Ríd bórski*, *Rítče žalosno Bo*, *L'ísnik*

Mústafin Org, Kónjak Hébiljof, L'ívada Haljítova Ore, Látka Isákova Za Pa, Bór Žifkoski Ši, Bórče Elézovo Za, Kárpa Rasim Krljeva Je, Čúkar Déstanof, Čúkar Drágaški Dr, Dére pripózensko, Lózje Jonúzovo Rap, Plóš Tátarof Gl, Jóhe Čaúšove Krs, Jóe Zejnépine, Rúdina Tútarska Vr.

b) Povratna zamjenica

Povratna zamjenica *se* je uz glagol, bez obzira da li je oznaka povratnosti glagola, ili konstrukcije sa refleksivnim pasivom, ili je u različnim rečenicama. (U albanskom dijelu Gore u upotrebi je i veznik *se* sa značenjem *jer, pošto, zato što.*)

Se beret trafke Cr, *Se* kəpet so jajca Orč, *Se* vratila na niva, *Se* sakalje mlogo (Dokle, Priče), „*Se* dumaha ke da ga davaje“ (Dokle, 51);

Nakiti se, libe, promeni se, (Hasani, 54).

Brale se, brale bečari (Hasani, 380).

Berite se, svatoj, radujte se (Hasani, 395).

U imperativu odričnih glagola *se* je ispred glagola: *ne se-strami, ne se-ljuti, ne se-plašite, prijatelji Zl Kru Gl*;

Ne se stramuj, ja mlajnesto, *ne se stegaj* (Hasani, 401).

Ne se strami, naša dejko, *ne se plaši* (Dokle, 330).

c) Glagolske i zamjeničke enklitike

Rečenica u goranskom govoru može počinjati kratkim zamjeničkim i glagolskim oblicima. Enklitike glagola „jesam“ idu ispred glagola. I zamjeničke enklitike po pravilu stoje ispred glagola. Ova osobina, nastala pod uticajem balkanskih neslavenskih jezika koju poznaje i makedonski jezik, evidentna je i u narodnoj poeziji Gore.

Sum prájf škólo za térzija, *Smé* tñnalje múka, *Ste* imalje goljem igbal Org, *Sme* idalje i pó Vana, *sme* ga vršilje so konji Ore, *Je* đunah da se stane ot sofra, *je* laden mlogo, *si* zaminala selo svuje (Dokle, Priče);

Som go videla // *som* go gledala (Dokle, 4).

Som umoren, sevdo, mori, i *som* žeden (Hasani, 131).

Si fatila, ja mlanesto, leva ruka (Dokle, 355).

Sme čekale, mila nane, so godine (Dokle, 329).

Ste se našle jeden ka drugogo (Hasani, 393).

Gim znəm ádresa, *Gi* rékl'e póšto némaš níkogo Org, *Ne* čekát pret škólo Za; *Ga* nósime tamo, *Go* zatvórilje nóvožena, *Go* izveruaf, *mu* dáf ímane, *Go* vídela je brát néjdzin, *Ga* jáhnať na kóna i óšof dóma, *Ga* múžilje jena, (Dokle, Priče);

Mu som tkala, dade, bele klašne (Hasani, 21).

Negacija *ne* i enklitika glagola „jesam“ osjećaju se kao dvije jedinice pa se u aktivnim oblicima između umeću zamjeničke enklitike. Kada *ne* sraste s glagolom, onda interpoliranja nema:

Ne imame, halištari, druga mandža (Dokle, 315).

Nijeno si gajle *nemala* (Dokle, 224).

Ti mi si dala, mila le nan' mori, ke som *nejčela* (Hasani, 279).

Tri noći dremka som ga *nemalo* (Hasani, 167).

Prijedlog se ne umeće između odrične partikule *ni* i zamjenice:
Za ništo, so níkogo, vo níkogo, od níkogo;

Za níštogo, ja drugače, da ne žališ (Dokle, 299).

REČENIČNI ČLANOVI

Subjekat

U goranskom govoru i narodnoj poeziji Gore javljaju se dva osnovna tipa subjekta: gramatički i stilistički. Stilistički subjekat se javlja češće i prisutan je: u inverziji, kao riječ figurativnog značenja, kao ponovljeni nominativ, kad je intenziviran nekom rječju i kad je intenziviran tonskim

putem bez obzira na kojem se mjestu u rečenici nalazi i, najzad, kad subjekat predstavlja jedini iskazan član eliptične rečenice. Stilistički subjekat ne izlazi iz domena gramatičkih kategorija, već dobije samo posebnu vrijednost.³⁹⁵

Stilistički subjekat u narodnoj poeziji Gore je raznovrstan, jer su raznovrsni i uzroci koji utiču da gramatički subjekat izgubi svoju pojmovnu prirodu i da se javi kao subjekat figurativnog (ekspresivnog, impresivnog) značenja. Stilistički subjekti predstavljaju ekspresivne varijante gramatičkih subjekata, te su zbog te svoje vrijednosti neuporedivo brojniji od gramatičkih subjekata:

Solunsko polje suša kažujet (Hasani, 53), (eliptični subjekat).

Sedi se čudi *Zejnepa*
sedi se čudi *sirota* (Dokle, 139), (inverzivni subjekat).

Kukaj, kukaj, *kukajčice*,
da te čujet, *kukajčice*. (Hasani, 51), (ponovljeni subjekat).

Moravice, m'tna i krvava,
Ta zateraj momke i divojke (Dokle, 142), (vokativski subjekat).

Bolen mi leži, *bolen* ke umre (Dokle, 75),
(atributski ponovljeni subjekat).

Predikat

Bez obzira koja vrsta riječi vrši predikatsku funkciju, predikat po svojoj izražajnoj funkciji može biti gramatički i stilistički. I stilistički predikati pripadaju usvojenoj gramatičkoj normi, ali im je semantički i izražajni efekat sasvim drugačiji.

Stilistički predikati mogu biti raznovrsni i mogu imati afektivne i stilističke funkcije. Oni postaju afektivni po sadržaju na osnovu figurativnog značenja, na osnovu ponavljanja, izostavljanja, kad su intenzivirani tonski ili leksički, kad predstavljaju jedini izrečeni član rečenice ili kad imaju preneseno značenje:

---

³⁹⁵ Milorad Ćorac, *Lingvističko-stilistička istraživanja*, Jedinstvo, Priština, 1974. str. 89-90.

Kukaj, kukaj, kukajčice (Hasani, 51), (ponovljeni predikat).

Vo leskiče, vo leskiče,
Jeno tenko prtče;
A pri prtče, a pri prtče
Momče i divojče. (Dokle, 241), (izostavljeni predikat).

Pokraj, pokraj, pokraj be sevdo,
da ne mi se uđaiš. (Hasani, 184), (izostavljeni predikat).

Ja soljca ovci,
ovca mene jagne,
ja jagne vuku,
vuk mene trbuška,
ja trbuška kuaču,
kuač mene srpče
ja srpče njivi,
njiva mene snopče,
ja snopče gumnetu,
gumno mene žitce,
ja žitce vodenici,
vodenica mene brašence,
ja brašence babi,
baba mene kolač,
ja kolač hrtu,
hrt mene zajca,
ja zajca caru,
car mene dejka, dejka Dibranka. (Hasani, 357).
(izostavljeni intenzivirani predikat u nabrajalici).

Atribut

Atributi su pridjevi ili druge promjenljive riječi (pridjevske zamjenice i dr.) pojmovnog značenja, ali kada postanu eliptični oblici rečenice i kad su intenzivirani, oni postaju stilističke kategorije afektivnog sadržaja i ekspresivne vrijednosti. Takvi atributi, kao i svi epiteti, služe kao ekspresivna jezička, odnosno ekspresivna sintaksička sredstva pripovijedanja ili usmenog izražavanja.

U narodnoj poeziji Gore atributi imaju stilsko obilježje i predstavljaju najznačajniji instrument slikanja i portretiranja. Epiteti u narodnoj poeziji

Gore ne služe kao neki ukras, nego kao nužno i značajno stilsko sredstvo pomoću kojeg se realizira slika koja je adekvatna konkretnoj situaciji i koja ne bi imala onu vrijednost kad bi bila predstavljena atributom pojmovnog značenja:

vo ovaja *Gora zelena*,
šo gazim *trava zelena*
i ovja *cveće šareno*,
šo pijem *voda studena* (Hasani, 40).

Nalbatinče mlado konja kuje (Hasani, 108).

Sedi so zdravje *polje solunsko* (Hasani, 53).

Objekat

Stilistički objekat u narodnoj poeziji Gore može biti figurativni (metaforični, ironični, hiperbolični, personifikacioni i dr.), inverzivni, intenzivirani, eliptični, genitivni i dativni.

Udvajanje direktnog i indirektnog objekta je bitno obilježje rečenice goranskog govora i narodne poezije Gore. Pojava se razvila u kontaktu sa neslavenskim balkanskim jezicima.

Treba dodati i činjenicu da se u ovim pjesmama često upotrebljava tzv. unutrašnji objekat, gdje ime ima zajednički opšti dio sa glagolom što ga dopunjava (*son sonuje, vek vekuje, zima zimuje, dert dertuje, leto letuje, život živuje, gajle gajluje, tuga tuguje, noć noćevuje, vrne vrnajčica*³⁹⁶ i dr.).

Ja soljca *ovci*,
ovca mene jagne,
ja jagne *vuku*,
vuk mene trbuška (Hasani, 357), (dativni objekat).

Mene me čeka rabota, Kurto budala,
Tebe te čeka rabota (Dokle, 139), (udvojeni objekat).

Šo beše slatko zaspala,
šo blage *sonoj sonuala*, (Hasani, 146), (unutrašnji objekat).

---

³⁹⁶ *Vrne* – kišiti; *vrnajčica* – kišica, padavina.

tri leta som letualo,
tri zime som ge zimualo. (Hasani, 16), (unutrašnji objekat).

dertoj da ne dertujem, libe, (Hasani,49), (unutrašnji objekat).

dur da živa bidem,
dur da vek vekujem, (Hasani, 29), (unutrašnji objekat).

UPITNE REČENICE

Gramatičko svojstvo upitnosti u goranskom govoru skoro je po pravilu na početku rečenice. Nosilac funkcije upitnosti može biti upitna riječca, upitna zamjenica i upitni prilog.

U pogledu strukture proste upitne rečenice, važna odlika govora Gore i poezije Gore je normalno građenje takvih rečenica bez upitne partikule *li*. Umjesto toga upotrebljava se upitna riječca *a* koja se po pravilu nalazi na početku rečenice. I ova se osobina u goranskom govoru razvila pod uticajem balkanskih jezika u kojima je ona poznata. Upitna intonacija (intenzifikacija) u rečenicama sa gramatičkim svojstvom za upitnost je poznata i naročito je prisutna u narodnoj poeziji Gore.

A će várime pčénka? A rázbiraš? Je, A ke ídeme vo škólo? A ke zboríš so déca? Za. A će me púštiš? A će gi ménjame áljišta? A će me zémete so sébe? A će me náprajš drúgar so tebe? (Dokle, Priče) A si rázbraf?, A si vo sebe? (Redžepłari, Čekmedže); u narodnoj poeziji Gore:

A ste došle, mlade gurbetčije, Abaz *a* mi ide? (Hasani, 19).

A mi go čuvaš amanet? (Dokle, 59).

Od upitnih zamjenica upotrebljavaju se *kakof, koljikaf, čej/či, koj, što/ščo/šo*. Od upitnih priloga upotrebljavaju se: *kede/ćede/ke/će, koljikavo/koljkavo, koga/kat, kako/ka, koljko/koljku, zašto/zaščo/zaš*.

Upitne rečenice imaju snažan emocionalni karakter. Njih nalazimo u inkoativnim ali i ostalim stihovima narodnih pjesama iz Gore. Pjesme ispevane u upitnom tonu usmjeravaju recipijenta na jednu tačku, na onu najvažniju, stilski relevantnu. Upitnim stihovima (iskazima) održava se pažnja konzumenta; on se usmjerava na pitanje koje se postavlja i drži u neizvjesnosti do odgovora koji se postepeno otkriva. Pitanje, interogacija,

svojom intonacijom unosi u pjesnički izraz posebnu modulaciju – a ona sugerira jedno posebno duševno stanje.³⁹⁷ Pitanje se vrlo često nalazi u naslovu pjesme, odnosno u prvim stihovima.

Jošte li ge nosiš, Ibo, čakar Ibo,
dečke nogaice i bela skutača? (Hasani, 30).

Mnoge pjesme počinju pitanjem (pitanjima), a potom slijede odgovori, najprije odrični, a onda i potvrdni. To je *slavenska antiteza*, poznata na jednom širem prostoru:

- Šo si furke, bre Zejnulje, poturila,
da l'te majka il' babajko iskarale?
- Nit' me majka, nit' babajko iskarale,
toku tuga, be agule, ja tugujem,
ja tugujem, bre agule, ti letuješ,
ti letuješ, bre agule, tri godine,
tri godine Skenderije.
Kol'ko žalim, be agule, šo letuješ,
tol'ko žalim, bre agule, srmalije,
som ge tkalo s'golem merak,
golem merak, bre agule, dadenički. (Hasani, 48).
(Slavenska antiteza)

Dijalog je jedna od najznačajnijih odlika narodne poezije Gore, ali on nije svađalački, nije ubjeđivački i sl. nego je dominantno pitanje i odgovor. Najveći dio narodne poezije Gore svojom strukturom predstavlja dramski uspostavljeni kontakt između osoba u komunikaciji (momak – djevojka, majka – ćerka/sin, grupa žena/djevojaka – druga/suprotna grupa). Ipak, dominantno mjesto u dijalogu imaju djevojka i momak – Zejnepa i Kurto (apelativ Zejnepa, predstavlja svaku djevojku ili tek udatu ženu, dok apelativ Kurto predstavlja svakog momka ili tek oženjenog čovjeka):

- Oj more kurto budala,
zejnepa gajle gajljuje,
Ka si sinojka pominau,
šo si sinojka večerau?

---

³⁹⁷ Hasnija Muratagić-Tuna, *Sevdalinka – izazov za lingvostilistička istraživanja*, Riječ, Nikšić, 2009. str. 52.

- Sinojka ti som večerau
neslan, nevaren bakrdan,
vo pokroec som go isipau. (Hasani, 39).

Dijalog se u pjesmama često uspostavlja i između grupa djevojaka ili žena, naročito u pjesmama koje prate svadbene običaje. Veliki broj ovih pjesama počinje formom glagola u imperativu (*slušaj, neka ti je, iznaspi se, stani, jatte, ne hitaj, berite se, stegni, ne želaj, čini gajret* i dr.) čime se drugoj strani, kroz pjesmu, šalju poruke, zahtjevi, želje, a ne rijetko se provocira i situacija.

Ove pjesme predstavljaju najkreativniji dio narodne poezije Gore, jer se tekst pjesme stvara iznova za svaku priliku i situaciju. Prvi stih pjesme je, zapravo, ustaljeni model koji služi kao uvertira i priprema pjevača (dueta ili grupe). Pošto otpjevaju prvi stih, pjevači naprave pauzu tokom koje stvaraju (dogovaraju) tekst za naredni stih pjesme. Kao uvertira najčešće se koriste stihovi: *Slušaj, ja mlanesto šo velime, Slušaj, prijatelji, što velime, Slušaj, mila sestro, što velime, Iznaspi se, naša dejko, još noćeska, Jatte, jatte, ja drvvari, ne brotajte, Berite se, kitni svatoj, kitite se, Stegni srce, ja mlanesto, so remnoi.*

Razgovor se ponekad vodi i sa životinjama, biljkama, predmetima koji podsjećaju na dragog i ljubav:

“Vrbice, vrbo zelena,
zelena razeleneta,
zelena đurđevdenova,
naveni granke do zemna
ja da ti kažem dertoji,
dertoji - dečke jadoi:
ovčara som go imala, vrbo,
do povnoć som go čekala...” (Hasani, 66).

Deskripcija (lat. descriptio – opisivanje, prikazivanje, ocrtavanje, opis) je književno-jezički postupak naročito prisutan u poeziji. U narodnoj poeziji Gore nailazimo na izvanredne opise prirode, ljepote djevojke/momka, situacije:

*Solunsko polje suša kažujet,
trava izgorela, zemna ispucala,
pra se diga, oblaci se prajet, dado.*
Svi ovčari ovce brojet, doma će idujet,

Selim-ćaja, dado, kože broji i gradne s'vze roni. (Hasani, 53).

Ljepota djevojke je opjevana u mnogim pjesmama. Opisani su gotovo svi dijelovi tijela (kosa, čelo, lice, stas, oči, grlo, veđe, ruke, nos, usta). Upotrebljavaju se najrazličitije sintagme, poređenja, komparacije, kontrasti i drugi stilistički efekti:

Kol' ko odim, sevdo mori, kol'ko šetam
još ka tebe, sevdo mori, ja ne vide.
Ti mi imaš, sevdo mori, *ruse kose*
ruse kose, sevdo mori, za mrsane
ti mi imaš, sevdo mori, *altan čelo*
altan čelo, sevdo mori, za dukati
ti mi imaš, sevdo mori, *belo lice*,
belo lice, sevdo mori, za beljilo,
ti mi imaš, sevdo mori, *prava stava*,
prava stava, sevdo mori, za kršene. (Hasani, 77).

sevdinite *kosme* - fidan od bosiljok,
sevdinoto *čelo* - altan ajmalija,
sevdinite *veđi* - skadarske gajtani,
sevdinoto *noze* - ovčarsko šupeljče,
sevdinata *usta*, mila nane, bečarska kutija,
sevdinata *stava*, mila nane, pašina namlija,
aj, sevdinata stava, mila nane, pašina namlija. (Hasani, 89).

BEZLIČNE REČNICE

Bezlične rečenice sa glagolima za kazivanje prirodnih pojava su u čestoj upotrebi, mada se javljaju i sa iskazanim subjekom:

Vrńalo cėv nćć, *Navrńalo* mlććo Kru, *dććalo* du sććbah, vek *zalććdnelo*
ot sććnojka Gl, svććnoć *grńmilo* i ććdarala vććđa („sjevala munja“) Zl;

Vććter dććaf Rad, Bo, Ore, *dććš vrńaf*, *snććgoji panććalje* Re, *snććk nććpa-*
naf gććljem Ši.

U egzistencijalnim rečenicama uopšten je glagol „imati“ u značenju „postojati“ u prezentu i preteritalnim vremenima:

Nććmalo nikoj na sććkak, *nććmalo* živa-duša vo sććloto, pććt *nććmalo* du
Globćććica Bo, *ććmalo* mlćććgu ććnsan na pććzar, *ććmalo* mlćććgu lććđići pret dććžć-
mija Krs.

U narodnim pričama brojne su egzistencijalne rečenice sa glagolom „imati“ (pored onih sa glagolom „biti“) koji kongruira sa subjektom:

Ímala jéna ófca, Ímala jéna déjka, Ímala jena će se ómuži, će ga túret, Ímaf jeden klánaf svéjeno, Ímaf jéden drúk, Ímalo jéno déte, Ímalje jéna žena i jén múž, (Dokle, Priče), Ímaf jen Góranin, Ímaf jen póznat áljim vo Prízren, Ímaf jen paša vo Osmansko vreme, Ímaf jen derviš star, Ímala jena mati ćeljeć (Redžeplari, Čekmedže).

U bezličnoj varijanti se javljaju i rečenice s povratnom riječcom *se*:

Se síjalo, se žnjélo, se rabótalo napre Je, *se ostárelo* brgo, *se ídalo* Tétovo za jen túar žíto Re, so kónji *se vřšilo* Ml, *se pomínú^walo* někako Org, *strám se ímalo* Kru, *Se ígralo* okolo bázen so vóda, *se púalo* Vr;

Sve što *se jalo i pilo*, bre dejče, tebe *se nosilo* (Dokle, 161).

vo selo što *se zborilo* (Hasani, 43).

U narodnoj poeziji potvrđeni su primjeri perfekta aktiva srednjeg roda za označavanje ženskih, najčešće neudatih ili mlađih udatih osoba, i, rijetko mlađih muških osoba. Ovdje imamo pojavu interverzije, odnosno komutacije roda. Najčešće nalazimo oblike srednjeg roda umjesto muškog i ženskog. Ovakvo obezličavanje³⁹⁸ ostvareno je upotrebom neutralnog gramatičkog roda. Ovi primjeri imaju izrazito stilističko obilježje:

Ta što si *se*, mili babo, *zasililo*,
Si panalo, mili babo, na mrvice (Dokle, 310).

Melo, melo, Zeburanče, *melo i želalo*
Malo som dremnalo, Ali ago, loš son *som videlo*, (Dokle, 304).

tri leta *som letualo*,
tri zime *som zimualo* (Hasani, 16).

Šo *si* ponik, bre Bećire, *zastanalo* (Hasani, 75).

---

³⁹⁸ Ova pojava mogla je nastati u tradicionalnom goranskom društvu u kojem se mlade osobe, prije svega djevojke i mlade žene (*mlajnešte/manešte*) obezličuju. Tako žena udajom gotovo gubi svoje lično ime dato rođenjem, a prihvata ime po mužu (Osmanica, Ramadanica, Omerica) kao lično ime.

POREDBENE KONSTRUKCIJE

Poredbena konstrukcija za nejednakost (*pridjev/prilog + od + OP*) oblički je izjednačena sa poredbenom konstrukcijom za jednakost (*kako/ka + OP*). Konstrukcija *kako/ka* je u goranski govor stigla iz zapadnomakedonskih govora.

Ke ni bide *ka* ke vas *Za*, ne se vraća *kako* bilo nekoga *Bo*, i ja som *ka ti* utepana od rabota *Rad*, i ja som *ka tebe* izmamena *Kru*;

Dúna je *ka són*, *Ka svi* i ti, Nema *ka mládos*, *Ka práh* na túpan, Ímam z'bi *kako brič*, imam nóžoj *kako smič* (Dokle, Priče), Ti ne bidi *ka ljísica*, bidi *ka vúk* (Redžeplari, Čekmedže);

Ugur³⁹⁹ da ti se ugodi
ka ugodena pogača (Hasani, 38).

Pisna vikna, Fatima dormina, *kako ljuta zmija* (Hasani, 122).

Pisna Zelja *kako ljuta zmija*, (Dokle, 210).

Kakva ni si, ja mlanesto, *ka sadena*
Ka trndafilj, ja mlanesto, vo stret bahča (Dokle, 350).

Top ke puca, majčice, *ka grmajca*, (< grom)
Sablja seva, majčice, *ka vitruška*, (< ptica na vjetru)
Krušmoj vnet, majčice, *ka graduška* (< grad, tuča), (Dokle, 438).

UPOTREBA SLOBODNIH PADEŽA

Broj padežnih distinkcija u goranskom govoru, kako u jednini tako i u množini, veći je od onog koji se konstatuje za najveći broj makedonskih govora.⁴⁰⁰ U goranskom govoru nije došlo do potpune analitizacije koja je zahvatila gotovo sve obližnje zapadnomakedonske govore.

Od padežnih oblika u jednini u goranskom govoru čuvaju se nominativ (N), opšti padež – casus generalis (OP), vokativ (V) i dativ (D). U množini se padežni sistem sveo na dva oblika – N = OP = V i D.

---

³⁹⁹ *Uğur* < turc. put

⁴⁰⁰ Mladenović, 269.

a) *Udvajanje padežnih oblika*

Udvajanje direktnog i indirektnog objekta je bitno obilježje rečenice goranskog govora. Ova pojava se razvila u kontaktu sa neslavenskim balkanskim jezicima.⁴⁰¹ I Milivoj Pavlović smatra da je „udvajanje objekta duboko ukorenjena crta glavne zone balkanske jezičke simbioze, i zahvata otprilike istu širinu kao gubitak infinitiva“.⁴⁰²

Iako je pojava nastala u kontaktu sa drugim balkanskim jezicima, ona se u goranskom govoru realizuje u širim razmjerama nego u jezicima iz kojih je nastala. Najčešće se udvajaju lične zamjenice (ortotonične i enklitičke forme), ali se umjesto ortotonične forme ličnih zamjenica upotrebljava i imenica. Udvajaju se oblici OP (akuzativ), ali i dativa:

Nám ni je mlánesta ot dolu Cr, Mlánesta vo nédelja ga zímame, Čérkete gi ómužif vo Hás Org, pohúbavo go čúvaje jézik Za, mu som rékof nému Bo;

Méne žena će me čeka, I ním im rékof, Pétljeto mu réklo stárcu, Vúk mu rékof pétljetu (Dokle, Priče), Óca da mi go glédaš, Šo go tepaš gróbot? Gi reče máteri, (Redžeplari, Čekmedže); tako je i u narodnoj poeziji Gore:

*Mene me čeka rabota, Kurto budala,
Tebe te čeka rabota (Dokle, 139).*

Sve tvuje drugari doma izdojdoa, a tebe te nema (Hasani, 23).

Ti da me mene ispratiš (Hasani, 25).

Ako go nego ne najdem (Hasani, 106).

nemu mu pana Nafija (Hasani, 141).

b) *Etički dativ*

Etičkim dativom kazuje se lični stav prema onome što je rečenicom saopšteno. Ova ekspresivna funkcija saopštava se zamjениčkom enklitikom prvog ili drugog lica. Lični stav se naročito iskazuje enklitikom za prvo lice jednine:

---

⁴⁰¹ Koneski, *Istorija*, 100-101.

⁴⁰² M. Pavlović, *Perspektive i zone balkanističkih jezičkih procesa*, Južnoslovenski filolog, XXII knj. 1-4, SAN, Beograd, 1957-1958. str. 223.

Mi ilegla, majka Abazova, na gorna Muridža (Hasani, 19).

Jope na leto, mori, ti da mi dojedeš (Dokle, 157).

Šo mi ga dadohte Ajkuna divojka (Dokle, 53).

*Mi otide Đerdelin Alija dalek nadaleko
da mi zima pristala manesta (Hasani, 362).*

c) *Pleonastička upotreba ličnih zamjenica*

U funkciji pojačavanja iskaza pleonastički se upotrebljava *go/ga*. Ova pojava je naročito prisutna u narodnoj poeziji Gore i ima izrazito ekspresivnu funkciju:

Eno go Esat ozgora (Hasani, 106).

Eno go Kurto zad ritče (Hasani, 305).

Hajrija ga stajle pot fildžan (Hasani, 140).

Ga sakale Ilinka divojka dalek nadaleko (Hasani, 370).

d) *Odredba za mjesto neposredno uz predikat*

U govoru Gore i u narodnoj poeziji Gore uočena je zanimljiva konstrukcija u kojoj je odredba za mjesto neposredno uz predikat. Ovakve konstrukcij karakteristične su za zapadnomakedonske govore, a u njih su ušle iz aromunskog jezika.⁴⁰³

*Tétovo će ideme, Globóčica je róden, ásker óšof, mádžir se dígnalje,
go ónese svuá-kuća, ófće ge otéralje plájna, púške ffljaje, Póslje súm rá-
botaf šúma Org;*

Mene asker, Hajro, me vikaje (Hasani, 152).

Saka da rano stanuješ // četiri sahat pred saba (Hasani, 228).

Skopje go videle, na pampur ka janav. (Hasani, 29).

---

⁴⁰³ Koneski, *Istorija*, 107.

UPOTREBA GLAGOLSKIH OBLIKA

Služba glagolskih oblika je vrlo široka, a to zavisi od brojnih članova glagolske sisteme u kojima se glagolska riječ javlja. Osim u predikatskoj funkciji glagoli mogu biti dopuna drugoj glagolskoj riječi nepotpunoj po značenju, mogu imati i druge funkcije što zavisi od prirode glagola i situacije, odnosno konstrukcije rečenice.

Glagol se izražava sintaksičkim kategorijama indikativa, relativa ili modalnošću.

U govorima Gore i u narodnoj poeziji Gore od glagolskih oblika nema infinitiva, glagolskog priloga prošlog i futura II.

Konstrukcija *da + prezent* (< infinitiv), balkanizam u južnoslavenskim jezicima, prisutna je i u goranskom govoru.

Konstrukcija *bi + aorist* sa značenjem mogućeg načina potvrđena je samo u govoru i narodnoj poeziji koja je nastala u Brodu.

Konstrukcija *imam/nemam + trpni glagolski pridjev* nema mnogo potvrda u narodnoj poeziji Gore, ali je potvrđena u govorima Gore (*imam videno, nemame stanato*). Slična je situacija i sa konstrukcijom *som/sum + intranzitivni glagol* (*sme dojdene, sum najaden*).

Dobro čuvanje aorista i imperfekta u govorima Gore i narodnoj poeziji Gore je arhaizam podržan uticajem neslavenskih jezika.

Prezent

Upotrebljava se u indikativu, relativu i sa modalnim značenjem, tj. sa značenjem zapovijesti, želje, budućnosti i u uopštenim izrazima (gnomski, poslovički prezent). U govoru Gore, poslije gubitka infinitiva, prezent je dobio posebnu ulogu u građenju futura (konstrukcija *ke/će + prezent*).

a) Indikativni prezent

Šo rábotaš, ámidža? – Níšto, sédim, čú^wam déca i se zanesú^wam. Org, Rábotam vo džžavsko, Práj^m kúca za stáros Ore.

b) Relativni prezent

Ovim prezentom kazuju se prošla i buduća dejstva.

Svád^ba práj^me so túpani. Dva dénja práj^me. Túpani ni ídet ot Órgosta. Ni doó^daje vo sábotá, na sába^h. Pósl'e túpáje, Mlánesta vo nédelja ga zímame. Za Đúrenj déjke iljízaje nágoré, ke Níjača. Túpáje, ígráje. Se

*béret tráfke, ée dójet dóma. Tráfke stávaje na vráte, na bútin. Se kápet, túraje stokam. Túpaje vo sélo. Za svádba ídeme vo Dólošta támo Cr, Za Đúrenj se núšaje déjčiča. Pújet ke džámija. Stánu^w at ráno. Ídet béret cvé-
činja, goróljije, tráfke, vrbe. Ídet ke škólo fétvoto. Mije ídeme na Vláška,
ke Vráníšta. Déjke se naproménjaje za Đúrenj Za.*

c) *Modalni prezent*

Modalnim prezentom saopštavaju se dejstva čija je realizacija neiz-
vjesna, a odnosi se na želju, namjeru, zapovijest, mogućnost, uslov i sl.
Upotrebljava se od glagola oba vida.

*Ti da staneš, nuse mori, vutro rano,
Da otvoriš, nuse mori, male vrate,
Da izmeteš, nuse mori, ravni dvoraj,
Da nasipeš, nuse mori, ladna voda (Dokle, 425).*

Merak mi je, dejko, noća *da te sretem* (Hasani, 104).

d) *Gnomski prezent*

*Múž sáka lóžica. Jénoš zbóri múž. Za láf se vřzuje múž. I stóka ráz-
bira ot láf. Dénoj vřvet, góbine se křnet. Bóg neje máčka da te ógrebe.
Sámo vúk jáde ódjenoš. Na gótova sófra svi sénujet. Právdina trebe da ga
trážiš pa da ga nájdeš. Náfake ráno se déljjet. Pret što da vljézeš negde,
nákašljaj se. (Dokle, Priče).*

Imperfekat

Iako se potiskuje perfektom ili relativnim prezentom za prošlost, im-
perfekat je živ oblik. Najčešće se upotrebljava u trećem licu jednine i
množine. Značenje mu je nejednako u raznim situacijama. Sreće se sa
značenjem bliže i dalje prošlosti ili s modalnim značenjem. U rjeđoj je
upotrebi od aorista.

Imperfekat označava bližu i dalju prošlost, a upotrebljava se i sa zna-
čenjem namjere, uslova i pogodbe.

Ka *véljehme*, Ájšo, ka *zbórehme*. Im reče *némaše* vákat da mi káže
(Dokle, Priče), napre tuje po nekoj *prohóđaše*, gótove *béhme* da po-
tóneme (Redžeplari, Čekmedže);

Ofčar mi ovce *paseše*, le džan'm,
Pokraj gi reka *teraše*, le džan'm (Dokle, 66).

so drugogo *sedeše*, kuzum bela Edije
moj muabet *teraše* (Hasani, 112).

Sákaše da te útepa Bo, dur beše pómlad *se káčeše* na Ofčinec Zl, *móžehme* da izgíneme od míne Gl, *sákaa* da ne óteraje ot sélo Ši, ja oja go *mísl'eše* Ore.

Aorist

U indikativu se upotrebljava da pokaže radnju koja se završila pred trenutkom govornog lica. Upotrebljava se u relativu i s modalnim značenjem.

a) u indikativu

Ostánahme vézden óvdeka Ore, nékoj *čúkna* na vráta Ši, *Ostánahme* cev dén Gl, vi *rékoh* jénoš ne vi kážujem Bo, Múharem *stána*, *zé* évza i *úpalji* lámba, pa *réče...* (Redžeplari, Čekmedže).

b) u naraciji

Aorist se često koristi u naraciji, u saopštavanju po čuvenju.

Vljézoha. *Se nájdoha* vo jéna témna ódaja. Mu *nadójdoha* čúdne músafiri. I go *donésoha* pret súltana. *Vljéze* vo vodénica. Kučiča *prilájeha* i *se ljétnaha* na někogo. Toga *se póljaha*. *Kúknaha* prvi-petlji. Kakva me *víkna* nekoj, take ja *čúh* (Redžeplari, Čekmedže); Túpani *túpaje*, ja ga *zéh* mlánesta (Dokle, Priče).

Perfekat

Od prošlih vremena perfekat se najčešće upotrebljava, a često se koristi i umjesto imperfekta i pluskvamperfekta. U goranskom govoru u trećem licu jednine i množine aktiva perfekat uvijek ide bez pomoćnog glagola, što je u odnosu na kontrolnu grupu jezika izraziti sintaksostilem.

Perfektom se kazuju kako doživljene, tako i nedoživljene radnje. Perfekat za kazivanje doživljenih radnji kombinovan je sa obilježenim oblicima za prošlost.

Isto tako upotrebljava se u naraciji, sa značenjem zapovijesti i u uopštenim izrazima.

a) *Perfekat u naraciji*

„*Ímalje* jéna žena i jén múž. Mlógo *se sákalje* i mlógo fúkara *bílje*. Múž *óšof* na gúrbet. Támo *ljétuaf* dévet gódine. Mlanéstava *živila* so svékrva. *Bílje* fúkara, *némalje* ljép dúša da vrtet. Támo, óvja, dévet gádine *čáruaf*. Óni go *zn'lje úmref*.“

„Drúgarof *óšof* vo sélo négovo da mu ga ízmami žena. *Čúknaf* na vráta. *Prášaf* i ga *nášof* kúča. Mu *ílezla* májka négova. On *ímaf* jéne bí-sage páre. Májka go *fúknala* vo n'tra. Bí-sage gi *stájf* na póstela i *zéf* da práj múhabet.“ (Dokle, Priče).

b) *Sa značenjem zapovijesti*

Ódmah da si *óšou* dóma Br, da ne si *mrdnaf* ot tuje Bo, da ne si *ót-vorif* ústa Kru.

c) *U uopštenim izrazima*

Mlógo si mérak *ímalo*, ama si tákat *némalo*, Go *prášalje* vúka: - Šo ti je šíha débela?! Sám *som* ga *vídef* rábota. Ni vúka *vídela*, ni po négo *víkala*. Láf *íljezof* kroz četiríjese z'ba, *násipaf* četiríjese séla. Čútek *íljezof* ot džénet. Ne ka što *je réčeno*, toko ka što *je otsúdeno*. Svákua plánina svúa témnina, a Korábova cífci *fátila*. (Dokle, Priče).

Pluskvamperfekat

Pluskvamperfektom se najčešće kazuju dejstva realizovana u prošlosti prije neke druge prošle radnje, ili koja su se vršila uporedo s drugom radnjom u prošlosti. Pluskvamperfekat se kao i u drugim govorima sve više potiskuje perfektom.

Inače upotrebljava se kao konstrukcija sastavljena od perfekta ili imperfekta glagola „biti“ i glagolskih pridjeva aktiva ili pasiva.

A beše dóšlje od rábota, još *ne beše dojden*, beljki vake *bilo písano*, bráf *beše vrzan* za jén kóf vřbof (Redžeplari, Čekmedže); lóšo *béh sme se zaučilje* (Dokle, Priče).

Futur

I u goranskom govoru i u poeziji Gore futur se javlja sa pravim značenjem, u pripovijedanju, sa kvalifikativnim značenjem i za kazivanje želje, zapovijesti, namjere i mogućnosti. Futur se javlja i u uopštenim izrazima (gnomski futur).

a) Futur sa pravim značenjem

Sreće se obično u pitanjima i odgovorima na pitanja.

A ke zbóriš so déca? Koga ke idete? A ke ideme vo školo? Koga ke idete za vo Pákiša? Za, Ke mi poklónite sega Orč, Koga će go ženite? Če go ženime ná-proljeć Bo, A će várime pčénka? Ne će stígnete do ákšam Je, A go pródavaš? Káne. Če go kúpim. Kru.

b) Futur u naraciji

Ovakav futur je potvrđen obiljem primjera, i to od glagola oba vida.

Prodor futura za prošlost omogućen je ispadanjem infinitiva iz sistema. Futur za prošlost je gotovo preuzeo i značenje prezenta za prošlost.

Ímala jena će se ómuži, će ga túret. Mu rékof će ti ga dádem ćérka ama ima sedómdeset i sédom húja. Múž i rékof: - *Hájde će ideme* da se rašétame du ródnina tvúa. Nápre ka *će dójde* nékoj ot gúrbet séljani ídalje da píjet káve za zdrávo i živo. Báhtijar ídaf nóća ke nih, mu bílje svój. *Če se nájade, će se nápije i će íde* po svúje rábote. Me prášalje dvájca ljúdi ka *će úmret ke će ídet* (Dokle, Priče); *Če ideme* póput pa šo *će stréteme* *će go prášame* da te úk'sam a ímam hák, táke trójca *će prášame. Če mi dójde* pládnešna náfaka pa *će se nájadem* (Redžeplari, Čekmedže).

c) Futur sa modalnim značenjem

Ovakvim futurom se kazuje modalnost u vidu zapovijesti, želje, namjere, mogućnosti:

Če mi dóneseš nóžice Ši, béljki će stígne du ákšam Re, *će ge rášetam* du plájna Rad, *će dóneseš* đřva od hájat Gl, *će póložuje* vózački Lju;

Će ti umrem, majčice mila, mlada i zelena (Hasani, 233).

*će idem jako daleko,
će idem devet denoi,
će sedim devet godine,
na desetata će dojdem (Hasani, 22).*

d) Gnomski futur

*Šo će prájš, će ti prájjet. Ako ne go ímaš vo gláva, će go ímaš vo ópe-
nok. Ka némaš gláva, ke ímaš nóge. Stavájecí óči, će ísteraš véđi. Ako
né-slušáš mátere, će slúšáš mácaha. Koj úči, će náučí. Ljéjlek ke će íde,
će ísere. (Dokle, Priče).*

Imperativ

Kao i u drugim govorima upotrebljava se za iskazivanje zapovijesti ili želje – u pravom značenju. Osim ove službe sreće se u naraciji, za kazivanje budućnosti i u uopštenim izrazima.

a) Pripovjedački imperativ

Pripovjedački imperativ za kazivanje prošlih doživljenih radnji potvrđen je mnogim primjerima. Naročito se javlja u narodnoj prozi. Pripovjedački imperativ koristi se od glagola oba vida, mada je običniji od perfektivnih glagola.

*On dójdi dóma, zémi žena i déca i ídi vo Aústrija Rap, Máti ka máti
žélaj, želaj ot góljem káhar za sína Zl, Mije bégaj, bégaj sme stígnalje vo
Bárbula Re, Ón dójdi ot gúrbet, óna se rázboli i úmri Ku;*

*I ka ga zemi, óna déneska krši, túraj, né-slušaj, svakí-den. I óna ídi
dóma i mu ga dádi támbura. I óno mu réči: - More óvčar, dáj ga šúpeljka,
na ga mlánesta. Pílje mu dádi óvčaru mlánesta i mu zémi šúpelka. Óvčar
ídi so mlánesta dóma. Pílje ídi so šúpeljka vo šúma. Póslje jen dójdi njih
zákolji, Pí i rógoj rásti, pí i rógoj rásti. Já drémi, šúta drémi će íljeze
sábah. (Dokle, Priče);*

Ja sedi, rabota sedi (Dokle, 139).

*Jena vezi svilen čaršaf
druga vezi svilen jorgan (Dokle, 228).*

b) Imperativ u dopunskoj službi

Imperativ se javlja sa glagolom *idi* koji ima značenje izdavanja naredbe. Veoma rijetko se imperativ glagola *idi* upotrebljava za kazivanje prošlih radnji.

Ídi náberi drva, *ídi pródadi* kónja Ur, *ídi póljaj* mátere i bávajka Re, *ídi mu réči* Gl; *Ítte zémite* dvá kóna (Dokle, Priče);

Idi prašaj, Haljilj babo, za Omera (Dokle, 478).

Idite ga prašajte dejka da mi bide (Hasani, 90).

Idi zemi, Memet, zelen bajrak i soberi sve drugari (Hasani, 195).

c) Gnomski imperativ

Na ógin mój *grí se*, ot mene *krí se*. *Né-zimaj* tuđa-náfaka. *Né-klanaj* na tuđe-gróbišta. Ke tépaje *bégaj*, ke dávaje *trčaj*. *Brótaj* za pódll'go. *Sédi* krívo, *zbóri* právo. *Né-greši* Bóga. *Zapóvedaj umóri-se*, *izrábotaj odmóri-se*. *Dúšman púcaj*, *kiní-se*, *ja rásti* i *širí-se*. *Fétvo kрпи* dén *gúbi*, *stáro ljúbi* nóć *gúbi*. (Dokle, Priče).

Potencijal

Potencijal se upotrebljava za kazivanje raznih vidova modalnosti: želje, mogućnosti, namjere, pretpostavke, uvjerenosti.

Ja još *bi som bif* daljeko ot selo muje, ne zn'm a *bi som došof* doma du jacija. (Redžeplari, Čekmedže), *bi ti sme dalje*, *bi mi ste reklje* ot sinojka (Dokle, Priče);

bi ti rekle, bre Ajrijo, dejka da som imaf (Hasani, 210).

ka *bi čula*, majčice mila mua, Bajreta go utepale,
bi som dala, majčice mila mua, najgolem muštilok (Hasani, 275).

*
* *

Sintaksostilemi navedeni u ovom poglavlju su dominirajuće izražajno markirane pozicije riječi u kontekstu u narodnoj poeziji Gore i u govovima Gore. Odnos pojedinca prema redosljedju riječi u enklitikama, povratnoj zamjenici, bezličnim i upitnim konstrukcijama itd. rezultat je vlastitog govornog osjećaja pojedinca, koji vlastitim izborom želi postići konkretnost i jasnost svoga izraza, obojenoga vlastitim unutrašnjim psihološkim stanjem.

Često su ovakve organizacije sintaksičkih cjelina uzrokovane tempom (ritmom) govorenja, portretiranjem i aktualizacijom govornih situacija, ali i semantičkim ciljevima iniciranja, toka i finaliziranja iskaza. Da bi se postigla uvjerljivost, konkretizirala poruka i pjesnik i govornik se služe udvajanjem padeža, čime je iskaz u drugi plan potisnuo padež kao kategoriju, a u prvi plan istakao objekat kao sintaksički član.

S obzirom da se to događa najčešće na planu nekoliko zamjenica, a neke takvih konstrukcija uopšte nemaju (npr. prvo lice jednine, lična zamjenica *ja*) stilistička vrijednost je inicirana u sintaksičkoj konstrukciji, a iskazana u semantičkoj transpoziciji. U odnosu na kontrolnu grupu ovo je sintaksička transformacija, te je kontekstualno uvijek nosilac afektivnosti.

Činjenica je da u sintaksi glagolskih oblika dominiraju relativni, koji su po prirodi stvari stilemski markirani, a u sintaksi padeža odsustvo nekih padeža te prisustvo padežnih formi nepoznati kontrolnoj grupi. Sve to upućuje na emocionalnu obojenost sintaksostilema, koji su u narodnoj poeziji i govovima Gore svakodnevnica, odnosno forma koja najbolje iskazuje govorno osjećanje i raspoloženje. Izražajnost povećava: upitnost iskaza, ponavljanje, ustaljene fraze, elizija pojedinih članova rečenice, te ustaljena arhipoznata imena uvijek na istim sintaksičkim pozicijama (Kurt, Zejnepa), udvajanje objekata, tautologija te frekventan dijalog. Dakle, sintaksostilemi nisu proizvoljnost, nego rezultat ciljnosti i namjere u tekstovima narodne poezije i u govovima Gore.

LEKSIKOSTILISTIKA

Predmet leksikostilistike je sama rječnička građa, odnosno ekspresivne mogućnosti koje postoje u samom rječniku. Leksikostilistika izučava stilističke funkcije i uzajamno djelovanje direktnih i prenesenih značenja leksičkih jedinica, odnosno riječi jednog jezika. Ova grana stilistike proučava načine upotrebe leksičkih jedinica u različitim situacijama.⁴⁰⁴ Leksikostilistika se bavi proučavanjem stilističke funkcije leksike, i to one leksike koja se uzima u gotovom obliku.⁴⁰⁵

Leksikostilistika ima veoma široko područje djelovanja. Jedno od posebno značajnih područja ove oblasti jeste izučavanje leksema jednoga jezika s obzirom na njihovu emocionalno-ekspresivnu, funkcionalno-stilsku i registarsku karakterizaciju.⁴⁰⁶

Leksika jednog jezika predstavlja svojevrsnu riznicu znanja o njegovim govornicima, o njihovoj spoznaji svijeta, načinu života, o materijalnoj i duhovnoj kulturi toga naroda. Stoga svako istraživanje jednog jezika, kao i govora manjeg ili većeg jezičkog areala, obuhvata i njegovu leksičko-semantičku analizu.

Nastanak i razvoj leksike jednog areala u direktnoj je vezi sa njegovom duhovnom i materijalnom kulturom. Semantička analiza leksičkog fonda, naročito karakteristične leksike sa specifičnom lingvokulturološkom komponentom pruža objektivne i pouzdane podatke o historiji i tradiciji, te o razvoju kulturnog i duhovnog života date jezičke zajednice.⁴⁰⁷

Govor Gore i narodna poezije Gore na leksičkom planu predstavljaju nedovoljno istraženo područje, kako po pitanju porijekla leksike tako i prema njenoj emocionalno-stilskoj funkciji i upotrebi. Goranski govor je sačuvao mnoge arhaične i okamenjene slavenske lekseme. Međutim, do njega su doprle i mnoge riječi iz susjednih neslavenskih jezika, a ne rijetko i posrednim putem, i iz dosta udaljenih i nesrodnih jezika. To je bogatilo govor Gore i govornicima i narodnim stvaraocima pružalo široke mogućnosti za stilski odabir i nijansiranje izraza. Zato govor Gore i narodna poezija Gore čine zaseban i izrazito bogat leksički areal.

---

⁴⁰⁴ M. Čarkić, *Stilistika stiha*, Naučna knjiga, Beograd, 2006. str. 15-16.

⁴⁰⁵ Isto, str. 15-16.

⁴⁰⁶ Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika*, NUK, Sarajevo, 2000. str. 224.

⁴⁰⁷ S. Halilović, I. Tanović, A. Šehović, *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Slavistički komitet, Sarajevo, 2009. str. 68.

PORIJEKLO LEKSIKE

Glavninu leksike govora Gore i narodne poezije Gore, uglavnom, čine riječi slavenskog porijekla uz prisustvo velikog broja pozajmica iz turskog jezika, ali i iz drugih jezika iz bližeg i daljeg okruženja. U odnosu na kontrolnu grupu, govor Gore i narodnu poeziju Gore karakteriše čuvanje i upotreba arhaične leksike, ali i sposobnost stvaranja i korištenja različitih mogućnosti u derivaciji novih riječi i leksikostilema na osnovu postojećeg i raspoloživog jezičkog materijala.

U govoru Gore i u narodnoj poeziji Gore prisutan je određen broj leksema čije je porijeklo teško utvrditi. Neke lekseme prisutne u govoru Gore nemaju ekvivalenata u drugim jezicima ili drugim jezičkim arealima. Za drugu grupu leksema korijene treba tražiti u balkanskim jezicima (grčkom, aromunskom, albanskom i dr.), a možda i u „tajnim jezicima“ korištenim od različitih grupa na jednom širem prostoru (majstorski jezici, bošnjački jezik i sl.).

U govoru i narodnoj poeziji Gore prisutna je i emocionalno-ekspresivna leksika u užem smislu, tj. leksika koja izražava emocije, subjektivni stav govornika (pejorativi, hipokoristici, mnogi intenzifikatori, uzvici...).

a) *Leksika nepoznatog porijekla*

U govoru Gore i narodnoj poeziji Gore susreće se brojna leksika čije je porijeklo nedovoljno poznato. Potrebno je sveobuhvatno istraživanje kako bi se utvrdilo da li je to autohtona leksika, ili je „uvezena“ leksika sa određenim modifikacijama. Jedan dio leksike goranskog govora ostao je nepoznat zato što, po svoj prilici, pripada aromunskom ili grčkom jeziku, odnosno jezicima koje većina dosadašnjih istraživača goranskog govora nije poznavala.

Donosimo neke riječi čije je porijeklo još nedovoljno poznato:

Tíf (tjeme, potiljak), *tlák* (pomije), *pedálajsa* (stvoriti), *se vótroša* (namjeće se) i *vótrošan* (namjetljiv), *tíljina* (tupi dio sjekire), *mřša* (tijelo), *se mřsa* (vucarati se), *lámka* (tražiti), *lóngur* (ljenčuga), *lašti* (sija, treperi), *plática* (daska), *plóš* (strmina), *préften* (gladan), *pódljip* (jecaj), *bróta* (misliti), *blána* (balega), *bóbre* (narastati), *dréti* (nagovarati), *déba* (paziti), *hépa* (lutati), *hřbi* (kruniti), *gúnata* (oblačiti), *džída* (bacati), *džórka* (gurati), *gnéte* (nabijati, trpati u usta), *gógoman* (pijetao), *hřga* (koristiti), *gáli* (vedriti, čistiti), *zlína* (ljutina), *glázdav* (gnjecav), *kósori* (upravljati), *látov* (slab, nejak), *zábara* (zalutati), *fótina* (zapali), *rúljka* (gunj), *márkica* (gunj), *mášnja* (štala), *jába* (gvozdена vila) Gl, *digren*

(gvozdена vila) Kru, *síropuk* (pokvarenjak), *vájkar* (vrsta konca), *tína* (nanos) i. dr.

Većina pomenutih riječi i izraza mogu se pronaći u bugarskim rječnicima (Геров речник, Български етимологичен речник i dr.), ali samo sa naznakom da su arhaične bez iznošenja podataka o njihovom porijeklu. Ovo se posebno odnosi na riječi iz aromunskog jezika, dok je za turcizme i grecizme u većini slučajeva naznačeno porijeklo.

BILINGVIZAM I DIGLOSIJA

Svako proćavanje govora Gore i narodne poezije Gore sa sociolingvistićkog aspekta zahtijeva kako dijahronijski tako i sinhronijski pristup i analizu. Hstorijske okolnosti u Gori i oko nje su bile takve da je veoma često dolazilo do razlićitih međujezićkih interferencija, što je uticalo da aktuelno stanje bude dosta složeno i kompleksno. Iz tih razloga se ovom problemu mora prilaziti stručno i bez predrasuda.

Gora se nalazi na jugozapadnom dijelu Balkana i okružena je slavenskim i neslavenskim jezićkim teritorijama (Opolje, Ljuma, Reka, Polog). Osim toga, stanovnici Gore, prije svega muškarci, bili su u stalnom pokretu tako da su dolazili u kontakt i sa jezicima koji se nisu govorili u neposrednom okruženju.

Balkanskim narodima je svojstveno da žive u međusobnim kontaktima i da govore i razumiju po više susjednih jezika. Isto tako trude se da, koliko je to moguće, govore i upotrebljavaju prestižni državni jezik u zavisnosti od države koja je vladala u datom historijskom trenutku (Osmanско carstvo, Jugoslavija, Albanija).

Na Balkanu je svaki etnos koristio svoj jezik (dijalekat), ali kako bi što lakše komunicirao sa susjedima, a pritom saćuvao svoj jezik, primao je neke osobenosti iz jezika susjednog etnosa. Na taj naćin je nastao Balkanski jezićki savez sa dosta slićnom gramatićkom strukturom u balkanskim jezicima, sa međujezićkom inteferencijom na gramatićkom i leksićkom planu i bilingvizmom i polilingvizmom kod govornika susjednih balkanskih govora.⁴⁰⁸

Gora je najbolji primjer balkanskih jezićkih prožimanja i interferencija. Tokom turske uprave državni i najprestižniji je bio turski jezik. Poslije Prvog svjetkog rata u kosovskom dijelu Gore, kao i kod goranske subgrupe u Makedoniji (Urvić i Jelovjane), srpski jezik postaje zvanićni

---

⁴⁰⁸ Рина Усикова, *Врски меѓу македонскиот јазик и други балкански јазици*, Семинар за македонски јазик, Охрид, 2007.

državni jezik. Po završetku Drugog svjetskog rata srpskohrvatski je zvanični državni jezik u kosovskom dijelu Gore, dok je u Urviču i Jelovjanu državni jezik makedonski. U albanskom dijelu Gore je od 1923. godine do danas albanski zvanični državni jezik. Sve je to ostavilo vidne tragove na ukupnu goransku leksiku, pa je ovo na lingvostilističkom planu najbogatije jezičko područje.

Sve je ovo uticalo na stvaranje različitih relacija između govora Gore i pomenutih jezika. U kosovskom dijelu Gore u odnosu na neke jezike (srpski/srpskohrvatski/bosanski) on ima poziciju diglosije, dok u albanskom dijelu Gore, u odnosu na državni i administrativni jezik (albanski), ima poziciju „kasnog bilingvizma“, jer učenje albanskog jezika počinje tek od šeste-sedme godine, tj. polaskom djece u školu.

I danas u svim dijelovima Gore (na Kosovu, u Albaniji i Makedoniji) djeca *usvajaju* goranski govor u prirodnom okruženju, u prirodnim situacijama od rođenja nadalje. Prvi jezik koji čovjek u svome životu kao dijete usvaja u djetetovom jezičkom razvoju naziva se *maternji jezik* (mother tongue).

Jezik kojim se majka (i okolina) obraća djetetu ima posebna obilježja: česta su ponavljanja, rečenična struktura je pojednostavljena. Ni jedan drugi jezik dijete više neće učiti na način na koji ga majka ili bliski odrasli uče, zato što su neka od obilježja maternjeg jezika vezana uz njegova razvoja, i ne samo jezička, svojstva.

Stanovnici Gore svoj maternji jezik nazivaju *našinski/našenski/naški/našečki* čime prave distinkciju u odnosu na druge, njima nematernje jezike, koje u kasnijoj fazi života nauče i koriste. Za razliku od *usvajanja*, jezici se *uče* svjesno, uglavnom na posebnim tečajevima ili u školi, različitim metodama i s različitim uspjehom. To se obično događa kad su djeca nešto veća i kad su bar donekle naučila svoj maternji jezik.

U albanskom dijelu Gore gotovo jedan vijek egzistira posebno interesantna jezička realnost. Naime, tamo je albanski jezik prisutan u administraciji, školstvu i cjelokupnom društvenom životu, dok goranski („naški“) služi za privatnu komunikaciju. To je navelo Shefqeta Hoxhu da dođe do zaključka da se u „bilingvnoj zoni Gore govori albanski jezik i jedan slavenski dijalekt sa nejasno određenim statusom, koji se može približiti makedonskom, odnosno bugarskom“.⁴⁰⁹ Međutim, istina je sasvim drugačija. Bilingvizam je ovdje nastao kao rezultat specifičnih okolnosti nastalih nakon 1923. godine, kada je uspostavljena sadašnja politička granica, i kada je ovaj dio Gore potpao pod jurisdikciju albanske države, kada je albanski jezik postao službeni i kada su otvorene škole na ovom je-

---

⁴⁰⁹ Shefqet Hoxha, *Shqiptari Sinan Pashë Topojani*, Tiranë, 2007.

ziku. Prije toga je retko ko znao govoriti albanski jezik.⁴¹⁰ O tome najbolje svjedoči kazivanje Ilijaza Šahinija iz Borja, učenika prve generacije škole u Borju otvorene 1928. godine: „Nismo znali niti jednu albansku riječ. Učitelj nas je učio albanski jezik isto kao što majka uči dijete kada počinje govoriti. Najprije nas je učio kako se na albanskom imenuju dijelovi tijela. Uhvati uho i kaže ovo je uho, a onda ovo je nos, ovo su usta, ovo su oči i tako redom. I pored toga što je dobro poznao slavenski, nikada nam nije govorio slavenski. Tako smo, iz dana u dan, učili novi jezik.“⁴¹¹

I danas se goranski govori od svih u kući, na ulici, dok se albanski, čije učenje započinje polaskom djece u školu, upotrebljava isključivo u tom ambijentu, u odnosima sa lokalnim vlastima ili u kontaktu sa prolaznicima Albancima.⁴¹²

Obzirom da učenje albanskog jezika počinje u ranom djetinjstvu, još u predškolskom uzrastu, javljaju se promjene u govoru i strukturi materinjeg jezika. Evidentan je niz kalkova preuzetih iz albanskog jezika, a promjene se javljaju na leksičkom, morfološkom i sintaksičkom planu.

Na mlađem uzrastu (5-10 godina) djeca koja se obrazuju na albanskom jeziku usvajaju samo pojedine pojmove i nesvjesno ih integrišu u svoj maternji jezik. Na tom stepenu se bilingvizam manifestuje na leksičkom planu, te se domaće riječi postepeno zamijenjuju albanskim:

Na *banka* sedim so Flamura. (U *klupi* sjedim sa Fljamurom.)⁴¹³

Mësusa ni rekla da nauçime *vjersha*. (Učiteljica nam je rekla da nauçimo *pjesmicu*.)

Kod djece u dobi od 10-15 godina dešavaju se promjene na morfološkom i sintaksičkom planu. U morfološkom smislu imamo primjere kalikiranja pojedinih riječi, a redosljed u rečenici je nerijetko adaptiran principima albanske sintakse:

Fçera sme *komentuale* jena *lektyra*. (Jučer smo *prepriçavali* jednu *lektiru*.)

Sme *bisedualje* so brata. (Sa bratom smo *razgovarali*.)

Som *përmirsuala sukses* vo školo. (*Popravila* sam *uspjeh* u školi.)

---

⁴¹⁰ Nazif Dokle, *Bogomilizmi dhe etnogjeneza e torbeshëve të Gorës së Kukësit, Tiranë*, 2009. str. 97.

⁴¹¹ Elmaz Dokle, *Borje dhe Borjanet – Monografi*, Prizren, 2010.

⁴¹² Nazif Dokle, isto, str. 97.

⁴¹³ Primjeri su zabilježeni u Borju

Na starijem uzrastu (iznad 15 godina) govornici pojedine fraze, ili čak rečenice, u potpunosti izgovaraju na albanskom jeziku. Neki izrazi su se skoro sasvim odomaćili u frazeološkom sistemu i podjednako se koriste na oba jezika:

A po kupton? – Da li razumiješ?

Qka ka të rre? – Šta ima novo?

Qysh e ki punët – Kakvi su ti poslovi?

A je lodh? – Jesi li se umorio?

KONTAKTI SA NESLAVENSKIM BALKANSKIM JEZICIMA

Proučavanje trenutnog stanja govora Gore upućuje nas na historijske procese i društvena kretanja koja su uzrokovala promjene u mnogim jezicima na Balkanskom poluostrvu. Na teritoriji Balkana još od antike bilo je pomjeranja stanovništva, čime su stvarani uslovi za jezičke kontakte i interferencije. Na formiranje Balkanskog jezičkog saveza naročito su uticali romanski jezici, kao i turski i grčki jezik.

Balkanski jezici pokazuju mnogo paralelnih osobnosti u fonetici, morfologiji i sinaksi. Zbog stalnog kretanja stanovnika Gore i čestih kontakata sa govornicima iz drugih jezika, goranski govor je bio izložen uticajima gotovo svih balkanskih jezika. Mnogi Gorani su zbog potrebe stičarenja i trgovine istovremeno koristili po nekoliko jezika. Pored svog jezika, mnogi muškarci su govorili i turski, albanski, aromunski i grčki jezik. Zbog toga u leksici govora Gore i narodnoj poeziji Gore ima puno pozajmica iz ovih jezika.

Evidentan je niz kalkova preuzetih iz ovih jezika. Ponekad izgleda da se po „dubinskoj strukturi“ goranski govor približava neslavenskim balkanskim jezicima, prije svega onim koji imaju romansku osnovu. Balkanističke strukturne promjene u goranskom govoru i okolnim slavenskim govorima nastale su, najvjerovatnije slavizacijom dijela romanskog stanovništva, možda djelimično i Albanaca, prije XIV vijeka.⁴¹⁴

---

⁴¹⁴ Mladenović, 539.

Kontakt sa albanskim jezikom

Kontakti goranskog govora sa albanskim jezikom su viševjekovni. Uticaj albanskog jezika na govor Gore nije dovoljno proučen, kao što nije proučen ni obrnuti proces. Normalno je da su ti uticaji veći u mjestima koja se nalaze na rubnim dijelovima prema albanskim naseljima. Posebno jak uticaj albanskog jezika prisutan je u dijelu Gore u Albaniji koji se gotovo jedan vijek nalazi pod albanskom administracijom i u kojem je i mnogo više međusobnih kontakata i porodičnih veza (ženidbe, udadbe). U kosovskom dijelu Gore pozajmica iz albanskog jezika u leksici ima veoma malo, ali je uticaj u fonetici, sintaksi i frazeologiji znatniji, što zahtijeva posebnu analizu i može biti predmet posebnog lingvističkog i sociokulturnog istraživanja.

Do propasti Otomanske Turske 1912. godine Gora je bila geografska i duhovna cjelina, a nakon toga našla se na mjestu gdje se uspostavljala granica između Albanije i Srbije. Londonskim mirom kojim je izvršena podjela teritorija, potvrđena Bukureštanskim dogovorom 1913. godine, devet goranskih sela pripalo je Albaniji. Konačna podjela je uslijedila marta 1923. godine kada je definitivno uspostavljena granica između Albanije i Kraljevine SHS. Ovom podjelom najveći dio Gore pripao je Kraljevini Jugoslaviji (21 selo), a manji dio Albaniji (9 sela). Albaniji su pripala goranska naselja: Šišteec, Borje, Zapod, Pakiša, Orgosta, Crnje-ljevo, Košarišta, Orešek i Očiklje.

Tada je uvedena administracija kao i nastava u školama na albanskom jeziku. Škole na albanskom jeziku su otvorene najprije u Šišteecu 1924. godine, zatim u Zapodu 1927. i u Borju 1928. godine. Goranski govor je u albanskom dijelu Gore sačuvan u svim selima, mada je pretrpio promjene kako u leksici tako i u strukturi. Jedino je selo Orčikle na granici da izgubi svoj dosadašnji jezik i da se u potpunosti albanizira.

U fonetici govora Gore došlo je do određenih promjena koje su nastale pod uticajem albanskog jezika. Prisutnost *ə* (*ě*) u goranskom govoru, u kojem su poluglasnici vokalizovani, ukazuje na kontakt sa aromunskim, ali i albanskim govorima. Božidar Vidoeski smatra da je redukcija vokala, prije svega *a*, najčešće u kontaktu sa nazalima, mogla nastati pod uticajem aromunskih ili albanskih govora.⁴¹⁵

„Zatamnjanje“ vokala *a* Koneski objašnjava sličnim pojavama u albanskim i aromunskim dijalektima.⁴¹⁶ Pojam „zatamnjanje“ koji kori-

---

⁴¹⁵ Видоески, *Дијалектите на македонскиот јазик*, МАНУ, Скопје, 1999.

⁴¹⁶ Koneski, *Istorija*, str. 37.

sti Koneski odnosi se na redukciju i zatvaranje vokala. U kontaktu sa nazalima u mnogim slučajevima *a* je prešlo u *ə*. To se dogodilo kako u domaćim tako i u riječima stranog porijekla.

Uspostavljanje konsonanta *dz* u govoru Gore, također, bi moglo biti podstaknuto aromunskim ili albanskim uticajem.

Neki autori *l/l < lj* u slavenskim govorima objašnjavaju uticajem albanskog jezika. Ivić ističe da je „u mnogim govorima duž albanske granice, crnogorskog, metohijskog i prizrenskog tipa, kao i kod sandžačkih Muslimana, poremećen odnos između *l* i *lj*, ali bez potpunog gubljenja distinkcije ovih fonema“.⁴¹⁷

Prijedlog *ke/će* sa značenjem *kod*, *gdje* mogao je nastati od albanskog *nge*, *ge* (u gegijskom dijalektu *ke*). Sličnu pojavu neki autori bilježe i u mrkovičkom govoru u okolini Bara u Crnoj Gori.

U goranskom govoru i u narodnoj poeziji Gore normalno je da atribut stoji ispred imenice koju određuje. Ali nije rijetko da atribut dođe iza imenice, odnosno da se nađe u postpoziciji. Ovakvo mjesto atributa je čak obavezno ako je atribut prisvojna zamjenica. Mjesto atributa iza imenice osobina je romanskih jezika. Ta osobina je karakteristična i za albanski jezik. Nesumnjivo je da je ona u goranskom govoru nastala kao rezultat kontakata sa pomenutim neslavenskim jezicima, svakako i sa albanskim.

U goranskom govoru u upotrebi je nekoliko riječi iz albanskog jezika: *besa* („zadata riječ“), *nusa*⁴¹⁸ (alb < *nysa* – „nevjesta“) mada je u češćoj upotrebi riječ *mlanesta* (*mlada nevesta*), *kənać* (< *kənaq* – „zadovoljiti“), *baljoš* („pjegav čovjek“), *bojdzakesto* („boje krvi“), *čupa* („šuta“, „ovca bez rogova“), *grika* („uvala“), *krupa* (< alb. *kripë* – sol, u goranskom govoru sa značenjem prejesti se, presoliti stoku), *đuša* („tašta“, „punica“, ograničeno), *ljaljo* („otac“, ograničeno na Kru Gl Ši) i još poneka riječ.

Prema albanskom modelu su nastali pojedini frazeološki kalkovi u goranskom govoru:

na glava ot devet godine = „në krye të nëntë vjetëve“;
nemalje ljep duša da vrtet = „nuk kishin bukë të mbanin shpirtin“;
nemaj strah = „mos ki frikë“;
usta/ruka da ti çafte = „të lumë goja/dorë“;
me tera srce = „po m’qet zemra“, „më shkon barku, kam kolit“;
sum teška = „jam e rëndë“, „jam me barrë“, „shtatzënë“;

⁴¹⁷ Ivić, *Ogledi*, str. 102.

⁴¹⁸ Mada je riječ *nysa* mogla u albanski jezik ući i iz arapskog jezika u kojem je *nisa* – žena, trudnica. U Kur'anu postoji i sura An-nisa (Žena).

besa da vrzeme = „besën me lidhë“;
ima tvrda glava (tvrdoglav) = „e ka kokën e fortë“;
koljko se učini sahat = „sa u bë orë“.

U narodnoj poeziji iz kosovskog dijela Gore uticaj albanskog jezika je neznatan. U upotrebi je tek nekoliko leksema:

Zimбилjo *nuse* ubava (Hasani, 43).

će vrzeme, Omer, tvrda *besa* (Hasani, 162).

U zbirkama pjesama i narodnih priča koje je Nazif Dokle sakupljao u albanskom dijelu Gore, a koje su nastale nakon uvođenja albanske uprave, uticaj je izraženiji:

Pet *puntora* prajet bunar (Dokle, 123),
(alb. < *puntor* – „radnik“).

Mu ispuca mintan *bojžaklija* (Dokle, 188),
(alb. < *bojëgjak* – „crven“, „boje krvi“).

Dalj *filore*, naša dejko, *tetyjeçare*
tetyjeçare, naša dejko, elj *unike*?! (Dokle, 299).
(alb. < *filore* – „osnovna škola“; *tetyjeçare* – „osmoljetka“; *unike* – „srednja škola“).

Naše horo kraj ne ima,
ke će vljeze i *suljmuje*, (Dokle, 439), (alb. < *sulm* – „napad“).

Naša država *lirija* ni dala. (Dokle, 440),
(alb. < *liria* – „sloboda“).

Ja som *roja*, more, ot planina (Dokle, 446), (alb. < *roja* – „straža“).

I ja gi sakam muškarci da mi bidet *vendosur* (alb. „odlučan“) Ore, Ama *krahasim* (alb. „u poređenju“) so drugete Ore, a me *kuptuješ*? (alb. „shvataš“), Veljet se *prmirsualo* (alb. „popravilo“) Ore, Mije ot Šišteec i Borje *pondruše* (alb. „drugачije“) zborime Za, Mu pišaf *se* dejka negova ide po loši putoj (Dokle, Priče).

Primjeri ukazuju na prilagođavanje albanskih riječi morfološkom sistemu goranskog govora. U glagolu *kuptuješ* (alb. *kuptoj* – „razumijeti“,

„shvatiti“) nastavak *-uješ* je goranski nastavak za drugo lice jednine prezenta. U glagolu *pmirsualo* (alb. *përmirsoj* – „popraviti“, „poboljšati“) nastavak *-ualo* je nastavak glagolskog priloga radnog za srednji rod, dok je u riječi *pondruše* (alb. *ndryshe* – „drukčije“) *-po* prefiks za komparativ priloga. Sličnih primjera ima mnogo, jer je albanski jezik ovdje prisutan u svakodnevnoj komunikaciji izvan porodice u svim javnim i državnim institucijama.

U jednom broju toponima i patronima primijetan je uticaj albanskog jezika:

Toponimi: *Árber* (Orčuša), *Bériša* (Dikance), *Gurél'* češma, *Gúrel'*, *Džónoec*, *Džerávišća* (Restelica), *Đinóf* potok (Kruševo), *Gúra* (Zlipotok), *Kíša*, *Píšec* (Borje), *Paljinske lživade* (Orešek), *Kíša*, *La Dámes*, *Maj voves*, *Nən aras*, *Más krei* (Orčikle).

Patronimi: *Beriša*, *Krasnići*, *Ljura*, *Paljoš* (Brod), *Paškovci* (Gornja Rapča), *Nelja*, *Kojčin*, *Kruezi*, *Šalja*, *Šok* (Globočica), *Ukovci* (Kukaljane, Bačka), *Brenoli*, *Sopi* (Kruševo), *Bardovci* (Leštane), *Páljinci* (Borje), *Gaši*, *Krasnići* (Orčikle), *Kaljimašići* (Orgosta), *Krasnićovci* (Zapod) *Bíbinci* (Orešek) i drugi.

Kontakt sa turskim jezikom

Turski jezik je izvršio snažan uticaj na goranski govor, naročito na polju leksike. U fondu riječi koje označavamo terminom turcizmi sadržan je i veliki broj riječi arapskog i persijskog porijekla. U periodu dugom oko pet vijekova turski jezik je imao dominantno mjesto i bio jezik sa posebnim prestižom na čitavom Balkanskom poluostrvu. Posebno su muškarcu u Gori upotrebljavali turski jezik, jer je on bio sredstvo opštenja na širem prostoru. Muškarcu u Gori su do kasno, čak mnogo decenija nakon raspada Otomanske imperije, koristili mnoge sekvence (izraze, izreke, poslovice) na turskom jeziku a zatim ih prevodili na svoj lokalni govor. Na taj način su iskazivali prestiž ali i posebno poštovanje prema državnom jeziku. Pored toga htjeli su, na neki način, pokazati svoju pripadnost višem, aristokratskom sloju.

Poznato je da je Gora u prošlosti imala čvrste veze sa kulturom Tura-ka, što je ostavilo traga u njenom govoru. Ima autora koji smatraju da turcizme ne treba smatrati tuđim riječima. Asim Peco kaže da su one poprimile naše gramatičke osobine pa su samim tim prestale da budu potpuno

tuđe riječi u našem jeziku.⁴¹⁹ Bosanski jezik, kako je to već utvrdio akademik Asim Peco, sadrži oko 11.000 leksema iz turskog, odnosno orijentalnih jezika – persijskog i arapskog. Od tih 11.000 mnoge su riječi već postale arhaizmi ili historizmi. Hasnija Muratagić-Tuna smatra da bi “bosanski jezik zbilja bio anemičan i prazan da nema ovih riječi koje zasigurno preslikavaju jedno historijsko stanje i jedno nasljedstvo ne samo nas na ovim prostorima”.⁴²⁰ Izrečene konstatacije se u potpunosti mogu odnositi i na goranski govor.

Mnoge riječi vezane za državno uređenje, pravo, finansje i slično su nakon raspada Otomanske imperije izišle iz upotrebe i bile zaboravljene, jer su institucije koje su održavale njihovu uporebu bile ukinute.

Turcizmi su se najbolje održali u narodnom stvaralaštvu Gore, jer pjesma i priča najbolje čuvaju jezički ambijent i vrijeme u kojem su nastajale. U narodnoj poeziji Gore je prisustvo orijentalnog elementa davalo čar i ljepotu. Turcizmima se primarno kolorizira ambijent stvaran različitim kulturno-historijskim procesima, naročito snažnim prisustvom Orijenta. U pjesmama su prisutni turcizmi iz različitih značenjskih slojeva. Oni, uglavnom, imaju poetsku vrijednost.⁴²¹

Najveći broj turcizama u narodnoj poeziji Gore je uobičajen, ali ima i onih koji su prosječnom čovjeku našega vremena slabo poznati. Bez obzira na to oni imaju folklorno obilježje, znači i stilsko. Ima stihova u kojima je koncentracija turcizama veća od domaćih riječi.

Od knjiga pjesama najviše turcizama sadrže zbirke Ramadana Redžeparija i Haruna Hasanija, dok su zbirke Nazifa Doklea sa manje turcizama, jer je u njima mnogo više „ženskih pjesama“, a poznato je da je govor muškaraca bio bogatiji tuđim riječima. Ljepota žene iz Gore opisana je velikim brojem turcizama u mnogim narodnim pjesmama. Stihovi iz naredne pjesme to najbolje ilustruju:

Ne je ljuta zmija, mila nane, tok' je *karasevda'*:
sevdinite oči, mila nane, *stambolske fildžani*,
sevdinite kosme – *fidan* od *bosiljok*,
sevdinoto čelo – *altan ajmalija*,
sevdinite veđi – *skadarske gajtani*,
sevdinoto noze – *ovčarsko šupeljče*,

---

⁴¹⁹ Asim Peco, *Turcizmi u Vukovim rječnicima*, Beograd, 1987, str. 242.

⁴²⁰ Izvor: www.ligazasandzak.org (Intervju: Jezik treba njegovati, 6. jun 2012.)

⁴²¹ Hasnija Muratagić-Tuna, *Sevdalinka – izazov za lingvostilistička istraživanja*, Riječ, Nikšić, 2009.

sevdinata usta, mila nane, *bećarska kutija*,
sevdinata stava, mila nane, *pašina namlija* (Hasani, 89).

Riječi *sevdah* i *karasevdah* su se u goranskom govoru, a naročito u narodnoj poeziji Gore, odomaćile i dobile su i nova značenja. Tako riječ *sevdah* označava i voljenu djevojku, dragu, ljubav, dok *karasevdah* označava izgublenu djevojku. Riječ *sevdah* javlja se u oblicima *sevda*, *sevda-lina*, ali se veoma često javlja i kao osobno žensko ime *Sevda* (*Sevdija*).

Ori *sevdo*, *sevdalino*,
ne li ti se nažaljuje (Hasani, 123).

U narodnim pjesmama iz Gore javlja se veliki broj turcizama (orijentalizama). Međutim, pojedini od njih su frekventni, dok se drugi javljaju sporadično. Najčešće se javljaju: *bećar*, *dilber*, *sevda*, *džanam*, *kuzum*, *deli*, *dert*, *altan*, *asker*, *nizam*, *pendžer*, *gajle*, *vakat*, *gurbet*, *fildžan*, *ugur(ala)*, *akšam*, *saba(h)*, *adžamija*, *šamija*, *bekrija*, *bojlja*, *buljuk*, *bajrak*, *izin*, *verem*, *turli*, *fidan*, *akraba*, *kabul*, *đuzel*, *aber*, *apap*, *galiba*, *ibrik*, *kajnak*, *hairlija*, *spa(h)ija* i dr.

U narodnoj poeziji Gore javljaju se brojne sintagme orijentalnog porijekla, mnogo više nego u kolokvijalnom govoru: *šan boja*, *kolan đerdan*, *deli divane*, *pendžer srčalija*, *tavan šindelija*, *odžak čušelija*, *altan pare*, *asker čelebija*, *altan mamudija*, *fidan bosiljok*, *fidan bojlja*, *zengil mahalo*, *đulj bahča*, *džamli odaja*, *bajrakli odaja*, *dilber kumrija*, *nuhut leblebija*, *sevdali tambura*, *kuzum delija*, *indže bule*, *halva irmiklija* i dr.

Knjige pripovjedaka Ramadana Redžeparija sadrže najveći broj turcizama, jer je zapisivač poznavalac turskog jezika, pa je mnoge priče „zapisivao“ po sjećanju ili od osoba koje su govorile paralelno oba jezika:

„Imaf jen Goranin, ošof na *gurbet*, bljizu, vo Prizren. Otvorif jena *ašćinica*, praif *češiti jemeci*: *grah*, *čorba*, *dolma*, *piljaf*, *jahnija*, *musaka*, *eljbasan tava*, *sutljijaš*, *kazan-bidi*, *maljebije*, *halve* i... *Dučan imaf, ama rabota nemaf. Hizmećar mu bif jen mlat deljikanljija ot Gora.*“ (Redžepari, Čekmedže I)

Iz turskog jezika su preuzeti tvorbeni nastavci *-ja*, *-džija*, *-lak/lok/lək*, *-əz*, *-aš*. Ovi nastavci se upotrebljavaju i u građenju pojedinih riječi koje nisu turskog porijekla. Tako su nastavkom *-džija* formirane domaće riječi: *koljepkádžija*, *grozjádžija*, *goljémdžija* („palac“), *mljekádžija*, *prsténdžija*, *svirládžija*, *lóvdžija*, *vodovóddžija* („vodoinstalatér“) *strujádžija* („inkasant“) i dr.

Sufiks *-sa* je zastupljen samo u glagolima grčkog porijela, dok su sufiksi *-isa* i *-osa* preko glagola sa grčkom osnovom prešli i na primjere sa turskom osnovom. Tako imamo veliki broj ovih glagola koji su u upotrebi u goranskom govoru:

Azdisa, bítisa, artérisa, bəktisa, bástisa, béndisa, denétisa, dokúndisa, rahátlisa kándisa, kandérisa, kəskándisa, davrándisa, kəzdisa, kúrdisa, záptisa, bázdisa, šašárdisa, kurtálisa, sájdisa, səklétisa, šáštisa, šíštisa, siktérisa, čátisa, újdisa, se táptisa, siktírisa, défetisa, kapárisa, dámlosa, bójosa, bátisa, útisa, téljosa.

Međutim, sufiksom *-osa* formiraju su i domaće riječi: *krvjojsa, crvjojsa, jádosa, zídosa, gnjídosa, hrđosa.*

Iz turskog jezika preuzet je znatan broj kalkova koji se u narodnoj poeziji javljaju kao bukvalni prijevod iz turskog jezika:

do tuje Sebuance, *na umot da bideš*,
tuje ka će zaminem, Sebuance, *umot da presečeš*, (Hasani, 28).
(*na umot* – „nadati se“; *umot da presečeš* – „izgubiti nadu“)

Ke se pišaš, novožena, v' *muški tefter*. (Dokle, 332).
(*muški tefter* – „vjenčati se“, „oženiti se“)

né-faćaj kúsur, Šefijo take je pišano, (Hasani, 176).
(*né-faćaj kúsur* – „ne zamjeraj“)

U Gori je zabilježen i veliki broj toponima u kojima se javljaju turcizmi:

Ađiín kajnak, Crnó dere, Čárdak, Čátma, Čučiná češma, Kájncaci, Sé-ir Br, Káršija Rap Org, Ramóf kajnak Gl, Téferič Krs, Bo, Čárdaci Zl, Suó dere, Vákaf Kru, Ávlja Le, Še^hová češma Ml, Nizamská češma, Tur-skí put Rad, Askerskó dere, Fúrna, Júruka, Juručke gróbišća, Kapí češma, Kadínica, Kúla, Kurtóica, Mrámor, Túl'be Re, Vákof Vr, Káldrma, Kəšla, Terdziín kamen Bo, Jeníšalak Ši, Fíšek Za, Plòš Tatarof Gl.

Pojedini patronimi sačuvani u Gori upućuju na prisustvo nekih starih azijskih naroda, posebno onih prototurskih i protomongolskih:

Tatárovcí, Vuránovcí Gl, Kúrt Br Zl, Kumaničovcí Ši, Júruk Br, Šéh, Re, Pélivan Rad Zl Re.

Kontakt sa grčkim jezikom

Mnogobrojnost leksike i kalkova porijeklom iz grčkog jezika koji se javljaju u govoru i u narodnoj poeziji Gore svjedoči o intenzivnom odnosu između njih i potvrđuje ispravnost stanovišta koje, pri objašnjavanju fonoloških i gramatičkih pojava u njima, daje značajno mjesto međujezičkom kontaktu u balkanskoj sredini.

Nesumnjivo je da su grčki, i kasnije turski jezik ostavili najviše tragova u modeliranju balkanske leksike. Što se tiče govora Gore i narodne poezije Gore treba posebno istaći veliki uticaj grčkog jezika sa kojim se veoma često dolazilo u kontakt. Mnoge riječi, a posebno kalkovi preuzeti iz ovog jezika, ponekad predstavljaju bukvalni prijevod.

Gora je od granice današnje Grčke udaljena oko 200 kilometara. Međutim, kroz historiju grčko prisustvo i grčki uticaji u Gori su bili znatno izraženiji. Do kasno, čak i nakon propasti Otomanske imperije, mnogi stočari iz Gore su tokom zimskih mjeseci svoja stada gonili na ispašu u Solun, Janjinu i druga mjesta u Grčkoj. Također, mnogi su Gorani imali svoje zanatske radnje (dućane) u mnogim grčkim gradovima: Solunu, Kavali, Janjini i dr. Naročito su Brođani imali jake kontakte i veze sa Grčkom. Kao rezultat tih veza u Brodu je nastala kovanica *násolun* koja označava gurbet, pečalbu. Ovaj izraz ne određuje pečalbu vezanu samo za Solun, već je dobila šire značenje i postala sinonim za pečalbu. (*Bábajko mi ošoŭ násolun* – „Otac je otišao na pečalbu“).

Solun i drugi gradovi u Grčkoj se često pominju u narodnoj poeziji Gore. Najčešće je opjevan Solun (Seljanik), ali i Kavala i drugi gradovi:

„*Solunsko pole*, male, suša kažuje“ (Dokle, 157); „*Solunsko polje* suša kažuje“ (Hasani, 53); „*solunsko somunče*“ (Hasani, 90); „će zimate devojka *Solunka*“ (Hasani, 144); „dva bela đuguma, obadva *solunské*“ (Hasani, 337); *Go fatile*, nuse mori, vo *Seljanik*. (Dokle, 192) „vo *Kavala*, Nurke ćerko, vo *apsana*“ (Hasani,1);

Daj mi bože krila labodove
Ja da letam, dur devet planine,
Pa da panem vo *Solunsko pole*,
Da odberem Bošnjaka junaka (Dokle, 168).

U Orčuši postoji porodica *Seljanikovci* koja je ovo ime dobila zato što su muški članovi porodice tokom zimskih mjeseci boravili sa stokom u Solunu (Seljaniku).

Kontakti sa grčkim jezikom su mnogo stariji i postojali su daleko ranije. Na to upućuju i pojedini toponimi i imena u srednjovjekovnim dokumentima. U hrisovulji Svetih arhangela iz 1348. godine pominje se izvjesni *Draica Grkovik* iz sela Jelenca. Prema međama koje su ovdje date, Jelence bi moglo biti ime današnjeg sela Bačka, ili naselje koje se nalazilo u neposrednoj blizini. Neki toponimi koji su do danas sačuvani u Gori mogu se dovesti u vezu sa grčkim prostorom: *Grkinica, Grkojec, Grčke rupe, Grčko trlo, Gramatnikojec, Stratorje, Mavra* i drugi. Ovi utjecaji su mogli stići i preko Aromuna koji su se, kao nomadi, sa stokom u potrazi za boljim pasištima kretali od Pinda i Gramosa do Bistre, Koraba i Šarplanine. Pomenuti toponimi mogu upućivati i na kretanje Aromuna i na njihovo prisustvo u Gori

U govoru Gore i narodnoj poeziji Gore formiran je znatan broj glagola pod uticajem grčkog jezika nastavkom *-(i/o)sa*. Sufiks *-sa* je zastupljen samo u glagolima grčkog porijekla, dok su sufiksi *-isa* i *-osa* preko glagola sa grčkom osnovom prešli i na glagole sa turskom osnovom.

Međutim, sufiksom *-osa* formiraju su i neki domaći glagoli kao i neki glagoli nepoznatog porijekla: *k'rvjosa, crvjosa, jádosa, zídosa, gnjídosa, h'rdosa, trupjosa, kislosa, žgljibosa, špirtosa, pcojsa* (lipsati), *utisa* (dobiti u igri) i dr.

Broj glagola koji je iz grčkog jezika ušao u govor Gore nije zanemarljiv. Ovdje donosimo glagole za koje je utvrđeno da su greizmi, mada se u govoru javlja još jedan broj glagola i riječi koje svojim oblikom upućuju na grčki jezik, ali čije je porijeklo ostalo nedovoljno istraženo i, za sada, nepoznato.

Prókopsa, prekopsa (< grč. προκοπ, προκοπτο προκοψα) – *napredak, uspjeti u životu, osrećiti se*, kao i izvedenice od ovog glagola *prokopsanik* i *prokopsánica*, ograničeno na Zl Kru Re Br Ši i još neka sela:

Vo život nema da *prokopsa*. Ne *prokopsalje* so toljko stoka. Nikoj ne *prokopsaf* so tuđo. *Prokopsanik* jeden ima da viđi.

Stása (< grč. φτανω) – *stići, dostići, sazreti*, Gora:

Ako ne *staset* kamenete, će ostanet. Ne mi *stasuje* seno duri sret zima. Ne zn'm a će im *stase* lebot. (Dokle, Rječnik)

Stasaf za ženjene. *Stasaf* na vreme vo školo.

Párosa (< grč. απευκαζω) – *ostaviti, napustiti, zanemariti*, Gora:

Parosala deca i se omužila. Som *parosaf* sebe za nih i jope loš. Ne se *parosuje* mati ka ti šo si ga *parosaf*. I mije zborime za *parosujene*. (Dokle, Rječnik)

rezilj će te napraj, Fato *be* ćerko,

pa će te *parosa* (Hasani, 188).

Parosaj go, kuzum Nurke, Ašim ćaja (Hasani, 1).

Píkosa, zapíkosa (απεικάζω) – *primijetiti, zapamtiti*, Gora:

Odjenoš go *zapíkosa* da ima nešto. Ako ne sve, nekuje stvari treba da se *zapikosaje*. Oni bilje otdamno *zapikosane*. (Dokle, Rječnik)

Prépsa (< grč. πρεπω) – *ličiti, nalikovati na nekoga*, Gora:

Ne *prepsa* na brata. Mi *prepsa* na nekoga, ama ne možem da se setim na kogo.

Máđosa (< grč. μαγευω) – *očarati, opčiniti*, Gora:

Go *mađosalje* i veće ne viđi druga osim nah. Ako je *mađosana* šo nejće nikogo. (Dokle, Rječnik)

So kogo bilo, *mori* nane, koj go *mađosa*,
nanice, koj go *arosa* (Hasani, 412).

Go *arosale*, ja mlajnesto, go *mađosale*! (Hasani, 412).

Vápsa/vápca (< gr. βαφω) – *obojiti, ofarbati*, figurativno *naplatiti*, Gora:

Ne si ga *vapcaf* hubavo fanuljata. Gajtanot ne ti je *vapcan* hubavo. Si go *vapcaf* pantulot ni da si se valjaf negde. *Vapcujeneto* mi se sm'tni. (Dokle, Rječnik); A ti *vapcaf*? (figurativno „Je li platio?“).

Árosa. Glagol je nastao od veoma frekventne imenice **aro** („nesreća“) koja je, također, iz grčkog jezika. U govoru se upotrebljava u službi uzvika – „*nesrećo*“, „*tugo*“:

Idte, *aro*, šo mi sedite zakuane ovde! „Trnite mi se ot glava, *aro*! (Dokle, Rječnik), ali i kao imenica: „Ajrijo, *aro* te udrilo“, (Hasani, 139).

Kao glagol se pojavljuje sa značenjem „*unesrećiti*“. Od njega su nastale izvedenice *arósanik*, *arosánica* (*nesretnik*, *nesretnica*):

Go *arosale*, ja mlajnesto, go *mađosale*! (Hasani, 412).

Díplosa, zdiplosa, dipli (< grč. διπλωσει) – *presaviti, slagati, poređati*, Gora:

mila sestra, mladi Asan-ađi, ruo mu *dipleše* (Hasani, 372)

Sve beše *zdiplosano* i uređeno vo kućata. Haljištata *zdiplosane* i stajene na mesto, take i postelje i sve vo dolap. *Zdiplosuje* postelja. (Dokle, Rječnik)

Vítosa („slomiti vrat“), Gora:

Će mu se *vitosam* vo pare nejdzine. Pa ne i se *vitosaj* vo hizmet nejdzin. Će mu se *vitosam* i tija hubavo. (Dokle, Rječnik)

Prsa (*žuriti, petljati*) Gora:

Nazif *prsa* mlogo. Ne ga *prsj* rabotata dur ne isprašaš hubavo. Ovja je *pršana* rabota. Za *pršanevo* mlogo puti sme se karalje. (Dokle, Rječnik)

Arniša (< grč. αρνουμαι, αρνησομαι) – *odložiti, ostaviti*, Gora:

Evo tri puti ka se *arnišujem*, deneska će trnem. Sam se *arnišaf*, sega velji zašto mi ste *arnišalje*. Zaradi nego se *arnišane*. (Dokle, Rječnik)

Ćérdosa – (< grč. κερδος) – *dobitak, naslijediti, iskoristiti*, kao i izvedenice *ćerdosanik* i *ćerdosanica* sa pejorativnim značenjem, Gora:

Imanevo go *ćerdosaf* od starbabet. Da se *ćerdosate*. (Dokle, Rječnik)

da ge nosi da ne ge *ćerdosa* (Hasani, 185).

Téljosa (< grč. τέλος) – *kraj, završetak, završiti*, ograničeno na Brod: Rabotata k^če ga *teljosame*. Agmetu oja mu je *teljos*.

Jedan broj glagola u govoru Gore, nama nepoznatog porijekla, prema obliku i sufiksu *-sa* mogao bi imati veze sa grčkim jezikom:

Déksa (*trpjeti, podnositi, prihvatiti*), nepoznatog porijekla, Gora:

Mlogo go *deksaš* deteto. Ja on je *deksan*, ja nikoj. (Dokle, Rječnik)

Utisa (*ćariti, dobiti, zaraditi od protivnika*), nepoznatog porijekla, Gora:

Sve pare mu ge *utisalj* na Sretsela Re.

mi ga *jutisale* baš prva sadica (Hasani, 120)

Votrosa (*biti uporan, namjetnuti se*), nepoznatog porijekla, Gora:

Ka mi se *votrosa*, što da ti rečem. Ne mu se *votrosuj* drugatomu, beljki nema da ti dade. Ne zn'š šo *votrosan* je. Po *votrosan* go nema. (Dokle, Rječnik)

Mnoge imenske riječi, neke direktno a neke preko turskog jezika, ušle su u govor Gore i u narodnu poeziju Gore iz grčkog jezika:

Los(t) (< grč. λoσt) – *poluga*, Gora:

Trupje sme ge tuarilje na traktor so *lostoj*. Mu se skrši *lost* i za malo da mu se fati noga.

Angarija, angerija (< grč. αγγαρεία) – *posao, rad bez naknade, bez kontrole*, Gora:

Na vreme austrijačko ne teralje da rabotame *angeria*. Beše ste ga izrabotalje *angerija*. (Dokle, Rječnik); Konji ge puštilje *angarija*. Sve je više *angarija*.

Lamnja (< grč. λάμνια) – *zao duh, nezasiť, proždrljiv*.

Sinor (grč. σύνορον) – *međa, granica*, ograničeno na Borje i još neka sela u albanskom dijelu Gore. Balkanski je grecizam.

Pálav (*glup, bezuman*): Kojni gi *popalajef*. Pušti go, on je *palaf*.

čukni ga glava *palava* (Hasani, 59).

More bećare, glavo *palava* (Dokle, 262).

Pálanca (*veliki kantar*):

Meso sme go merilje so *palanca* Kru.

Prófir/ka (*probirač, pride uz jelo, poslastica, ponadija*):

Ti si *profir*. Toja *profir* ne stava ljep vo usta. Ljep je direk, ovja se *profirske*. (Dokle, Rječnik); Ljep ne jade, samo *profirke* saka.

Félija (*komad, odrezak*):

Som zef dve *felije* maznik. Jena *felija* ot baklavata, kakve me udri, toljko što beše mrsna. (Dokle, Rječnik).

Kókalo (*kost, koščurina*):

Sinojka, dado, sme se karale,
za jeno pusto *kokalo*, džanam, (Hasani, 287).

Štírka (*jalova ovca, jalovica*):

Kerim ćehaja, mori, samo jena *štirka* (Dokle, 158).

Imenice **pízma** (*mržnja*), **šájka** (*ekser*), **drman** (*rijetko rešet*), **pljít** (*nepečena cigla*), **dímije**, **eféndija**, **furna**, **fenjer** su porijeklom iz grčkog jezika. U govor Gore su ušle direktno ili preko turskog jezika.

Veoma karakteristični uzvici prisutni u govoru Gore i u narodnoj poziciji Gore **more/ore**, **mori/ori**, kao i kontrahovani oblici **bre/be** usvojeni su iz grčkog jezika. (grč. μορε, μορη, koje predstavlja, prvobitno, vokativ od μορος – „lud“) Oblik *móre* koristi se za muški rod, dok se oblik *móri*

koristi uz imenice ženskog roda. Paralelno se koristi i uzvik *diko*. Svi ovi oblici su naročito prisutni u narodnom usmenom pjesništvu:

*Mori majko, momci me vikaje,
More momci, pogača da mesim (Dokle, 55).*

Grčka fraza za iskazivanje dobrih želja $\sigma \text{ πολλὰ ετη}$ prevedena je sa „za mnogo godine“. Ista fraza, samo direktno pozajmljena u obliku **boláeći**, u goranskom govoru ima drugačije značenje: „daj Bože“, „kamo sreće“. Ovaj izraz u makedonskom jeziku ima oblik *spolajti*.

Bolájeći da ne se vratš. *Bolájeći* da dojde utre. (Dokle, Rječnik);

Boláeći ruka da ti povene (Restelica), *Bolájeći* da staneme zdravo (Borje).

Izraz **ludo** (*mlado*), koji se u govoru Gore, a naročito u narodnoj poeziji Gore, javlja u značenju „mlad čovjek, junak, dragan“, jeste kalk sagrađen od grčke riječi $\mu\omega\rho\omicron\varsigma$. U govoru Gore i narodnoj poeziji Gore pridjev *lud/a/o* ima značenje *mlad/a/o*. Oblik za srednji rod *ludo* je postao imenica i označava *dijete*:

Ona ima samo jeno *ludo* („Ima jedno dijete“); Ga turif so dve *lude* („Ostavio je sa dvoje djece.“)

Da som znalo, ore *ludo mlado* (Hasani, 158).

- Dej đidi, *ludo dejče*, adžamijiče,
- Dej đidi, *ludo dete*, bre budalino (Hasani, 183).

U govoru Gore u izvođenju složenih riječi može se izdvojiti jedan tip nesvojtstven slavenskim jezicima. To su složenice sagrađene od dva imperativna oblika. Ti se izrazi mogu poimeničiti, mogu se čak javiti sa značenjem materijalnog predmeta (*brkajvari*-vrsta kačamaka), ali se upotrebljavaju i adverbijalno. Za supstivizaciju imperativa zna i grčki jezik.

Brkajvari, idíhodi, idídojdi, perínosi, panístani, stanílegni, períderi, kosínosi, krpítrpi, dojdíprojdi, stájistaj.

Prema grčkom glagolu περναω – *provoditi se, živjeti* – sa značenjem *dobro živim*, kalkirano je u govoru Gore *pominujem/pominu^wam* sa istim značenjem:

Ka pominujete? – Hubavo *pominu^wam* so braća. (Kako prolazite/živite? – Dobro prolazim/živim sa braćom.).

Grčki glagol $\theta\epsilon\lambda\omega$ ima značenje koje bi u bosanskom jeziku odgovaralo – 1. htjeti, 2. voljeti. U govoru Gore *sakam* ima oba značenja – htjeti, voljeti:

Sakam malo ljer. (Hoću malo hljeba); On mlogu nja ga *saka*. (On je mnogo voli.)

Glagol $\kappa\alpha\theta\omicron\mu\alpha\iota$ u grčkom jeziku pored značenja *sjedeti* ima i značenje *stanovati*. Posljednje značenje je kalkirano i u goranskom govoru:

Sedi ke amidža. (Stanuje kod amidže.); Ke kogo *sedi* sega? (Kod koga stanuje sada?)

Grčko $\acute{\alpha}\delta\epsilon\iota\omicron$ – *pust, proklet*, u goranskom je kalkirano sa *pust, da zapusteš, pusto da ti bide* (proklet bio):

„za devet *puste* godine“, „dalek na daleko na *pusti* gurbet“, „*Puste* ostanale, Imere be brate, edrenske pampuri“, „*pusto* bilo, *pusto* ostanalo“ (Hasani, 13, 28, 29, 82).

U jednoj svadbarskoj pjesmi, zabilježenoj u Borju u Albaniji, djevojke pjevaju: „*Fere, fere*, tenke kore“ (Dokle, 379). Riječ *fere* je grčkog porijekla (< grč. $\phi\epsilon\rho\epsilon$ – donesi) i nije u svakodnevnoj upotrebi u govoru Gore.

Kontakt sa romanskim jezicima

Kontakti sa romanskim jezicima, posebno sa aromunskim, su potvrđeni u strukturi goranskog govora, odnosno u fonetici, morfologiji i sintaksi. Međutim, nije zanemarljiv ni uticaj aromunskog jezika na leksiku, a značajno prisustvo je potvrđeno i u toponimiji i patronimiji. Slično je stanje i u narodnoj poeziji Gore.

Koneski objašnjava da je novo *dz* u makedonskom jeziku postalo kao „rezultat aromunskog uticaja“.

Umekšane grupe *ki, ke, gi, ge* i njihova zamjena grupama *ći, će, đi, đe* je osobina broskog govora i nastala je pod uticajem tetovskog govora. Neki autori smatraju da je ova inovacija nastala pod uticajem neslavenskih jezika, prije svega aromunskog:

Vaće, taće, dremće, tursće, openće, ruće, kosće, slamće, obojće, čede, pešći, raćija, sećira, asćer; polođe, nođe, dlǎđe, drude, blađe, bisade, đi.

Aromunski jezik, koji je snažno uticao na stanje u goranskom govoru, odvaja se od drugih romanskih jezika po tome što se u njemu član, umjesto ispred imenske riječi, dodaje kao jedan oblik sufiksa, na kraju imenske riječi, pa se kroz deklinacije mijenja zajedno sa takvom imenskom riječi. Slično stanje srećemo i u govoru Gore, u kojem dolazi do deklina-

cije članovanih imenskih riječi, što je osobina gotovo nezabilježena u okolnim slavenskim jezicima.

Čuvanje dativa u govoru Gore objašnjava se stanjem u neslavenskim balkanskim jezicima – aromunskom i albanskom.

Trpni glagolski pridjev u goranskom govoru se gradi od prijelaznih glagola oba vida. Potvrđeni su nastavci *-(e)n* i *-(e)t*. Najznačajnija odlika ovog participa u goranskom govoru je što se gradi ne samo od prijelaznih i povratnih glagola nego i od neprijelaznih glagola (*umren, panat, zaspan, idan, dojden, najaden, vlezan, jahnat*). I ova osobina u goranskom govoru je mogla nastati pod uticajem neslavenskih jezika, svakako i aromunskog.

Za određivanje supstrata i superstrata u goranskom govoru od značaja bi bila analiza stočarske, zemljoradničke i botaničke leksike sa uočavanjem slavenskog i neslavenskog u ovom jezičkom sloju. Tu je uticaj aromunskog jezika i najviše prisutan, pošto se oko Gore nalaze pastirske oblasti pretežno vlaškog tipa: Galičica, Bistra, Korab i Šar-planina.

Lekseme koje donosimo su samo jedan dio za koje pretpostavljamo da imaju romansko (mahom aromunsko) porijeklo:

Káprulja/kápurlja (drvo za krov, tanka greda), *pórta* (kapija, vrata), *mándža* (hrana), *fánulja* (džemper), *krľjuk* (čobanski štap), *drósulj* (slina), *mrsulj* (slina), *hrkulj* (pljuvačka), *drópulj* (zapuštenik), *vrgulj* (čvor), *pártulj(ka)* (rita, dronjac), *dáda* (majka, starija sestra), *džúndžulje* (derište), *báte* (otac), *tárčuk* (vrsta torbe od ovčije kože), *butin* (bučkalica), *túmba* (brdo), *skút* (naručje), *pálavra* (priča, galama), *đínder* (vrsta trave), *ćáfulj* (frizura), *ćúnga* (čvoruga), *čekulj* (vrh), *čópur* (izvor, vodopad), *kúp* (gomila), *kópica* (sređena gomila snopova), *kókor* (kosa, frizura), *ćúćulj* (gomila), *rúljek* (beba, dijete u povojima), *báč* (starješina bačila), *fičor* (pomoćnik bača), *str'ga* (mjesto za mužu ovaca), *sera* (prvo mlijeko), *funija* (lijevak), *laino* (balega), *bárdžav* (uprljan), *furka* (nakit), *gənga* (mucati, govoriti kroz nos), *mašnja* (staja za ovce), *faša* (odrezak, komad kože), *kormin* (škembić), *sugare* (mlado jagnje; sisanče), *štirka* (nerotkinja), *dviska* (mlada ovca, jednogodišnja), *perdafka* (mistrija) i dr.

Mi *izbardža* vajkarna skutača (Dokle, 428).

Daj da redim, dade, red *fotuska* (Dokle, 428).

Ne čekajte, halištari, druga *mandža* (Dokle, 315).

I *kapurle*, ja mlanesto, nasmijala (Dokle, 342).

so muški *rulek v'* narače (Hasani, 258).

Mnoga muslimanska imena u Gori imaju deminutivne nastavke *-če*, *-čo* čime dobijaju hipokorističko značenje: *Rámče* (Ramadan), *Súljče* (Sulejman, Suljo), *Ámče* (Ahmet), *Jónče* (Jonuz), *Ímče* (Imer), *Zénče* (Zejnula), *Bájče* (Bajram), *Sáljče* (Salih), *Miljčo* (Miljazim), *Mírče* (Miriman);

Salj *Ómerče*, majčice oženeto (Dokle, 437).

Da donese, *Súljče*, leblebije“ (Dokle, 462).

Ova osobina je mogla nastati pod uticajem aromunskog jezika.

Neka imena i hipokoristici imaju i nastavak *-ulje*, *-ulja* gdje se uočava aromunski formant: *Águlje*, *Ábulje*, *Ádulje*, *Éculje*, *Íbulje*, *Íkulje*, *Jákulje*, *Mámulje*, *Mikulje*, *Čázulje*, *Gúgulje*, *Dábulje*, *Sádulje*, *Sákulje*, *Zikulje*, *Šábulja* (muška); *Édulje*, *Ajšulja*, *Kádulja*, *Vájdulja* (ženska). Osobina je poznata na širem prostoru Gore, ali je naročito prisutna u Brodu.

Toponimi i patronimi u nastavku su samo manji dio još nedovoljno istraženog romanskog (aromunskog) nasljeđa u Gori:

Toponimi: *Vláška*, *Vlaški potok*, *Vlaške lživade*, *Đúrđejca Vr*, *Vlahínica*, *Berova vodénica Bo*, *Strátorje Zl Gl Kru*, *Mávra Zl Br*, *Róša Br Zl*, *Kózmina*, *Bárbula*, *Túmba*, *Pirová niva Kru*, *Víljan Vr Dr*, *Románice*, *Radúnica Lju*, *Rádika*, *Re*, *Bogdánica Rad*, *Múrga Kru Ši*, *Pléote*, *Lúcino Di*, *Páraspor Dr Vr*, *Mángrece Ml*, *Borílojca Zl*, *Vláni sad*, *Bógdiče*, *Júlica Cr*, *Vráca Re*, *Kórije*, *Lóticka*, *Dršófora*, *Ševrótime Org*, *Drbúloec*, *Lámbur Za*, *Štédim*, *Šarbánica*, *Kacúljica*, *Kukuljevo*, *Bratanóv venec Br*, *Grdé dof Pa*, *Ćácuk Ku*, *Maráčalas Or*, *Dérmula Ko*, *Šúla Oč*, *Prípuzen*, *Miljišov kamenj Krs*, *Páraspur Ši*, Zatim, imena mnogih naselja u Gori imaju romanske korijene: *Órgosta*, *Drágaš*, *Krákošta*, *Órcúša*, *Pákiša*, *Šíšteec*, *Órcikle*.

Patronimi: *Bajmak*, *Bárbut*, *Báska*, *Bógdan*, *Búfle*, *Bútaljen*, *Cáko*, *Cáro*, *Čájko*, *Čúculj*, *Đáfče*, *Đúrđo*, *Džádžo*, *Fidžgo*, *Gágo*, *Góšo*, *Gúgna*, *Jánkula*, *Kukulj*, *Líla*, *Lómpar*, *Mándak*, *Muše*, *Páska*, *Púpe*, *Ráhte*, *Rénda*, *Šáta*, *Šišo*, *Šókar*, *Šola*, *Šúrban*, *Taska*, *Tánanaz*, *Tóta*, *Túnko*, *Véljan*, *Zíza*, *Žíle Br*, *Aljabak*, *Bero*, *Duro*, *Dute*, *Džajko*, *Kajrak*, *Kendo*, *Ljupan*, *Prco*, *Toro*, *Žagulj Kru*, *Kare*, *Koklje*, *Krčo*, *Mrčo Zl*, *Bajmak*, *Bazda*, *Čoko*, *Čolda*, *Đinđo*, *Ese*, *Gorde*, *Gurguška*, *Kačka*, *Kaljo*, *Kokora*, *Mutaš*, *Parko*, *Šiko*, *Šuša*, *Šuplja*, *Tuče*, *Žuljka Re*, *Čukulj*, *Ljajko*, *Pajko*, *Piro*, *Šola Gl*, *Tonga*, *Drango Di*, *Surduljovci*, *Pačarizovci*, *Bala-*

banovci, Kamburovci, Drangovci, Tučka Rap, Bungurovci, Cekovci, Čačkinci, Čekorinci, Činarovci, Čkeprnovci, Čkorovci, Čupinci, Čučinci, Debrusovci, Dišovci, Dupešovci, Džaklevci, Giđevci, Godžovci, Karevci, Kuškovci, Lakovci, Škorovci, Šošinci, Šundovci Bo, Damatovci, Dočovci, Draječinci, Grošovci, Maretovci, Murga, Čako Ši, Fučkovci Org, Purovci, Lukovci, Mečkarovci, Vlačovci Pa, Krljevci, Kukulj, Lačovci Je.

EKSPRESIVNO-EMOCIONALNA LEKSIKA

Ekspresivnost (emocionalnost, afektivnost) u narodnoj poeziji Gore postiže se na svim jezičkim nivoima. U okviru glasovnog sistema ekspresivnost se postiže upotrebom raznih fonema i fonemskih kombinacija. Na polju morfologije ekspresivnost se postiže upotrebom rijetkih formi množine, upotrebom ili izostavljenjem članovanih riječi, padežnom sinonimijom, sinonimijom glagolskih oblika i dr. Na planu sintakse ekspresivnost se postiže redom riječi u rečenici, upotrebom enklitika, upitnih i bezličnih rečeničnih konstrukcija i dr.

Emocionalno-ekspresivnom leksikom u narodnoj poeziji Gore izražavaju se emocije i iskazuje subjektivni stav govornika, ali ona često ima i ritmičku funkciju (može biti uslovljena rimom). U narodnoj poeziji Gore javlja se veliki broj deminutiva (hipokoristika) i augmentativa (pejorativa) i mnogo je veći i raznovrsniji u odnosu na onaj koji se javlja u narodnom stvaralaštvu kontrolne grupe.

Hipokoristici (deminutivi) izražavaju pozitivan stav govornika prema promatranoj pojavi ili osobi. U narodnoj poeziji Gore su široko zastupljeni jer se njima iskazuje nešto što je malo, milo, drago, prijatno. Imena srodnika, zatim lična muška i ženska imena, kao i mnogi toponimi u jeziku i narodnoj poeziji Gore imaju oblike hipokoristika. Inače, tvore se dodavanjem sufiksa na korijen riječi. Najčešći nastavci pomoću kojih se formiraju deminutivi i hipokoristici su: *-če, -ica -ce, -ec*:

Rítče, srpče déjče, lživádiče, čéšmiče, šúmiče, nóšče, fésče, zájče, móšče, pljévníče, léskiče, Rámče, Súljče, Aljídínče, Ájšiče, Sélviče, Sájdiče, Hatídžiče, Košarče, Zádefče, Vákafče, Šípuče, Lótiče, Rítče, Órniče, Čúkiče, Jéliče;

Vo leskiče, vo leskiče // Jenó tenko prtče.

A pri prtče, a pri prtče, // Momče i divojče (Dokle, 214).

Dádica, májčica, nánica, séstrica, livadica, divojčica, vrbica, moravica, planinica, pítica, hálvica, slívica, Livadica, Plajnica, Krušica;

*Moravice, m'tna i krvava,
Planinice, pusta ostanala. (Dokle, 142, 143).*

*Pérce, sénce, séfce, bratence, Kurtence, brášence, máčence, žítence, zdrávjenje, drávce, zrnice, mėsce, sírence, detence, ml'ékce.
someli mi go žitencevo (Hasani, 125)*

Ti da ideš, naša dejko, so *zdravjenje*, (Hasani, 394)

Sóljec, noćec, zabec, óvezec, pútec, órizec, lúkec, krómidec, máznikec, šécerec, véterec, lébec, brátec, aržec;

Jeden da *noćec* noćeva (Dokle, 56).

Ti potraži, namen Ibro, *lebec* i *sirence* (Hasani, 272).

Javlja se i ograničeni broj deminutiva nastalih pomoću sufiksa *-ca*, *-ze*, *-še*, *-ul'e*, *-l'e*:

Másofca, sóljca, nóze, gəze, méše, úše, agul'e, kotl'e, petl'e.

Pejorativi (augmentativi) su manje prisutni, a javljaju se kada narodni pjevač ili govornik emocionalno izražava negodovanje, nezadovoljstvo, odbijanje ili čak iskazuje odvratnost prema onome što se imenuje. Najveći broj pejorativa tiče se negativne procjene nečijeg fizičkog izgleda, ali i drugih osobina (ljudskih, moralnih). Negativno se procjenjuju: neprivlačan izgled, mršavost, debljina, pojedini dijelovi tijela, čak i odjeće. Najčešći nastavci za građenje augmentativa u govoru i narodnoj poeziji Gore su: *-ište/išće*, *-ina*, *-eš*, *-l'e*, *-la/lo*:

Kožufište, stápište, gácišta, stárčište, dófčište, máslište, mužište, jorgánište, šamíšte, terljídište, ofčárište, déčište, m'glište, opéncište, kaménište, stolíčište, vóljište, mésište, téljište, détište, úhište/úšište.⁴²²

*kožufišta na trništa,
a gácišta na stapišta (Dokle, 23).*

---

⁴²² Svi ovi oblici u Re i Kru imaju nastavak *-išće*.

za staro *starčište* će ideš,
za preterano *dofčište* (Hasani, 187).

Dejkétina, voljétina, kravétina, konjétina, budaljétina.
Smrdl'e, gúšl'e, krádl'e, máml'e, vóšl'e, úšl'e, brúkl'e, nózl'e, drícl'e,
móčl'e, prádl'e, šúgl'e, g'bl'e, brl'e, bárdl'e, đúndul'e, gəngl'e, túfl'e;
Smrdeš, glóteš, bljúteš, kólješ, nébideš, gládeš, gnjúdeš, grdeš, prdeš;
Crngela, víkela.

Stani, Bajro, stani bre *br'le!* (Hasani, 408).

Sinonimi

U narodnim pjesmama iz Gore monotonija se često izbjegava upotrebom sinonima ili spajanjem jedne riječi sa više drugih. Sinonimičnost i polivalentnost su značajna odlika govora i narodne poezije Gore.

Nalazimo različite lekseme

za momka: *bečar, bečarče, gledanik, momče, ludo, mlado, junak, delikanlija, delija, kurto, budala, budalina, bekrija;*

za djevojku: *dejka, devojka, divojka, divojčica, dejče, dejčište, moma, momiče, gledanica, libe, sevda, zejnepa, dilber, kuzum, ljuba;*

za nevestu: *mlada, manesta, mlanesta, mlajnesta, manestiče, nevesta, anema, nusa, dželjina, zejnepa;*

za majku: *mati, majka, majčica, maja, nana, nanica, dada, dadica, mama, tata;*

za oca: *babo, babajko, bavajko, otec, ljaljo, bate, adžo/adže.*

Pridjev *bef/beu* (bijel) vrlo je frekventan, stoji u sintagmama s velikim brojem imenica: *belo lice, bele ruke* (čak i muške), *belo grlo, belo čelo, bele s'vze* (suze), *bela odaja, bela skutača, beli čadori.*

I pridjev *crn* je frekventan, stoji u sintagmama: *crne oči, crne veđi, crna šamija, crna zemna, Crno more, crna kukajca/kukaica, crni karaman* (pas), *Crna Arapina, crna kaplama* i dr.

Često se upotrebljavaju i pridjevi *zelen/a/o* (bajrak, jabuka, Gora, drvo, trava), *crven /a/o* (vino, karafil, šamija), *ž'ft/žout* (altani, pare, kavali).

Pored ovih javljaju se i veoma rijetka imena boja, od kojih su neka ograničena samo na Goru: *svetna* (crvena), *bojdzakesta* (boja krvi), *ku-ljesta* (narandžasta), *čingo plaetna, modra* (ovdje zatvorena), *pembe(na), bubena/bubana* (roza).

Pored pomenutih, u narodnim pjesmama iz Gore javljaju se i mnogi drugi stalni epiteti:

Mlad/a/o (bećar, junak, manesta, aga, vojvoda), *ludo* (dejče, dete), *mili/a/o* (babo, nana, mati, sestra, braća), *ljuta* (zmija, svekrva, rakija), *sirota* (dovica), *siroma*, *boguan/a* („jedinac“, „jedinica“), *malov/a/o* (dete, dejče, selo), *visoka* (planina, dejka), *pust/a* (tuđina, gurbet, pare, ovce), sa značenjem proklet/a.

Djevojka je u pjesmama iz Gore: *tenka i visoka, hubava, pristala, namna, verna, bosa, mlada i zelena, bela i crvena, sama*; momak je *tenok i visok, prf/prvi, bef/beū/beli, mlad, lud* (mlad), *stramen, sam, adžamija, siroma*; konj je: *dorija, at, đok, konj*, oči su: *crne, šarene, čak'r* (plave), *mačorave*; kosa je: *rusa, plava, crna*; voda je *studena, ladna, šerbet, bela*; polje je: *ravno, široko, solunsko*.

Stilske dominante

Funkciju dominante mogu imati svi elementi stila – od fonostilističkih, morfostilističkih, leksikostilističkih i slično, pa do još manjih elemenata u okviru tih skupina. U narodnoj poeziji Gore ima više stilskih dominantanti, jer u osnovi različitih pjesama stoje različiti stilski postupci. Jedne su zasnovane na kontrastu, druge na personifikaciji, treće na metafori, alegoriji, gradaciji, retoričkom pitanju itd.

Metafora, odnosno zamjenjivanje jednog pojma drugim kao i uspoređivanje iskazano na ovaj način, vrlo je prisutno u narodnim pjesmama Gore. Metafora se nekad definiše kao skraćeno poređenje, tj. kao upotreba jednog označitelja umjesto drugoga na principu odabira (paradigmatiskog), a na osnovu neke sličnosti sa označenim.⁴²³

Metaforama je iskazana nježnost, toliko svojstvena onima koji se vole. Voljena i voljeni su najčeće *dva fidana* (dva cvijeta, karafil i trndafil – ruža), djevojka je *oko šareno, gorski trndafil, šumska golubica, morska riba, šareno pile, ćerka nanina, pile dženetsko, mahmudija okuana, has srebro* itd.; momak je *milo materino, bef karafilj, fidan bojlija, kapa nakrivena, čučka načešljana, džamadan raskopčan*, ali je i *divji oreū, besno kuće* i dr. Oči su *stambolske fildžani*, obrve *gajtani*, medna usta su *bećarska kutija*, grudi su *tetoske jabuke* itd.

Momak se ženidbom upisuje u *muški tefter*, djevojke igraju i pjevaju sve dok se ne zaruče (*duri da ne vi puška puknala*), ili udaju (*dur da ne ste konja džoka jahnale*). Za momka ili djevojku, koji su blizu stupanja u brak, kaže se da su im *brgo konji na morava* ili da im je *belo konjče oseedlano*.

---

⁴²³ Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika*, NUK, Sarajevo, 2000. str. 110.

I mnoge druge metafore stilski obogaćuju narodnu poeziju Gore:

vo jena bašta rastet *dva fidana*,
crven karafil i pemben trndafilj, (Hasani, 385).

Tetovčani ajljak ljudi,
otvorite dučaniti,
se usprajlo s'nce tri aršina (Hasani, 137).

- Bećar spiye ruke raširene,
a vo ruke *tetoske jabuke*. (Hasani, 149).

Alegorija je način izražavanja u kojem se metaforičko ili preneseno značenje ostvaruje u cijeloj slici ili cijeloj radnji, katkada i u cijeloj pjesmi. Alegorija se često definiše kao produžena metafora. To znači da alegorija nastaje kada se metafora proteže kroz cijelu misao, tj kroz sve dijelove pjesme. Osnovna odlika alegorije je da ne mijenja značenje riječi nego samo predmet pjesničkog stvaranja.

U stihovima pjesama koji slijede opisana je prva bračna noć. Slike su lascivne, gotovo erotske, ali se narodni stvaralac nizom razvijenih metafora (alegorijom) uspjeva izdignuti iznad vulgarnosti i prostakluka. Ovdje imamo riječi i izraze koje se ne mogu svrstati u vulgarizme, već u kategoriju koju je Esad Duraković označio pojmom *erotonimi*. Metafora u ovim leksemama je neupitna, kao i njihova primarna estetska funkcija:

Budžaci se, manestiče, zatemnilo,
den ti projde, noć ti dojde,
ćošina se zasenilo,
će ti dojde stramen junak,
tebe stramen, majki straden,
će ti puštet *besno kuče*,
od ošamou ne razbira!
Će ti dojde *divji oreu*,
će ti kljuka svetne piće,
svetne piće, svetne veđi,
će ti mrsi svetne teljoj,
će ti ćine srmene peklje,
da mu dadeš *tetoske jabuke!* (Hasani, 403).

Stani, Bajro, stani be brljo!
da izbrišaš pika od sred čelo, pika manestečka,

da izmrsiš, Bajro be brljo, teljoj manestečke,
da okineš, Bajro be brljo,
učkur manestečki, učkur srmalija,
pa da slezeš, Bajro be brljo, vo *dovna japija*,
pa da viđiš *srebrena kutija so lokum nasipana*,
da izvadiš, Bajro be brljo, *zlaten altipatlak*,
da isfrljaš *sve zlatne fišeci*,
ka prv večer, Bajro be brljo, so manesta! (Hasani, 409).

Kontrast (antiteza) kao izražajno sredstvo je, također, prisutan u narodnoj poeziji Gore. U antitezi se ekspliciraju suprotni pojmovi, čime se postiže kontrastno opažanje. Ekspresivnost je zasnovana na efektu iznevjerenog očekivanja, upotrebom neočekivanih leksema:

Sve *belo* pereš, Dudo Kalino, a *crno* nosiš (Dokle, 395).

go videla, mila *stara* majka, *mlado* Aliiče, (Hasani, 370).

Ako som golem *fukara*, Zerdo, srcevo mi je *bogato* (Hasani, 167).

Ogrija s'nce *visoko*, // vo tija dere *dl'boko*. (Dokle, 416).

Dok tek prispjela nevjesta *stramuje* (stoji u uglu sobe), djevojke pjevaju i zadirkuju je tako što kontrastnim slikama opisuju njenog budućeg muža (mladoženju):

Reka gazi, ja mlanesto, *žeden hodi*,
Kona vodi, ja mlanesto, *pešak hodi*,
Tarčuk nosi, ja mlanesto, *gladen hodi!* (Dokle, 348).

U mnogim pjesmama iz Gore javlja se **slavenska antiteza**, koja je, također, zasnovana na kontrastu. Podjednako je prisutna kako u epsko-lirskim pjesmama (baladama) tako i u ostalim vrstama. Njome se postiže visok stepen stilske izražajnosti, jer se slušalac priprema i, uz mnoga pitanja i odgovore, drži u neizvjesnosti. Vijest, povoljna ili nepovoljna, saopštava se postupno i uz iznošenje više mogućih i neočekivanih pretpostavki:

– Što se beli, babo more, gore vo planina,
da l' se orloj, babo more, il' kamnoi?

– Nit se orloj, nuse mori, nit kamnoi,
toku ti se, nuse mori, šileina,
šileina, nuse mori, Sulj-ćaine. (Hasani, 281).

Da li t'tne ili grmi,
El se zemna trese?!
Niti t'tne, niti grmi,
Nit' se zemna trese,
Toku mi se tupani Husenove. (Hasani, 364).

Gradacija se odlikuje specifičnim sintaksičkim rasporedom svojih dijelova (najmanje je tročlana), ali uz to njena je druga bitna odlika semantički kriterijum: svaki naredni član ima jednu dodatnu skalu kvantiteta (intenziteta) u odnosu na prethodni, a svi članovi imaju jednu zajedničku skalu kvantiteta, arhisemu kvantiteta (intenziteta). Gradacija, dakle, predstavlja figuru intenzifikacije, realizira se specifičnim sintaksičkim sredstvima:

- Manesto, gorski trndafilj,
sinojka ti dojde od gurbet
i *prva* maana ti najde.
postelja ti najde poslana,
poslana, mori, i rasfrljana.

.....
- Manesto, gorski trndafilj,
i *druga* maana ti najde:
ja koga dojde od gurbet,
liceto ti beše jako šareno,
za kogo si go, mori, šarila,
šarila i crvenila?

.....
- Manesto, gorski trndafilj,
i *treća* maana ti najde:
ja koga dojde od gurbet,
cev noć ti lamba goreše,
ja koga vleze vo odaja,
na tavan kogo kačeše?

.....
- Asane, dilber stopane,
čini mi što će mi činiš,

on mi je prvi gledanik. (Hasani, 20).

*Kona jaham, kon da pukne pot mene,
Ako ljubam drugo dejče sem tebe.
Reka gazim, reka da me udavi,
Ako ljubam drugo dejče sem tebe,
Sablja nosim, sablja da me ubije,
Ako ljubam drugo dejče sem tebe. (Dokle, 194)*

Personifikacija je jezička figura (stilsko izražajno sredstvo) u kojoj se neživim predmetima pridaju osobine živih bića. Može značiti i davanje ljudskih osobina prirodnim pojavama, stvarima, životinjama ili biljkama:

Ni si kuća, ja mlanesto, zaličela,
I kapurle, ja mlanesto, nasmijala,
I pojata, ja mlanesto, junakova. (Dokle, 342)

Mu prozbori negua bela kula:
mi ga jagni, Crna Arapino, debeuka kobilka,
pa mi idi od grada do grada. (Hasani, 366).

Frazemi

Frazeologija je posebna oblast u okviru leksikologije. To je nauka o izrazima. Predmet njenog proučavanja su frazeološki izrazi. Čini je frazeološki sloj koji zajedno sa leksičkim fondom čini rječnik.

Frazeologizmi se razlikuju od slobodnih slojeva riječi po tome što ovdje ne posmatramo svaku riječ pojedinačno nego cjelinu.

Kalk (od francuskog *calque*, otisak) je termin koji se upotrebljava da označi stvaranje novih riječi u jednom jeziku po ugledu na riječi iz drugih jezika. Postoje kalkovi koji dosljedno slijede original i predstavljaju bukvalne prijevode, kao i oni koji u sastavnim dijelovima sadrže odstupanje od uobičajenog značenja riječi, što ukazuje na njihovo strano porijeklo. U većini slučajeva kalk se veoma dobro uklapa u strukturu jezika, tako da jedino historijski podaci mogu pružiti dokaze o stranom porijeklu,

Sintaktički ili frazeološki kalk obuhvata duži izraz ili rečenični obrt.

Mnogobrojnost kalkova u balkanskim jezicima svjedoči o veoma intenzivnom odnosu između njih i potvrđuje ispravnost stanovišta, koje pri objašnjavanju fonoloških i gramatičkih pojava u njima značajno mjesto daje međujezičkom kontaktu u balkanskoj sredini. Nije rijedak slučaj da

se riječi i, pogotovo, frazeološki izrazi date unutrašnje forme sreću u svim jezicima (ili u više jezika) balkanske sredine.⁴²⁴

U ovakvim slučajevima nije lako odrediti koji je jezik poslužio kao izvor pozajmljivanja, mada je nesumnjivo da su grčki, i kasnije turski jezik ostavili najviše tragova u modeliranju balkanske leksike. Što se tiče govora Gore i narodne poezije Gore treba istaći veliki uticaj turskog, grčkog, aromunskog i albanskog jezika, jer su to jezici sa kojima se najčešće dolazilo u kontakt. Mnogi kalkovi preuzeti iz ovih jezika predstavljaju bukvalni prijevod:

Stájf mérak („zaljubio se“), *stájf meso* („ugojio se“), *go stájla vo srce* („zavoljela ga“), *ígra májtap so négo* („zadirkuje ga“), *íma rúka* („krade“), *íma ústa* („mnogo priča“), *né-fačaj kúsur* („ne zamjeraj“), *néma ljíce, láf gi dálje* („vjerili je“), *ménja vék* („umire“), *fáti kárpa* („pobježe“), *íma rúka rábota* („umiješan je“), *mi go sípe óko* („zadovoljava me“); *Da im ljégne srce* („da se smire“), *ka ti go bére ústa toja láf* (Priče, Dokle);

Crvena para ne fačas (ne zarađuješ), (Hasani, 39).

Ne fačaj kusur, Šefijo, take je pišano (ne zamjeri), (Hasani, 176).

Mije oko, ja mlanesto, *ti sme stajle* (izabrali smo te) (Dokle, 347).

Jake pozicije teksta

Važnu ulogu u narodnoj poeziji Gore imaju jake pozicije teksta. To su mjesta koja su po svojoj poziciji u tekstu i po svojoj formi izuzetno značajna za razumijevanje teksta. U jake pozicije spadaju naslovi, podnaslovi, epigrafi, prva i posljednja rečenica u pjesmi (inkoativna i finitivna rečenica), ali i frazemi, izreke, vlastita imena, toponimi i dr.

U narodnim pjesmama Gore prvi stih je najčešće i naslov pjesme. U dosad objavljenim zbirkama svi autori (osim Redžeplarija) su pjesme označavali samo brojevima i bez naslova. Narod pjesme najčešće poznaje po prvim stihovima (*Vrbice, vrbo zeljena, Ja som se napromenilo, Moravice m'tna i krvava, Nalbatinče konja kuje, Ne li si se naspalo, Solunsko polje suša kažujet, Naračala kara Fatma poračala, Što je vreva vo gornoto mahalo* i dr.). Veliki broj pjesama je poznat po imenima glavnih likova u njima (*Jusuf-hadžijina, Spahinčeva, Bećir-kapetanova, Rasime*

---

⁴²⁴ Koneski, *Istorija*, 182-183.

raspašaniku, Kurto Budala, Bajrova, Ibo čakar Ibo, Kuzum bela Edije, Fatimo kadano, Bahto ćero, Magmutpašinica, Ilinka divojka i dr.).

Prvi stihovi pjesme često počinju dozivanjem (vokativom), čime se skreće pažnja na određene ličnosti:

Ori Dude, pembe Dude, (Hasani, 289).

Karafiljko, kara li te majka? (Dokle, 212).

Da li si se naspala, kuzum bela Hedije? (Dokle, 167).

Spahinče, tursko Skopjanče. (Dokle, 57).

Mori Sevdo, Sevdalio (Dokle, 494).

Pjesme iz Gore imaju mikro i makro geografiju. Geografski prostor i njihova domovina započinje i završava se Šar-planinom, koja je poznata kao mjesto sa simboličkim vrijednostima za dobro, lijepo, zdravo u čovjekovom životu.⁴²⁵ U pjesmama se pominje Amerika, Balkan, Kosovo, Grad (misli se na Prizren), Solunsko Polje, Beligrad, Anadol, Sofija, Kavala, Bitola, Gusinje, Novi Pazar, Stambol, Turska i dr. Pominje se i niz lokalnih toponima (Brod, Restelica, Kruševo, Šištejec, Muridža, Barbula, Maruša planina, Ćurulec, Štiroica, Samovila i dr.).

U narodnoj poeziji Gore funkcioniра veliki broj muških i ženskih apelativa. Mnogi od njih su razvijeni u posebne leksikostileme u odnosu na kontrolnu grupu. U zbirkama narodnih pjesama iz Gore mnoga vlastita imena, kako muška tako i ženska, javljaju se kao deminutivi koji imaju izražajni i afektivni smisao hipokoristika (Abdulče, Alidinče, Dinče Mustafače, Spahinče, Stojanče, Agule, Ramče, Kurtence, Suljče, Omerče, Sališč, Hašimče, Hismetče, Ragipče; Zejnule, Ajšule, Ajšiče, Sajdiče, Lenče, Adiljka, Alemša, Malinka, Rajkona, Ćamka, Fata i dr.).

Posebne leksikostileme u narodnoj poeziji Gore predstavljaju imena Kurto budala (Kurtence) i Zejnepa. Hasani ih u svojoj knjizi uvijek bilježi malim početnim slovom (kurto/zejnepa) čime ih svodi na kategoriju zajedničkih imenica, odnosno na imenice momak i djevojka. Dokle ih redovno označava velikim slovima čime ih svrstava u vlastita, odnosno lična imena. U zbirci Nazifa Doklea broj pjesama o Kurtu i Zejnepi je pedesetak, dok ih je u zbirci Haruna Hasanija znatno manje. (Primjeri pjesama o Kurtu i Zejnepi su dati u Prilozima.) I značenja ovih imena mogu imati posebnu simboliku i stilsku markiranost. Naime, ime Kurto je iz

---

⁴²⁵ Nazif Dokle, *Narodni goranski pesni* (Predgovor), Patrija, Skopje, 2000.

turskog jezika a njegovi ekvivalenti su imena Vuk, odnosno Uka u albanskom i Ljupan u aromunskom jeziku. Ime Zejnepa je, također, preko turskog jezika ušlo u govor Gore. Kao osobno ime vodi porijeklo iz arapskog jezika sa značenjem „dragulj“. Međutim, veća je vjerovatnoća da ime Zejnepa u narodnim pjesmama Gore ima značenje košute (antilope), ime koje je poznato i koje se koristi u nekim turskim i mongolskim govorima. Ukoliko su značenja ovih apelativa bila poznata stanovnicima Gore, ova imena predstavljaju posebno markirane lingvostileme koji odslikavaju cjelokupni život Gorana. Dakle, muškarac, pečalbar, gurbedžija (Kurto), oličan u vuku, odlazi u daleki svijet i vodi neprestanu borbu za opstanak i preživljavanje, a djevojka ili mlada žena (Zejnepa), predstavlja košutu koja je ostala sama u uslovima teškog i surovog ambijenta. Zejnepa je simbol nježnosti, postojanosti i dostojanstva goranske djevojke (žene, majke).

Pjesme o Kurti (Budali) i Zejnepi predstavljaju najsavršeniji oblik poetskog izraza folkloru Gore. Forma i poetska struktura ovih pjesama nalazi se na granici monologa i dijaloga. Dijalog je uspostavljen između Zejnepa, goranske žene, i Kurta (Budale), goranskog pečalbara, koji se nalazi negdje daleko, na jednoj neodređenoj distanci, tamo negdje u tuđem svijetu. Pored poetske strukture, ove pjesme imaju i specifičnu muziku, posebnu melodiju – polifoniju.

Pjesme o Kurti i Zejnepi pjevaju isključivo žene, uglavnom djevojke, po pravilu u grupi većoj od dvije, i samo u prirodi. Pošto se uspostavlja zamišljeni dijalog između Zejnepa i Kurta, univerzalnih likova, i tematika pjesama je raznovrsna. Sadržaj pjesama nije strogo utvrđen i daje mogućnost djevojkama koje učestvuju u pjevanju, dakle stvaraocima, da modeliraju stari i, za svaku priliku, kreiraju novi tekst pjesme. Ove pjesme, u stvari, odslikavaju početak migracije stanovnika Gore i njihovu vjekovnu i dramatičnu borbu za opstanak i egzistenciju.

Međutim, žensko ime Zejnepa i muško ime Kurto predstavljaju markirane leksikostileme zato su kulturna imena za mnoge sudbine djevojaka i muškaraca, te reinkarnacija mnogih oblika življenja. U poeziji funkcioniraju kao neutralna imena, dok je u realnosti vlastito ime za Zejnepu – Zepa (Dzepa), a za Kurta – Kurtiš.

**RJEČNIK MANJE POZNATIH RIJEČI I IZRAZA
U NARODNOJ POEZIJI I GOVORU GORE**

A

ačik(no) – otvoreno
abraš – pjegav konj, čovjek
pjegavog lica,
adaš – imenjak
adet – običaj
adžamija – nepunoljetan
mladić, naivko
adžo – stric, mlađi otac
adželje – na brzinu, žurba
ahmak – budala, ograničen
čovjek
aiplak – sramota
ajger – ždrijebac
ajljak – besposlica
ajrola – Koje dobro? Šta je?
ajva – dunja
akraba – rodbina, familija
akran – vršnjak
akšamesti - predvečer
alaj – svečana povorka, skupina
alajka – sluškinja
aləšvereš – kupoprodaja,
trgovina
altipatlak – pištolj
aljem – narod, svijet
angarija – rad bez nagrade,
nešto što je bez kontrole
andžak – samo, jedino, jedva
apap – drugar, prijatelj
apansaz – iznenada
apsana – zatvor
araba – kola, zaprega
arabat – neuredan, porušen
araisa – prijati, goditi

argač – tor, ograđeni dio
argat – nadničar, radnik
arka – leđa, protekcija
arno – ubavo, dobro
arniša – odložiti, odgoditi
aro – „nesrećo“, žalost
arterisa – preostati, preteći
artma – višak
aslanka – hrabra žena, lavica
asker – vojska
aspra – šljokica, ukras
astar (hastar) – postava
aščija – kuvar
ašeg – zglobna kost, koristi se u
igri
ašegovci – igra
ašićare – otvoreno, očevidno,
javno
ašik – ljubav, ljubomora
avdžija – lovac
azap – kazna, muka
azdisa – pobjesniti, razuzdati se
azgan – bijesan, nemiran
ažder/ažder – aždaha

B

babo/babajko/bavajko – otac
babalak – tast, punac
babinzəbec – narcis
bač – starješina bačila
badžanaci – muževi sestara,
pašenozi
bakrdan – kačamak
baldəza – ženina sestra, svastika
baljoš – pjegav čovjek

bandori – govoriti nešto, lupetati
bara – tražiti
barak – vrsta psa
bardža – prljati
bardžaf – uprljan
baskija – ekser
basma – tkanina
batal – zapušten
baterisa – uništiti, upropastiti
batisa – nestade
batlak – blato, kaljuga
batlija – srećnik
bastisa – opkoliti
bašalsaolsun – izjava saučešća, „da je zdrava glava“
baška – odvojeno
bedova – kletva, prokletstvo
bejt – prebacivanje, podbadanje
bekčija – poljak, čuvar
bekica – dobar soj ovaca
belki – možda
belezije – vrsta narukvice od đinđuva
bendisa – dopadati
benebrek – muške pantalone, čakšir
berbat – prljav, umazan
berikućnik – domaćin
besa – zadata riječ, vjera, zakletva
besleme – parazit
beter – loš, hrđav
bəbot – šum, buka
bəktisa – dosaditi
bəs – busen, mokar
bigor – vrsta stijene
bidat – novotarija
bičkija – testera
bilo – prečaga u potkrovlju,

najviši hrbat na krovu kuće
bilje – čak, štaviše
bitevija – cijelo, skroz
bitisa – propasti, oslabiti
blagosuje – zahvaljivati
blana – komad zemlje ili balege
blaze – blago tebi, sreća tvoja
bobre – narastati
bogdžanana – proklet bio
boguan – jedinac, drag, „bogomdan“
boj – stas
bojlja – stasit čovjek
bolajeći – dao Bog! kamo sreće!
borč – dug
borija – truba
borina – luč
bos/hrbos – zova
bošlak – praznina
brana – drljača, vlača
branetica – zabran
brcka – dirati
brežen – strm
brka – dirati, mješati
bərkaj-vari – vrsta kačamaka
brnica – ivica; slaba njiva
brota – misliti
bruka – izraslina
bubano/bubeno – roze
bučalo – vir
budalina – augm. od budala
bukadar – mnogo
buklo – drveni sud
bulumač – pomješano jelo, nečisto
buljuk – stado, krdo
huri se – naduti se, ljutiti se
bursuk – jazavac
butin – bućkalica

C

celiva – ljubiti, grliti
cepec – dio razboja, štap
cǣfte – cvjetati
cǣrcori – mrmoriti
cifun – cjevčica na česmi
cik – surutka, ceđ
cimka – plakati, cmizdriti
crapa – paliti (šibicu, sijalicu)
crakna – progovoriti, krijesnuti
crakalo – šibica Re
crcalo – blebetalo; dio rala
crkulj – mališan
crekna – zaplakati
crvec – crv
cune – poljubiti
cvikna – zaplakati

Č

čader – kišobran
čadígǣs – vrsta biljke, „hajdučka trava“
čakǣr – plavook/a, šarenih očiju
čakmak – upaljač
čamuka – jecati, poboljevati
čapa – motika
čapraz – lijevo-desno
čarptisa – fiksirati, psihičko stanje
čatalj – račva, račvast
čatija – krovni sastav
čatma – spojene obrve; sastav
čatisa – dosaditi, „popeti se na glavu nekome“
čatkija – vrsta platna
če(h)re – izgled lica
čejrek – četvrt
čekmedže – drvena kasa

čekulj – vrh grane
čerčivan – drveni ram za vrata
čepći – verati se
češa(v)no jabuko – nedirnuta jabuka
češiti – vrste
češke – vrsta jela
čevre/červe – mahrama
čičok – grozd, dobar rod voćaka
čifta – udarac konja ili magarca
čintijani – šalvari, dimije
čiplak – go, nag
čivit – modra boja
čopur – vodeni slap
čubrika – ljubičica Org
čučka – buket, pramen kose
čučulj – gomila sa vrhom
čuljum - kramp
čuma – kuga
čunga – čvoruga
čunki – zato što, jer
čupa – ovca bez rogova
čurilo – toljaga za butin (bućkalica)

Č

čafulj – kresta, frizura
čalam – nadmenost
čamica – vrsta cvjeća, kadifca
čar – zarada
čeder – šteta, povreda
čeled(ć) – djeca, čeljad
čelepurn – beskućnik, propalica
čepaze – besramnik
čerane – javna kuca
čerdosa – naslijediti, iskoristiti
čestrma – prečica
češ ke – da bješe, kamo sreće da si bio, da si uradio

ćibar(lija) – prebirljiv, ugledan
ćimbiljer – ko zna
ćizgija – linija
ćopek – pas
ćufar – pokvarenjak, nevjernik, nezahvalnik
ćuflejsan – pokvaren, smrdi
ćumez – kokošinjac
ćustek – lanac za sahat

D

dada – majka, starija sestra
dadenica – vjerenica
dadenički – vjerenički
dahabeter – još gori
dajma – uvijek, vječito
dalga – talas, val
damka – biljeg, žig
damla – paraliza
dandana – nepotrebna gužva
davija – tužba, žalba
davrandsa – odupirati se
deba – pratiti, paziti
debunka – opiljak od drveta
def – vrsta biljke
defetisa – nestati, udaljiti se
dečko ru(h)o - djevojačka nošnja
dejka – djevojka
deksa – trpjeti, podnositi
delikanlija – mladić, momak
denetisa – primijetiti, vidjeti
dere – potok, dolina
deredže – stanje, situacija
derman – lijek
derven – klisura, jaruga
dəb(p) – dub
dəga – briga, duševni nemir
dib(p) – dno

dif – mitološko biće, gigant
digren – gvozdena vila Kru
dikat čini – pripaziti, obratiti pažnju
diko – uzvik: more! što veliš!
diplosuje – pakovati, slagati
divane – lud, sulud
dləg – dugačak
dokundisa – povrijediti, dosaditi
don – duge gaće
doš – kiša
dram – dio na šporetu
drɡ – red, niz, stabljika
drča – vlaga, vlažna godina
drčen – gladan, ješan
dreti – nagovarati, podsticati
dremka – san
drman – rijetko drveno rešet
drobisok – lomljava, drobljenje
drpa – cjepati, derati
drpav – poderan, pocijepan
drpulj – dronjak, rita
drickulj – proliv
dronec – mrazica, ledenica
drosulj – slina
dubara – smicalica
dubi – stajati
duglo – vir Br
dulo – uvala, udolica
duljič – cijev, otvor
duma – misliti
duman – oblak, prašina, magla
dur/dor – do
duša – miris, aroma
dveć/a/o – drugi/a/o Za Pa
dviska – mlada ovca, jednogodišnja

DŽ

džadija – vještica
džambala – igra pod maskama u
čast proljeća Zl, strašilo Ur Je
džan – duša
džandžin – nigdje žive duše,
gluho doba
džaska – gurati, udarati
džeberdisa – crknuti, lipsati
dželjina – nevjesta
dženabet – spadalo, nevaljalac
džepana – municija
džeriz – kanalizacija, otpadne
vode
dževap – odgovor
džerdžori – žuboriti
džida – gađati, bacati
džihan – mnogo, nebrojeno,
masa
džindijalana/džindihalana –
ludak, ludača, osoba sa
psihičkim smetnjama
džins – vrsta, rod, porijeklo
džinsabah – rano, u cik zore
džorka – gurati, potisnuti
džumbasma – posebna vrsta
basme
džumrika – ljubičica Ku

Đ

đavgaljen – svraka
đeberdisa – crknuti, krepati
đebeređek – nesposoban,
nemoguć, onaj koji se predao
sudbini
đemija – lađa, brod
đeriz – odvodni kanal
đidni – baciti

đidit – skroz, potpuno
đigara – cigareta
đinder – vrsta biljke sa
bodljama
đolj – bara, lokva blata, kaljuža,
uprljan, pokvašen
đonija – prav ugao, uglomjer
đozluci – naočare
đul – ruža
đunah – grijeh
đundelak – dnevnicica, nadnica
đundulje – šalavko, obješenjak
đuša – tašta, punica, baba
đuzel – lijep, krasan

E

ebedi – nikad do vijeka
egljendže – šala, zabava
edželj – suđeni čas
eksik – manjak, nedostatak
elbete – svakako
emer – zapovjed
esap – račun
erbap – sposoban
eš – vršnjak
ešte/ište/išće/jošte – još
evljija – „sveti čovjek“, onaj
koji predviđa događaje
evljat – porod, djeca
evza – šibica Zl
ezbere – napamet
ežda – pokoljenje, potomstvo

F

fak – mišolovka
fanelja/fanulja – džemper
faroš/faraš – kutija za smeće

faša – odrezak, komad kože
fčera/čvera – jučer
felija – kriška, komad, odrezak
ferman – poziv
fetov/vetov – star, iznošen
fidan – izdanak, rasad
fićir – sugestija
filj – slon
finarije – bestraga, daleko, pustolovina
fljaka – mrlja, fleka
filjuz – izdanak, mladica
fitna – smutnja, intriga
fira – otpadak, naročito ostatak pri topljenju masla
fotna/spotna – podstaći oganj
fotuska – ukrašena traka ispod mahrame
frca – prskati, krečiti
frča – četka
frlji – baciti
frtuna – mečava
fufka – plašiti se, strah te je
fuka – stavljati, ugurati
funija – lijevak
furka – vrsta ženskog nakita
fursat – oholost, samovolja

G

galji – čistiti, vedriti
galjinka – čistina, golo mjesto
gačka – zagonetka
gajlje – briga
galjiba – izgleda
garamet – težina, briga, dug
gares – zloba, pakost, mržnja
gavgan/gəvgan – kost, izraslina
gazep – ljut, inatan

gənga – mucati, govoriti kroz nos
gəš – zadnjica
gəvđavi – odugovlačiti, gužvati
gladeš – vrsta neotrovne zmije
gladilo – brus, oštrač Gl
glavna/glamnja – ugarak, žeravica
glazdav – gnjecav, nedopečen hljeb
gledanik – momak, voljena osoba
gledanica – voljena djevojka
gljitač – gutljaj
glotno – nečisto, obraslo žbunjem
glušec – miš
gnete – stavljati u usta, nabijati
gnəsen – nečist, zapušten
gnoj – đubrivo Ši
gogoman – veliki pijetao
gorolija – jagorčevina
gostiljka – gošća
gotuan – gotovan, neradnik
gradina – vrt
graduška – grad (padavina)
gramada – gomila
grčav – naboran
grivnica – gvozdeni prsten za kosu (alatku)
grizanica – ogrizak
grne – posuda, jelo spremno u grncu
grobnik – vampir
gromnik – nezasić čovjek
grutka – grumen
guba – nabor
gunga – čvoruga, izraslina
gunta – oblačiti

(na)guntan – obučen preko
mjere
gubjanik – vrsta pite, gužvara

H

(h)aber – vijest, glas
(h)ajran – vrsta lijepog ćilima
hak – pravo, pravdina; plata,
zarada
(h)akaret – sramota, poremećena
osoba
(h)al – stanje
(h)aljišta – odjeća
(h)alaf – oproštaj, zahvalnost
(h)alje – nužnik
(h)aramija – lopov, hajduk,
bandit
(h)arč – predeni konac
(h)arman – vrah, gumno
(h)arno – ubavo, dobro
(h)aro – žalost, nesreća
haros – grozota, loša stvar
(h)arosa – opčiniti
(h)ataljija – osoba koja donosi
nesreću, baksuz
(h)ater – obzir, volja
(h)atulje – drvena greda na zidu
(h)as – original, pravi, poseban
(h)asret – čežnja, tuga za nečim
(h)astalak – bolest
(h)avalje – izbegavanje kontakta
sa nepoznatom osobom
hećim – ljekar, doktor
(h)eljać – ukaljan, ukvašen
heljka/heljna – varati, lagati
(h)epa – lutati, lunjati
(h)ənka – stenjati
(h)ərbet – leđa
(h)rdofka – rotkva

(h)əs – brzina, ljutina
(h)icka – štucati, štrecati
(h)iljav – razrok
(h)iljet – bolest, navika
(h)inka – lijevak
(h)ira – otpadak, šljaka
(h)ise – dio, komad, sljedovanje
(h)izmet – nega, pomoć
(h)or – poigravanje, šala
horkalje – zabava, igra
(h)rb – rub, ivica
(h)rbi – kruniti
(h)rga – koristiti, trošiti,
poderati
(h)rka – gornja ženska haljina
(h)učum – vlast, moć
(h)udžum – napad, navala
(h)uner – vještina, navika

I

ibret – pouka, primjer
ibrik – bakarna posuda za vodu
ičaje – priča, hikaja
idare – izdržavanje
idžat – novi modeli
iftira – ljaga, prebacivanje
igbal – srećan
ihtibar – poštovanje
ihtijač – nužda, potreba
ilja – svakako
iljaf – razrok
iljač – lijek
imanica – bogatstvo
imza – potpis
irmik – griz
inćar – poricanje
isaben – pokvaren
iskəsan – izujedan
ispaha – očistiti, oduvati

ispiljka – progurati, prehraniti
ispraksa – ispeći zanat, naučiti
ispoten – oznojen
ispuden – otjeran
isteristeme – htio ne htio, hoćeš-
nećeš, mora se
istikljane – naročito, namjerno
istina – ohladiti se
istindak – ispitivanje
išta – volja
izba – podrum
izbardan – uprljan
izbrignat – inficiran od
temperature
izdupnet – probušen
izglavnik – nišan-kamen na
grobu
izijet – zor, muka
izin – odobrenje
izvadena – vjerena
iždek – vrućina, žega

J

jabandžija – stranac, tuđin
jabiče – gvozdena vila G1
jadalo – hrana, ono što se jede
jaglija – mladi sir
jalan – lažni
jan – na strani, ustranu
janlaš – krivo, pogrešno
japija – tjelesna građa
jarajsa – prijati
jardam – pomoć
jarka – mlada kokoš
jarma – krupno samleveno žito
za stoku
jašmak – bijela mahrama Kru

javaša – sprava za kroćenje
konja, stavlja se na nozdrvama
javrija – mlad, mladunče
jazbec/jazmec – jazavac
jazija – rukopis
jegljen – ugljen, izgorjelo
jemek – jelo
jemin – čvrsta zakletva
jesir – ratni zarobljenik, roblje
jetim – siročče, osoba bez
porodice
jetok – jutok
jumak – konac, klupko

K

kabajet – krivica
kabilje – rodbina, rod
kabul – saglasnost, prihvatanje
kaculjica – vrh
kačak – bjegunac, odmetnik
kačulja(ča) – kapa
kadabok – kako treba,
osigurano
kafkan – kuća na dvije vode
kailj – voljan
kajdisa – okliznuti se
kaka – srati, usrati
kalabalak – mnoštvo, skupina
kaleša – ovca sa crnilom oko
očiju
kaləčojna – vrsta narodne igra
kalpazan – varalica, prevarant
kandisa – pristati
kanderisa – nagovoriti
kane – da, kako da ne
kani – nuditi
kailj – spreman, gotov
kainče – šurak

kajde – melodija; pravilo
kajnak – izvor
kaparisa – kaparisati
kaplama – ogrtač
kaprulja/kapurlja – greda, motka
karanica – svada
karar – mjera, odgovor
karlica – drveni sanduk za mjerenje žita
kaštar – veliki koš za slamu i sijeno Krs Pa
kat – sloj, red, sprat
katak – dodatak jelu, jelo uz hljeb
katilj – krvolok, ubica
katranica – žig na stoci
kaval – vrsta muzickog instrumenta
kazma – kramp Lju
kečav – slabunjav, loš
kede/ćede – gdje, kuda
kedeljka – kudeljka
kepka – kutlača
kəfk/koŭk – kuk
kəkljika – kukolj
kəmesa – kosir, mala sjekira
kənać – zadovoljstvo, uživanje
kərdisa – uništiti
kərlješ – krpelj
kəsaj/kəsan/kəsav – zalogaj
kəskan – ljubomora, zavidnost
kəsmet – sreća, nafaka
kəspet – pehlivanske kožne pantalone
kəšla – kula, kasarna
kərljav – slab, ovce krljave
kət – ugao, kut, mjesto pored ognjišta; nemaština

kəteš(ar) – domašar, koji ne izlazi iz kuće
kətnjik/kəćnik/krčnik – zub kutnjak
kəvnatica – kletva
kəzdisa – naljutiti, najediti
kidisa – krenuti, odlučiti, prestrašiti se
kitka – kita, resa
klade – ložiti
klamka – klatiti, mučkati tečnost u zatvorenom sudu
klanik – ognjište, kućilo; nišan-ploča
klapna – uhvatiti, uzeti na brzinu
kljepna – potonuti, zasjesti
kloca – udarati nogom
klumka – močiti u vodu
kljakna – reći, sasuti u oči
kljeć – štala
klječka – otpadak od žita
kljokna – sjednuti
kobi – naslućivati
kočan – tvrd, smrznut
kočenica – razmaženica
kokija – miris tijela, slabosti osobe
kol'eba – ljuljati
kolomboć – kukuruz
komar – pletenica, kocka
komarica – biljka, raste u vodi
korlak, gogoman – u igri „udovac“
kormin – škembić
kokalo – koščurina, mršavo meso
kokmiš – praznoglav, umobolnik
kokor – lokna

kokoraf – razbarušen
kolsuz – srmen jelek
koruba – kora drveta
koskiče - dugme
kosori – upravljati, imati glavnu riječ
kotolač – krug, okruglo
krakoti – smijati se, graktati
krastri – kresati drvo
kreć – korak
kreptica – kamen
kriska – vrisak iz zadovoljstva
krivuljka – kriva linija, šara
krkma – vrsta zolufa kod žena
krkuljica – krivina, serpentina
krkuš – podići na ramena
krljuk – čobanski štap
krma – stočna hrana
krpa – peškir
krpče – maramica
krtulj – tvrda planinska trava
kruposa – prejesti se
kumkuma – mastionica
kumrija - voljena osoba;
gugutka
kundre – cipele
kura – regrutacija
kurdisa – naviti
kurto – momak, voljena osoba
kušak – pojas, podupirač
kutev(f) – dio ženskih dugih gaća
kutrak – mali pas, mladunče
kuvet – snaga
kuzum – moje milo; jagnje

L

laf – riječ
lafazan – koji mnogo govori

lagap/galap – prezime, nadimak
lajno – životinjska balega, izmet
lakoć – lakat
lamarina/lomarina – pleh
lamka – tražiti hranu
lamnja – nezasit, proždrljiv
lamoti – pričati, zboriti
landar – mladoženja Je Ur
lebedi – talasati, njihati
letuačka – letovanje na pečalbi
lotov – slab, neotporan
lašti – sijati
libe – draga
lomoti – brbljati
longur – ljenčina, neradnik
los – poluga, stupac
louza – porodilja
ložica – kašika
ložičica – želudac
ložnik – pokrivač od ovčije kože
ludo – mlado, dijete

LJ

ljajlo – babo, stariji brat
ljanga – kučka, loš pas
ljaška – krava ili ovca koja je satrela prije vremena
ljedičok – lagan
ljegin – lavor
ljemezina – greda
ljejsan/ljisan – proljetna kiša
ljesen – lak, lagan
ljibade – ženski kaputić do pojasa
ljink – galop
ljuzga – klizati se
ljuzgalo – klizalište

M

maca – močiti, jesti
mackav – gnjecav
maf – nestanak, uništenje
mafes – mahrama, šamija
mađir – seoba, muhadžirluk
mahljuk – živo biće, stvorenje
mahmudija – zlatnik
majna – učutkivanje, tišina
majmar(ica) – osoba koja priprema mladoženju ili nevjestu, majstor
majtap – poigravanje
makara – kalem na koji se namotava konac, vitao, mosur
maličkaf/malindraf – mali
mamenica – laž
mami – lagati
mamlje – lažov
manduljka – mahrama
mandža – jesti, jelo
manesta/mlajnesta – nevjesta, mlada
maraz – neizlječiva bolest
marija – stara ovca
markica – gunj
mastraf – trošak
mašnja – štala, ahar
matorka – vrsta trave
mauzer – vrsta puške
maznik – vrsta pite, flija
mečina – krtina, mišić
mećan – prebivalište
mećenica - mućenica
mekam – sklad; položaj
memlečet - rodni kraj, zavičaj
menka – razmjena ljudi i stvari
meselje – istiniti događaj
mestije – vrsta tanke obuće

mešanica – gužva
məfsa – vucarati se
məkulj – čvor, veza
mərduljka – nestašna
mərmka – mrmoriti
mərc̣ka – bora, guba
mərša – tijelo
məska – mazga
məvznica – ovca muzara
mifka – krpa za brisanje
mina – proći
minika – mala kučka
mintan – haljetak sa dugim rukavima
miška, mišok – pazuh
moč – urin, mokraća
mohornica – jeza
mozokar/modzokar – umišljen, nadmen
mrenaf – labav
mreška – smrt
muhur – pečat
munistre – perle
muštilok – nagrada za dobru vijest
mutvak – ostava, kuhinja

N

naburen – namršten
nadignat – uobražen
nadopri – nasloniti, podupreti
nadreti – nagovoriti
nadvor – vani
nahaka – ubaciti bez reda, upasti
najedžba – sitost, bez granice u jelu
najpojci – najviše
na krkuš – nositi na ramenima

nalbatin(če) – potkivač
nam – glas, popularnost
namen/a/o – čuven/a/o, na glasu
namesnica – druga žena, inoča
ná-noge – pješke
nareda – oprema, pribor
narožljiv – ljut, nervozan
nasiti – iznervirati
našuška – nagovoriti
navežan – natovaren
navrapito – iznenada, na brzinu
navre – obući, upasti u nevolju
nazać/nazəć – nazad
neasaven – nesposoban
nebet/nibet – splet narodnih melodija, red, posao koji se obavlja naizmjenično
nefela – nedozvoljeno
nekna/njekna – prekjučer
nependek – nenormalan, lud
nešter/nešćer – oštar nož, čivija
niča(h) – vjenčanje, brak
nički – licem prema zemlji, ničice
nimet – hrana, hljeb
nizam – redovna turska vojska
noksan – manje, umanjeno
nosto – svadbeni poklon, dar
новоženja – mladoženja
noze – nosić
nožice – makaze
nufus – član, stanovnik, lice
nunika – vrsta trave
nusa – nevjesta
nuša – ljuljati
nušaljka – ljuljaška

O

obaljen – zabezknut

oblaga – opklada
oblješti – zasijati
obljikovče – obla motka Gl
obidi – probati, pokušati
odotnat – otvoren, otpušen, otčepljen
ofkanje – lelek
ogić – ovan predvodnik
ognica – tuberkuloza
ogolj/ugulj – skroz, sasvim; i da
orman – šuma
ogen/ođen/ogin – vatra
okić – inje, okit
okruta – alat, svi djelovi, pribor
omala – slabost, umor
omulušen – onesvješćen
omuži – udati se
opaš – rep
opuljen – otrijesit, otvorenih očiju
oputa – traka od kože
ordija – bataljon
oriz – riža, pirinač
orman – šuma
ovrljen – iskolačenih očiju
ožgeldan – dobro došao

P

pafka – lagati
pafta – nakit, vrsta pojasa
paha – hladiti
pačunka – noga, papak
paćen – čist
paći – čistiti
pafkač – lažov
palaf – lud, balav, bezuman
palanca – kantar, vaga
palavra – podvala, varka, laž
palavradžija – lažov

pampur – voz, peć
pangarovci – igra metalnim novcem
pandža – stopalo, dlan životinja
pardija – grana, letva
parlak – komad hljeba, odrezak
parosa – ostaviti, napustiti
partaf – stvari, oprema, prnje
paspalj – prašina u vodenici
pativič – uvijek, sigurno, svakako
patraf – nespretnan, krivonog
pedalajsa – stvoriti, naći
pčenka – kukuruz Je Ur
peč – pedalj
pembeno – ružičasto
peljte – slatka pihtija
perija/periljija - izmišljeno biće
periz – dijeta, uzdržavanje od teških jela
perivolj/peljivor – vrt, gradina, Zl Ši
pernat – lud
pes – pas („pesi nokći“, „pesje korito“)
pestilj – sušeno voće
peštemal – veliki peškir
petne – šutnuti
pevne – proći kao sjena
pijalo – piće
pijanko – lutrija, žrijeb, šort
pika – tačka, šara
pikna – ući silom, ugurati
pikosa – primjetiti, zapaziti
pile – ptica, vrabac
pišanica – sudbina
pištaljan – puž Bo
pizma – mržnja, inat, srdžba
pljaska – udarati

plat – lavina
plas – stog Br
platica – daska
pleška – pleća
plit – nepečena cigla od blata i slame
ploš – blaga strmina obrasla travom, zaravan
plošnat – položen, ispružen
ploštinka – ispružen, umoran, bolestan
perde – zavjesa
perčin – čuperak kose na potiljku
pljaplja – uvredljiv izraz za žene
pljetka – mucati
pljaska – udarati
pljasnat – ispružen
pljit – nepečena cigla
pika – šara
pišanica - sudbina
poaren – bolji
podeva – dirati
podljip – jecaj
polazeno – prvi put obučeno
polja – vidjeti, pogledati
poljesok – pokriven avlijski zid
polojna – struk, polovina
pometište – posteljica pri porodu
ponadije – željena hrana, posebna hrana za bolesnika
ponik – zamišljen, zabrinut
porajca – kiselina u organizmu
porta – vrata, kapija
posnopica – pad od bolesti, epidemija
postenica – prostor između zida i krova

postivka – pelena
postinka – kožni podmetač
postecija - krzno od ovce
pošiv – krov, pokrov
pošti – biskati, češati glavu
pot – znoj
potka – vrbova grančica kojom se ukrašavaju kuće, busen međaš
povreštaljka – drvo na vratilu (razboju)
praska – breskva
prčica – konop na samaru
prč(ko) – jarac
predelja – veliko stado ovaca
preften – gladan
premakari – promijeniti
prepsa – ličiti, nalikovati
preturi (se) - prebući se
prešljan – mali valjak za vreteno
prfne/prpne – zaigrati, „srce prpna“
prgljen – ručak u čast novorođenčeta
prća – koprcati se
prće – pruće
preter – sporazum, dogovor
prifaten – plačljiv, razmažen
prijati – oboriti, obaliti
pristaf – lijep, uredan
pripek – žega, vrućina, podne
pripor – strmina, golo mjesto
Re
privoj – dio rala
prko – krhko
prlje – mladunče magarca
profirka – poslastica, pride uz jelo
prokopsa – napredovati, uspjeti u životu

protoder – telal, vikač Br
prekut – nezasit, željan hrane
promena – nošnja, odijelo
promka – uzak prolaz, tjesnac
prpljač/poprač - paprat
prpljet – pletenica
prpor – vrsta ptice
prpori – tresti se
prča – trpati u zemlju, ukopavati
prči – duvati se, praviti se važan
prsa – hitati, žuriti
prvič – prvi odlazak nevjeste u stari dom
pucke – kokice
puje – pjevati
purjak – bezobraznik, grub čovjek
pusula – cedulja, pisamce
putnik – pečalbar

R

Ralice – zvijezde (Velika kola)
ralje – par
ras – trunčica, rus
ravanija – vrsta poslastice sa jajima
razija – voljan
razlajen – razmažen
re(h)im – zaloga
rezilj - bruka
ridža – molba
rila – usne
rine – čistiti
rešma – ženski ukras, đerdani
ropotina – grip, prehlada
rosnica – tahrana
ročda/roždenje – rod, potomstvo
ruho – nošnja

ruje – uvijati, zavijati
rukajka – rukovet
ruļjek – beba u pelenama, povoj
ruļjka – gunj, prekrivač Je
rušvet – podmićivanje, mito
ruždija – srednja škola

S

sabah – jutro
sabija – dijete, maloljetnik
sabur – strpljenje
sade – čist, bez drugih primjesa
safra – oboljenje žuči, gorušica
saj – stvaran, istinit, prav
Sajbija – Bog, Gospod
sajdisa – poštovati, poklanjati pažnju
salamadija – stoka koja luta
salandža – ljuljaška na konopcu
saltafera – široka mantija
saltanat – raskoš, pomodarstvo
salj – samo
sanki – tobože, kobajagi
sardisa – opkoliti
sarija – žutii pas
sedavnik – gnijezdo, sjedalo
sefa – bezbrižnost, zadovoljstvo
seir – veselje, gledanje nekog događaja
selj – provala oblaka
sera – prvo životinjsko mlijeko
seravnik – pita od sere
serljiva vovna/vovna – neoprana, mrsna vuna
sermija – imetak, kapital, glava
sersem – ljut, prgav
se stega – brinuti se
sevda(h) – ljubav, djevojka
se stitari – inatiti se, biti uporan

səd/sod – sud, posuda
sədreš – sitan snijeg
səgrebe – kožna bolest
səprah – sitan snijeg, pepeo
səra – red, niz
sərok/sərak – duga motka na kojoj se suši oprani veš
səvna/səvina – osvanuti, svitati
silja – vojnički dopust
sima – ten; izgled
sinija – vrsta tepsije
sinor – atar, granica, međa
siropuk – pokvarenjak, bezobraznik
sipelj – sitniš, sitna djeca
sitarka - svečana nevjestinska mahrama
sivno – jako, silno
skemljija – stolica, tronožac
sklopica – drvena posuda sa poklopcem
skraja – podalje, sa strane
skut – naruče, krilo, prednji dio tijela
skutača - dio ženske nošnje, pregača
sliza – silaziti, spuštati se
spahija – bogat, imućan, posjednik
sproti/sprati – naspram, preko
soba – peć, tupanče Re
soblječen – neobučen
sobujen – neobuven
sod(t) – saće meda
soha – dugačak štap, močuga
soluh/soluk – disanje, vazduh
sopka – podmetnuti nogu, prepnuti
sotka – tijesnac, uzani prolaz

sotre – uništiti
sprojde – pobjediti, preteći
srt – vrh, hrbat
srti – lutati, lunjati
stan – košulja bez rukava
stasa – stići, postati zreo
stark – vlakno, konac, nit, struk
starga – mjesto za mužu ovaca
stine – hladiti se
stopan – domaćin, vlasnik
stovna – glinena posuda za vodu
straden – koji nedostaje, jedinac
streknat – uganut
strik – šišanje ovaca
strumenak – vrsta sita
stitaren – zatjeran, uporan
strulja – duga i oštra ovčja vuna
strupka – bolest kože, krasta, lišaj
sugare – mlado, sisanče, zadnje dijete u roditalja koji su zašli u godine, mezimče
surat – lik, izraz lica
surgun – progon, izgnanstvo
suriya – stado ovaca
svaća – prija, svatica
svedere – iako, pored toga
sveten – crven
svirla – zurla, zurna
svitka – svjetlucati, iskra
svrtka – mjesto boravka, mir

Š

šait – svjedok
šaka – šala, igra
šapšal – vucibatina, smotanko
šebek – drzak čovjek, nestaško
šega – nadimak; pogrdno ime
šej – stvar, roba

šemšije – kišobran Re
šeljafe – prostakuša, vrdalica
šerbet – šećerna voda, poseban voćni sok kod muslimana
šepka – šaputati
šidet – žestina, jakost
šipunka – šipak, šipurak
šiše – boca
šišisan – naduven
škeljav – slab, mršav
škljan – čvor
škrljaf – nerazvijen, faličan
škrtnat – skrenut, poludeo
škrtulj/štrkulj – bolest krava
šljakulj/šljakanica – šamar
špota – rugati se
štica – daska
štrk – obod, vrsta insekta
štrka – mršava krava
štirka – mršava ovca, nerotkinja
š(č)krtna – zapisati, zabilježiti
šube – sumnja
šuka – zviždati
šutrak – balavac, nedorastao
štuknata – ludača
šumka – tražiti, ispitivati
šuntulaf – zanesen
šupeljka – frula, svirala
šupljinka – nozdrva
švrkna – lupiti, udariti

T

tabijet – narav
tafri – kititi se
tajna – ljuljati, klatiti
takat – snaga, sposobnost
takaza – nevolja
taksimi – podijeliti, razdijeliti

tama – pohlepa, lakomost, cicijašenje
tamašar – pohlepnik
tapəndisan – zaljubljen u neku stvar, uporan
taptisa – obožavati, biti uporan
tar – put, tren, jedanput
tarako – ako, neka
tardžuk/tarčuk – kožna torba
tata – majka Br
tegelj – sitan šav
tegne – patiti, tegliti
tehna – samoća, tišina, malo
tek – nepar
tekne – sjetiti se
tekra – ponovo, opet
teljos – kraj, završetak Br
temena – pozdraviti uz naklon
temeruten – smušen, glup
tepe – brdo, vrh, brežuljak
terkija – prekrivač za sedlo, zavežljaj
terlik – crni ženski ogrtač
tersene – naopake naravi
tertip – red, raspored
tevećelji – besciljno, slučajno
tevljik – ajam, ogrljak, drveni obruč
təfči – tucati
təkəm – malo, nimalo
tif – vrh glave, tjeme, potiljak
tiljina – tupa strana sjekire
tina – nanos, talog
tiraćija – strastveni pušač ili kafedžija
tire – bijeli pamučni konac
tlak – splaćina, pomije
togov – njegov Ši
toko – već, ali
topka – grudva, lopta

toprva – naknadno, poslije datog roka
traje – ćutati
trinči – zvoniti, zvečiti
trmka – pčela
trgne – krenuti, izvaditi, povući
treskulj(ka) – grančica
trkalest – okrugli
trtnik – zečji rep
trtori – zbori
tringulj – bez ičega
trinje – otpadak
troha – mrvica hljeba
tron – krevet
trup – deblo; tijelo
tundž – bronza
tulum – mješina
tutuljka – smotuljak
tudžar – trgovac
turena – razvedena
turli – raznovrsni

U

ubavština – zgoda, dobrota
uburočen/ubaračen – uročen
udrenica – povreda
učin – magija, urok
učkun – ludak
ugur – put
ugurala – srećan put
ujdisa – priličiti, dolikovati
ujdurisa – urediti, namjestiti
ujgun – odgovarati, skladan
ukubet – nesreća
ulama – sebičnost, pohlepa
ulav – lud
umot – nada
umiračka – smrt, umiranje, „mreška“

umnik – uman čovjek; zub
uplaha – strah
urna – srušiti, spustiti se, sići
urnek – primjerak, mustra
urof – vrsta žitarice
urufče – dijete rođeno prije nego prethodno napuni godinu dana
uslup – skladno, po mjeri skrojeno
ust – povrh, plus, još
ustâ – majstor
ustrojnîk – prosac, provodadžija
ušnik(a) – naušnica, minduša
utrpna – utrnuti
utisa – dobiti u igri, ćariti

V

vade – rok, termin
vagan(ica) – drvena posuda, zastrug
vajhalana – teško tebi, teško njemu
vajkar – vrsta konca
vakat – vrijeme, rok
vapca – bojiti, farbati
var – kreč
vardi – čuvati, (Varda! Gl)
varosuje – bijeliti, krečiti
vasijet – amanet, zavještanje
vazife/vadzife – dužnost, služba
veđa – munja
vedi – obrve
vek – mnogo, puno
veten – obećan, namijenjen
(f)vetvo – iznošeno, staro
verem – tuberkuloza
vija – padavica
viran – slab

vit(ef) – olujni vjetar, vitao
vitosa – slomiti vrat, manuti se
vnica/vnikina/vljikina – nicati
vočosan – zadrt, tvrdoglav
vopnat – zategnut, tvrdoglav
votrosan – uporan, namjetljiv
vovri/vøvri – ubaciti, ugurati, staviti
vrške – vunene vezice
vrga/vrgulj – čvor na drvetu
vrgnat – otriesiti, sposoban
vrnaj(či)ca – padavina (kiša)
vrne – pada kiša, snijeg
vrnik – sač
vrvi – prolaziti, hodati
vrzgulj – čvor na užetu
(v)utre – sutra

Z

zabaljen – zanesen
zabraj/zabroj – zaboravi
zabrotan – zamišljen
zabun – gužva, opterećenje
začeznat – ugašen
zadeva – dirati, zadirkivati
zagar – lovački pas
zaginat – izgubljen
zagloti – zakoraviti
zaguckan – smušen, izgubljen
zaif – slab, mršav
zajden(ik) – zanesen(njak)
zajec – zec
zajok – zec mužjak
zajokica/zajčarka – zečica
zakonuje – zapovijedati, držati pridiku
zamalje – izgubiti dah
zamet – napor, trud
zamina – proći, otići

zamka – osoj, zavjetrina
zapnat/zatnat – zatvoren
zapre – umoriti se
zaptisa – skrenuti sa puta, zalutati
zapura – velika vrućina, sparina
zarf – omotač za pismo, koverat
zasaj – stvarno, zaista
zastilja – podmetač, krpa
zašutka – zalutati, biti u gužvi
zatka – zapušač, pluta
zatraj – učuti
zautre – prekosutra
zaval – šteta, krivnja
zavojka – okrajak hljeba, ivica
zavor – dio između dvije njive
zazbifkan – zadihan
zbarapči – izjednačiti
zbruljen – rumen
zburbati – naoblačiti se
zbunuje – naduvati se
zburna – prenagliti
zdola – odozdo, ispod
zdrigosan – ukiseljen
zduši – prihvatiti, približiti se
ze(h)er – vrlo ljut, otrovan
zejnepa – nevjesta, mlada žena
zengilj – bogat
zeć – zet
zefk – dio na razboju
ze(h)re – malo, sitno, trunčica
zerzelje – zemljotres, oluja
zevzek – šaljivčina, obešenjak
zəban – zubun, ogrtač
zəden – zadnji
zəmba – biljeg na ušima kod ovaca
zət – odvratno, mrsko
zgora – odozgo, iznad
zgovornik – provodadžija, svat

zlina – ljutina
zlov – ljut, zao
zova – zaova
zuanik – zvanac
zuje – zvati

DZ

dzebe – hladno je
dzendza – klatiti, ljuljati
dzendzalo – klatilica
dzit – zid Br
dzondzo – komarac
dzveči – zvečati
dzver – zvijer
dzvezda – zvijezda Bo Ši Za

Ž

žaburka – mjehuri, loše meso
žanga – žila, meso sa trbuha
žburna – prošuti vodu
žegla – duga Ši
žela – plakati
željka – duga
žerka – kornjača
žəft/žəuť – žut
žəfčka – želudac
žəftica – žutica
župa – okolina, van sela, daleko

*
* *

Izražajne vrijednosti leksike narodne poezije Gore i govora Gore profiliraju se iz dva izvorišta: 1) iz porijekla i 2) iz načina upotrebe i funkcije u kontekstu. Oba su zasnovana na semantičkim osobenostima. U uslovima očekivane, dobro poznate riječi nailazimo na tuđu riječ koja je ne samo funkcionalnija nego i impresivnija ili ekspresivnija. Često se tako postiže i formira sociostatus govornika (turska riječ), društvena funkcija ili profesija (albanski, grčki, makedonski jezik), ili izražava izvorno emocionalno raspoloženje tradicionalno evidentno u narodu (domaća riječ, modelirana riječ, aromunska riječ) itd.

Istovremeno, leksikostilemi nastali upotrebom leksike iz drugih jezika, javljaju se u sintagmama, poređenjima, frazemima itd. i u obliku kalka. Činjenica da u konstrukcijama postoje obje varijante, te da su one izborne (često kalk ima izražajnu prednost) pokazuje da je ovaj tip stilema u narodnoj poeziji i narodnim govorima Gore dominantno zastupljen. O tome dovoljno podataka daje i Rječnik manje poznatih riječi za kojima pjesnik i govornik Gore posežu onda kad su im potrebiji: konkretnost, jasnost, efektivnost, izgrađivanje psiholoških slika govornika, radnje, situacije, emocionalnoga stanja i sl.

Iako se u Gori dobro zna šta je a šta nije „našinski/našenski/našečki“ niti za jednu tuđu riječ se neće reći da nije „našinska“ ako i kada treba, posebno u okolnostima autentične markiranosti, portretiranja osobe, stanja, zbivanja, a naročito u kontekstima tzv. specijalne terminologije (stado – ispaša – muža, obrada mlijeka – vune – kože, udadba – ženidba, emocionalno stanje moralne – karakterne – duševne boli itd.).

Leksikostilemi narodnu poeziju Gore čine baladičnom, jer je semantizacija višeslojni rezultat pjesničkih i čitalačkih emocija, koje su najčešće ili vrlo bliske i slične ili potpuno identične.

ZAKLJUČAK

Gora se nalazi na krajnjem jugu Kosova, na padinama Šar-planine, na tromedi Kosova, Makedonije (Polog) i Albanije (Ljuma). Reljef Gore je izrazito brdsko-planinski. Prostire se u pravcu jug – sjever sa usječenim rječnim dolinama, prije svega dolinom Brodske i Resteličke rijeke koje, ulivajući se u Plavsku rijeku, predstavljaju prirodnu vezu sa donjim tokom Bijelog Drima.

Do propasti Otomanske Turske 1912. godine Gora je bila geografska i duhovna cjelina, a nakon toga našla se na mjestu gdje se uspostavljala granica između Albanije i Srbije. Londonskim mirom kojim je izvršena podjela teritorija, a što je potvrđeno Bukureštanskim dogovorom 1913. godine, devet goranskih sela pripalo je Albaniji. Konačna podijela je uslijedila marta 1923. godine kada je definitivno uspostavljena granica između Albanije i Kraljevine SHS. Ovom podjelom najveći dio Gore pripao je Kraljevini Jugoslaviji (21 selo), a manji dio Albaniji (9 sela). Kasnije su, poslije Drugog svjetskog rata, dva sela (Urvič i Jelovjane) pripala Makedoniji.

Porijeklo i etnogeneza stanovnika Gore je veoma složeno i kompleksno pitanje koje više decenija zaokuplja mnoge istraživače sa prostora Balkana pa i šire. Posebno je to interesovanje pojačano u periodu raspada Jugoslavije, zapravo, proteklih dvadesetak godina. O Gori su pisali mnogi autori koji su u svojim historijsko-političkim ili antropogeografskim istraživanjima uglavnom bili jednostrani a u zaključcima tendenciozni.

Goranski govor su do sada proučavali srpski, bugarski, makedonski i albanski autori. Među autorima postoje različita mišljenja o ovome govoru s obzirom na njihovu nacionalnu pripadnost. Međutim, ima autora koji su goranski govor tretirali kao čisto lingvističko, a ne političko pitanje, te koji su autoritativno sačuvali svoj naučni dignitet. U takve autore svakako treba ubrojiti Pavla Ivića, Radivoja Mladenovića, Božidara Vidoeskog i dr.

Gora posjeduje ogromno duhovno blago koje je dosad djelimično i nedovoljno zabilježeno i istraženo. U posljednjih dvadeset godina pojačan je interes za prikupljanjem i bilježenjem narodnih umotvorina sa ovog područja, tako da su one, u najvećem broju, sačuvane od nestajanja u vremenu disolucije, globalizacije, migracije i urbanizacije. Najprije su zabilježene pjesme, a onda i pripovijetke kao i ostale kratke forme. U jednom veoma kratkom periodu objavljeno je više knjiga pjesama i pripovjedaka iz kosovskog, ali i iz albanskog dijela Gore. Narodnu poeziju

Gore su dosad sakupljali Blaže Ristovski, Birte Trearup, Harun Hasani, Nazif Dokle i Ramadan Redžeplari.

Goranski govor je po mnogim svojim osobinama veoma specifičan. Bogat je raznim arhaičnim formama koje nisu poznate u drugim govorima. Mnogi jezički segmenti i forme sačuvani su u okamenjenom obliku i čine lingvističke raritete na cjelokupnom južnoslavenskom prostoru. Značajnu ulogu u tome je imalo usmeno stvaralaštvo, posebno narodna poezija u kojoj su se očuvale mnoge arhaične jezičke konstrukcije.

Međutim, dosad objavljene knjige narodnih pjesama iz Gore ne mogu biti u potpunosti pouzdan izvor za opis goranskoga govora, pošto zapisivači nisu uvijek adekvatno bilježili građu, jer većina njih nije imala neophodno lingvističko, književno, etnološko, folklorno i drugo znanje.

Proces standardizacije i promjene u kontaktima sa drugim jezicima prisutni su u svakodnevnom govoru, dok je narodno stvaralaštvo odolelo novim uticajima sa strane. Najbogatiji i najčistiji goranski govor čuva se u narodnom usmenom stvaralaštvu.

U poglavlju *Fonostilistika*, na primjerima iz narodne pezije ali i jezičkog materijala prikupljenog na terenu, empirijski i akribično je analiziran ukupan glasovni sistem goranskog govora.

Goranski govor ima sistem od šest vokala. Izvjesne sličnosti u sistemu vokala mogu se sresti i u obližnjim makedonskim i srpskim govorima. Vokalsku službu u goranskom govoru vrše i slogovne likvide *r* i *l*. Od specifičnih vokala javlja se *ə* – poluglasničke vrijednosti, koji je u goranskom govoru različitog porijekla. Vokalski sistem goranskoga govora je formiran pod znatnim uticajem neslavenskih balkanskih jezika.

U distribuciji klasičnih vokala nema pozicionih ograničenja. Izvjesna ograničenja postoje u distribuciji *ə*, ali „ona nestaju pod uticajem upotrebe sličnoga glasa u turskom i albanskom jeziku.“ Zatvaranje, otvaranje, diftongizacija i supstitucija vokala su prisutni u goranskom govoru i često su rezultat kombinacije unutrašnjeg razvoja, fonetskog konteksta i stranog uticaja. Na zatvaranje i supstituciju znatno utiče fonetski kontekst.

Ispadanje konsonanata u intervokalnoj poziciji u goranskom govoru dovelo je do više novih distribucija vokalskih fonema. To je prisutno i u zapadnomakedonskim govorima.

Fonološki sistem *konsonanata* goranskog govora razlikuje se od fonološkog sistema okolnih slavenskih govora po čuvanju foneme *h* u svim pozicijama, ali ne i u svim leksemama. Vidoeski smatra da se goranski govor po nekim osobinama razlikuje od svih okolnih dijalekata „...и на македонската и на српската страна“. Konsonantski sistem goranskog govora razvijao se pod snažnim uticajem neslavenskih jezika – turskog,

arapskog i albanskog. Dio fonema javlja se s različitim alofonskim varijacijama, a uočava se i fonološka neutralizacija.

Palatalizacija finalnih konsonanata *t*, *d*, *l* i *n* je jedna od najznačajnijih dijalekatskih crta goranskog govora. Vidoeski ističe da ovu pojavu poznaje makedonski pirinski govor. To je solunski izoglosni snop koji ide na sjever pravcem Kukuš – Berovo. Međutim, u goranskom govoru su palatalizirani i *l* i *n* (*jésenj*, *dénj*, *sólj*, *žálj*) čega nema u solunskom izoglosnom snopu: *póstać* (< postat, parcela), *póprać/prǎljač/pǎprać* (paprati), *pr^hac/pr^hac* (prhut), *pófič/pófáč* (: paviti; biljka puzavica), *grǎdi*, *čéljeć* (: čeljeđi), *lákoć*, *nókoć*, *názać/názáč*, *próljeć*, *gláđ*, *vić* (< viđ < vid + j), *zéc*, *dómazeć*, *ókić* (< okiti, inje), *kljéc*, *péc* (< peđ < ped + j; pedalj) *kréc/kréć* (< kret, korak) *kómać* (: komati < komadi), *níci* (< niti).

Poglavlje *Prozodija* interpretira akcent goranskog govora koji je dinamičan, ali bez izrazite ekspiracije. Goranski govor ima jedan akcent sa širokim varijacijskim poljem. Akcent goranskog govora je antepenultimski i naslanja se na akcent zapadno-makedonskog narječja. Ovde je u pitanju djelovanje jednog ritmičkog principa koji ne dopušta da se iza akcenta nađu više od dva sloga. Antepenultimski ritam znatno je stabilniji u nižim selima. U ovom dijelu goranskog govora rijetko se koristi penultimski akcent kao sredstvo isticanja. Trećesložni akcent najnestabilniji je u Brodu.

U narodnoj poeziji Gore dolazi do češćeg pomjeranja akcenta i stvaranja sintagmatskih intonacionih cjelina u kojima skupovi riječi svoje pojedinačne akcente prilagođavaju antepenultimskom ritmu. U narodnoj poeziji Gore je češće prenošenje akcenta na broj, sa glagola na imensku riječ, imeničke i glagolske enklitike, sa dvosložnih riječi na prijedlog, sa glagola na riječcu *ne*.

U poglavlju *Morfostilistika* detaljno je analiziran morfološki sistem goranskog govora na primjerima iz narodne poezije. Konstatuje se da je došlo do smanjenja broja padežnih oblika što je rezultiralo, uz ostale morfološke i tvorbene karakteristike, pojavom brojnih morfostilema.

Broj padežnih distinkcija u goranskom govoru, kako u jednini tako i u množini, veći je od onog koji se konstatuje za najveći broj makedonskih govora. U goranskom govoru nije došlo do potpune analitizacije koja je zahvatila gotovo sve obližnje zapadnomakedonske govore. Od padežnih oblika u jednini u goranskom govoru čuvaju se nominativ, opšti padež – casus gene ralis, vokativ i dativ. U množini se padežni sistem sveo na dva oblika – nominativ = opšti padež = vokativ i dativ. Takvo egzistiranje deklinacije proizvodi vrlo markirane lingvostileme.

Postojanje *člana* u postpoziciji je značajna odlika goranskog govora. Koneski smatra da se član razvio samo u jugoistočnom dijelu Balkana pod uticajem rumunskog, albanskog i grčkog jezika. U albanskom i rumunskom jeziku član je postpozitivan kao i u makedonskom i bugarskom jeziku. Demonstrativnost se ogleda u označavanju različitih prostornih relacija: *-ov* „blizu govornog lica“, *-ot* „blizu sagovornika“, *-on* „udaljen od oba učesnika u komunikaciji“, što u odnosu na kontrolnu grupu ima izrazitu izražajnost.

Goranski govor je prema broju jedinica sa članskom postpozicijom podijeljen u dva dijela:

a) Viša sela imaju tročlani sistem (*-ov*, *-ot*, *-on*); b) Niža sela imaju dvočlani sistem (*-ov*, *-ot*).

Članuju se imenske riječi: imenice (osim vlastitih) i pridjevske riječi (pridjevi, pridjevske zamjenice i redni brojevi). Osnovni broj *jen*, *jena*, *jeno*; *jene* se također članuje. Zabilježeni su i rijetki primjeri članovanja priloga (*vturoto/utreto*, *zautreto*, *nagoreto*).

Deklinacija članovanih riječi je još jedna lingvistička i lingvostilistička crta goranskog govora. Oblici tipa *petlavogo*, *petlatogo*, *petlanogo*; *petlavomu*, *petlatomu*, *petlanomu* su veoma arhaični i poznati su u malom broju balkanskih slavenskih govora. Stanje slično goranskom Koneski bilježi u govoru Bobošnice kod Korče. Sličnu pojavu imaju i neki govori Pomaka na Rodopima.

U *konjugaciji* nisu potvrđeni oblici infinitiva, glagolskog priloga prošlog i futura II, dok se futur gradi pomoću partikule *ke/će* i *prezenta*, što je također izražajno indikativno.

I u *sintaksi* goranskog govora došlo je do značajnih promjena pod uticajem balkanskih neslavenskih jezika. Red riječi je ostao slobodan, kakav je u svim slavenskim jezicima. Udvajanje objekta je pomoglo da se fiksira red glavnih članova u rečenici, jer otklanja nejasnost koja bi se u nekim kontekstima mogla javiti u odnosu subjekat-objekat. Mnogi modeli reda riječi su prenijeti iz balkanskih neslavenskih jezika.

Rečenica u goranskom govoru može počinjati kratkim zamjениčkim i glagolskim oblicima. Enklitike glagola „jesam“ idu ispred glagola. I zamjениčke enklitike po pravilu stoje ispred glagola.

Udvajanje direktnog i indirektnog objekta je bitno obilježje rečenice goranskog govora. Milivoj Pavlović smatra da je „udvajanje objekta duboko ukorenjena crta glavne zone balkanske jezičke simbioze, i zahvata otprilike istu širinu kao gubitak infinitiva“.

Iako je ova pojava nastala u kontaktu sa drugim balkanskim jezicima, ona se u goranskom govoru realizira u širim razmjerama nego u jezicima

iz kojih je nastala. Najčešće se udvajaju lične zamjenice (ortotonične i enklitičke forme), ali se umjesto ortotonične forme ličnih zamjenica upotrebljava i imenica. Udvajaju se oblici opštg padeža (akuzativ), ali i dativa.

U poglavlju *Leksikostilistika* obrađena je tvorba riječi, pojava bilingvizma i diglosije, te kontakti sa nelavenskim jezicima. Gora je najbolji primjer balkanskih jezičkih prožimanja i interferencija. Tokom turske uprave državni i najprestižniji je bio turski jezik. Poslije Prvog svjetskog rata u kosovskom dijelu Gore, kao i kod goranske subgrupe u Makedoniji (Urvič i Jelovjane), srpski jezik postaje zvanični državni jezik. Po završetku Drugog svjetskog rata srpskohrvatski je zvanični državni jezik u kosovskom dijelu Gore, dok je u Urviču i Jelovjanu državni jezik makedonski. U albanskom dijelu Gore je od 1923. godine do danas albanski zvanični državni jezik. Sve je to ostavilo vidne tragove na ukupnu goransku leksiku, pa je ovo na lingvostilističkom planu najbogatije jezičko područje.

Ovo je uticalo na stvaranje različitih relacija između goranskog govora i pomenutih jezika. U kosovskom dijelu Gore u odnosu na neke jezike (srpski /srpskohrvatski/bosanski) on ima poziciju diglosije, dok u albanskom dijelu Gore, u odnosu na državni i administrativni jezik (albanski) ima poziciju „kasnog bilingvizma“, jer usvajanje albanskog jezika počinje tek od šeste-sedme godine, tj. polaskom djece u školu.

*

* *

Prijedlog budućim istraživačima

Budući istraživači jezika i književnosti Gore nužno je da istraže sve dokumente medijalističke provenijencije, kao i turske deftere od 15. do 17. vijeka, te ostale dokumente koji interpretiraju religijski, nacionalni, državotvorni kao i drugi konvertizam stanovnika Gore. To znači da je pred njima zadaća portretiranja Gore sa aspekta: migracionog, kulturno-antropološkog, folklorističkog, religijskog, etničkog, etnološkog, jezičko-kontrastivnog, sociolingvističkog, ali i drugih aspekata.

Na jezičkom planu potrebno je utvrditi aromunske jezičke nanose i njihove recidive, te objasniti u vezi s tim diferenciju jezičkih termina: romanska riječ, vlaška riječ, ilirska riječ, slavenska riječ; imajući u vidu govore Pomaka, Torbeša, Vlaha (Cincara), Grka i drugih u kontekstu bogumilskih izoglosa, te naseljavanja i raseljavanja Gore.

Neophodno je istražiti i napisati etimološku studiju o cjelokupnom onomastikonu Gore, s posebnim akcentom na antroponime i toponime, te dobijene činjenice komparativno dovesti u vezu sa današnjim onomastičkim stanjem.

Kada je u pitanju književnost kao bitan izvor svih jezičkih pokazatelja, treba uraditi klasifikaciju i karakterističnosti usmenoga narodnog stvaralaštva, razloge odsutnosti arhipoznatih motiva evidentnih u širem jezičko književnom okruženju, te prisustvo vlastitih unikatnih motiva u književnom stvaralaštvu Gore.

Budući istraživači akribičnom analizom treba da utvrde supstituciju pojedinih formi deklinacije i konjugacije formama iz jezičkog okruženja Gore, te dominaciju "našinskih/našenskih/našečkih" jezičkih konstrukcija, kao i razloge za prisustvo/odsustvo određenih realizacija.

Imajući u vidu činjenicu da slavenska jezička zajednica uglavnom zna za više akcenata, pokretljivost, prenošenje, kvantitete i sl. neophodno je istražiti samo akcentat govora Gore, te njegove osobine unutar i izvan-kontekstualno.

Današnji slavenski jezici završili su utvrđivanje historijskih gramatičkih razloga transformacije staroslavenskoga (opšteslavenskoga) vokalskog sistema, te imaju vlastitu fotografiju vokalskoga stanja. Potrebno je u govoru Gore utvrditi recidive staroslavenskoga (opšteslavenskoga) vokalskog sistema, s posebnim osvrtom na poluglase, otvoreni i zatvoreni slog, diftongizaciju itd.

Budući istraživači treba da sa terena ekscerpiraju karakteristike bilingvizma albanskoga dijela Gore i tamošnjih govora, te međusobnu interferenciju, odnosno majorizaciju. S obzirom da je specifičan govor naselja Brod unutar Gore, neophodno je dijalekatski detaljno istražiti njegove karakteristike.

S obzirom na još uvijek niz nesuglasja kad je u pitanju govor Gore, književnost Gore i njihova autorizacija, budući istraživači će zasigurno definitivno objasniti tvrdnju bosanskih lingvista da je to najistočniji bosanski jezik, srbijanskih lingvista da je to najjužniji srpski jezik, te makedonskih lingvista da je to najsjeverozapadniji makedonski jezik, ako komparativnom i kontrastivnom analizom empirijskoga karaktera istraže ove tvrdnje i na terenu afirmiraju ili negiraju njihove vjerodostojnosti.

SUMMARY

Gora is located at the far south of Kosovo, at the slopes of Sar mountain, at the triangle of Kosovo, Macedonia (Polog) and Albania (Ljuma). Relief of Gora is mainly hilly and mountainous. It's extended on the south-north part with river valleys cutted in, primarily by valley of Brod and Restelica river, enjoying the Plav river, which represents the natural connection with the lower flow of Beli Drim.

To the collapse of Ottoman Turkey in 1912. Gora was geographical and spiritual entirety, and after that it found itself at the place where borders had been established between Albania and Serbia. The London Peace Agreement, by which the territory division was made, confirmed by Bucharest Agreement in 1913. nine Gorani villages belonged to Albania. The final division followed in March 1913. when the border between Albania and SHS Kingdom was definitely established. By this division, the biggest part of Gora belonged to Kingdom of Yugoslavia (21 villages), and smaller part to Albania (9 villages). Later on, after Second World War, two villages (Urvic and Jelovjane) belonged to Macedonia.

Origin and ethnogenesis of Gora population is very complicated and complex issue that, for many decades now, preoccupies many researches from the Balkans and wider. This interest was particularly intensified during the period of Yugoslavia breakup, in fact, during the past twenty years. Many authors wrote about Gora, where they were mainly one-sided in their historical-political or anthro-geographical researches and tendentious in their conclusions.

Serbian, Bulgarian, Macedonian and Albanian authors have been studying Gorani speech until now. In terms of defining the language, there have been division among the authors, depending on their nationality. However, there were authors who have treated the Gorani speech as purely linguistic and not as political issue, and who also tried to preserve its scientific dignity. Among these authors, it is worth mentioning Pavle Ilic, Radivoje Mladenovic, Bozidar Vidoeski, etc.

Gora posses huge spiritual treasure which was partly recorded and developed until now. In past twenty years, interest for collecting and recording traditional folclore from this area have increased, and they were protected, in the biggest possible number, from disappearing in the period of increased urbanization. First of all songs were recorded, and later stories, as well as other short forms. In a very short period of time, se-

veral poem and short stories books from Kosovo, but also from Albanian part of Gora, were published.

The Gorani speech is very specific by its attributes. It's reach in various archaic forms which are not known in other languages. Many language shapes and forms have been preserved in a petrified form and they make linguistic rarities in the entire south-Slavic area. Verbal art played important role in this, especially folk poetry which preserved many archaic language constructions.

However, published books of folk poetry from Gora can not be completely reliable source for description of Gorani speech, since the recorders didn't always properly recorded the structure, as most of them lacked necessary linguistic knowledge.

Standardization process and changes in contacts with other languages are present in daily speech, while the national creativity overcame new interferences. The purest and richest Gorani speech is being preserved in national verbal creativity.

In *Phonostylistic chapter*, based on examples from national poetry but also language material gathered in the field, the entire sound system of Gorani speech has been analyzed.

Gorani speech has hexagonal vowel system, which features neighboring Macedonian and Serbian speeches. Vowel service is also performed by syllables *r i l*. Vowel *ə* is occurring as a specific vowel – of semi-vowel value, which is of various origins in GS. Vowel system which is similar to Gorani speech is also noticed in part of Macedonian and Serbian languages that have undergone significant impact of non-Slavic Balkan languages.

There are no positional limitations in the distribution of classic vowels. Certain limitations exist in distribution of *ə*, but „...they disappear under the influence of using similar sound in Turkish and Albanian languages.“ Closure, opening and substitution of vowels are present in Gorani speech and often are result of the combination of internal development, the phonetic context and foreign influence. Phonetic context significantly affects the closure and substitution.

Dropping of consonants in inter-vocal position in Gorani speech has led to more new distributions of vowel phonemes. This is also present in western Macedonian dialects.

Phonological system of *consonants* in Gorani speech differs from the phonological systems of neighboring Slavic speeches by preserving the phoneme *h* in all positions, but not in all lexemes. Vidoeski thinks that Gorani speech is to some extent different from all other neighboring

dialects „in Macedonian and Serbian side as well“. Consonant system of Gorani speech developed under strong influence of non-slavic languages – Turkish, Arabic and Albanian. Part of phonemes occurs with various allophonic variations, where as phonological neutralization can be noticed too.

Palatalization of final consonants *t*, *d*, *l* and *n* is one of the most important dialect features of GS. Vidoeski points out that Pirin Macedonian language know this phenomenon. That is Thessaloniki isoglosses beam that goes to the north in direction Kukus - Berovo. However, in the GS *l* and *n* are also palatalized (*jésenj*, *dénj*, *sólj*, *žálj*) which is not found in Thessaloniki isoglosses: *póstać* (< postat, parcela), *póprać/prpljać/pə-prać* (paprat), *pr^hac/prhać* (prhut), *pófić/pófəć* (: pavit; biljka puzavica), *grđi*, *čéljeć* (: čeljeđi), *lákoć*, *nókoć*, *názać/názəć*, *próljeć*, *gláđć*, *vić* (< vid < vid + j), *zéc*, *dómazeć*, *ókić* (< okit, inje), *kljéc*, *péc* (< peđ < ped + j; pedalj) *kréc/krěć* (< kret, korak) *kómać* (: komat < komad), *níći* (< niti).

The chapter on Prosody mainly refers to the accent. The accent of Gorani spoken language is dynamic, but with no apparent expiration. The accent of Gorani speaking has a wide variation field. The emphasis is in antepenultima. There is an impact of rhythmical principle that prevents more than two syllables after the accent. Antepenultima rhythm is more stable in the villages in lower area.

The GS has suffered reduction of number of case forms, which is characteristic of neighboring South Slavic languages. Speaking about Prizren-Timok speaking, Ivić emphasized that analytical principles highly replaces analytical in declination.” Belić beli eves that appearance of article had crucial impact on the reduction in the number of forms.

Number of case distinctions in GS, both in the singular and in plural, is greater than noted for the majority of the Macedonian dialects. The GS has not been fully analytical as it affected almost all nearby west Macedonian dialects. GS kept *nominative*, *general case* – *casus generalis*, *vocative* and *dative* in the singular form of the case. The plural case system is reduced to two forms – *the nominative case* = *general casus* = *vocative* and *dative*.

Existence of an *article* in the postposition is an important feature of GS. Koneski believes that article has developed only in the southeastern part of the Balkans under the influence of Romanian, Albanian and Greek. In Albanian and Romanian languages the article is postpositive as well as in Macedonian and Bulgarian. Demonstration is reflected in the labeling of various spatial relations: *-ov* "near-speaker", *-ot* "interlocutor", *-on* "away from both partici- pants in communication”.

Based on the number of units with the article in postpositions the GS is divided into two parts:

- a) upper-villages with a three-article system (-*ov*, -*ot*, -*on*);
- b) lower-villages have two-article system (-*ov*, -*ot*).

The article is added to the nominal words: nouns (except personal nouns) and adjective words (adjectives, adjective pronouns and ordinal numbers). The basic number *jen* (one), *jena*, *jeno*; *jene* also are with articles. There are a few examples of adverbs with article (*vutroto/utreto*, *zautreto*, *nagoreto*).

Declination of words with article is another dialectal feature of GS. Forms of type *petlavogo*, *petlatogo*, *petlanogo*; *petlavomu*, *petlatomu*, *petlanomu* are very archaic and are known in a small number of Balkan Slavic languages. Situation similar to Gorani is noticed by Koneski in the speaking of Boboštica in Korce. A similar phenomenon has speech of Pomaks in the Rhodope Mountains. In conjugation, the infinitive forms are not confirmed, past participle and future II whilst future is constructed by using particles *ke/će*+ *present*.

There have been significant changes in the syntax of GS under the influence of non-Slavic Balkan languages. Word order remains free as in all Slavic languages. Doubling the object has helped to fix the order of the core parts of the sentence; because it removes the ambiguity that could occur in some contexts in relation subject-object. Many models of words order in GS are transferred from non-Slavic Balkan languages.

Sentences can begin with short pronominal and verb forms. Enclitic "*sum/som*" goes in front of the verb. The substitute enclitic usually stands in front of the verb. Milioj Pavlović believes that "...doubling of the object is deeply rooted features of the main zone of the Balkan linguistic symbiosis and it covers approximately the same width as loss of the infinitive".

Although this phenomenon occurred in contact with other Balkan languages, in GS it is implemented on a larger scale than in languages from which it originates. It is usually split in two personal pronouns (long and enclitic forms), but noun can be used instead of long forms of personal pronouns. Split in two forms *casus generalis* (accusative), and dative.

Gora is the best example of Balkans language of permeate and interference. During the Turkish administration the state and most prestige language was Turkish language. After First World War in the Kosovo part of Gora as well as in the Goran subgroups in Macedonia (Urvič and Jelovjane), Serbian language become the official state language. Following the end of Second World War the Serbo-Croatian language became

the official state language in the Kosovo part of Gora while Macedonian language became the official language in Urvič and Jelovjane. Since 1923. the Albanian language is the official language in the Albanian part of Gora.

All of this has had an impact on the creation of different relations between Gorani speech and the mentioned languages. In the Kosovo part of Gora in relation to some of the languages (Serbian/SerboCroatian/Bosniac) there is a position of diglossia, while in the Albanian part of Gora in relation to the state and the administrative language (Albanian) there is a position of “late bilingualism” because the embracing of Albanian language begins from the six-seven years of age i.e. when the children start school.

TEKSTOVI

Borje

Gránica

Gránica bíla zátvorena. Vo pésto métara sme bílje póterane da zíma-me *leje* (alb. „dozvola“) za svakí-den. Vo sábah se púalje ímena. I ka će ílježeš se púalje ímena. Na gránica ne-sí-mogof ni so prs da kážeš něšto. Da púješ sámó pésne Envérove, na álbanski jézik sámó. Nášinski ne-sí-smeť da púješ. Sám da ídeš na gránica né-moglo. Ako ídeš sám, će te trébet na druge-kánali. Ímala pórtá ke dá-vlježeš za ke gránica. Ímaf pút šírok šes-métara. Prvo ásker će tńne télj od míne da ne-se-aktíviraje. Sváki sábah se kontróljisaf pút da se vídet trágoji. Tija rábotaf *púškatar* ot sváka brígada. Tija bílo sve do devedéseťa gódina. Od Bórje ízbegaf Émruš Álíja vo 1987. gódina i jen vójnik vo 1988. gódina. Ne-se-vrátilje. Óšlje vo Amérika. Rábotalje na búnkeri.

Áskeri némalje ljép da se nájadet. Ljép, prása i píper ná-solj sme jálje. Úrda ne sme ímlje da jádeme. Sme zímalje tríjese ljéka za dén, ni za jen ljép ne si rábotaf. Sámó ka bíla nékua *festa* (alb. „praznik“) ni dávalje béf-ljep. Váke sme jálje samo kólomboć, elji méšan 'rš i kólomboć. Jenoš ni se útutnaf ljép i ne se ískršif. Ni dávalje po sto gráma káve za mésec. Dvé-kila beló-brašno na mésec. Tija né-bilo nígde.

Ke će ídeš jen špíjun bíť zádužen za tébe da te slúša šó cé-zboríš. Vo trójca jen bíť špíjun. Da dójde od grát nekoj tvój, trébe da go jávíš vo pósta. Ako ne, će go vrzet. Ženskó-muško rábotalje zájeno. Nóca i déna.

(*Tajran Dalači, 49 godina, Borje*)

Órgosta

Téřzija

Sum bíť téřzija. Íma téřzija i za klášnje. Sum rábotaf četiríjese gódine šnájder. Sum šíf sve ^hál'išta: káput, prslak, kóšul'e, pántoli. Sve za múško sum šíf, za žensko pómaló. Sum šíf ženské-košul'e (nášenske dlágete), fəstani, míntani, džámedani. Sum prájf škólo za téřzija. Níkoj ot famíljija né-mi-bif téřzija. Vo sélo i pórano ímalje téřzije ot klášnje, a váke ne. Šíl'e benévredzi, míntani, džámedani, márkiče („gunj“). Klášnje ot stóka

svúa. Ímala váljajca v Crnéljevo i v Topóljane. Šílje i so neváljano, áma bílje pótenke.

Stáre ál'išta se nósal'e pórano. Séga sámó na svádba. Múške al'išta se bél'e – bénevrek, džámedan. Stárci nósalje crne. I kápe bél'e rávne nósalje. Crné-kape né-pantim. Žéne í sega nósit staré ^hal'išta – skútača, nógajce, đúbe, džámedan, púas, čórape šárene, kúndre. Křpče na gláva. Kápa i fótuska pót-kapa. Nósit i bašmárama rédena na gláva. Búrmulak, sítarka. (Ama víje mlógu ste go zagínalje jézik.)

(Azem Hodža, 70 godina, Órgosta)

Skúpinja (Glađć)

Ot četirinaéseta do sedumnaéseta Aústrija ka bíla. Mi kážuaf jen vo Dúrs. Na tija-godine ímala jéna máti dvé cérke i nékoj cíganin ge zéf. Cérkete gi ómužif vo Hás. Pósl'e máti njína, eli ot Góra eli ot Ópolje, on vélji, né znajea arnáucki ^húbavo da zbórit. Pósl'e i máti gim óšla da gi tráži. Rázbrala kéde se cérke. Óšla támo i gi nášla. (Omúžene se támo. Gim znəm ádresa.)

Mátiti némala níkogo támo. Gi rékl'e póšto némaš níkogo, a će sédiš i ti óvdeka. I ona se omúžila. Ima jeno déte i jeno déjče. Ona úmrela na peés-šesta gódina. Tója ot Dúrs mi rékof ako móžeš da nájdeš ot kéde-se. Tíja bílo na sedumnaéseta gódina. El'i ot Góra, el'i ot Ópolje bíl'e. ^Húbavo da se nájdet, da se vřzet. Ót ke bílo, šo bílo. Na tija-vreme skúpinja ka bílo.

(Elham Hodža, učitelj, Órgosta)

Vréme Envérovo

(Némoj da me sl'íkaš, pa dá me tépaje pósl'e.)

Déca mi se nádvor, se rastúrilje. Jóš sé plašime. Pósl'e četřsosma će go príjavet čújeka ódma zaš póljaf zá-tamo, za-ké-vaše. Ti ímaš véza so nji^h. (Če mi ízbega kráva, mi ga gl'éaj.)

Sum rábotaf vo króm, džéljezo šo íljiza. Vo rúdnik vo Káljimaš. Támo sum rábotaf ósum gódine. Famíljija óvde dóma mi sédala. Póslje sum rábotaf šúma, sum sádif. Í tuje sédum gódine sum rábotaf. Sme tńa-lje múka. Če rádiš za dve évra í-pof na dénj. A dve évra í pof ljép ne-místíga da kúpim dóma. Ljép dóma ne-sme-mésilje. Ja sum bíf pékar petnáese gódine, pékar za sédum séla, oja-sela du Óřčíklje. Bés-pare ljép

sme dávalje, sme písualje kóljku ljéba si ízef za jen mésec, za tríese dé-
nja. Ako si rádíf, će go plátiš ljébot. Ako ti óstanet páre. Ako ne-ti-stígaje
páre, dúžen si. Ako si ízef pújíci, trébe da plátiš se jópe će jádeš. Ako ti
dójdet gósti, némaš ljép za gósti.

(*Sejdija Hodža, 72 godine, Orgosta*)

C r n j e l j e v o

Svádba vo Crnjéljevo

(Máti óšla vo njíva. Avajá-voda je ot čéšma.)

Svádba prájme so túpani. Dvá-denja prájme. Túpani ni ídet ot Órgo-
sta. Ni doóđaje vo səbota, na sába^h. Posl'e túpaje. Nam ni je mlánesta ot
dolu, ot Póbrege. So mácina sve ga zímalje. I óvdekac vo sélo so mácina.
Níkoj véce so kónja ne gá-zima. Mlánesta vo nédelja ga zímame. Ka će
násipe dvé-nedelje, mlánesta će íde vo róda. Ga nósime tamo. Če óstane,
ose (alb. „ili“) za idí^hodi će dóje.

Žéne nóset dímije i skútača. Žéne nóset đúbe crno i béla skútača. Đú-
be go šíjet vo Órgosta. Za Đúrenj déjke iljízaje ná gore, ke Níjača. Tú-
paje, ígraje. Se béret tráfkke, će dójet dóma. *Me pes* (alb. "peti“) tráfkke stá-
vaje na vráte, na bútin. Se kəpet, túraje stókam. *Me gjasht* (alb. „šesti“)
túpaje vo sélo. Za svádba ídeme vo Dólošta tamo – Órgosta, Pákiša, Zá-
pod, Košárišta. Ke će ne víkaje će ídeme tamo. Míje ne-sme Dólošta.

Míje véce ne tká^leme, kupújeme. Mije so skútača béla. Đúbe crno.
Vije támokac kako? Čékaj da vi túrim da pújete něšto. Vije zboríte gáljiba
ka nás. Níkat ne som bíla vo Góra támo. Dádi mu jena stóljica da séne.
Vljézi da vídiš káseta ot svádba, púštena je. Ke ótíde toja drúgojet?

(– Sírske a ge razbírate?) – Téško.

(– A makédonske?) – Póstaro razbírame. Príkazne. Nóvo póteško.

Vo škólo ne me púštilje póslje. Sámó du četvrta klása. Brát pogol'é-
moet ídaf.

Víje véljite púno, míje póvno. (- Ne, míje véljime póvno, vo Dólošta
véljet púno.) So Oréščani zboríme isto. Pújci se dvójme so Dólošta. Óni
véljet „kápe“, míje „kípe“ Óni „ke ke ídeš“, míje „ke će ídeš“. Óni
„sləbice“, míje „səbice“. So Órešek se dvójme málo. Óni véljet „a ste se
umórilje“, míje „a sve záprelje“. Mije poáčikno (tur. „otvoreno“) zboríme
ot Dolóštani. Sétve so zdráv^le.

(*Merveta Toši, 18 godina, Crnjeljevo*)

O r e š e k

Múhabet

Prájet múhabet l'údi. Jen ámidža sédi skrája i tója šo čini hízmet mu vélji: „Zbóri, ámidža, něšto, šo si sé-zamisljif?“ A, bre sínko, ti dvá-puti fflji na méne. Jénoš mi véljiš zaš né-zboriš, drúgo mi veljiš šó-misljiš. I já će ti kážem. Já prvo né-zborim, čekam rét da mi dójde. A šo sé-misljim će vi kážem.

Šo ímam múškarci dóma – vnúci, sínoji, bráca, *kušeri* (alb. „rođaci“) da mi ímaje úm kóljko šo íma mágare, a ženstúrija šo ímam – déjke, snáhe, déjcića, da ímaje úm kól'ko kókoške šo mi ímaje.

„A, ámidža, ne sé-igraj so nás! Míje prájme múhabet.“ Já ne sé-igram. Víje go zímate ígranje, a jó ója go mísl'eše. Če vi go argoméntujem.

Mágare je nesajdísono vék, sáj. „A, móre, mágare!“ Áma ka će réče da né-projde na někoj mós za právda, né-prima gláva da mu ga třeš, ne pró^hoda. I já gi sákam múškarci da mi bídet *vendosur* (alb. „odlučni“), šo će réčet da né-vratet.

Isto táke i kókoške ne ge sajdísujet. „Ajt, móre, kókoške na rábota!“ Ama kókoške za ákšam dóma se béret. Pét mínuta ne ostánujet a pána nóć. I já sákam ženstúrija šo ímam ákšam nádvor da-ne-mi-gá-fati.

„Stáni, ámidža, séni vámo, né-sedi támo“, mu réko^ha.

„Ne, ne, ^húbavo som i óvdeka.“

(Dževit Memiši, 71 godina, Orešek)

Těška rábota

Vo džžavsko som rábotaf. Trégtija, trgóvina ga véljite víje. Kako ne-rázbiram makídonski. Běljki ménja někoj díjalekt, áma će rázberem své. Běljki nóve láfoj né-razbiram. Slúšam rádio makídonski. So Měhmeda sme pomu^habétilje, sme se pozadévalje málo.

Rábota ne-mí-bila ljédička. Áma *krahasim* (alb. „u poređenju“) so drúgete šo-rábotalje vo kopérativa bíla poljédička. Kóntrol do kóntrol. Némalo ke-dá-ideš. Vámo bílo pólošo. Za méne bílo támo ^húbavo. Pó-malo bílo, áma sme pomínalje. Órešek zbóri páčno. Vo stréde sme míje.

(Dževit Memiši, 71 godina, Orešek)

Nékoga i séga

Na vréme Envérovo *puntor* (alb. „radnik“) kúće som prájf. Stálno pot kúmanda, ke te zapovédujet, a bílo táke? Ke vás bíf Títo. Títeta go trážet ljúdi. Šógod vi dáf vi ostánalo. Véljet táke, pa šó-znəm a je sáj.

Srb ga trážif gránica, né-znəm ke-gá-tražif vámo. Nékuje naše ne-prímalje. Ón im rékof *gabim* (alb. „greška“) će bídete. Pet-gódiene som bíf pártizan. Bíla Itál'ija, tri-čétiri gódiene go dřížala. Póslje vl'ézof Géрман maló-vreme.

Nápre šo-smé-jalje? Séga íma *bol* (alb. „mного“) jádenje. Tóga sme jálje úrda, máslo, šécér so máslo. Mésenje, tijá-ovja. Nápre pčénica sme tíjalje, ne ka séga beló-brašno. Pčénica sme síjalje, sme ga vršilje so kónji. Á bílo táke?

Hódža sme ímalje Mola-Mústava, áma póbegnaf vo Fránca na pártisko.

Džáde némalo. Za Kúks sme ódalje na Zmíinec šes-sáhata péške. Sme ídalje i pó Vána, áma trí-puti vóda da gáziš. Né-moglje da ne krádet na vréme Envérovo. Ímalje strá^h. ^hÁjduci né-bilje zastánate. I tóga ímala kráđa ovdé-onde, áma ímalje strá^h. V' Envérovo vréme si bif pot kúmanda. Če te zapo- védaje, pútuj, a me *kuptuješ?* (alb. „shvataš“). Za mene je séga po^húbavo, na gláva svúa som. Ne-me-komáduje níkoj. Bélki tóga bílo mírno, áma né-smieš da se-odálječiš bes *leje* (alb. „dozvola“). Ne-tídava kopérativa.

Óvde ^hódet bórske. Na pártisko som bíf Drágaš, Prízren, Tétovo, Đákovovo. Ne-som-bíf séga, da te mámim. Véljet se *pěrmirsualo* (alb. „popravilo“) mlógo ^húbavo. Da živite!

(*Merdžan Abidin, 89 godina, Orešek*)

O r ě i k l j e

Đúrenj

Za Đúrenj béreme cvéće. Pújet déjčiča. Iljízaje déca, déjčiča. Ídet béret gránke. Ge stávaje na vráta, ke stóka, na bútin. Se kəpet so jájca. Ídet na tráfke. Vřbe kršít. Pótke stávaje so šés („šestog“). Pórano je L'étnik so četrnáesti márt. Srédzima so šesti *škurt* (alb. „februar“). Ónja je Crnáljevo. Pórano bílo pogóljemo. Séga izbégalje vo grát, vo šéher. Málo jézik go méšam so mačédonski, se sum rábotaf támo. Sřpski rázbi-ram málo.

Dóma so déca zborim i arnáucki. Stáre zbórit našénski.

Ke mi poklónite séga, ke ódim po kóze da-ne-mi-vljézet vo njíva, se íma jen mlógu je lóš čujek.

(*Zecir Krasnići, 65 godina, Orčiklje*)

Z a p o d

Zápod bíf góljem

Vo sélo sum rábotaf četirjese gódiine učitelj. Óvde je jéden jézik. Čé-tiri séla. Víje go vrácate námlogu na srpski. Jézik ne-go-ímame so pišú^wanje. Víje go pišú^wate po srpski. Ot séfte mije na álbanski. Vo Zápod ot dváese i ósma gódiina íma škólo. Vo čítaf Kúkus náša škóla móžda bíla dvéca šo je otvórena.

Vo Zápod svi se stáre. Sve famíljije se ot óvde. Béljki pórano nékoj je dójden, áma míje né-znəme. Kážu^wat stáre Zápod bíf góljem.

Míje vo jézik ímame *dz*. Véljime dzídza náместo ískra šo véljite víje. Véljime Ámdzo, dzvézda. Véljime zít. Míje ot Šíšteec i Bórje *pondruše* (alb. „drugacijé“) zborime. Óni mlógu láfoj ge vrátilje na álbanski. Míje véljime *mundsija* (alb. „mogućnost“), óni véljit da se *takoj same*, mije da se stájme.

Vo škólo sum ímaf déca spərti sélo. Déca jézik pújíci go vrácaje na náš. Míje pújíci ga vrácame na álbanski.

– A ke zboríš so déca, se pohúbavo go čúvaje jézik ?

Du sédum gódiine ne znəjet níšto arnáucki. Ke ge údocniš, k' ídet na škólo. Na kóljku, na dvá?

(*Idriz Mataj, penzioner, Zapod*)

Škólo vo Zápod

Za Đúrenj se núšaje déjčíca. Pújet ke džámija. Stánu^wat ráno. Ídet béret cvécínja, goróljije, tráfke, vrbe. Ídet ke škólo fétvoto. Míje ídeme na Vláška, ke Vráníšta. Déjke se naproménjaje za Đúrenj. Nám pút ni-je mlógu lóš. Sákame ásfalt da ni se-nápraj. Da go náprajte. Ke ni bíde ka-ke-vás. I za Bájram se proménjame. Svěšto ni dávaje. Áma néname džámija. Vo Órgosta ímat.

A ke ídeme vo škólo? Da ne udócnime? Účitelj nám ni jese Tárzan ot Zápod. I Gúdzim jese učitelj ot Káršija, otodé-rika, ot Órgosta. Vo kljása

náša ídet i ot Košárišta tri déca. Sálj óvde šo ídet. Míje vo Pákiša ídeme. Ni se isábilo škólo. Óvdekac se sámó ot *viti dyt du viti katrt* (alb. „druga i četvrta godina“) Ljáj, séga ke-ni-go párjet škólo nóvo.

Ná-noge ódime du Pákiša dváese múnuta, váke za déset so *mákina*. Koga k[e] í[d]ete? Da dójeme so vás? Óvdekac bíla džámija. Ke ga prájme, se istúrala. Míje sme Zapóđani. Zbórimo nášenski. Orčíkljani zbórit pujići álbanski. Ot sába^h zbórit nášenski, ót-ruček álbanski. Koga ke ídete za-vo Pákiša?

(*Arun Šulaku, 12 godina, učenik, Zapod*)

Š i š t e e c

Život vo Šišteec

(– Zbóri nášinski. Ovógua ke te poprášuje málo.)

– Já ot ovja-rábote bégam. Ja i na skíjanje ka me zímaje bégam. Nėjcu teljevízija i ója rábote.

(– Sámó sáka da čúje jézik našečki kako-zbórimo vo Šišteec.)

– Dóbro, ke vi kážem něšto šo znəm.

Séga ni je pohúbavo. Samó-take živújeme. Sme se púštilje. Vo évrop-ska sme vljézlje. Pórano déca sve dóma ni bílje. Séga ot ka púknaf rát Kósovo tóga déca vo évropska zélje. Néma ke-ne-se. Vo *Bashkimi Evropian* (alb. Evropska zajednica) i vo Amérika i vo Kína. Vo sve džžave. Gótovo ímaje pápiri sve. Na ódmor vo ljéto doíđaje. Po jénoš na gódina.

Ot peés-druga vo Šišteec íma kljúb za skíjanje, se víka Mórava. Vo Gřčko bíf. Vo Ítaljsko zéf prvó-mesto devedés-treća. I Bórje íma kljúb Kálabak, áma njin dócna im je ótvoren. Déte njégovo kámpion bíf álbanski na tríjese kilómetri trí-puta. Za maljíčkave bíf Bésimov.

Vo sélo rabótame sve. Síjeme kómpiri, æržoj, jéčmenj, óves. Stárci ne -rabótaje. Jádet i píjet na-gótovo. Míje rásteme déca, mije ke rabótame.

Vo Šišteec škóla íma strédna. *Shkola mesme bujqsoe* (alb. Srednja poljoprivredna škola). Néma íme škóla. Dvanáese gódine je škólo. Déca ídet ot céla Góra – ot Oréšek, ot Bórje, Crnéljevo i ot séla arnáutske – Stréževo, Kólovoz, Nové-Selo. Ot prvá-kljasa, míje véljime, zíma álbanski i sve na álbanski. Dóma góranski čítaj ka-šo-sákaš. Dóma góranski zbórimo. Nášečki.

(*Bardulj H. 52 godine, Šišteec*)

U r v i č

Úrvič je mlógo stáro sélo

Ni kažualje da je Úrvič mlógo stáro sélo. Nékuje famíljije se-dójdene ot Góra. Vo Úrvič íma máhalo Bórtjane. Véljet da se-dójdene ot Bórtje i da izbégalje ot čúma. Íma šo dóšlje ot Bród, ot Restéljica i ot drugé-sela.

Pórano vo sélo ímalo pújci stóka – ófce, gújeda, kónji. Séga néma níšto. Celó-selo íma četřs-sedom kráve. Víše níkoj né-čuva stóka, svi trá-žet šo pól'esno da žívet. Óvdeka bíduje své, své ráđa. Se-síjala pčénka, pčénica, øřš, jéčmenj, óves, grá^hor. Séga níšto.

Urvíčani i nápre bílje i séga se gurbétčije. Pórano rabótalje vo Rumúnija i vo Sólun. Nékuje bílje i vo Sófija. Bílje slátkari. Prodávalje bóza, hálva i sáljep. Mlógo naše ostánalje vo Rumúnija. Stár-babo náš ímaf ímot vo Medžídija vo Rumúnija. Míje ímame sve tápije. Já som učinif ní-jet da ídem támo i da trážim šo bílo naše.

Mlógo Urvíčani pósłje dvanáesta gódina óšlje vo Túrkiya. Vo Stám-bol, véljet, íma préko pésto kúce Urvíčani.

(Aliraim Huseini, 41 godina, Urvič)

J e l o v j a n e

Pčénka i kolóomboć

Mlógo stáre naše óvde zborílje na túrski.

Ja né-možem da-ti-kážem šo som prétrpef. Ja som izgoren šo né-može da bíde pólošo. Dúcani som izgubif, šo-da-vi-kážujem. Šúćur ka sme ostánalje žíve. Trébe da stánem. Rábotam néšto. Síjem pčénka.

(– A ga víkate pčénka, elji kólomboć?)

– Pčénka. Áma se vélji zéljanik so kólomboć, a ne zéljanik so pčénka. Na njíva koga je ga víkame pčénka. Se vélji: A će várime pčénka? A rázbiraš? Táke je.

Jóšte néšto da-vi-kážem. Náša sémka je najnacional'ístička, najópa-sna. Míje ne-sme-dávalje svúje, nit' sme zímajje njíhno. Ne-sme-se-žé-njil'e so njíhne, niti múžilje ke njíh. Úm né-zimaf nékua náša da óšla vo Nové-Selo.

– Évo go óvja je ot ke vás, ózgora. Hájde, bújrum!

– Ne, me-prátílje da kúpim néšto. Od-ráбота dójde i me-prátija da kúpim néšto šo néma dóma.

(M. A., 46 godina, Jelovjane)

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

- Докле, Назиф (2000), *Горански народни песни*, Патрија, Скопје.
- Dokle, Nazif (2003), *Iz goranske narodne proze*, Alem, Prizren.
- Dokle, Nazif (2004), *Sevni, bre ašik, sevni, bre dušo...*, Tirana.
- Dokle, Nazif (2007), *Rečnik goranski (našinski) – albanski*, Štamparija akademije nauka „Prof. Marin Drinov“, Sofija.
- Hasani, Harun (1987), *Goranske narodne pesme*, Jedinstvo, 1987.
- Redžepari, Ramadan (2005), *Čekmedže*, Alem, Prizren.
- Redžepari, Ramadan (2008), *Sedefna tambura-Goranske narodne pesne*, Prizren.
- Ристовски, Блаже (1969), *Горански народни песни*, Македонски фолклор 3-4, Скопје.
- Škaljić, Abdulah (1989), *Turcizmi u srpskorvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.

Govori naselja Gore:

Kosovo: Restelica, Brod, Kruševo, Globočica, Zlipotok, Vraništa, Mlike, Orčuša, Bačka, Dikance, Kukaljane, Ljubošta, Leštane, Radeša, Dragaš (Krakošta), Dovernji Krstec, Gornji Krstec, Dovernja Rapča, Gornja Rapča.

Albanija: Šišteec (Šištejec), Borje, Zapod, Pakiša, Orgosta, Orešek, Cr-njeljevo, Košarišta, Orčikle.

Makedonija: Urvič, Jelovjane.

LITERATURA

a) Citirana literatura

Асенова, Петя (2004), *Архаизми и балканизми в един изолиран български говор (Кукъска Гора, Албания)*, София.

Bandžović, Safet (2003), *Ratovi i demografska deosmanizacija Balkana (1912 -1941)*, Prilozi 32, Sarajevo, str. 179-229.

Belić, Aleksandar (1905), *Dijalekti istočne i južne Srbije*, Beograd.

Belić, Aleksandar (1935), *Galički dijalekat*, Srpski dijalektološki zbornik, knjiga VII, Beograd.

Bovan, Vladimir (1995), *Narodno pripovedanje kod Goranaca*, GOS, Beograd.

Çabej, Eqerem (1976), *Hyrje në historinë e gjuhës shqipe II-III*, Tiranë.

Čarkić, Milosav (1995), *Fonostilistika stiha*, Naučna knjiga, Beograd.

Cvijić, Jovan (1996), *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd.

Cvijić, Jovan (1911), *Antropogeografski i etnografski spisi*, Knjiga 4, Tom I, Beograd.

Cvijić, Jovan (1911), *Osnove za geografiju i geologiju Makeonije i Stare Srbije*, knj. 3, Beograd.

Ćorac, Milorad (1974), *Lingvističko-stilistička istraživanja*, Jedinstvo, Priština.

Çoruhlu, Tülin (2007), *Gora- halk sanatları*, Istanbul.

Shuteriqi, Dhimitër (1980), *Shënime mbi herezinë në Shqipëri*, Studime historike 2, Tiranë.

Dedijer, Jefto (1913), *Kosovska Stara Srbija*, Beograd.

Dokle, Nazif (2009), *Bogomilizmi dhe etnogjeneza te torbeshëve të Gorës së Kukësit*, Tiranë.

Dokle, Elmaz (2010), *Borje dhe Borjanet – Monografi*, Prizren.

Gopčević, Spiridon (1980), *Stara Srbija i Albanija*, Beograd.

Šarplaninske župe Gora, Opolje i Sredska (1995), SANU, Geografski institut “Jovan Cvijić”, Knjiga 40/II, Beograd.

Filipović, Milenko (1963), *Struktura i organizacija srednjevekovnih katuna*, Simpozijum, Sarajevo.

Filipović, Milenko (1967), *Različita etnološka građa Žur i okolna sela*, Srpski etnološki zbornik kn. LXXX, SANU, Beograd, str. 121-148.

Gashi, Skender (1980), *Shtresa shqipe e etnonimisë dhe toponimisë së Gorës*, Gjurmime albanologjike 9, Prishtinë.

Grickat, Irena (1975), *Studije iz istorije srpskohrvatskog jezika*, Narodna biblioteka Srbije, Beograd.

Džogović, Alija (2003), *Jedan interesntan dokumenat sa popisa stanovništva 1579. godine u Gori*, Takvim, Prizren.

Hadži Vasiljević, Jovan (1924), *Muslimani naše krvi u Južnoj Srbiji*, Beograd.

Halilović, S., Tanović, I., Šehović, A., (2009), *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Slavistički komitet, Sarajevo.

Hoxha, Shefqet (2007), *Shqiptari Sinan Pashë Topojani*, GEER, Tiranë.

Hrabak, Bogomil (1988), *Arbanaški upadi i pobune na Kosovu i u Makedoniji od kraja 1912. do kraja 1915. godine*, Vranje, str.11.

Христова, Евдокия (2008), *Съвремените застъпници на старобългарски назални гласни ѡ и ѡ в горанския говори в Албанија*, Македонски преглед бр. 2, Софија.

Иванов, Ђордан (1925), *Българско-албанска етничка граница*, Македонски преглед, год. I, књ. 4, Софија.

Ivić, Pavle (1991), *Izabrani ogledi I- III*, Niš.

Jahić, Dževad, Halilović, Senahid, Palić, Ismail (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.

Jastrebov, I., Stepanović (1970), *Podatci za istoriju srpske crkve*, Državna štamparija, Beograd.

Jireček, Konstatntin (1988), *Istorija Srba*, Knjiga I, Beograd.

Kaleši H., Ismail, R. (1958-59), *Prizrenac Kukli-beg i njegove zadužbine*, Prilozi za orijentalnu filologiju VIII-IX, Sarajevo, str. 143-168.

Katnić-Bakaršić, Marina (2000), *Stilistika*, NUK, Sarajevo.

Кънчов, Васил (1900/1970), *Избрани произведения*, Том 2, Софија.

Koneski, Blaže (1966), *Istorija makedonskog jezika*, Prosveta – Kočo Racin, Beograd-Skopje.

Конески, Блаже (1982), *Грамматика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје.

Kostić, Petar (1933), *Prosvetno-kulturni život pravoslavних Srba u Prizrenu i njegovoj okolini u XIX i početkom XX veka*, Skoplje.

Лиманоски, Нијази (1993), *Исламизацијата и етничките промени во Македонија*, Македонска книга, Скопје.

Loma, Aleksandar (1994), *Jezička prošlost jugoistočne Srbije u svetlu toponomastike*, Zbornik radova, Niš, str.115-116.

Lutovac, Milisav (1955), *Gora i Opolje*, Srpski etnografski zbornik, Beograd.

Македонски фолклор бр. 3-4 (1969), Скопје.

Мангалакова, Таня (2009), *Нашенци на Косово и Албанија*, НИБА консулт, Софија.

Mataj, Qemal (2002), *Mulla Rasim Zapodi*, Prizren.

Миланов, Емил (2001), *Българите от Голо Брдо и Гора*, Зборник „Българите в Албанија и Косово“, Софија.

Milojević, Miloš (1872), *Odlomci Istorije Srba u Turskoj i Austriji*, Državna štamparija, Beograd.

Minović, Milivoje (1980), *Uvod u nauku o jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.

Mirdita, Zef, (2007), *Vlasi, polinomičan narod*, Povijesni prilozi 33, Zagreb, str. 249-269.

Mišić, S., Subotin-Golubović, T., (2003), *Svetoarhandelovska hrisovulja*, Istorijski Institut, knj. 3, Beograd.

Mladenović, Radivoje (2001), *Govor šarplaninske župe Gora*, SANU, Beograd.

Младенов, Стефан (1979), *История на български език*, Софија.

Muratagić-Tuna, Hasnija (2009), *Sevdalinka – izazov za lingvostilistička istraživanja*, Riječ, Nikšić.

Nikolić, P.T. (1914), *Širenje Arnauta u Srpske zemlje*, Glasnik SGD-a, sv. 3-4, Beograd.

Osmani, Jusuf (2006), *Vendbanimet e Kosovës 20 – Dragashi*, Prishtinë.

Pavlović, Milivoj (1939), *Govor Sretečke Župe*, Srpski dijalektološki zbornik, knjiga VIII, Beograd.

Pavlović, Milivoj (1957-1958), *Perspektive i zone balkanističkih jezičkih procesa*, Južnoslovenski filolog, XXII, knj. 1 – 4, SAN, Beograd.

Peco, Asim (1987), *Turcizmi u Vukovim rječnicima*, Beograd.

Pešikan, Mitar (1986), *Stara imena iz Donjeg Podrimlja*, Onomatološki prilozi, Beograd.

Pulaha, Selami (1973), *Krahina e Sanxhakut të Dukagjinit gjatë shek. XVI*, Studime historike 4, Tiranë.

Radić, Prvoslav (2004), *Glagolske će-konstrukcije u govrima Kosova i Metohije*, Južnosovenski filolog LX, Beograd.

Remetić, Slobodan (1996), *Srpski prizrenski govor I (glasovi i oblici)*, SDZ, XLII, Beograd.

Rexha, Iljaz (2003-2004), *Një Fragment i Defterit të Rumelisë të Viteve 1451-1452 ku përfshihen disa vendbanime të Kosovës në Kuadër të Arbanonit mesjetar*, Gjurmime Albanologjike, Seria e Shkencave Historike, 33-34, Prishtinë.

Ристовски, Блаже (1969), *Кон прочувањето на народната поезија на Гораните*, Македонски фолклор 3-4, Скопје.

Rizaj, Skender (1982), *Kosova gjatë shekujve XV, XVI i XVII*, Prishtinë.

Селищев, А. М. (1929), *Полог и его болгарское население: Историческое, этнографическое и диалектологические очерки северозападной Македонии*, София.

Srećković, Pantelija (1865), *Sinan paša*, Državna štamparija Biograd.

Светиева, Анета (2004), *Политизација на етничкиот идентитет на Торбешите („нашинците“)*, ЕтноАнтропоЗум, Скопје. стр. 50-70.

Светиева, Анета (2004), *За преселбите на балканските муслимани и за нашинците – Торбеши, Помаци и други (Турци) во Турција*, ЕтноАнтропоЗум 4, Скопје.

Стаматоски, Трајко (1956), *Градскиот тетовски говор I i II*, Македонски јазик 7-8, Скопје.

Trifunovski, Jovan (1952), *Urvič i Jelovjane*, Glasnik Etnografskog instituta, SAN, Beograd.

Trifunovski, Jovan (1955), *Arnautaši-posebna grupa šarplaninskog stanovništva*, Etnološke sveske X, Beograd.

Truhelka, Ćiro (1941), *Studije o podrijetlu*, Matica Hrvatska, Zagreb.

Tucović, Dimitrije (1914), *Srbija i Arbanija*, Beograd.

Trearup, Birthe (1967), *Narodna muzika prizrenske Gore*, Rad XIV kongresa folklorista Jugoslavije u Prizrenu.

Усикова, Рина (2007), *Врски меѓу македонскиот јазик и други балкански јазици*, Семинар за македонски јазик, Охрид.

Vasiljević, Miodrag (1950), *Jugoslovenski muzički folklor I*, Prosveta, Beograd.

Veis, A. J. B. i Tompson, M. S., (2009), *Balkanski nomadi*, Pančevo.

Видоески, Божидар (1973), *Говорот на полошките села Урвич и Јеловјане*, Кирил Пејчиновиќ и неговото време, Тетово.

Видоески, Божидар (1984-1985), *Фонолошкиот систем на говорот на с. Млике*, Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад.

Видоески, Божидар (1998), *Дијалектите на македонскиот јазик*, Том I-III, МАНУ, Скопје.

Видоески, Божидар (1998), *Говорот на исламизираниите Македонци во Западна Македонија*, МЈ.

b) Ostala (šira) literatura

Belić, Aleksandar, (1959), *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, Knjiga II, Srpska akademija nauka, Beograd.

Belić, Aleksandar (1951), *Oko našeg književnog jezika*, Beograd.

Belić, Aleksandar (1960), *Osnovi istorije srpskohrvatskog jezika I - Fonetika*, Nolit, Beograd.

- Benvenist, Emanuel (1975), *Problemi opšte lingvistike*, Beograd,
- Bugarski, Ranko (1972), *Jezik i lingvistika*, Nolit, Beograd.
- Chomsky, Noam (1972), *Gramatika i um*, Nolit, Beograd.
- De Sosir, Ferdinand (1969), *Opšta lingvistika*, Nolit, Beograd.
- Димитар, Ангелов (1969), *Богумилството в Българија*, Софија.
- Doklje, Nazif (1999), *Kuksi, vështrim enciklopedik*, Koha, Tirana.
- Franges, Ivo (1959), *Stilističke studije*, Zagreb.
- Foht, Ivan (1972), *Uvod u estetiku*, Sarajevo.
- Guberina, Petar (1952), *Zvuk i pokret u jeziku*, Zagreb.
- Džogović, Alija (1996), *Onomastika Gore*, OP SANU, Beograd.
- Hoxha, Mehmet (2009), *Njëmendësi e brezave*, Tiranë.
- Ivić, Milka (1970), *Pravci u lingvistici*, Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Jakobson, Roman (1966), *Lingvistika i Poetika*, Nolit, Beograd.
- Jović, Dušan (1985), *Jezički sistem i poetska gramatika*, BIGZ-Jedinstvo, Beograd – Priština.
- Jović, Dušan (1975), *Lingvostilističke analize*, Beograd.
- Kasumović, Ahmet (1986), *Jezik i stil Derviša Sušića*, Zagreb.
- Kasumović, Ahmet (1993), *Od jezika ka jeziku*, Tuzla.
- Kasumović, Ahmet (1990), *Jezik i folklor*, Tuzla.
- Latić, Džemaludin (2001), *Stil Kur'anskoga izraza*, El-Kalem, Sarajevo.

- Lešić, Zdenko (1972), *Jezik i književno djelo*, Svjetlost, Sarajevo.
- Malcolm, Noel (1995), *Povijest Bosne, Erasmus - Svjedočanstva*, Zagreb-Sarajevo.
- Malcolm, Noel (2007), *Kosova, një histori e shkurtër*, Prishtinë-Tiranë.
- Martine, Andre (1973), *Jezik i funkcija*, Sarajevo.
- Minović, Milivoje (1980), *Uvod u nauku o jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.
- Nikolić, Miodrag (1984), *Prizren – s Titom ka pobjedi*, SUBNOR, Prizren.
- Pavlović, Milivoj (1969), *Problemi i principi stilistike*, Beograd.
- Pavlović, Milivoj (1973), *Uvod u nauku o jeziku*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Popović, Ivan (1955), *Istorija srpskohrvatskog jezika*, Matica srpska, Novi Sad.
- Silić, Josip (1975), *Organizacija vezanog teksta*, Zagreb.
- Smailović, Ismet (1971), *Jezik Hasana Kikića*, Sarajevo.
- Tomaševski, Boris (1972), *Teorija književnosti*, Književna misao, Beograd.
- Ćorac, Milorad (1968), *Jezik i stil Mihaila Lalića*.
- Ćorac, Milorad (1984), *Metaforski lingvostilemi*, Beograd.
- Vuletić, Branko (1980), *Gramatika govora*, Zagreb.

INTERNET STRANICE:

www.rastko.rs
www.znanje.org
www.krstarica.com
www.mmc.edu.mk
www.manu.edu.mk
www.ffzg.hr
www.maticasrpska.org.rs
www.flf.ukim.edu
www.ukim.edu.mk
www.promacedonia.org
www.elsie.de
www.albanian.dir.bg
www.kosovocafe.com
www.iea.pmf.ukim.mk
www.lgp-undp.org.al
www.ligazasandzak.org

PRILOZI

ONOMASTIKON – GORA

K O S O V O

B a ć k a

Bajrámovci, Bakine gróbišta, Bígor, Ciganská češma, Crní vr, Dlęga lјívada, Dlęgá strana, Dragana lјívada, Drvén raven, Globočke lјívade, Goljém kamen, Goljemé buke, Grášišta, Grúpčica, Gujédarnik, Gúmno, Jávov, Kóren, Krčevé njive, Krúša, Koljin rit, Lјisičiná dupka, Lјéska, Mitaljen, Mirin dof, Mláka, Óblo, Oblo járužje, Ógrade, Óso'je, Péštarka, Plóča, Pótselo, Príljeske, Prisójnice, Prómka, Ráven, Rámnište, Reslјovo, Ríčka, Rúpe, Seljimová češma, Sláp, Smréka, Stóđje, Stúdenec, Strátorje, Vákof, Vřšek, Zabósovo, Zamítalje.

Mahale i rodovi: Ájdovci, Átinci, Beránovci, Dervišovci, Ęrevci, Jusúovci, Kárevci, Rámnište, Rička, Rúpe.

B r o d

Ađiinó dere, Ađiín kajnak, Ajdar báčilo, Ajvanske gróbišta, Amišue l'és-kiče, Arabađinica, Árgač, Arunraglјétue, Atóv peš, Atóv kamen, Azizué n'ive, Bajmakue báčilo, Babín peš, Bajmakóv peš, Bandúe mlaće, Bardáljeo, Bećirica, Belá strana, Beróv peš, Beú kamen, Bígra, Bígriče, Bratanóv venec, Brés, Bréza, Brocká reka, Búčka, Bukalúe mlaće, Bul'ná vrba, Búmbe, Butín kamen, Cáre'ec, Cršín doų, Crnó dere, Crno kámenje, Cřmica, Čárdak, Čátma, Čekanúe mlaće, Česté doloi, Čúbra, Čučiná češma, Čučulјúá rupa, Čúka, Čeljépino, Čéren, Čúpino, Čútúkue, Čúlje, Dúglo, Daútiče, Dikánečko, Dougaša, Drvarská češma, Drvéniče, Dupén kamen, Dúpnica, Durandaín peš, Dušká reka, Đal'év doų, Đumíseo, Đurđue, Đikománica, Đindí beg, El'mazóv kamen, Eminóv put, Endičíkúá strga, Gaziiné karpe, Géčik, Điní vode, Gol'ém doų, Gol'ém izvor, Gol'ema l'ívada, Golubárnik, Gorčín kamen, Goračinó borče, Gorná ploča, Grackí kamen, Grášište, Grašeó báčilo, Grašév mos, Gújedara, Igranóica, Jakupóv kajnak, Jalókave, Jél'ica, Jusuvue mínare, Kabešóv kamen, Kacúlјica, Kaćiná glava, Kadriinó gumno, Kadrúarče, Kájnci, Kámenci, Kárpišta, Kolóvrbe, Konupúe vode, Koplјjarka, Kósoić, Kóteų, Kozino čėsmiće, Kózarue, Kućná mlaka, Kúl'e, Kukúlјue, Kuraćin rit, Krásota, Krasotoićke pešoi, Kravara, Kržúe mlaće, Kučkúe rupe, Kuaćeica, L'e-

dine, L'eska, Ləka, Lolino kól'ipče, Ljajkóica, Ljajkón mos, Mačkiné du-
pće, Mandaküé rupe, Mangüá mlaka, Manestečkí izvor, Mánüe, Mávra,
Mécica, Médoša, Mentüé dere, Midón izvor, Míljeo, Míterci, Mrčov peš,
Múridža, Namérniče, Nesimüá strga, Óblo, Ógrađe, Órance, Órl'ak, Ósu-
lje, Pačkiné karpe, Pancüá rupa, Pateljéica, Pávljía, Plačén kamen, Plóči-
ne, Péšo'i, Pəpka, Plát, Podbrézojec, Podmíterci Počivaljče, Pótčulje, Pót-
selo, Polopanikón grob, Popón rit, Prcánica, Predljéküe, Préslopa, Prísu-
je, Próčelja, Pútišta, Rahtéica, Ramüe čéšmiče, Rasón kamen, Raspútica,
Rašit-ađinó đubre, Rašküe orníčika, Rámnište, Ráven, Rázaljen, Ríla, Rít,
Róša, Rúdina, Sámari, Sédlo, Séir, Seljmanón peš, Semajküe gúmena,
Səteska, Síbike, Sinanüé nive, Skóčküe, Sl'épca, Smediné dupće, Sól'išta,
Sótée, Sotrílepće, Srédoka, Staro gnójište, Stóga, Strána, Strejni rit, Stf-
mola, Sugareícika, Sujé rupe, Suljejmánica, Šarbánica, Šəntínica, Šeap-
čaušüa l'ívada, Šoljiná mlaka, Šoljín mos, Štédima, Štirénika, Šuareá str-
ga, Šútman, Tépsija, Tíšeice, Tópl'ec, Tórce, Trpéznicá, Túmba, Túpan,
Umbín kamen, Umbiné karpe, Úsna, Ušeljeica, Utríloec, Vadénica, Vá-
ganče, Veštičkí vir, Volúarnik, Vragüa vodénica, Vratníčica, Zadjélica,
Zadmúridža, Zádkrsta, Zádstrana, Zátploča, Zdrázejec, Zizón ploš, Zmí-
jarnik, Žábarnik, Žežón kamen, Žóutica.

Mahale: *Ađino máalo (Džambunište), Bećirosko máalo, Čajceo má-
alo, Čučulj máalo, Čáršija (Gorna, Doŭna), Doŭno máalo, Drdón sokak,
Gorno máalo, Gorní sokak, Ibišičino máalo, Jul'ica máalo, Kozarüe má-
alo, L'ka máalo, Ljokan máalo, Šoljín sokak, Višé selo.*

Rodovi: *Ámada, Balibóginci (Đúljderen), Bárbut, Báska, Béngo,
Bógdan, Bójda, Brle, Búfle, Bútaljen, Búza, Cáko, Cáro, Cúra, Čája,
Čájko, Čičo, Čúč, Čúčulj, Dóčka, Drángo, Drnda, Đáfče, Đúrđo, Džá-
džo, Džámper, Džólopan, Džéjmen, Fídžgo, Gágo, Góšo, Gúgna, Ján-
kula, Kálinka, Kángo, Késasi, Kópać, Kótro, Krasnići, Krto, Kržo, Kúrt,
Kóčo, Líka, Líla, Lómpar, Ljókan, Ljúra, Ljúša, Mándak, Ménto, Mído,
Múše, Nókač, Pájče, Páljoš, Pánda, Páska, Prcánovci, Prčko, Púhto,
Púre, Púpe, Ráhte, Rénda, Séba, Šáta, Šátkala, Šišo, Šóp, Šókar, Šúare,
Šúrban, Šúta, Tánanaz, Táatar, Tópoljec, Tóta, Túngo, Tútar, Úti, Vécika,
Véljan, Zijade, Ziza, Žíle.*

Prezimana prema matičnom spisku:⁴²⁶

Adžija, Adžić, Aguš, Aljovci, Aliloski, Alibašće, Aljo, Alimani, Amada, Baca, Bačka, Bajgora, Bajmak, Baldži, Baskovski, Barbut, Bećiroski, Bego, Berberi, Beskosnik, Beširani, Bisljimov, Bojda, Buče, Butaljen, Caro, Cako, Cana, Čakar, Čapar, Čekan, Čučulj, Čaiče, Čiko, Čorče, Čoroglu, Čup, Čunko, Čurčija, Dauti, Demir-Alija, Drda, Destanoski, Džafče, Đalje, Đuljderen, Đeljan, Džadža, Džejljan, Džejmen, Elezi, Emini, Eljmazi, Feta, Gazi, Goran, Gugna, Gungali, Hadžija, Hadžikamber, Hadžiasan, Hadžiabdula, Hadžiusen, Hadžimehmet, Haruni, Hatema, Hodža, Huseini, Ibiška, Ibiško, Iljazi, Ismailji, Jagdži, Jusufi, Kačak, Kajmački, Kalinka, Kalje, Kaljis, Kamberi, Kango, Katlar, Krtovci, Kesasi, Kesani, Kirič, Koč, Kokica, Kopać, Koza, Kozar, Konga, Kapetan, Kurt, Kotto, Kukulj, Kurtiši, Lila, Lika, Limanče, Lilo, Ljajko, Ljokan, Ljokanovci, Ljupa, Ljur, Maca, Makulali, Malezi, Mandak, Maslar, Maznikar, Mehmedi, Memišov, Mido, Miljenko, Misinović, Moukoč, Muslica, Muslija, Musli, Mustafče, Muše, Nedžipi, Neziri, Nokač, Nurče, Odža, Opollec, Oskakač, Pačka, Paljoš, Paska, Plava, Pomak, Prcan, Prčko, Puče, Pupe, Rahte, Rama, Redžepovski, Renda, Saharija, Sala, Salih, Sebati, Seljamović, Semajko, Skenderoski, Skenderi, Sukanovci, Sulejmani, Sulica, Tata, Taska, Tome, Topoljec, Torbeši, Torba, Trkaljač, Uljdri, Uljdurum, Umbinci, Useini, Uti, Šar, Šata, Šeh, Šišo, Šok, Šola, Šuare, Šurban, Šutrak, Večka, Veljan, Vesilj, Zaharija, Zećiri, Zejnelji, Ziza, Zijade, Žert, Žilje

Vodnice: *Asan Ódžina, Agmet Đúrđua, Destan Liljüa, Iljaz Kozárüa, Jaja Cáküa, Jaja Ljiljüa, Jaja Štičárüa, Kasem Tómea, Raif Šöpüa, Smailj Bogdánüa.*

D i k a n c e

Al'ijín grop, Aljón zavor, Amziné n'ive, Bériša, Bóljioč, Boróv rit, Créšine, Cřkviče, Čépurka, Često kámen'e, Čúlje, Dəbje, Dłəgonáč, Dóbronja, Drdové kuće, Dvojputišta, Gřmjane, Ja^hiín bres, Jámke, Jankiné rupe, Jávör, Jézero, Kešin dof, Lázec, L'éništa, Ləka, Ləžine, Marín dof, Milové mlake, Mitalen, Ógrađe, Ókravno, Pávljići, Pesóčina, Pl'éote, Pócrkov, Popové rupe, Rádiče, Ridi, Rúdine, Slápnik, Sól'išta, Střga, Stúdenec, Trkénice, Vírje, Vraínski dof, Vřbje, Zákrs, Zárid.

---

⁴²⁶ Neka prezimana u Brodu se javljaju u istom obliku kao i rodovi. Međutim, neki rodovi javljaju se u različitom obliku od prezimana. Stoga i imena rodova i prezimana donosimo paralelno, jer mogu biti zanimljivi za lingvistička i druga istraživanja.

Mahale i rodovi: *Ajránkovci, Čakárovcí, Dovno má^halo, Drángo^vci, Gorno má^halo, Kalénovci, Kíkovci, Kókl'evci, Mángovci, Mustáfinci, Tón^ga.*

D r a g a š (K r a k o š t a)

Adičévina, Bášce, Bratóništa, Brázda, Búdevec, Búke, Búnaci, Cfkve, Čópur, Čúkar Déstanof, Čúkar Drágaški, Dóvna, Dragaškó polje, Glavníčica, Gljívniké, Górna, Đakovó polje, Jásike, Karadžiná reka, Klénj, Krákoško ógrade, Krúša, Kúcišta, L'ezl'ívade, L'eništa, Ləgoj, Ləka, L'ivárica, L'ivajca, Megdáništa, Metílajce, Mláčje, Murséljove češmíčića, Ógrade, Otéšica, Páraspur, Pladníština, Prísuje, Redíština, Rúdine, Rúpa, Stájke, Túl'be, Víljan, Vúčjama, Zídine.

Mahale: *A^hmétovce, Cigansko má^halo, Dovn'i má^halo, Dragášovce, Kúrtovce, Šé^hovce,*

Rodovi: *Abdul'ínovci, Al'idínovci, Bisljímovci, Dútevcí, Imérovci, Ismaíljovci, Mevljánovci, Mu^hamédovci, Pázevcí, Seférovci.*

G o r n j a R a p č a

Bácevec, Beljé vode, Beló polje, Bóbišta, Bogdánice, Bórujec, Búajca, Búkojec, Bušánice, Céngojca, Cífun, Čéstak, Čópur, Čúlja, Čúljiče, Dəbice, Dóf, Dóljci, Dulovské njive, Džástamec, Giní voda, Goljém pažeć, Grljésnica, Gúmenja, Jámke, Jásike, Jerémije, Kajkšóv grop, Kalánice, Kámendžuk, Kápeš, Kárpa, Kazalín grop, Kəkljišta, Kílajec, Kóritnik, Kótari, Kúla, Láz(oj), Ləka, Ljívade, Lóguje (Ləguje), Ljepórice, Máljekof, Márinec, Méčka, Mesnóridec, Mórava, Musine ljívade, Órašek, Ósoj(v)nik, Pážeć, Pesóčina, Pəpok, Píhoj, Pladnórište, Plóča, Póljena, Popóravenj, Pótkapeš, Pótok, Préslup, Prípozenj, Přžalj, Ráhmet, Rákita, Rídec, Rúdina, Rumánice, Rúpje, Síge, Sigínj kamenj, Slúp, Smóljike, Sóljišta, Srteš, Strána, Stúdenec, Štédim, Šéojca, Šiljégarnik, Štéžno, Trebénice, Tílo Rámšovo, Úrvišta, Víroj, Zátkapeš, Zajčév doljec, Žábljaci.

Mahale i rodovi: *Balabánovci; Kambúrovci, Húsovci; Kuáčevci; Ismáj-ljovci, Dúlovci, Drángo^vci; Íbrovci – Páškovci; Pačarízovci – Běljovci.*

D o v n j a R a p č a

Brínja, Búkovce (Búkojce), Dəbice, Dére Pripózensko, Drénci, Cígani, Cřkva, Crná strana, Čestá leska, Čópur, Čúkar, Filjibine kučárice, Górkáča, Gróbišta, Hóboti, Jakupove ljívade, Jásike, Jémeši, Káršija, Krhánice, Kólence, Krivá kruša, Krúša, Krúšiče, Kurtóv grob, Lázoj, Ləka, Ləsce,

Ljívade, Lózje, Lózje Jonúzovo, Márinec, Mečkiná dupka, Ósojnik, Pahíndoljec, Plóča, Pójate, Póžaec, Přípozenj, Rít, Supáhenka, Počiváljište, Stúdenec, Štéžno, Tóplec, Trebénice, Višíceva, Urván kamenj, Víljan, Zádrid, Záu, Žábljaci.

Mahale i rodovi: *Surdúljovci – Crčkovci, Cékovci; Bričkovci; Ajázovci – Míkovci, Pérovci; Malékovci – Rúškovci, Daljífovci, Šarófovci.*

G l o b o č i c a

Abeske nivíčiča, Adiljovo češmiče, Bélojna, Bíjanec, Borné mlake, Borovó brdo, Borskí potok, Bošjánica, Bóždarce, Brdo, Búka, Búkiče, Ciganske ljívade, Cíkva, Cršenice, Crní vr^h, Cínomuš, Crvenike, Čéstak, Čúka, Demirovo ljúzgaló, Dlǽga ljívada, Dobrénica, Drándoljec, Gárje, Goljemá strana, Gorná ploča, Gós, Gramatníko^lec, Grášišta, Grkínica, Gujédarnik, Guševá voda, Hutóv brek, Hutóv vir, Ibuljeva vodénica, Istrčáljište, Jámke, Jásika, Jéla, Jezérišta, Jó^ha, Kajkušéf kamen, Kaménica, Kámništa, Kárpa, Klinové jo^he, Koljibiče, Kóšče, Kótljina, Kozárica, Kríf put, L'isičiná sofra, Lǽk, Ljekojté vode, Ljusjánkica, Medžu dvá dola, Méždejec, Mláke, Mláčice, Móšče, Nagóljica, Neljičév dof, Nívišta, Óblo, Omerova vodénica, Orlóf kamen, Óvništa, Pét crešne, Piljév grm, Plóča, Plóš Tatarof, Pódbrdže, Pódbuka, Pódzit, Pótčešma, Prísuje, Práljišta, Ramóf vir, Ráven, Réka, Radéše^lec, Rídlǽga, Rítce, Rujkiné smreke, Rúpa, Rúpiče, Same dvé buke, Sǽdište, Slátina, Smílojca, Sóftina, Softínica, Sprótiva, Serdúljanče, Strán'je, Strátorje, Strétsela, Suhí dof, Šankové johe, Šeljiskí potok, Šéljišta, Školjín rit, Štédim, Tabákica, Terézije, Topíljica, Trébeš, Trńče, Túpanče, Trí kruše, Váganče, Várnica, Vírišta, Vodeničké brce, Vófkojca, Vřbiče, Vřšek, Zabóselo, Zaključén kamen, Zakrivóšija.

Mahale i rodovi: *Bóškovci (Fejza), Čókovci, Čukúljovci, Hajdárovci, Hóčkovci, Káljošovci, Kájkuševci, Kícovci, Kojčínovci, Kruézi, Ljájkovci, Ljóri, Néljinci, Mádžuni (Džirpanovci), Murátovci, Pájkovci, Paráskovci, Pírovci, Poštárovci, Ramadánovci, Tatárovci, Túdžar, Sóftinci, Strúljovci, Šálja, Šók, Šóla, Vuránovci.*

G o r n j í K r s t e c

Aljicitév rit, Bélača, Béljica, Bévrídec, Bíljčišta, Bórojec, Brés, Búka, Bunárčiča, Crńjevci, Crvena jábuka, Čádari, Čírín dof, Čúlja, Dǽbice, Dívjač, Fíljizi, Hajdétovo, Hasanóv rit, Javóriče, Jásike, Jéftinci, Jóhe Čaúšove, Kalúđerci, Kaméništa, Karadžino rékiče, Kaurške gróbišta, Ko-

biljiná voda, Kočáravenj, Koljibišta, Kóljišta, Komácevec, Korítica, Kóritnik, Kótari, Kotoláčkiće, Kóvnik, Krívača, Krúšica, Krúška, Kúrdžila, Ləguje, Lózje, Ljivádica, Malí Krstec, Miljašinóf kamen, Mláke, Móčavnik, Mórava, Mukulu njívišta, Muratove kórita, Niní dof, Ógoljen, Ógrade, Pádina, Pantéljevec, Petrófčiča, Píšljaci, Plázništa, Pódgumno, Podrépice, Pretrópolje, Prísuje, Rasádnici, Rákita, Rátisko, Rávenj, Redžóf kamen, Répica, Rúdina, Sóljišta, Stúdenec, Subašine pádine, Téferič, Visók zavor, Vójkovci, Vránovlak, Zásela, Zátkamenj, Zrežnó brdo, Zukove kórita.

Mahale i rodovi : *Dólovci – Čadéljovci, Smájljovci, Miljašínovci; Žíljinci – Mángovci, Dúrovci.*

D o v n j í K r s t e c

Adémova, Bórče, Břdo, Brús, Crtávnica, Čučkalíjada, Dóf, Gljivníčica, Globóv dof, Goljeme ljívađe, Gornjí dof, Grádec, Gúšajca, Hasanóv rit, Hazaričino češmiče, Isóv glas, Izgorénica, Jás, Jásiče, Jóha, Kámenj, Kletóvnica, Kočáravenj, Kóšare, Kostín glas, Krúška, Lázina, Ləke, Lózje, Ljebibine kórita, Ljéništa, Ljəštín dof, Ljúskajca, Mečkiná dupka, Miljišov kamenj, Miljkové strane, Mláke, Munove kórita, Muratová mlaka, Njíva Hatímova, Óboti, Ógrada, Plájniče, Pódstena, Prípuzenj, Prísuje, Prósišta, Rámojca, Rátisko, Redžóf kamenj, Rít, Rúpje, Salijín grop, Strejná voda, Šataróv dof, Široké njive, Sóljišta, Topíljišta, Trebénice, Tríngalo, Upáljenik, Váljajca, Visók kamenj, Vódačec, Zad Mijáčove, Zádef, Zadefská rupa, Zádrida, Zófdoljec, Zukove kórita.

Mahale: *Mijáčove, Gur má^halo, Bučaljénove.*

K r u š e v o

Aljabakóf kamen, ^hAsóf potok, Atidín dof, Avina l'ívada, Bačíljišća, Báj-rak, Bajroská mlaka, Balevó gumno, Bára, Bárbula, Belá zemna, Beló brašno, Beló stane, Bórić, Břdo, Brégoi, Bukíčića, Boriné rupe, Cevká češma, Crešnín dof, Cřkov, Čárdaci, Čúkar, Cépl'es, Dejkiné kámene, Dvá kamna, Dvé buke, Dovna l'ívada, Dovná češma, Dovná šuma, Durosko l'énišće, Đandarske vřtišća, Đeljóv dof, Đinóf potok, Eštrefoske gróbišća, Gábrojca, Gazáljišće, Gládnica, Gorná češma, Gorna l'ívada, Ízvori, Jábuče, Jasičića, Jásika, Jaskí dof, Jávor, Javóriče, Jéla, Jézero, Kaljčeve l'ívađe, Káljina, Kaménica, Karpuškina rúdina, Kóbec, Koljénica, Kozarsko l'égalo, Kózmína, Kráj'n'e, Krínčišća, Krstóv dof, Krstovó polje, Kútica, Laórnice, L'ékojta, L'éčišće, L'énišće, Lək, L'iví raven,

L'ivádica, Ljúboška, Méždeec, Mláke, Mlákiče, Mískova, Mráence, Mučínova, Mutajčinó sl'ivče, Múrga, Nádjela, Nurova l'ivada, Ođín kamen, Ógrade, Ókletec, Omerovo česmiče, Pirové nive, Pótkruša, Pótploča, Própas, Prekó reka, Pódjas, Pódof, Poprádišća, Pozljipóčica, Radóf kamen, Rákita, Rít, Samarđín dof, Sinukové mlake, Strátorje, Stfge, Studénevce, Suó dere, Su'í dof, Svíbe, Svibín dof, Stráne, Stánica, Svráka, Šarul'e, Šerupa, Šikovo kórito, Tábija, Trantórišća, Trínčaljka, Túmba, Úboza, Ubozín kamen, Ugljěšofci, Úkrsta, Utóv kamen, Vákaf, Vel'í kamen, Visók zavor, Vlák, Vrtěšćica, Zoriná dupka.

Mahale: Dóf, Dovno máalo, Džájkovci, Gorno máalo, Kajrákovci, Orešečko máalo, Rogáčinci, Stredno máalo, Ugljěšovci.

Rodovi: Abidínovci, Áginski, Aljabákovci, Bérovci, Búrinici, Čáljani (Brenoli), Dúrovci, Dútevcí, Džájkovci, Džéljkovci, Džéljo, Gajtanárovci, Kajrákovci, Kéndovci, Ljúpanke, Prcánovci, Rogáčinci, Saljiovci, Sópi, Tópoljci (Ramadani), Tórovci (Šárovci), Žagúljinci.

K u k a l j a n e

Aljiljová rupa, Aslanové viroj, Azizová češma, Báre, Bećirová rupa, Běčojce, Belá zemnja, Bel'é vode, Brátol'ec, Brázda, Břdinja, Bréza, Brežné njive, Brodske l'ivade, Brúsec, Búčica, Crěšnje, Cřkva, Čáčuk, Čórdof, Čúka, Daljínójec, Dédojca, Dikóv lək, Dikánečko, Dófoj, Drmánkovo, Družín potok, Fudínica, Gárje, Glávina, Gljívnik, Gnjílišća, Grádeš, Gróbišća, Gujedářište, Izgorén dəp, Istí kamenj, Jázgije, Jélice, Karadžiná reka, Kiséljevec, Klénoj, Kokoškín rit, Korítišća, Košárišća, Kóvnik, Krlevé rupe, Krúša, Kuáčnica, Kukáljanik, Ljénjište, Ləsce, Lučinó brdo, Marín dof, Mečko jádenje, Mrgóf kamenj, Məgíllice, Nikólovo, Mláke, Mlajnestín kamenj, Ógrade, Orlóf kamenj, Ósuje, Óvnišća, Plájna, Pótšuma, Pódljeske, Prémisko, Prekó dof, Rajminá češma, Rávenj, Rávnjište, Rúgevo, Rupičića, əS, Séljišća, Snós, Sřt Dikánečki, Staró mlače, Stár zadef, Strána, Střge, Surová l'eska, Šabanová mlaka, Širók put, Tanúševce, Testřišća, Třčkovci, Trń, Túpan, Úši, Víljan, Vraničkó polje, Vřbice, Vřteške, Vřšec, Vúčjamo, Zádčuka, Zadgróbišća, Zádvršec, Zídina.

Mahale: Ábdovci, Bežánovci, Démkovci, Dúrovci, Kučúkovci.

Rodovi: Ábdovci, Ajradínovci, Alítovci, Alizótovci, Bájrovci, Bećérovci, Bójzovci, Cúlkinci, Džaférovci, Kučúkovci, Démkovci, Ejúpovci, Esátov-

ci, ^hAsánovci, Đúrovci, Jamínovci, Kəmbérovci, Miálovci, Rógevcí, Túčkinci, Úkovci, Zuljifikárovci, Zurápovci.

L e š t a n e

Ávlija, Béf kamen, Belá zemna, Biljićevé njive, Bórčiča, Bréza, Břnica, Búćkojca, Búka, Cřn kof, Crvénika, Čúka, Čúrul'ec, Čuljestí kamen, Čupáljica, Dautová mlaka, Dləvge, Dikánečko, Dvá kamn'a, Dəp, Dovnji đérgolok, Džámija, Đérgolok, Đuljín potok, Gár, Goljema lјívada, Goljemo rávn'ište, Gorn'i đérgolok, Gřko'ec, Gřlo, Gúmin'a, Jámka, Jávor, Jézero, Jóšice, Kočá mlaka, Kúkaljsko, Kurtišové rupe, L'éska, Ləka, Lókačka, Lókof, Lješki kamen, L'ívade, Malovo rávn'ište, Plóča, Pótdəbje, Prekópotok, Prekóreka, Pótkarpe, Pódl'eska, Pótsibe, Pótselo, Ravn'išti-na, Rázdoljje, Rúdina, Rúpa, Sénike, Sláp, Stúdenec, Svřčina, Šípok, Šípoková strana, Túpan Sáitov, Više šuma, Vóšljak, Vodénica, Zátčuka, Zdravečkí kamen', Zadbřnica, Zádgar, Zádlokof, Zádđoje.

Mahale i rodovi: *Andúrovci, Bárdovci, Kantúrovci, Kásovci, Ódovci, Sinánovci.*

L j u b o š t a

Ajradinovo čéšmiče, Baljiziná mlaka, Biljová lјipa, Bísage, Brégoj, Bréza, Cřkov, Čakov rit, Čúke, Čúnga, Čúrulec, Deli stúdenec, Dikón lək, Dóf, Dəb, Doganiština, Grádine, Golubóf kamen, Gózdoci, Grášišta, Gúmenja, Jábuče, Jásen', Kalánovci, Kl'ėnoj, Kiséljevci, Korítišta, Kótlodzi, Krúšica, Kuáčice, Ljéska, Ləka, Mamutove kámen'e, Mitrova l'ívada, Mláke, Óvništa, Ógrada, Pážeć, Pl'ėvnice, Plúžine, Pólje, Pútišta, Ramánovo, Ravén put, Ravníština, Rídoi, Románice, Rúpa, Saduljino kájnače, Sənčevé mlake, Sóljišta, Sóp, Stramočkí dof, Stráne, Sřđovce, Sřt, Terzíkica, Trěšnice, Túpanče, Úši, Veše kuća, Vodeníčišta, Vóšljak, Vřnićec, Vřt, Zagúmnice, Zaječkí dof, Zdóljanec, Zmiín kamen', Žégojce.

Mahale i rodovi: *Bájrovci, Dríndovci, Jadrášovci, Kájčovci, Pokáčovci.*

M l i k e

Al'ebašínica, Asove rúdine, Bačílišta, Bájrojce, Báltope, Bećirice, Belí bregoj, Bórče, Bućine lјívade, Búka, Cárina, Cřkvište, Crní vr, Čéstak, Čúkari, Čúlja, Deničino máalo, Dəbové rupe, Dəpče, Dləgá mlaka, Gagove l'ívade, Gádže'ec, Gládnica, Gorčínice, Elmánica, Igrál'ište, Imeróf mos, Ječėnište, Jezérište, Jóe, Kaménica, Katišóf potok, Kól'eneš, Ko-

l'ibišta, Kopánice, Kotárišta, Kírdževo, Kírs, Kul'ín rit, Láz, L'éčište, L'é-njište L'ígaci, L'ívade, Ljúbana, Mángrica, Marín dof, Mláka, Níšan, Óblo, Ókravno, Pésoci, Plóča, Pódbašče, Préseka, Rásadi, Rít, Rúdine, Sa-ljevė joe, Skendérovo, Stájkojce, Strátorje, Strejní vr, Strge, Stúdenec, Še^hová češma, Váganče, Višézadef, Vírtača, Vukóf kamen, Údroec, Upá-ljeno, Úsojca, Zabósovo, Zádef, Zákoke, Zmíjarnik.

Mahale i rodovi: Al'ítovci, Dovno má^halo, Kásovci, Ódžinci.

O r č u š a

Anín kamen, Ajradinóf kamen, Árberi, Belá voda, Břce, Brežén kamen, Budóv rit, Cřn kamen, Cřvljivec, Čájkojca, Čéstak, Čísti, Čiste kámene, Čúča, Čul'estí kamen, Dəpče Bájrovo, Dúpnica, Gnjílišta, Gúmesce, Đa-ková rupa, Đurđojca, Đurđe l'ívada, Írajec, Ístup, Ja^hová češma, Krás-tajec, Kírs, Lapótoka, Lás, Ləgovo, Lək Čámiljof, Ləke, L'ekotá voda, L'ívade, L'ívajca, Lóžište, Mafčén kamen, Ma^hmutová češma, Malá l'e-ska, Maráčalas, Mékači, Múrgan, Nedéšnica, Obá kamna, Obé reke, Ógrađe, Orljéf kamen, Pádina, Pládništa, Plavská reka, Plóš, Pótčešma, Pótkamen, Pótselo, Prének, Prísovo, Radúnica, Ravné njive, Rúpje, Samá buka, Sénokofce, Siljínčište, Stará češma, Starí senik, Strána, Stúdenec, Túpanci, Urišina kólepka, Vésnica, Víljan, Vinčflak, Vinógrajce, Vírje, Više l'ívade, Vuín kamen, Zádef.

Mahale i rodovi: Džamisko má^halo, Kásovci, Orúčovci, Pétkovci, Selja-níkovci, Stánkovci, Suljejmánovci, Šabánovci, Todórovci, Više kuće.

R a d e š a

^hAđijiná češma, ^hAnifina kúćica, ^hAsanova l'ívada, ^hAšimova l'ívada, Ba-biná peš, Bačkoska l'ívada, Batijaroske l'ívade, Béf kamen, Belo kúćište, Beljé vode, Bektešóf čardak, Bogdánica, Bojčín kamen', Bosín kamen', Bórojec, Batétinec, Brázda, Brdové rupe, Crvénuša, Cucuménike, Čorové n'ive, Čúrul'ec, Čul'estí kamen', Čěšma, Čífčiče, Čúka, Čukárica, Debelá jo^ha, Dére, Dofčín dof, Dól'ec, Dovná brazda, Dovno lógue, Drškí ka-men', Drugónože, Dupén kamen', Gár, Glávata, 'Ržán dof, Gorn'á brazda, Gorn'e gróbišta, Gorn'í kaf, Grášišta, Grlo, Grnčaréf kamen', Đel'itoske l'ívade, Đel'óv grm, Đínder, Đuljnazino báčilo, Ibišóf kamen, Iljačjá vo-da, Imetová češma, Ízvor, Jábuče, Jámčica, Jámka, Jásen, Jézero, Káf, Kamén'išta, Kárpe, Kl'ěč, Kólansko, Kírs, Kírskamen, Kəšla, Krúša, Kúla, L'éra, Ləžene, Lək, Lóguje, Lókuf, L'énište, L'ivádica, L'ivadžarskí put, Ljuboškó gumno, Mazlamove kótari, Mariná mlaka, Mečkinó dere, Me-

čkiná voda, Měf, Memičovce, Měškovce, Miljéf kamen, Miljkoske l'jivade, Mláčišta, Mláka, Mórač, Nizamská češma, Obé reke, Ógrađe, Or-l'éf kamen, Óstrilo, Párčiča, Penkovo n'ívište, Péšter, Péterce, Pírnic, Plázišta, Plóče, Prekópotok, Pódmeť, Podrávn'ište, Počívaljec, Prel'ežá-l'ište, Prípirok, Prísuje, Popéf kamen, Pútišta, Rajčina kóšara, Rákita, Ráven, Rávn'ište, Ravna l'ívada, Redžeposke l'ívade, əRžán dof, Rúpe, Sfos, Sibe, Slap, Sol'išta, Sprati trl'išta, Strednica, Strpčevo gumno, Stan-ko stúdenec, Stén'e, Strána, Stérge, Střkamen', Střmof, Studénčišta, Suďe-vlak, Šilojca, Šiljégarnik, Temna čáršija, Tópl'ec, Topíl'išta, Tréšnica, Tr-ljišta, Túmba, Túpan, Turskí put, Valóšica, Véljiver, Vídralje, Víše lógue, Víše šuma, Vološičkí kamen', Vřbíče, Vuková dupka, Zágrajce.

Mahale i rodovi: *Asánovci, Dovno má^halo, Gorno má^halo, Đuráškovci, L'ivadice, Mílkovci, Péterce, Pótok, Tómevci.*

Restelica

Ábdaf, Al'ijiná češma, Al'imóv javor, Arabadžinica, Askerskó dere, Atí-nica, Baćíl'išća, Baćovo céšmiće, Bájrak, Bárbula, Bazdiná rupa, Begzín grop, Bel'e kámeni, Bígor, Bigoróf kamen, Bóbišća, Bórče, Bórcića, Bré-žjač, Bupaljiná rupa, Búkuljen, Búštrica, Cřn kamen, Crvén kamen, Čá-dari, Čárkoi, Čátma, Čópur, Čúka, Čúlja, Čal'skí put, Čupévdžija, Čucúl' kamen, Damkárnica, Dautóf kamen, Davénica, Dejkiné kámeni, Demíri-ca, Dóf, Dovga l'ívada, Dovní mos, Dva stúdenca, Dve móšćića, Džerávi-šća, Džónoec, Fúrna, Gášćen, Gímitaš, Giní voda, Gol'ém izvor, Gol'ém argač, Gol'ičiské mlake, Gorní mos, Grámada, Gróot, Gróp, Gujédarnik, Gurél' češma, Gúrel', Guturičkí rit, Gúšiće, Ibíšovo, Ibová rupa, Ípka, Ja-sikóina, Jakupóv vir, Jaová češma, Jávori, Javoričića, Jédriač, Jél'iče, Jé-l'ino, Jézerče, Júruka, Jurúkovo, Juručke gróbišća, Kadínica, Kadín ka-men, Kajdín kamen, Kaljoskí vir, Kaljoska vodénica, Kapá češma, Kárpa, Kara Mústafa, Kl'éčoi, Kokorín kamen, Kráina, Koljóf kamen, Kóšarće, Košárišća, Kóšće, Kotárišća, Krástaec, Krčesko kájnače, Křstila, Křs, Krúšće, Krtovo kájnače, Krušeečká rupa, Kuačová rupa, Kukudénica, Kúla, Kurtóica, Laisóv dof, Lastoečkí kamen, Lókuf, L'éšoi, Ləka, L'evá raven, L'isičiná dupka, Máčkoec, Majkín kamen, Mávra, Mečkiná dupka, Məzdača, Məstánovo, Mil'ijáf potok, Mítriya, Mláčišća, Mladiné mlake, Mlečná rupa, Mrámor, Musín izvor, Muslínica, Obá dola, Odžiné mlake, Ófćinec, Ókl'etec, Orlóf kamen, Ostér kamen, Palá rupa, Páljoina, Peći-nóf kamen, Plátišća, Plóča, Pobodená ploča, Popová mlaka, Préduzel', Preskákalo, Préslop, Pripórišća, Prísuje, Pótselo, Rádika, Rákiče, Rávní-šća, Rázdovje, Rédža, Rópu, Róša, Rúpje, Samá jela, Sédlo, Seidina l'í-

vada, Severové rupe, Síbike, Sírnica, Skála, Skál'iče, Starčéf kamen, Sófiče, Sóput, Strétselo, Strána, Strédnica, Stredná Vrača, Stóžje, Suljovo čéšmiče, Suó dere, Šabanová češma, Šápka, Šérupa, Štíroica, Šutrakovó gumno, Terziín kamen, Tijá voda, Tímka, Túl'be, Túnelji, Tupán kamen, Uskiná češma, Utóf kamen, Úši, Visók zavor, Vodenčká rit, Vráca, Vragovo vodéniče, Zátkamen, Zídina.

***Mahale:** Atinica, Bigor, Čulje, Ese máalo, Gorní mos, Gúrelj, Kóšarče, Kurtóica, Pótselo, Pripórišće, Ravnišće, Strétselo, Visók zavor.*

***Rodovi:** Arápčevci, Bájmak, Bájraktar, Bájro, Bálje, Bátal, Bázda, Bigórovci (Aga), Bóza, Cúpela (Bajrami), Čáuš, Čóko, Čólda, Čúftinci, Čúka, Déniz, Dóda (Dúlmen), Đeljo, Đíndo, Đúzel, Ése, Éfe, Gólica, Górdé, Gúrguška, Hádžisin, Íbiško, Káčka, Káljo, Káradan, Karálija, Karáhasan, Kókora, Kúka, Kúši, Lévíca, Líko, Máčor, Míkina, Mékača, Músalar, Múška, Mútaš, Némče(vci), Núka, Oméri, Párko, Páša, Pélivan, Póreka, Rápka, Réka, Rúšćevci (Hodža), Séferovci, Sevérovci, Sepréni, Súltinci, Šáto, Šéh, Šíko, Šúke, Šúplja, Šúše, Šútrak, Túče, Túša, Žúljka.*

V r a n i š t a

Abduljino čéšmiče, Ajšina rúdina, Aljijín glas, Arbášica, Béf put, Belá voda, Bórčiča, Borskí zadef, Bréza, Budíjanci, Búkojna, Brézojca, Budév rit, Búdalen, Buljíčica, Ciganskí potok, Cíkvíšta, Crn'el'evskí zadef, Cínilo, Crvénike, Čéstak, Čísti, Čolóv dæp, Čópur, Debémlake, Dæbje, Dorna rúdina, Dovn'á šuma, Drážojsce, Dukárnice, Gagové rupe, Gárje, Glávina, Gljívnike, Gorna rúdina, Gorn'í mos, Gorn'í kamen, Gorn'á šuma, Grášišta, Grašná l'eska, Grnčárica, Gúmena, Džamiská n'íva, Đúrđojca, Đurišino čéšmiče, Ibrová češma, Imeróv mos, Jázišta, Jóe Zejnépine, Kátúništa, Kaurse gróbišta, Kika, Kórmineš, Kótari, Krčkájsca, Kréšnica, Krívača, Krljeva prísojca, Krljevé rupe, Kúljišta, Læke, Ljekatá voda, Ljév kamen, L'énište, Lički potok, Marín dof, Malógo¹ec Masláro¹ec, Markova krívina, Mečkiná dupka, Médunice, Mlajnestín kamen, Nova pótoka, Obé reke, Orgoškiná crešna, Páraspor, Pesókišta, Prekópotok, Prísovo, Prósišta, Prémen'e, Pólje, Rajminá češma, Rajkin kládinec, Ravén kamen, Rávn'ište, Réka, °Ržišta, Ribánište, Rít, Rúdina Tútarska, Sám dæp, Sédlo, Smrékjona, Sótke, Starí lazi, Sténica, Stara stúdenec, Stará češma, Strána Abázova, Strédulak, Suljove gróbišta, Šaová češma, Šíroké nive, Šútro¹ec, Tačevo, Terzín mos, Tóplec, Tórcce, Totóšica, Trébeš, Túpanec, Tutarská češma, Údrojec, Ujnóf kamen, Vákof, Víljan,

Vláška, Vlašší potok, Víšeník, Vodénice, Vragove vodénice, Vrtókulje, Vřšek, Vúčjama, Zádef, Zánoga, Zavřtiřta, Zuberóv vir, Źábarník, Źořftá voda.

Mahale i rodovi: *Ajšina rúdina, Cekovci, Čólovci, Dovn'o má^halo, Gágo-
vci, Gorn'o má^halo, Gúmena, Javačičovci, Křljevci, Mángovci, Ógrada,
Pacanovci, Poljákovci, Stará čeřma, Tútarci.*

Z l i p o t o k

Alimanova vodénica, Andairová mlaka, Árgač, Bačíliřta, Baćóf dof, Be-
le pótoke, Bígor, Bitilójeci, Bórić, Borřlojca, Búnarće, Carevá čeřma,
Ciganská čeřma, Cřnače, Cřní v^or, Čákojca, Čárdaci, Čátma, Čópurka,
Čúka, Dlán, Dløvga l'ívada, Dobri stúdenec, Dóljesce, Dúpčina, Gábroj-
ca, Giní voda, Gníl'iřta, Golubečší kamen, Gorná reka, Gřlo, Gúra, Há-
sal, Ígřiřta, Ízvor, Jarřl'ice, Kaljeve báčila, Karikino l'ivádiče, Kl'ėtiřta,
Košarský dof, Koprovó brdo, Kóselj, Kurtovo čeřmiče, Laniné mlake,
Ljagevó mesto, L'éska, L'ěřoji, Løkje, Lěřší put, L'isičřn kamen, Ljútkoj-
ca, Magarečší dof, Markovó halje, Mávra, Méfoi, Mórava, Mrámor,
Óbedník, Ófčinec, Ógrađe, Orlóf kamen, Ostrí v^or, Ósuje, Peljivor, Pé-
řterka, Péterce, Píroi, Pitomé rupe, Počiváljiřte, Podbášinci, Pódbuka,
Poljčice, Pópojca, Préslop, Pripek, Própas, Račevó brce, Radóv dof,
Rákita, Ramné karpe, Rečková čeřma, Rustánica, Róřa, Rudníče, Samó-
vila, Séir, Sědiřta, Sófiče, Stančevé mlake, Strána, Strátorje, Šabanová
strga, Šipóf potok, Štitaróv dof, Šútman, Tópilo, Túarník, Túmba, Vá-
rořka, Visoke zavori, Voske vodénica, Vřánoec, Vұлjaník, Vurváljiřte,
Zádborić, Zadóbedník, Zagúmena, Zbóriřte, Zlovórđiřte.

Mahale i rodovi: *Bagáljevci, Bářinci, Béglar, Durákovci, Jarřljice, Kó-
čičiřta, Kókljevci, Kóřkinci, Křčovci, Kuáčevci, Kúčlar, Mřčovci, Peliváno-
vci, Poljčice, Šukérinci, Šútinci, Šútman.*

A L B A N I J A

B o r j e

Adiljóf mos, Aljóf kamen, Árgač, Báčilo Tefíkovo, Bačevó selo, Bačí-
liřta, Bajkóv rid, Bájrojca, Basórnica, Belá voda, Belá zemna, Belóf ka-
men, Berova vodénica, Bíjanec, Bílo, Břce, Bíjača, Bobořká l'eska, Bó-
rić, Břěstoj Banúřoske, Břěstoj Drángoske, Búblan, Budínojec, Búnake,
Búniřta, Cér, Ciganskó gumno, Cřěřnica, Cřěřniče, Cřní vrh, Čapčevó se-
lo, Čátma, Čekičóf kamen, Čekorinska l'ívada, Čěřtak, Čkrapjina órnica,

Čópur, Čukál'ište, Čúkiče, Čúl'čejca, Damatovo rúdinče, Dəbec, Dejkén grop, Dišoské ləke, Dóbrajca, Dóf Jášetov, Dóf Nikéteski, Dóf Džáferov, Dovna Vlahínica, Dóvče, Drénič, Dróbak, Feratovo čėšmiče, Gáber, Gágojec, Gláva od l'ívade, Goljém kamen, Gorna Vlahínica, Gorná šuma, Govoruša, Greben, Gumno Zejnosko, Gumništa, Gujedarská mlaka, Guri máhalo, Gúšafce, Gróbišta, Đurđév lak, Hadžijín mos, Haniná čėšma, Hísirišta, Hul'ičevo báčilo, Húsno, Ibričino čėšmiče, Igrál'ešnik, Ílojca, Ivanoská niva, Izetičiné l'eske, Jásen, Jázmine, Jél'ešje, Júlica, Jóhe Imérove, Jóhe Láčkinske, Jóhe Nézirove, Kajdarof stúdenec, Kálabak, Káldrma, Kál'čejca, Kal'oská niva, Kámen Díšoski, Kápano, Karadžina lívada, Káršia, Kasóv vir, Kaurské trne, Kaurské gróbišta, Kíša, Krčín rid, Krčkúlica, Křs, Krívina, Kəšla, Kəštice, Kljén, Kljoková čėšma, Kljútačec, Kóljčejca, Kopení grop, Kórica, Koríšici, Krivá niva, Krúšiče, Kukéf kamen, Lázec, Lázine, L'ėnište, L'evičárice, Limský rit, L'ípa, L'isichiná dupka, Ljísina, Ljupanovo jábuče, Ljupčéf kamen, Ləke Selímoske, Lókvo, Mádem, Malá jela, Malí vrh, Malové mlake, Markóv lək, Mečkiná čėšma, Mršinó pol'e, Miálčejca, Mláčje, Mláčice, Mrtvo šúmiče, Musová mlaka, Nikeló brdo, Nikétevci, Ógrađe, Ogradíčića, Órašje, Orlóf kamen, Órniče, Pádina, Páljojna, Pazárljija, Pajkova l'ívada, Pétkojca, Plačení kamen, Pládništa, Pl'ėš, Pl'ėvniče, Pl'evníčića, Pl'ítišta, Plóča, Piljine l'ívade, Pikova l'ívada, Píšec, Počivalec, Popóf kamen, Popovó selo, Pótkrs, Pótkəšla, Prėhod, Preskákalo, Prísje, Ramóv vir, Ramušuska l'ívada, Ráven, Ravénica, Ríd Bórski, Ríbar, Rítče Žálosno, Rúpe, Rusínica, Sabrovo čėšmiče, Samó drvo, Sečén kamen, Seljamova vodénica, Sél'išta, Senákofce, Sítinak, Skeva l'ívada, Sl'íva, Smrékarka, Stari kótari, Stavrovo kól'ipče, Střge, Strečkiná čėšma, Strední mos, Stúdenec, Suhí dof, Šáp, Šárkojca, Šošóf raven, Šul'ina l'ívada, Šutá joha, Terdziín kamen, Tesno benėbređe, Tópilo, Topíllica, Trėbeš, Trí jabuke, Trmkín grop, Túpan, Turské trske, Úl'anik, Ul'ančíšta, Úl'anec, Urivál'ište, Váljajca, Vejseljovó gumno, Veljkóf kamen, Vlahínica, Vípica, Vír Kásof, Vírec, Vírje, Visók zavor, Vrbíčića, Vrtólača, Zátkamen, Zejnoské nive, Zel'én kamen, Zevzení kamen, Zúčef, Židlojec.

Mahale i rodovi: *Abidínovci, Bahtijárovci, Báljinci, Bájrovci, Búmovci, Bungúrovci, Cékovci, Čabrákovci, Čáčkinci, Čėkičovci, Čėkórinoci, Činárovci, Čkeprínovci, Čkórovci, Čolákovci, Čoráповci, Čúčinci, Čúpinci, Daláčinci, Damátovci, Dápkovci, Debrúsovci, Démovci, Díšovci, Dóklevcí, Dupėšovci, Drángovci, Džákljevci, Džirítljinci, Gíđevci, Góđžovci, Huljíčevci, Húrinoci, Jáljevci, Káljevci, Kapánovci, Kárevci, Karišínovci, Kírevci, Krpáčovci, Koríšinci, Kuljíčevci, Kumkúmovci, Kúškovci, Ljá-*

kovci, Ljájkovci, Ljupánkovci, Mujkánovci, Nikétevcí, Páljinci, Škórovci, Šošinci, Šúndinci, Táljevci, Túčevci, Zičírovci, Žuljumovci.

C r n j e l j e v o

Báfcelog, Bolóstenje, Crnjí potok, Crvénice, Cuckóravenj, Čkrípica, Dløgárnica, Dóbrojca, Dóljenje, Dóvnji rit, Dvé kruše, Džuncóraven, Gáber, Gábrike, Gól'em laz, Káršija, Košaričišta, Kfljočke, Kukéf kamen, Lázišta, L'éništa, Ləsce, Mal'esténica Məškojce, Mlácje, Mláčište, Mós crnjéljeski, Mulevá njiva, Níjača, Ógrađe, Pláinice, Pód izvor, Pródnice, Rádlojce, Rávnjišta, Sóljišta, Stránje, Strenjí kamen, Šáp, Teljetová njiva, Tíškojca, Trbenó selo, Ugárišta, Vláni sad, Višnjárica, Viváljište, Vrtén kamen, Zabrcénice, Zádef, Zástenje.

Mahale i rodovi: *^hAjdárovcí, Dóvnji máhalo, Gornji máhalo, Isljámovci, Memišovci, Nijača, Ódovci.*

K o š a r i š t a

Dérmula, Drénčica, Gróbišta, Gúmenja, Gúmenjci, Kəpíništa, Krúška, Lək, Livádice, Lívade, Lójišta, Ljúpčovci, Máčišta, Mángova, Məgíllice, Miđu 'bá dola, Miđu dérinja, Pério, Plása, Podgúmena, Pópčovca, Pótorca, Prpljáišta, Rávenj, Rúpa, Sád, Stárčovec, Súji dof, Šípkojca, Tárace, Trvéšica, Veládrma, Više óraje, Vrtec, Vrtišta, Zásofca, Zavórišta.

Mahale i rodovi: *Abdíljovci, Asánovci, Féjza, Murátovci, Mustáfovci.*

O r ě i k l e

Bórica, Bótas, Čár, Grab zabeli, Đéčik, Kárma, Kíša, Lámza, Ləka, Ljivada, Ləkov, Lózje, Ljuđi Beles, Ljušnik, Maj voves, Más krei, Ná reka, Nən aras, Sakam Bibes, Vau Dámes, Više gróbišta, Vnešt.

Mahale i rodovi: *Gaši, Hodža, Krasnići, Muja, Sulja.*

O r g o s t a

Ánčiče, Árberi, Béf kamen, Béljice, Bratečki kamen, Brcé, Bučinó selo, Bukáraven, Búnari, Bráišta, Branétice, Bródec, Ciganské grobišta, Cfnáča, Crnjell'iste, Crvenke, Crvén kamen, Culjénica, Čálije, Čifte dérina, Čúka, Čuljestí kamen, Danovó mesto, Dəbojna, Dimbje, Drašófora, Drenóf kamen, Gáber Bájšov, Gál'ina, Gigova livada, Gmúča, Gol'emá l'eska, Govóruša, Grbavčín breg, Gfmke, Gróp Ísov, Gróp Názifov, Gúješta,

Gúmena, Ďeďojca, Jás, Jávori, Jóndže, Júlica, Kaménice, Kauske gróbišta, Kljéšte, Kljišavo ógrađe, Kótari, Kraváraven, Lastóstine, Léništa, Lək hodžin, Ləke, Ləkiče, L'ipógnjište, L'ipe, L'isnik Mústafin, L'ívađe, Lótiče, Lózje, Ljúpcovec, Magareve rúdice, Maletín krs, Markóv lək, Mečkiná češma, Méđe, Mičeva órnica, Mláka, Mláka Ísova, Mitrovó selo, Mitrov stúdenec, Mós órgoški, Mršinó pol'e, Ógrada, Orníčića, Ósoja, Pádina, Pétriče, Plájnica, Plóča, Podógrađe, Póddene, Pódgumno, Pódlipe, Popó ora, Póžar, Prpljáđišta, Pródnice, Ránik, Rávnjište, Ríbarice, Rópuh, Rúl'ek, Rúšfojca, Samó dəpče, Senókofce, Sláp, Slapčá raven, Sól'išta, Spásojca, Stránčice, Strána, Stúdenec, Sújever, Šaljétinec, Šípok, Tešilojca, Tetná raven, Titánojca, Tópilo, Vidól'ice, Više gúešta, Više mosta, Zádef, Zídišta, Zmijarnik, Žəfta trava.

Mahale i rodovi: Čejvánovci, Kaljimášići, Osmánčiči, Pelivánovci, Ríbare, Sel'ímoći.

O r e š e k

Ajšiné sl'ive, Aliná l'eska, Arifová češma, Bajógrada, Bajraktarova l'ívada, Barílišta, Bedriná češma, Brankóv rit, Dejkin grop, Dervíšiče, Gređinica, Gujédarnik, Gúmnjišta, Gušteróv dəp, Hajdarová njiva, Husenjo-va l'ívada, Jáma, Kájnak, Kəمبرóv lək, Kónjak Hébiljof, Kócor, Kóvnik, Kóstrvo, Krívine, Láprdova l'ívada, Lázinje, L'ívađe, L'ívádica, L'ívada Haljítova, L'ékova, L'ísina, Ljúšajca, Mečkiná voda, Međúdoloj, Músađe, Ofčí kamenj, Páljojna, Paljinske l'ívade, Pátocec, Petrólazec Peščánica, Planjínica, Prísuje, Prešénica, Rákike, Rapúšnica, Ravna l'ívada, Réka, Rúišta, Rudénica, Samá joha, Skrívnica, Stréduľak, Sul'énica, Šípuche, Tešilak, Tópifce, Vlák, Vírje, Vó drén, Vfljak, Zádrida, Zečkvórnica.

Mahale i rodovi: Abdílovci, Bábinci, Bislímovci, Čuránovci, Dúrovci, Mahmútovci, Memišovci, Nuridínovci, Sejránovci.

P a k i š a

Bóbica, Boróšovec, Boždáravenj, Brátkojca, Bréstoľ, Břdo, Čějren, Dəbje, Drbúloec, Golá voda, Grášišta, Gřde dof, Gřlo, Ďúbrišta, Ístok, Koríčića, Kótari, Křs, Krúšica, Láz, Marina, Mazénj kamenj, Mučeva órnica, Pádina, Pážeć, Pljéševce, Pódzida, Pódrdo, Podbřdišta, Podgúmenja, Potéljevce, Prekódola, Prekó Istok, Přšljika, Rávenj, Ržišta, Rúdina magárečka, Saduljín kamenj, Súj dof, Tešica, Trdóšovec, Virovci, Zácrkov, Zádef.

Mahale i rodovi: Bajraktárovcí, Fúčkovci, Hódžinci, Lúkovci, Mečkárovcí, Púrovci, Vláčovci.

Š i š t e e c

Abazoské njive, Aláčuga, Aljova kóljiba, Aljovo šúmiče, Aljíšice, Árgač, Bal'evó gumno, Bára, Bektéšica, Bel'é kamenje, Bel'ková sljiva, Bogdíčiča, Bór Žífkoski, Drtná kl'eč, Čaušóf kamenj, Črven breg, Čirinó đubre, Čópurka, Čúječec, Čúka, Dejkín kamenj, Dofčíná mlaka, Dókat, Dóvnjá čuka, Dvé breze, Glók, Gracká sljiva, Grbánica, Grčkó trlo, Gréša, Gujédarnik, Grópčiča, Dzukíná mlaka, Il'ná reka, Il'ín kamenj, Ístok, Jeníšalak, Kálabak, Kálanjec, Kaménjica, Kasove kámenje, Kasemóv grop, Kapí češma, Kətajca, Kl'ise, Košárišta, Kótef, Kótelec, Kózarnik, Krájkolok, Krajkóloci, Krajnjí rit, Kfčišta, Kúljiče, Kuljičové rupe, Kukačínica, Ladén kamenj, Ljéništa, Ljéšica, Ljivičárica, Ləkajca, Lókva, Lopatica, Ljumskí rit, Majstorski dof, Maljevá rupa, Mečkín dof, Mékiš, Miljánica, Mírčojca, Mórava, Múrga, Musóv dof, Mustavina vodénica, Obárenik, Pajeva ljívada, Paráspuri, Paskí dof, Pazárlija, Perívolji, Pólje, Póljica, Potprísuje, Raspútnica, Rávnjište, Ráven, Ravné mlake, Rehanóv grop, Rógl'ejca, Rúdine, Rúkajca, Salaosko šúmiče, Sédlo, Senókosec, Skopská glava, Sl'ivé njive, Slátina, Skrivnica, Sókofče, Strášenik, Strední rit, Stresná mlaka, Stoín kamenj, Stúdenec, Susénice, Šarénici, Šuljínica, Trmkín grob, Trpézice, Túmba, Úrate, Vévec, Víganj, Vít Bál'ev, Zaljeprísuje, Zaskí put, Zárbica, Zbórsko, Zeljeno rúpiče.

Rodovi i mahale: Báljevci, Báljinci, Bášinci, Béljevci, Bičákovci, Čákin-ci, Dóčovci, Dráginci, Drájčinci, Dúrovci, Hadžúinci, Grišinci, Gínđevci, Devásovci, Kumaničovci, Markóčevci, Mícovci, Múrginci, Kálabak, Káš-tinci, Páljinci, Pašinci, Prcánovci, Sokóljovci, Strúljevci, Túčevci, Žívkovci.

Z a p o d

Bórče Elézovo, Brálišta, Bfdišta, Crná strana, Dłoboká vrba, Dóf Jáhetov, Dú, Dúpka méčkina, Džámija, Džemétovo, Feratova l'ívada, Fíšek, Gólém kamenj, Gólina, Gúmenjci, Izgorénice, Ízvir, Jávor, Jéla, Jézik, Kaménjišta, Kárpa, Kočov kamenj, Koljibišta, Kórita, Kórito Seférovo, Kozéstane, Kfš, Krtulj, Lámbur, Látka Isákova, Láz, Lázje, Lókov, Ljívade, Mláčje, Njive Sinánove, Pétkoec, Plájna, Počiváljište, Pódelje, Podbřídišta, Podógrade, Pódjasenj, Podládnice, Podljívade, Póputa, Potšušljáko-

ske, Pút Hátin, Prpljáišta, Ríd Fázlijin, Rúpa, Rúpe stúdene, Rupe ot éirać, Sóljišta, Srt, Súmorec, Tópala, Trvéšica, Turíčinec, Zádef, Zádrimje Záđuje, Zapljéševci.

Mahale i rodovi: *Álinci, Ferátovci, Férinici, Hájetovci, Krasnićovci, Má-taj, Mángovci, Matišúmovci, Šlaku, Šušljákovci.*

MAKEDONIJA

Jelovjane

Al'itové rupe, Árgači, Avrámica, Bel'é vode, Béžen, Blagé urde, Bul'óf kamen, Crvená karpa, Čéren, Dəbje, Etemóf kamen, Glók, Grádec, Gu-jédarnik, Gul'ém kamen, Đunóravenj, Hodžiné mlake, Imeróf kamen, Jásike, Jovanove pútoi, Judine l'ívade, Kámen, Kárpa, Kárpa Rasim Kf-ljeva, Kázani, Konjskí kamen, Kosoróf kamen, Kotárišta, Krs, Kukú-vajke, Kútl'ica, Lázenje, L'ívade, L'ivádišta, Mal'evé rupe, Mláka, Muni-šóf kamen, Ópkinje, Pójate, Popóf dof, Prekóreka, Prísoj, Raším kamen, Répišnik, Sédlo, Sél'išta, Sel'íčića, Sól'išta, Suhá reka, Šećerkine l'ívade, Tóplec, Tukina vodénica, Újice, Ul'ivérica, Visók bigor, Visoká češma, Vodénčišta, Zádef, Zdravečkí kamen, Žəžnica.

Mahale i rodovi: *Ágadir, Čéljosko máhalo, Kadríinci, Kamatníkovi, Kórčovci, Krljevci, Láčovci, Šećerosko máhalo.*

Urvič

Áđina, Bógorica, Brísrenec, Búke, Búno^lec, Carevo l'ivádiče, Ciganská rupa, Črn kamen, Desová češma, Dəbojna, Dovnje l'ívade, Dovnjá češma, Filíposko, Gábrec, Gol'emá leska, Gol'emá njiva, Gornje l'ívade, Ju-dinská češma, Kalúđeri, Kárpa, Lísto^lec, Lózje, Mal'oská češma, Mamino česmiče, Mláka, Ógrađe, Ograkovo česmiče, Ósoj, Órloec, Prísoj, Rušóf kamen, Síničko, Siničká brazda, Strána, Stfge, Srt, Šalamánica, Štála, Štédin, Túmba, Vákafče, Vójšan, Zádefče, Zendéljovo.

Mahale i rodovi: *Bórbjane, Cárevci, Čúkl'evci, Júdinci, Métovci, Sidímovci, Túševci.*

NARODNE PJESME IZ GORE

(Pjesme iz zbirke Haruna Hasanija)

1

Kurtence, kurto budala,
Kurtence, kurto budala,
kakvo je vreme pristalo,
na prolećoina udara.
Oj more, kurto budala,
soberi prano, neprano,
pa trni doma da dojdeš,
zejnepa da ga rašetaš,
niz tija nive ornice,
na potke da ilezeme,
za Đuren da me iznušaš,
da ga polazim promena
vo zima šo som ga tkala.
Oj more, kurto budala,
i ovja Đuren doma ne dojde,
letuačka mi ga duša izgore.
Zašto za Đuren ne dojde,
derto i da ti iskažem,
ka som se vamo mučila,
decava da ge porastem?
Bez tebe gajlina goleme,
kosmava mi obelela
od kućne i dečke gajlina.

2

Magmut će ide vo Tursko,
bela Vetijo oko šareno,
i ti a će dojdeš so nego,
bela Vetijo oko šareno,
vo Tursko da te onesem,

bela Vetijo oko šareno,
vo pampur da te raštam.
– Magmute, Magmut terzija,
ja ne ti idem, Magmut, vo Tursko,
ne znajem turski da zborim,
more, Magmute, Magmut terzija,
vo pampur će me zaborajš.
– Ja će ti vatim alajka,
bela Vetijo oko šareno,
alajka i terdžumanka,
šo sakaš da ti iskupim.
– Ja ne ti idem vo Tursko,
more Magmute, Magmut terzija,
dur ne oženim Ašima,
more Magmute, Magmut terzija,
dur ne mu idem čitkarka,
more Magmute, Magmut terzija,
dur ne i staim sitarka,
dur ne mu zaučim manesta.
– Vo Tursko će te onesem,
bela Vetijo oko šareno,
vo svila će te ovijem,
bela Vetijo oko šareno,
vo altan će te okujem.

3

Se sobrale sve mladi bećari,
će idujet konji da trčaje,
da trčaje vo polje bošnjačko.
Otidoa vo polje bošnjačko,
pa najdoa tri ora dejčiča,
zastanaa konji vo sred oro,
pa im vleze, junak, vo sred dejke,
pa im veli, pa im veli:
da ileze dejka najubava,
kua će mi konja da začua.
Mu ileze dejka najubava,
mu go trna konja po pred nego,
go onese, go onese vo svua doma,

mu turila seno najubavo,
go napojla so voda studena,
izbrišala sedlo ibrisko,
go donesla konja pred junaka.
Junak ti ga zede po pod ruka,
mi ga staji na konja dorija,
ga onese, junak, svua kuća.

4

– **Šo si furke, bre Zejnulje, poturila,**
da l' te majka il' babajko iskarale?
– Nit' me majka, nit' babajko iskarale,
toku tuga, be agule, ja tugujem,
ja tugujem, bre agule, ti letuješ,
ti letuješ, bre agule, tri godine,
tri godine Skenderije.
Kol'ko žalim, be agule, šo letuješ,
tol'ko žalim, bre agule, srmalije,
som ge tkalo s' golem merak,
golem merak, bre agule, dadenički.

5

Kukaj, kukaj, kukajčice,
niz Gora zelena,
da te čujet, kukajčice,
sve gosrke, maneste,
sve maneste, kukajčice
i dejke dadene.
Muži gim se, kukajčice,
na gurbet idane,
letó će letujet, kukajčice,
pare će čarujet.

6

Solunsko polje suša kažujet,
trava izgorela, zemna ispucala,
pra se diga, oblaci se prajet, dado.
Svi ovčari ovce brojet, doma će idujet,
Selim-ćaja, dado, kože broji
i gradne s'vze roni.
– Sedi so zdravje, polje solunsko,
vo godina k'smet ne som imav.
– Idi so zdravje, Selim-ćaja,
dogodina, ćaja, jope da dojdeš,
da dojdeš so ovce bekice,
polje solunsko.

7

– **Vrbice, vrbo zelena,**
zelena đurđevdenova,
šo si ge granke širnala,
ne li si gajle imala
šo si se rano razvila?
– Vrbice e drugačice,
stara som majka imala,
ona mi brala gajlina,
som rasla som se širila.
– Vrbice, vrbo zelena,
zelena đurđevdenova,
naveni granke do zemna
ja da ti kažem dertoi,
dertoi – dečke jadoi:
nemoj da zemeš ovčara,
ovčara som go imala,
do povnoć som go čekala,
na strga som se uspala,
so žfto vedro vo ruke,
so kor ališta na sebe.
so čatmosane veđice,
so k'nosane ručice.

Jusuf se gotvi na pazar,

Džemilja veđi udara,
 ona će ide na gosti,
 vo tija selo Šišteec,
 ke Džaipovci dajdžovci,
 tamo će kosme boojša,
 tamo će ruke našari.
 Jusuf od pazar se vraća,
 od Bara se naturuje,
 ovčari ge prašuješe:
 – Ovčari, mladi čobani,
 čije se onja svatoi,
 od Bela Zemna, džanam, nadolu?
 – Ej more, Jusuf-adžija,
 tija se sve Šištijani,
 na bele đokoj, Jusuf, janale,
 Džemilja, Jusuf, će ga zimaje.
 so dve rale, Jusuf, tupani.
 – Majčice mila, premila,
 zatvoraj, majko, vrata, pendžeri,
 da ne ge, majko, čujem tupani,
 ka će ga, majko, digaje Džemilja,
 Džemilja, majko, naj baš manesta.
 – Ne želaj, Jusuf, ne se kini,
 majka ti našla, Jusuf, poarna
 poarna, Jusuf, i poubava:
 Isljam-agina, Jusuf, plevnarka.
 – Razijo, ovčja pačunko,
 osedlaj mi konja dorija
 Džemilja da ga ispratim
 do novosevske bačila,
 do šišteečke grobišta.
 – Svatoi svi Šištijani,
 da l' će mi izin dadete,
 Džemilja da ga darujem?
 Džemiljo, gorski trndafilj,
 podigni, džanam, duak nagore,
 još jenoš da se viđime,

eto ti nosim, džanam, amanet,
amanet – kapa so dukati,
zemi i đerdan nareden,
za druga, džanam, ovja ne liči.

9

Digni me, nane, utre porano,

rano će idem na žetva,
naša je žetva dalečna,
duri vo plajna Maruša,
od kede idet drvari
drvari mladi bećari,
so porbene obojke
i našarene šupeljke.
Se naredile žetvari,
pologe ge poturile.
Sedet se čudet žetvari,
nema koj da ge povrže.
Manesta gim zbori govori:
– Ne se čudite, žetvari,
imam devera bećara,
dever je k'skan na mene,
on će ge pologe povrže
i će ge napraj kopice.

10

Vo nedelja, mladi Asan-aga, dželina mu dojde,

vo ponounik, mladi Asan-aga, ferman mu dadua,
ferman mu dadua, na asćer da ide.
Mila mati, mladi Asan-ađi, pita mu meseše,
so souze ga strčaše;
mila sestra, mladi Asan-ađi, ruo mu dipleše;
verna ljuba, mladi Asan- ađi, na čardak sedeše
ćitka mu redeše i tiho zboreše:
– Ovaja ćitka, mladi Asan-aga, će ti se razviva do devet
godine,
vo deseta, mladi Asan-aga, će ti zapovene,

će ti zapovene, mladi Asan-aga, aber će ti dade,
ja će se omužim, mladi Asan-ago, drugogo će zemem,
će ti zemem, mladi Asan-ago, tvujego drugara.
Do devet godine, mladi Asan-ađi, čitka mu se razvivala,
desetata, mladi Asan-ađi, mu zapovenuala,
pisna vrisna, mladi Asan-aga, kako ljuta zmija,
mi go čula, mladi Asan-aga, carica starica,
go puštila, mladi Asan-aga, doma da mi ide....

11

Ogrijala mesečina

po više borska nahija,
vo krušeečka džamija.
Projdoa trojca Brojani,
senaa na mazen kamen,
na mazen kamen v' sred selo,
tražea kmeta Idriza,
da kupet jagne sugare:
na devet majke dojeno.
vo Šar-planina gojeno,
na mermer kamen krmeno,
na studen kajnak pojeno.
Idriz gim veli, kažuje:
– Jagne sugare je dadeno,
go zea dvajca bećari,
bećari Krušijani,
pod ladna vrba sedea,
sugare jagne jadea,
mlogu go skupo platile,
šestotin lire bulgarske.

(Pjesme iz zbirke Nazifa Doklea)

1

Kurto budala, večé se zajesenilo;

Kurto budala, fatilje m'gle po ridoj,
More Kurtence, putnicam putoj kažujet.
Hajt ugurala napreko, ugur da ti je batlija,
Ugur da ti je batlija, batlija i k'smetlija,
Ot ka go ritče zamina, mene mi milo zagina,
mene mi milo zagina, ne vrati glava da polja.
Ti da ga viđiš Zejnepa, dve rale s'vze na oči
Dve rale s'vze na oči, dur lakči ruke vo medra,
So k'nosane ručice, so čatmosane veđice,
So svetna pika vo čelo, ka sveten mesec vo nebo,
So jagnčica vo čelo, ka svetne dzvezde vo nebo.
Kurto budala, ne li te tuga udrila za materina pogača,
Za materina pogača, za Zejenpina postelja.
Vikaj, prodavaj Kurtence, na veresije ne davaj,
Kurtence, ne podopiraj ćušina, će ti se smijet družina.
Kurtence, udrila duša letojna, soberi prano neprano,
So malo će pomineme, Zejnepa kusur ne gleda.

2

Polekom te kićeni svatoi

Kićeni svatoi, polekom te,
Još je živa Hatidža Rajkona,
Umirala, majki govorala:
„Daj mi, majko, pero i papiro,
Da ja pišam jena šarka kniga.“
Vo knjigata tužno i žalosno,
Vo knjigata goljem seljam imaš:
„Ka će dojdet kićeni svatoi,
Da gi trneš vo đuljbahće,
Gi nakiti so modre ćamice,
Da se poznet Hatidžine svatoi.“

3

Moravice, m'tna i krvava,

Ta zateraj momke i divojke,
Što ne zn'jet rano da stanujet,
Rano da se dvoroj izmetene.

Moravice, m'tna i krvava,

Što si rano cveće povenala?!

– Prošla moma bosa preko mene,

Odbirala trava detelina,

Da narani dva koni bratovi,

Će hodite dalek na daleko,

Na daleko preko Crno More.

Će zimate bratova mlanesta.

Će hodite dalek na daleko,

Će gazite krvoj du kolena.

4

– **Ni ogrija, Suljo dete, mesečina,**

Ke će mije, Suljo dete, noćevame?!

– Više selo, Ajšo dejče, vo livade.

– Što će mije, Suljo dete, posteleme?

Mesto hajran, Ajšo dejče, detelina,

Mesto jastek, bele ruke muje i tvuje,

Mesto jorgan vedro nebo dzvezde sijano.

– Što će mije, suljo dete, večerame?

– Mesto lebec, Ajšo dejče, kiselica.

5

Na sokakot jena nova kula,

Vo kulata dve mlade devojke.

Jena vezi svilen čaršaf,

Druga vezi svilen jorgan.

– Divojčice, mua drugarice,

Će te prašam pravo da mi kažeš,

Da mi kažeš čaršaf što go veziš?!

– Da postelem bečaru i divojki..

– Da mi kažeš jorgan šo go veziš?!
– Da pokrijem bečara i divojka.
Se oblagale bečar i divojka,
Koj će vrze trista i tri snopa,
Koj će vrze dveste i dva snopa.
Dejka vrza trista i tri snopa,
Bečar digna dveste i dva snopa.
Bečar dade strebren čiburalak,
Dejka dade strebreno bokarče.

6

Sivni topoj na more pucaje

Lepi Đulji k'na postavame
K'n-devojko, k'na ti šarime,
Ov'ja k'na od roda te dvoji.
Sivni topoj na more pucaje,
Lepi Đulji boja postavame.
Boj-devojko, boja ti stavame,
Ov'ja boja ot oca te dvoji.
Sivni topoj na more pucaje,
Lepi Đulji, teljoj postavame.
Telj-devojko, teljoj ti puštame,
Ovja teljoj, ot matere te dvojet.

7

Te dignaha, ja mlanesto, navrapito,

Neka ti je, naša dejko, hairlija.
Blaze tebe, naša dejko, i preblaze,
Ti će vidiš, naša dejko, golem mirat!
Ne se straši, naša dejko, ne se plaši,
Tvuje svuje, naša dejko, so tebe je,
Ne te sama, naša dejko, ostavame.
Svi ka što sme, naša dejko, će dojdeme,
Si imala, naša dejko, golem ikbal.

8

Što si furke, bre Zejnule, naturilo,
Da li majka, bre Zejnule, te karala,
Eli tatko, bre Zejnule, te tepalo?!
– Nemam majka, bre Jagule, da me kara,
Nemam tatko, bre Jagule, da me teпа.
Som imala, bre Jagule, zlova strina,
Zlova strina, bre Jagule, zlov' katiljka.
Me čuvala, bre Jagule, dur povnoći,
Me digala, bre Jagule, pret sabajle,
Len da sadim, bre Jagule, len da vadim.

9

Polekom te, kićeni svatoi,
Polekom te, koni ne morajte,
Ke idete kićeni svatoi, dalek na daleko,
Dalek na daleko, kićeni svatoi, četiri konaci:
Prvi konak selo Suha Reka,
Drugi konak Sandžak Novi Pazar,
Treći konak Šehr Mitrovica,
Četvrt' konak Selo Crneljevo,
Ke zimate Ajkuna divojka,
Ona umirala, majki govorala:
„Mila majko svatoj mi prečekaj,
Svakom svatu po bafčalak dadi,
A deveru devet bafčalaka.“

10

Dejdžidi Goro zeljena,
Goljemi dertoj videla
Ot pusta koomparativa.
Međ' i zavori g' iskopala,
Sve ljudi gi poboljela,
Jadeeći ljep kolomboćen
Na dve, na tri someljen
I v' furna nedopečen

INDEKS I REGISTAR IMENA

IMENA U ZBIRCI HARUNA HASANIJA

Muška imena

Ábaz, Águlje, Ákif, Ákija, Álija, Alí-aga, Alím-bego, Áljilj, Ámzo, Ásan, Ášim, Bájro, Batijar Kólovoz, Bećir Kápetan, Béljulj, Cuculj, Čučulj, Čázim, Čámilj, Déstan, Dínčo, Ejup Bengo, Elmas Kara Asan, Emin, Esat, Husen, Ibro, Idriz, Imer, Isljam, Jakup-aga, Jankula Vojvoda, Jusuf, Kadrija, Kasem, Koljo, Kralj Madžarina, Kurto, Magmut, Mamut, Memet, Mule Bostandžija, Murat, Murselj, Muso, Mustafa, Nedžip, Neven Pejo, Niko, Nikola, Omer, Oruč, Ramče, Ram Česedžija, Rasim, Rauf, Sait, Sejfula, Selim, Sezair, Skender, Smailj, Stojan, Sultan Murat, Suljo, Sulejman, Suljče, Ture, Urim Česedžija, Usen, Šaban, Šuaip.

Ženska imena

Afetka, Afiza, Ajrana, Ajrija, Ajšiće, Ajšule, Altana, Amida, Anka, Arifka, Ata, Atidžiće, Atmana, Ava, Aviza, Bahta, Beija, Bisera, Boja(na), Čama, Čamka, Čerimija, Duda, Džemilja, Đuljiza, Đurđa, Edije, Elenka, Emina, Esma, Fata, Fatma, Fatima, Guna, Hajra, Hajrija, Iba, Ilinka, Ismijana, Jaldza, Jana, Kademša, Kajma, Lena, Leša, Marija, Mara, Menda, Milka, Minira, Mita, Nafija, Nurka, Rajče, Ristinka, Rujmena, Sajdiće, Sajdulje, Sebuance, Selviće, Sevda, Stoja, Suljba Tajčinova, Šajza, Šefija, Šemsija, Tida, Tina, Umbinica, Umiša, Vajda, Vaska, Vatima, Vena, Vetija, Zejnepa, Zelijana.

IMENA U ZBIRCI NAZIFA DOKLEA

Muška imena

Ábaz, Ábdil, Ábdulče, Ágim, Ájet, Alidinče, Ázis, Azim, Alí-aga, Álidin, Álija, Árben, Árif, Árgat, Arif Krušéjanin, Ahmet Sefa, Áhmet, Bájram, Bájro, Béluš, Bécir, Bújare, Čédo, Čejvan, Čazim, Čerim, Dalif, Dahut, Deli Hamzo, Demir, Dinče, Dokle, Džafer, Đulistan, Ekrem, Emin, Enver Hodža, Fejzo, Halilj, Hamdija, Hamzo, Harun, Hasan-aga, Hasan, Hašim, Hašimče, Hazis, Hebil, Hismet, Hismetče, Husen, Zenun, Zurap-aga,

Ibiš-aga, Ibraim, Ibrahim, Idriz, Iljber, Imer, Ismail, Iso, Jakup, Jangin, Jorge, Jusuh, Kadrija, Kahrimin, Kujtim, Kurto Budala, Kurtence, Kučuk Suljo, Leven Pejan, Liman, Marko, Mazlum, Mehmet, Misin, Muraljem, Murselj, Mustafče, Muhamed, Nazif, Neven, Nedžip, Nezir Čolaki, Nezir, Nijaz, Omer, Omerče, Osman, Radmir, Ragipče, Raif, Ramadan, Ramče, Rasim, Rahim, Rahman, Redžep, Rustem, Rušit Torbeš, Sahit, Salihče, Selim Hajdar, Sejmen, Sokol, Sojljan, Spahinče, Stojanče, Stojunak, Stojan, Suljo, Suljče, Tahir, Tefik-aga, Ture, Šaban, Šantir, Šahin Čelebija, Šerif.

Ženska imena

Adiljka, Aziza, Ajkuna, Ajšula, Ajšiče, Alemša, Angelina, Arifka, Behija, Biljana, Dželina, Džemulja, Džuliza, Đulja, Fatima Dorija, Fatima, Filiba, Hafiza, Hajrija, Halemša, Hana, Hanka, Hamida, Hatidža Rajkona, Hata, Hava, Hedija, Hiba, Hojgana, Goranka, Emina, Ibiša, Jana, Janka, Jahinka, Karafilka, Kita, Lejla, Lena, Lenče, Ljiljana, Magdalena, Mahmudija, Malinka, Mara, Marija, Menda, Milica, Mina, Mita, Mitra, Nada, Novjanka, Rada, Radula, Rajka, Rajkona, Ranka, Ramiza, Rukiša, Ruva, Ruska, Sajda, Sajdiče, Sevda, Simba, Suda, Sveta, Šata, Zejnepa, Zelja, Zojka.

IMENA U ZBIRCI RAMADANA REDŽEPLARIJA

Muška imena

Abaz, Agmet, Alija, Alji-aga, Arif-hodža, Azim, Bećir, Džafer, Emin-aga, Esat, Haljilj-aga, Hamdija, Hamzo, Hasan, Husen, Ibro, Idriz, Imer, Isljam, Kasem, Kurto, Ljiman, Mahmud-paša, Mehmed, Murat, Murselj, Mustafa, Osman, Rasim, Rauf, Sait, Sejfo, Spahinče, Suljejman, Suljo, Ture.

Ženska imena

Ajša, Arifka, Ata, Atidža, Aviza, Bisera, Ćama, Đuljiza Fatima Dorija, Fatma, Hajrija, Hamida, Hanka, Hata, Hatidžiče, Hatmana, Hedije, Humiša, Iba, Imuljka, Kademša, Marika, Marina, Menda, Minira, Ramiza, Rujmena, Sadbera, Sebuhanče, Šahza, Tina, Zejnepa, Zejnulje, Zikrija.

Sadik Idrizi ALJABAK

JEZIK I STIL NARODNE POEZIJE GORE

Korektor
AUTOR

Kompjuterska obrada i korice
Amir JAKUPI

Prizren, 2012.

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

(CIP) – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i Univerzitetska biblioteka Kosova

821.163.4(496.51)-1.09

Idrizi, Sadik

Jezik i stil narodne poezije Gore / Sadik Idrizi Aljabak. -
Prizren: Ministria e Arsimit, Shkencës dhe e Teknologjisë, 2012.
- 406 f. 24 cm.

Uvod: f. 11-14. - Indeks i registar imena: f. 402-403

ISBN 978-9951-16-048-3